ఆంధ్రవిశ్వ కళాపరిషద్ గ్రంథమాల

(ఎనిమిదవ ప్రచురణము)

కవిత్వతత్త్వవిచారము

అను

పింగళి సూరనార్యకృత కళాపూర్ణోదయ ప్రభావతీ ప్రద్యుమ్నముల

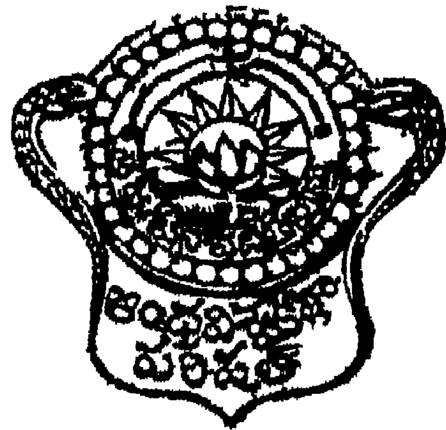
విమర్శనము

కట్టమంచి రామలింగారెడ్డి

ప్రణీతము

[3—0—0

అంకితము

నా

చిన్నతనము

నుండియూ, నన్ను

భగవద్భక్తిజ్ఞాన శిక్షితునిం

జేసిన గురుండును, "భారతసారరత్నావళి" "భాగవత

సారముక్తావళి" యను గ్రంథముల

విరచించిన పరమభాగవతుఁడు

అగు

నా

తండ్రి, కీర్తిశేషుఁడు

కట్టమంచి — సుబ్రహ్మణ్యారెడ్డి యొక్క

దివ్యచరణములకు

భక్తిప్రీతుఁడనై

ఈగ్రంథమును సమర్పించుచున్నాఁడను

అవతారిక

ఈ గ్రంథముయొక్క చరిత్రము కొంతవఱకుఁ జిత్రము. తొలుత ౧౮౯౯ వ సంవత్సరములో, నేను చెన్నపురి క్రైస్తవకళాశాలయందు విద్యార్థిగా నున్నప్పుడు, కళాపూర్ణోదయ పఠనోత్సాహోత్కర్షంబునంజేసి సూరనార్యునియెడఁ గృతజ్ఞతయు, ఋణమునుండి విముక్తియు, సాఫల్యమైన తపంబును బడయుంగోరి యాత్మతృప్తికై యొక యుపన్యాసము వ్రాసితి. అది మొట్టమొదట బహిరంగపఱుపఁబడిన రంగము ఆకాలేజికిఁ జేరిన "యాంధ్రభాషాభిరంజని" సమాజము. దీని నత్యంతముగాఁ బొగడినవారిలో నొకఁడు సహపాఠియుఁ బరమమిత్రుఁడునగు మొండ్రేటి బాపనయ్య. అతని వాసస్థలము రాజమహేంద్రవరము. ఆసుకుమారచిత్తుని ప్రోత్సాహము నాహ్వానముఁ గారణముగ రాజమహేంద్రవరమునకుఁ బోయి యచ్చట నప్పుడు ప్రముఖముగానుండిన "విద్యాభివర్ధనీ" సమాజమువారి యాశ్రయమున నడుపఁబడిన గొప్పసభలో నావ్యాసము మిక్కిలి జంకుతోఁ జదివితి. అక్కడఁ దటస్థించిన వాదములం జర్చలంబట్టి చూడఁగా, నాకాలమునఁ గళాపూర్ణోదయము మంచి ప్రసిద్ధికి వచ్చియుండలేదని తోఁచినది. తెనుఁగున నవలలనఁబడు కథలఁ గల్పించుటలో నద్భుత ప్రతిభాశాలులగు శ్రీ చిలకమర్తి లక్ష్మీనృసింహముగారు ఉదారులగుట గొంచెమును జెప్పగా గణించి సామోదసూచకముగఁ దమకృతుల నాకు సమ్మానముగా నిచ్చిరి. బాలుండనగు నాకు నట్టి వారి యంగీకారసంపాదకి యాత్మస్థైర్యము నొసంగెనో మీరే యోజింపుఁడు. భాగ్యవశమున ప్రోత్సాహకములలో వారిసంభావన ప్రథమ గణ్యము. పిమ్మట నావ్యాసము మఱి రెండు స్థలముల నివేదించితిని. అందొక

దాన నగ్రాసన మలంకరించిన కవీశ్వరులు శ్రీ వేదము వేంకటరాయ శాస్త్రులుగారు, నేను అత్యుక్తిదోషము పాలైతినని మృదువచనములతో మనము నొవ్వనివిధంబునఁ గొన్ని స్ఖాలిత్యములఁజూపి నన్నుం గృతార్థునిం జేసి నాకు నెప్పటికంటె నెక్కువగ వందనీయులైరి. నెల్లూరులో నివసించు శ్రీ దుర్భా సుబ్రహ్మణ్యంగారు నావ్యాసముం గూర్చి ప్రశంసించుచుఁ బద్యము నొకండు వ్రాసి పంపిరి. తరువాత ౧౯౦౨ వ సంవత్సరమున విద్యార్థినై గవర్నమెంటు వారొసంగిన బహుమానవేతనము సహాయముగ నింగ్లాండునకుం బోయితిని. విదేశములయందును గళాపూర్ణోదయము మఱి మఱిం జూచుచుంటినిగాని వదలలేను. వదలఁగానుగాన, మరల స్వదేశమునకు వచ్చుటకు సుమారు ౫ సంవత్సరములు పట్టెను. వచ్చియుండిన కొంచెము తెనుగన్నను సగానికి సగము అంతర్ధానమైనందునఁ జింతాక్రాంతుఁడనై, యే ప్రాచుర్యములు నా కేల యని యుండఁగా, ప్రస్తావవశమున నాయుపన్యాసము సంగతి వినిన అస్మత్పితృసఖుని పుత్త్రుఁడు వావిళ్ళ వేంకటేశ్వరశాస్త్రి, దానం బ్రకటింపఁగోరి తనకిమ్మని యడుగఁగా నెట్టకేలకు సమ్మతించితి. ఇంటికివచ్చి యెక్కడ వెదకినను నా కా విమర్శనము లభించినది గాదు. దానిగతి యేమాయెనో దేవుని కే యెరుక! నూతన ప్రారంభములు నావంటి యన్యకార్యమగ్నునకు దుర్ఘటములు. కాలము నిలువదు. పోవును. తరుణము సులభము కాదు. తనంతట రాదు. ఇట్లుకొన్నియేండ్లు చెల్లఁగా నేటి యెట్లున్నను వ్రాయక పోరాదని పునఃపఠనమునకుం దొడఁగుతటికి నాయభిప్రాయము లనేకములు నాకుఁ దెలియకయె ఈమధ్యమునఁ బలుతెఱంగుల మార్పులం గాంచియుండుట వ్యక్తమయ్యెను. దానిచే నుపన్యాసమునకు మాఱుగ నీ విపులగ్రంథము వ్రాయుటయుఁ గ్రొత్త పేరిడుటయు ననివార్యములాయెను.

ఒంటిగా నేసమర్థించి యుండఁజాలను నాకుందోడుగ మైసూరు మహారాజుగారి కాలేజియం దాంధ్ర పండితులగు రాళ్ళపల్లి అనంత కృష్ణశర్మగారు నిలిచినందునఁ గార్యము నెఱవేఱెఁ గాని లేకున్న నై యుండుట సందిగ్ధము. ఇంతత్వరలో నైయుండుట యసంభవము.

తొలుతటి యుపన్యాసము వాసన యిందు నింకను నుండుట చదువరు లెఱుంగుదురు. కళాపూర్ణోదయముతోడ ప్రభావతీ ప్రద్యుమ్నమును ఆక్రమింపవలసివచ్చె. దృష్టి యొక కావ్యమునుండి యింకొక దానిపైఁ బ్రసరించియుండుట స్పష్టము. సమాజవ్యాప్తి నేల సిరోధింప వలయునని దానిప్రకృతి కనర్గళసంచార మొసంగితి. గ్రంథవైపుల్యముంగూర్చి మీక్షమాపణ వేఁడెద.

ఈకార్యమునకుఁ దొలుత నత్యంత ప్రోత్సాహకుఁడైన మన్మిత్రుఁడు మొండ్రేటి బాపనయ్య కీర్తిశేషుఁడగుటచే దీనింజూచి నాపైఁ బ్రేమచేనైన సంతసింప లేమికిఁ జింతిలుచున్నాఁడ! చిరసమీక్షచే గార్యములు నిష్ఫలములగునుగదా! కావున నీచింత దురదృష్టము గాదు. నానేరమునకునై నదండన.

ఇట్లు.

తమ విధేయుఁడు.

కట్టమంచి రామలింగారెడ్డి.

చదువరులకు విజ్ఞాపనము

క. నాతండ్రి, సుగుణమణిఖని
శ్రోత్రియుఁ డురువైభవుండు, సుబ్రహ్మణ్యుం
డాతతగతి నాటిన వి
ద్యాతతులఫలంబు మీకు నభివేదింతున్. ౧

మ. గుణమీవ్యాసమునందుఁ గొంచియము, సాంగోపాంగ పూర్ణంబుగా
ఘనమైనట్టి కవిత్వవిద్య నెఱుఁగంగా నాకు శక్యంబె? యో
జనమైమీరు విచారణ ల్సలిపి, సంస్కారంబులంజూపి, భా
షను బెంపింకను మీఱఁదేర్తు రను విశ్వాసంబునన్ వ్రాసితిన్. ౨

ఉ. ఇంతియ కాని, నిర్ణయము తేర్పఱుపంగ నెవండఁ? గార్యదే
శాంతరగామినౌట మునుపట్లటు వచ్చిన కొంత యాంధ్రముం
జింత ఘటిల్లఁజేయు పరిశీర్ణత నెన్నఁడొ చెందెఁ గాన సి
ద్ధాంతములేల నాకు? దయదప్పక మీరలు చాలుఁజూచి నన్. ౩

క. పరిపరి విధములఁ బరిపరి
నరు లారాధింప, యౌవన మనశ్వరమై
పరగంగ నిత్యనవ్య
స్ఫురణమ్మునఁ బేర్చు కవిత సొం పేమందున్. ౪

ఉ. కారణజన్ముఁడై, జనని కాయము మెచ్చఁగ భారతంబు నా
నా రుచిరార్థయుక్తముగ, నవ్యత శాశ్వతమై తనర్ప, వి
స్ఫార వచోధురీణతఁ, బ్రశస్తగతిం దెనిఁగించె నెవ్వఁ డా
సూరిని నాంధ్రలోక పరిశుద్ధ తపఃపరిపాక రూపునిన్. ౫

క. కవితా ప్రపంచ రవిఁ, ది
క్కవరేణ్యుం గొలిచి, యతని కడిఁది యశః కాం
తివలన వ్యక్తములయిన
ట్టి విశేషంబులను గొన్నిటిని బ్రకటింతున్. ౬

విషయసూచిక

ప్రథమ భాగము

మొదటి ప్రకరణము.

పుట

రెండవప్రకరణము.

మూడవప్రకరణము.

విషయసూచిక

పీ ఠి క

ఈకవిత్వతత్త్వవిచార మాంధ్రలోకమునకుఁ జిరపరిచితము గాని క్రొత్తదికాదు. ఆంగ్లవాఙ్మయకోవిదులును సుప్రసిద్ధులు నగు శ్రీయుత కట్టమంచి రామలింగారెడ్డిగారి యాంధ్ర సాహిత్యసారజ్ఞతకు ఫలముగా, క్రీ. 1899 లో, వ్యాసరూపమున నవతరించి సభల మెప్పు వడసి 1914 లో, వికసించి ప్రకాసించిన యీ కళాపూర్ణోదయప్రభావతీప్రద్యుమ్న విమర్శనమందలి విషయ మింతకుమున్నే భాషాభిమానులు చక్కఁగా నెఱిఁగియున్నను, శ్రీ రెడ్డిగా రుపాధ్యక్షులుగా నున్నతఱి దీని నాంధ్రవిశ్వకలాపరిషత్తునకు సమర్పించియుండుటచేఁ బరిషద్వశమున నీ చిన్నపీఠిక వ్రాయవలసివచ్చినదికాని, నిజముగా నిది సిద్ధకథనమే.

పట్టుపట్టి చదువుకొని పండితుఁడైనఁ గావచ్చునుగాని కవి యగుట కష్టము. ఎట్లో శ్రమపడి భాషాంతరీకరించియో యనుకరించియో కవియైనఁ గావచ్చునుగాని విమర్శకుఁడగుట యంతకంటెఁ గష్టము. లోకజ్ఞుఁడై మృదుమధురభాషలో నొక చక్కనిభావమిముడ్చునట్టి కవిదృష్టి యేకాగ్రమైనచో నతని కవిత్వము సరసమై పండితపామర రంజకమగునుగాని లోకజ్ఞుఁడును బహుకవిభావజ్ఞుఁడునై యాకవిత్వమందలి మంచినో చెడ్డనో తెలుపఁబూను విమర్శకుని దృష్టి సర్వతోముఖమైనఁ గాని యతని విమర్శనము సహృదయరంజకము కానేరదు. కావుననే కవిత్వముకంటె విమర్శనము కష్టతరమనుట. ఇట్లే శాస్త్రరచనముకంటె శాస్త్రవిమర్శనమును గష్టతరమగును.

సంస్కృతమందు శబరస్వామి శంకరాచార్యాది భాష్యకర్తలు స్వమతస్థాపనమునకై వివిధశాస్త్రమతము లాకర్షించి కావించిన

వివిధ విమర్శనములును, ఔచిత్యవిచారచర్చా కావ్యప్రకాశరసగంగాధ రాదిలక్షణ గ్రంథములందు క్షేమేంద్రమమ్మటభట్ట జగన్నాథపండిత రాజాదులు బహుగతులఁ గావించిన కథారసపాత్రాది విమర్శనము లును, విద్వజ్జనరంజకములై వెలయుచున్నను, వారివారి మతాభిమాన పాండిత్యవిశేషాదులనుబట్టి వానిత్రోవలు వేఱుగాఁ గనఁబడుటచే విమర్శనమున కొకనిర్దిష్టమైన పద్ధతి లేదనియు, అట్లుండుట సాధ్యము కూడఁ గాదనియుఁ దెలియవచ్చును. కావున విమర్శనము విమర్శకుని చిత్తవృత్తి ననుసరించి యుండుననుట స్పష్టము. అయినను, గుణము గుణముగాను దోషము దోషముగాను వర్ణించుట యుత్తమపద్ధతి యనియు, గుణముమాత్రము ప్రకటించి దోషము గప్పిపుచ్చుట మధ్యమ పద్ధతి యనియు, దోషము మాత్రము విశదీకరించి గుణము మఱుఁగు పఱుచుట యధమపద్ధతి యనియు, గుణమును దోషముఁగానో దోషమును గుణముఁగానో వెల్లడించుట యధమాధమపద్ధతి యనియు లోకజ్ఞులు చెప్పెదురు. కొంతకాలమునుండి, తెలుఁగులో విమర్శనము లేదను లోపముతీర్చుటకోయన పోఁకకు పుట్టెఁ డన్నట్లు వెడలుచున్న విమర్శనములలోఁ గొన్ని కడపటిమూఁడుపద్ధతుల కుదాహరణముగా నున్నవని ప్రాజ్ఞలోకము తలంచుచున్నది. విమర్శకుఁడు సహృదయుఁడు గానిచో భాషకిట్టి యనర్థము లుత్పత్తిల్లునుగదా! ఇందుకుఁ గొన్ని పత్రికలుగూడ సహకారులగుచున్నవని చెప్పవలసివచ్చుట విచారక మగుచున్నది.

రజోఽనన్తరవివాహము విమర్శనీయమైనపుడు స్మృతిసూత్ర ములందలి విధినిషేధవాక్యములను బరిశీలించి, సమ్మతమనియో, అసమ్మతమనియో, ఆపత్కాల విహితమనియో, యేదో యొకటి విస్పష్టముగా నిర్ణయింపవలసి యుండునుగాని, అది సర్వథా సమ్మత మని సప్రమాణముగా నిరూపించి యేకారణముననో యసమ్మతమని

మరల విమర్శించినచో నట్టి విమర్శనము లెందయిన గణనీయము లగునా ? అట్లే యొకభాషావిషయమును విమర్శించునపు డిది సంప్రదాయవిహితమని యొకమాఱును, ఇది సంప్రదాయ విరుద్ధమని యింకొకసారియుఁ జెప్పినచో నట్టి యభిప్రాయముల కెందయిన విలువ యుండునా ? విమర్శకుఁడు కొంత కాలమునకుఁ బూర్వాభిప్రాయము మార్చుకొనవచ్చునుగాని, ఆమార్పు సప్రమాణమైనపుడే యుచితమగునుగాని యస్థిరచిత్తతతోఁ ననూయతోఁ గావించినదైనచో విద్వల్లోకము సమ్మతిగాంచఁజాలదు. కావున నేదేని యొకవిషయము విమర్శించుటకు ముందుగా నర్హత సంపాదింపవలెను. అది లేక విమర్శింపఁబూనుట యందనిమ్రానిపండ్ల కఱ్ఱుచాచుటయే. కాని —

మొదటి యుత్తమపద్ధతి నవలంబించిన సద్విమర్శనములు గూడఁ గొన్ని యాంధ్రమున లేకపోలేదు. అందు శ్రీ రామలింగారెడ్డిగారి కళాపూర్ణోదయ ప్రభావతీప్రద్యుమ్న విమర్శన మొకటి. భారతము, ఉత్తరహరివంశము, మనుచరిత్ర, ఆముక్తమాల్యద మొదలగు గ్రంథములను, నన్నయ తిక్కన శ్రీనాథాది కవులను గొందఱు గొన్నివిధముల విమర్శించిరి. కాని, వారిపద్ధతులకును రెడ్డిగారి పద్ధతికిని సూక్ష్మదృష్టితోఁ బరిశీలించినవారికి భేదము గోచరింపకపోదు. ఇది యాంగ్లపద్ధతి ననుసరించినదయినను, ఆంధ్రమున నవీనము స్వతంత్రము. ఎంతటి విమర్శనమైనను బునర్విమర్శనార్హమగుచున్నదనుట యనుభవసిద్ధమగుటచే లోకోభిన్నరుచి యన్నట్లు కొంద ఱీవిమర్శనములోని కొన్ని విషయములందు భిన్నాభిప్రాయములు చూపుచున్నారని చెప్పవలసివచ్చినను, ఇంతమాత్రమున విమర్శనపద్ధతి కాక్షేపము రాఁజాలదు.

ఆంధ్రభారత నిరంతర పరనాయత్తచిత్తులును విమర్శన విజ్ఞాన సంపన్నులు నగు శ్రీ రెడ్డిగారు పింగళి సూరనార్యుని కవిత్వమందలి యాదరాతిశయమునఁ గళాపూర్ణోదయ ప్రభావతీప్రద్యుమ్నములు

పెక్కుసార్లు చదివి యతని కథాకల్పనాకవిత్వచాతుర్యములకు మెచ్చి యందలివిశేషము లాంధ్రలోకమున కెఱింగింపఁబూని ముందుగా నుపోద్ఘాతముగా నాంధ్రకవితాస్వరూపమును మొదటి ప్రకరణమున వర్ణించియున్నారు: స్వతంత్రకవుల పద్ధతులవలెనే స్వతంత్రవిమర్శకుల పోకడలును, అపూర్వములుగా నుండుననుట కుదాహరణముగా నిందు విశదీకరింపఁబడిన భావనాశక్తి భావము పాత్రములు జీవకళ మొదలగు విశేష విషయములతో భారతకవుల ప్రతిభను, అందును విశేషించి తిక్కనార్యుని మహత్త్వమును గన్నులకుఁ గట్టినట్లు ప్రత్యక్షముగావించిన శ్రీ రెడ్డిగారి యాంధ్రాంగ్ల సాహిత్య విమర్శన విజ్ఞానమున కీప్రకరణ మాకరముగా నున్నది. రెండవప్రకరణ మంతయు బ్రబంధలక్షణాది విమర్శనముతో నిండినది. ఈ రెండుప్రకరణములలోని భావనాశక్తి వర్ణనాలంకార ప్రబంధకథాది విషయ విమర్శనములందలి కొన్ని భావములును, కొన్ని వాక్యములును, ప్రాచ్య పాశ్చాత్యసాహిత్య వాసనాభేదములనుబట్టి వారివారికి వేఱువేఱుగాఁ గనఁబడుటయు, ఆవిషయములను మఱికొందఱు వేఱుగా విమర్శించి సమర్థింపఁగలుగుటయు, సత్యమేకాని, శ్రీ రెడ్డిగా రాశ్రయించిన ప్రధానోద్దేశముతోడి విమర్శనపద్ధతి కవి యిందు సరిపడుచునే యున్నవి.

ఈ గ్రంథమునకు జీవనప్రాయములై పరిమాణమందును గుణమందును నుత్కృష్టములైనవి తరువాతి రెండుప్రకరణములు. ప్రభావతీప్రద్యుమ్న కథాసంవిధానమందును, మూఁడుమూర్లు చదివినఁగాని యర్థముగాక మిక్కిలి గజిబిజిగా నున్న కళాపూర్ణోదయకథానిర్మాణమందును గల యెల్ల మర్మములను సూరనార్యుని నిజజీవితముతో సివి కరతలామలకము గావించుచున్నవి. అందుచే రెడ్డిగారి విమర్శన స్వరూపమంతయు నీ ప్రకరణ ద్వయ దర్పణమునఁ జక్కఁగాఁ బ్రతిఫలించుచున్నదని చెప్పవచ్చును.

రసములలో నెల్ల శృంగారము మిన్నయై సంస్కృతలక్షణగ్రంథములం దెక్కువ భాగమాక్రమించి యున్నది. అట్టి ప్రధానరసమును సూరనార్యుఁ డైదువిధములుగా వర్ణించుటను జూపి, యందు నాలుగు విధముల శృంగార మతిమనోహరముగాఁ గళాపూర్ణోదయమున నెట్లు కనవచ్చుచున్నదో యీవిమర్శనము దెల్పుచున్నది. స్త్రీపాత్ర పోషణౌచిత్యమునకు లక్ష్యముగా నిది కలభాషిణీపాత్రమును బహుభంగుల వివరించుచున్నది. సుగాత్రి శాలీనుల కథయందలి చమత్కృతి నిది యరఁటిపండొలిచి చేతబెట్టినట్లు చూపుచున్నది పెక్కేల సూరనార్యుని రెండుప్రబంధములం గల ముఖ్యాంశముల నెల్ల నిది యుక్తియుక్తముగా ననుభవసిద్ధముగాఁ విమర్శించి నిష్పక్షపాత విమర్శనమునకు దారిచూపుచున్నదనుటకంటె దీనిని గూర్చి యిందధికముగా వ్రాయుట యనావశ్యకము.

కడపటిప్రకరణమం దసహ్యశృంగారము, కళాపూర్ణోదయము కడపటి కథ, అందలి యనౌచిత్యము మొదలగు విషయములుపరిశీలింపఁబడినవి. సుగాత్రీ కలభాషిణీ పాత్రపోషణమునకును మధురలాలసా పాత్రపోషణమునకును గల భేదమును జూపి యందలి యౌచితిని, యందలి యనౌచిత్యమును విశదీకరించుటయె విమర్శకులు సూరనార్యునెంత గౌరవబుద్ధితోఁ జూచినను, అతని రచనయందలి గుణదోషములను నిష్పక్షపాతముగాఁ జూపిరనుటకుఁ దార్కాణమగుచున్నది. మఱియు—

అసహ్యతుచ్ఛ శృంగారముల స్వరూప మిట్టిది యని చూపుచు ఉత్తమశృంగారమునకు, కవిత్రయమువారి పద్యముల నుదాహరించిన రెడ్డిగారు, ప్రబంధకవులు కొందఱు గతానుగతికముగా శృంగారరసమర్యాద నతిక్రమించిపోవుటను సూచించుటయేగాక, ఉత్తమకవుల వర్ణనలనుబట్టియు లోకానుభవమునుబట్టియు శృంగారవర్ణన మిట్లున్న

హృదయంగమముగా నందునన్న కవితాధర్మమునుగూడ నుపదేశించినవారైరి.

రెడ్డిగారు విమర్శనతత్త్వవిజ్ఞానమం దారితేఱినవారగుటచే నీవిమర్శనము నతిసమర్థతతో నిర్వహించిరని నాయాశయము. ఆంధ్రదేశమున నెక్కుడుగ వ్యాపించియున్నయట్టి యీగ్రంథమందలి విషయమును విశ్వలోకమును విద్యార్థి బృందమును మరలమరల జదివి యానందించవలసినదే కాని యిది యిట్టిదని యిందలి యొక్కొక్కయంశమును వర్ణించుచు బీరికగా నాలుగుమాటలతో జెప్పవలసినది గాదు.

ఆంధ్రవిశ్వకళాపరిషత్ప్రథమోపాధ్యక్షులగు శ్రీ రామలింగారెడ్డిగారు పరిషదుపాయనముగా సమర్పించిన యీవిమర్శనగ్రంథ మాంధ్రవిశ్వకలాపరిషత్ప్రకటితమై చిరకాల మాంధ్రలోకమును రంజింపజేయుగాక.

ఆంధ్రవిశ్వకలా
పరిషత్కలాశాల,
22—6-32.

మల్లాది సూర్యనారాయణశాస్త్రి

శ్రీ

కవిత్వతత్త్వవిచారము

ప్రథమ భాగము

మొదటి ప్రకరణము

కళాపూర్ణోదయమును రచించిన మహాకవి పింగళి సూరన్న ఇతని జీవితముంగూర్చి శ్రీ కందుకూరి వీరేశలింగముగారి సుప్రసిద్ధమైన కవులచరిత్రలో వ్రాయఁబడిన దానికన్న నాకెక్కువ దెలియదు మఱి దెలిసికొనుటకు నుద్యమించినవాఁడనుగాను. నాప్రధానోద్దేశ్యము కృతి విమర్శనగాని చరిత్రశోధనంబుగాదు. నాయీ కార్యమునకుం బ్రయోజకంబులైన యీకవి జీవితాంశములు రెండు. శ్రీకృష్ణదేవరాయల కాలమునకుఁ దఱువాతివాఁడనుటయు, ప్రాయశః రామరాజభూషణకవికిఁ బూర్వికుఁడనుటయు, మఱియు నింగ్లాండు దేశములోని కవులలో నగ్రగణ్యుండైన షేక్స్పియరునకు నితఁడు సమకాలీనుఁడై యునికియు నుసాధ్యము.

ఆదికవుల గుణదోషములు

ఆకాలంబున నాంధ్రదేశమునఁ బ్రబలముగానుండిన కవితారీతి ప్రబంధరచన, ప్రబంధకవులకే మధ్య కవులనియుఁ బేరుగలదు. ఆదికవులయు వీరియు జాడలు వేఱు. అనేక విషయముల విరుద్ధములును,

నన్నయాదులు సందర్భానుగుణములగు వర్ణనలందక్క నితర విధముల నూతనకల్పనలకుం దొడంగక సంస్కృతమువనుండు కథాదిక విషయములం దెనిగించుటలోం దమ శక్తిని ముఖ్యముగ వినియోగించిరి; అనగా, నీకవులు మొత్తముమీద భాషాంతరీకర్తలేకాని యపూర్వ సృష్టిక్రియా నిపుణులుగారు. ఇట్లనుటచే వీరిపై దోషారోపణము జేయుచున్నానని నాపైఁ గినియకుఁడు! వీరికి ప్రతిభయు భావనాశక్తియు నమేయములు. అవి ప్రకాశమునకు వచ్చిన మార్గము లెవ్వియనగా:

(౧) తాము వ్రాసిన కృతులు భాషాంతరీకరణములయ్యును స్వకపోలకల్పితములగు కావ్యములం బలె నెడతెగని యేకధారగా బ్రవహించునట్లు రచించుట.

(౨) మాతృకలలోనుండు నసమంజసములు నప్రయోజనములునైన భాగములను బ్రక్షిప్తములనో సంక్షిప్తములనో చేసి కవితారసము పలుచనగాకుండునట్లు సాంద్రంబుగ సమర్థించుట ఇందుకుఁ బ్రశస్తమైన నిదర్శనము మనభారతము. సంస్కృతమున నానాజనులు నానావిధములఁ దూర్చియున్న వెఱ్ఱివెఱ్ఱి వేదాంతములు ధర్మాధర్మములు మొదలగు నసంబద్ధచర్చలతో నిండి చూచువారికి దిక్కులు తెలియనట్లు విపులముగఁ బెరిగి చీకుపొదవలె నుండు గ్రంథమును దెనుగున భగవద్గీతాద్యసంగత ప్రకరణములను సంగ్రహముగ వ్రాసి చదువరులకు నమందానందము నిచ్చునట్లు పరివర్తించిన కవిత్రయము వారి రసజ్ఞతను అర్థాతకొలదిఁబొగడ నెవరితరము! ఇంకను సంకోచింపలేదేమని విచారముఁ బూనదగుఁగాని యింత చేసిరిగదా యని దూషింపఁజూచుట బుద్ధిపొరపాటు.

గద్య పద్య తారతమ్యము

ఆధునికులలో నొక్కరు తెనుఁగు భారతము సంస్కృతమునకు సరియైన భాషాంతరీకరణము గాదనియు, నందుచే విషయగ్రహణముం గూర్చిన బాధలు కొన్ని వాటిలెననియు సెలవిచ్చుటయకాక, యది కారణంబుగఁ దాము నూతనాంధ్రీకరణంబునకుం బూనవలసినవారై తమ విధిని కవిత్రయము వారి యౌదాసీన్యమును నిందించునట్లు దోఁచెడిని ఉత్తమగ్రంథముల నెంతటెన్ని రీతులవ్రాసినను దగదని చెప్పఁగూడదుగాబోలు! అయినను అట్టివాదములలో నించుక మతి భ్రమణ మున్నదేమో! ఎట్లన: విషయము ప్రధానమైనది గద్యము. రసప్రధానము పద్యము. అట్లగుటఁ బ్రతిపదార్థానురూపంబగు రచన వచనమునం జేసిన నొప్పఁగుఁగాని పద్యరూపముగ నొనరించిన వ్రాయు వారికి సుఖములేదు. చదువువారికంతకు మున్నె లేదు! ఇఁక కావ్యముగ దెనిగింప నెంచిరివో! అపుడు సమయోచితములైన సంక్షేప విక్షేప ముల జేగూర్చినఁగాని మనసు కరగించునట్టి రచియు భావోద్రేకం బును గలుగ నేరవు. ఈన్యాయం బెఱుంగని శుష్కపండితులు పద్య రూపముగ భాషాంతరీకరణముం జేసిరయేని క్లేశంబుదక్క నింకొండు ఫలంబు బుట్టదు. కవీశ్వరుల కృతుల నన్యభాషలలో బ్రాచుర్యముం దెచ్చుటకు నాకవీశ్వరులతో సమానమైన ప్రతిభగలవారికే కాని యలంతులగు లాఁతివారి కేనాఁటికిం జెల్లదు.

(3) పాత్రోచితములైన మాటలం బ్రయోగించుచు విషయ మునకుం దగిన రీతిని సొగసైన వర్ణనములం జేసియు వృత్తములు సాక్షాత్తుగ నెదుట గనులఁగట్టినట్లు చేయుట. ఇదియే యన్నిఁటికిని మించిన కవితాలక్షణము. "కన్నులఁగట్టినట్లు కలఁగాంచినరూపము ముందు నిల్చినట్లు" ఆకృతులు మనసునకుండట్టవేసి యయ్యది నిక్క

మైన కవితగానేరదు. ఈ మహేంద్రజాల కౌశల్యమున కాధారమైన గుణము భావనాశక్తి.

భావనాశక్తి

భావనాశక్తియనఁగా విషయముల మనసులోఁ బ్రతిబింబించునట్లుచేయు సామర్థ్యము. ఒక్క ప్రతిబింబించుటయనసేల! ప్రత్యక్షముగ నవతారమెత్తునట్లు చేయుట. చూడుఁడు. సీత, ద్రౌపది, సావిత్రి, దమయంతి, శూర్పణఖ మొదలగు స్త్రీలు కవికల్పనమునకుఁ జేరిన వారయ్యును మనకుఁ జరిత్రములలోని స్త్రీలకంటెను, మఱియు మనము నిత్యమును జూచుచు వాదాడుచు నున్న యిరుగుపొరుగు భాగ్యశాలినుల కన్నను నెన్నియోమడుంగులు సత్త్వముందాల్చినవారై స్ఫురించుచున్నారుగదా! చూడంబోయినఁ బాండవులు, దుర్యోధనాదులు, రామభరతులు మొదలగు మనస్సృష్టిచూనవులు మిథ్యలా? మనమె మిథ్యలా? ఈ తీరునఁ గృత్రిమములఁల సయితము మూర్తీభవింపఁ జేయువారే మహాకవులు. అట్టివారు వ్యాకరణమునకు భంగము గలిగించిననేమి? వచనమున వ్రాసిననేమి? వారికే కొదువయు రాఁబోదు. వ్యాకరణము యతిప్రాసములు అన్నియుఁ దప్పక కుదిరినను భావనాశక్తి లేనియెడల నట్టి పాండిత్యము జీవములేని యాకారము బలె జడంబుగఁ గాన్పించును. ప్రతిమలు వ్రాయుటలో బహుసమర్థుఁడైన యొక శిల్పివర్యునియెడకు, చిల్లర శిల్పియొకఁడు పోయి తన లిఖించిన చిత్రపటముంజూపి, "దీనియందేమైన దోషము లున్నవా?" యని ప్రార్థింపుడు నాతండిట్లనియె "అయ్యా! గీతలు వర్ణములు మొదలగు గుణములన్నియుఁ జక్కగ గుదిరి యున్నవి కాని, యీసుందరవిగ్రహమునకుఁ బ్రాణములే యున్నట్టు గానమే!" అది విని "యేరీతిని దిద్దిన దీనికిఁ జైతన్యమబ్బును తెలుపవే

మహాత్మా!" యని యావిద్యార్థి దీనుఁడయి వేడుఁడు, "అయ్యా! నీ చింతఁ దీర్పనావలనఁగాదు. నీవడిగిన వరంబు సాజమైన భావనా శక్తిచే లభ్యము. ఇట్టిట్లు చిత్రించుటచే ఘనుఁడవగుదువని చెప్పి చేయించుటలో ఫలములేదు. వానివాని మనోబలముకొలఁదిఁ బరిపూర్ణత్వము సిద్ధించునేకాని యలంకారశాస్త్రముల ననుసరించుట నిష్ప్రయోజనము!" అని యా కళాకోవిదుఁడు వాక్రుచ్చెను. జన్మముచేతన కవిగావలయుఁగాని పరనము అభ్యాసము నివి యుండిన మాత్రము చాలదు. తోడంబుట్టిన చాతుర్యముండినచో నివి సహాయభూతములై వృద్ధిని వికాసమును గల్పింపవచ్చును. స్వాధీనంబగు మనోగాంభీర్య మలవడియుండదేని కృషిఁజేయుట విత్తునాటక యెరువు వఱచినట్లు. కొన్నిపురుగులుమాత్రము సృష్టికి వచ్చునేమో?

వేమన

ఈ తత్వమునకుఁ బ్రమాణమైనవాఁడు వేమన. ఇతనికి పుస్తకజ్ఞానము ఇంచుమించు సున్న. వ్యాకరణము, ఛందస్సు, అలంకారశాస్త్రము మొదలగువానిలో నీతనికిశక్తియెంత తక్కువో భక్తియు నంతతక్కువ. అట్లుఁడినను మహాకవులలోఁ జేరినవాఁడని చెప్పుటకై సామాన్యముగ శుష్కపండితులుదప్ప నింకెవరును సందియంపడరు. కుటిల మతాచారములు, మూఢభక్తి, వేషధారితనము మొదలగు వానిని దూలనాడుటయందీతం డద్వితీయుఁడు. గొప్పరహస్యముల బోధించినవాడైనను తనకుంగల నైజమగు బుద్ధినేకాని, పలు దెఱంగుల విపరీతవ్యాఖ్యానములకుం బాలగు శాస్త్రముల నాశ్రయింపలేదు. అనేకులు సిద్ధాంతముల కాధారములుఁ బ్రాచీనసూత్రములని నమ్మి వానిని వల్లించుటకై జ్ఞాపకశక్తిని వృద్ధిచేయుచు మనశ్శక్తిని గోలుపోయెదరు. ఇంక వేమన యన్ననో కారణవిమర్శన

శక్తికిఁ బట్టాభిషేకముఁ జేసిన మహాత్ముఁడు. ఇతని పద్యములన్నియు లోకోక్తులు. అనఁగాఁ బలికినవాఁడు అతఁడయ్యుఁ బలుకఁబడిన మాటలు లోకమువారి హృదయములలోఁ బూర్వమే యుండినట్టివియో, లేక అతనిచే నచలముగ నాటఁబడినట్టివియో యైనవనుట. ఇతని పద్యములలోఁ బరిహాసరసము దట్టము. మఱుఁగు మర్యాదలు లేని మోటువిధముగాఁ దిట్టఁడు. నొప్పి చెందువారు సైతము ఇతరులతోఁగలసి నవ్వునట్లు సేయు సమర్థుఁడు. గాయము కానుపింపకయు, రక్తము కాఱకయు నుండునట్లు శరీరమును ఛేదింపఁజాలినంత మిగుల వాఁడిగల కత్తినొకదానిని పూర్వము విశ్వకర్మసన్నిభుఁడగు శిల్పి యొకండు నిర్మించెనని గాథయొకండుగలదు ఆకత్తితో నత్ప్రేక్ష్యములు నుపమేయములునైనయవి యాంధ్రదేశమున నిమ్మహనీయుని పద్యములే కాని వేఱెవ్వియు లేవు. "అరిదివిలు కాని యుజ్జ్వలశరము నకును" అట్టిగుఱి పదును పాతమును రావు. నిదర్శనములం జూపుటలో నితఁడద్వితీయుఁడు. మఱియవి యెవ్వియు గూఢములు కావు. స్పష్టములు. శ్లేషచే స్థాపింపఁబడిన వామ్యము లట్లు దిక్కు నర్థమును లేనివిగావు. వైశద్యము అనుగుణ మితనియందు ప్రబలము. మనము ప్రతిదినమందును జూచుచు నింతేకదాయని యాదరము నవధానము నుంచకపోవు విషయములనే యాతఁడు గ్రహించి భావనాశక్తిచేఁ గాంతి, రూపము, ప్రాణము నావహింపఁజేసి యెదుట నిలుపఁగా, నవుడు గుర్తుదెలియక పూర్వము మనచే గర్హింపఁబడిన వయ్యును, నివియేవో యమానుషవిగ్రహములని విస్మయము జెంది గౌరవింతుము. ఈగారడీవిద్యలోఁ దెనుగున నితఁడ ప్రథముఁడు. సామాన్యవస్తువుల కేదేనొక కామరూపము నిచ్చి వెలయించుట యాతని మాహాత్మ్యలీములలో మొదలింటిది. ప్రకృతిస్వరూపములను ఎంతచక్కఁగాఁ దన సృష్టిభావములతోఁ జూచి, యొకటి రెండు మాటలతోనే యచ్చుటచ్చుట

వానిని సాక్షాత్కరింపఁజేసి యున్నాఁడనట వేఱ నేనొత్తి చెప్ప వలయునా? ప్రకృతియనఁగా నునవారిలో ననేకులకు నిఘంటువులలో నుండు ప్రకృతియే కాని మూలింటికి బయటనున్న ప్రకృతియెట్టిదో, తమ స్వాంతికమ్నులతోఁ జూచిన పాపమునఁబోరు! అట్టివారికి వేమన యనుసరణీయమగుత్రోవఁ జూపించినాఁడనుటలో నించుకయు గుణాధిక్యస్తుతి లేదు.

పల్నాటి వీరచరిత్రాదులు

ఈకవితో సర్వవిధముల సమానుఁడైనవాఁడో మించినవాఁడో యనందగినవాఁడు, దగిన యాతఁడు పల్నాటి వీర చరిత్రమును వ్రాసిన వీరకవి * ఈవీరచరితము కొన్ని ముఖ్యాంశములలో రామాయణ భారతాదులకు సీడైనదని నా యభిప్రాయము. పాండిత్యప్రభావము మిక్కిలియుఁ దక్కువ. హృగయముల నల్లలనాడించు భావనాశక్తియో యెక్కువ.

ఈతరగతికిం జేరినవి 'బాలనాగమ్మకథ' 'బొబ్బిలిరాజుకథ' 'రాజాదేసింగుచరిత్రము' మొదలగు ప్రజాసమ్మతములైన కృతులు. వీని రామణీయకమునకు వేఱుతార్కాణములేల ! సమస్త స్త్రీపురుషులయు మనసులలో స్థిరనివాసమేర్పఱుచుకొని యుంటయు చాలదా? వీని నొకమాఱువిన్న మరల మఱువనగునా? కావుననే పారంపర్యముగ జనులు వీనిని బాడుచుండుటయు, తన్మూలమున నవి శిధిలములు గాకుండుటయు.

---

* వీరభద్రారెడ్డి యాస్థానకవియైన శ్రీనాథుఁడు దీనిని వ్రాసిన వాఁడు కాఁడనుట నాకుంజూడ నిక్కువము. శ్రీనాథునిలో పాండిత్యమునకు సమమైన కవితాశక్తి లేదు. పల్నాటివీరచరితములోఁ గవితాశక్తికి సమానమైన పాండిత్యము లేదు.

కేవల కల్పితములైన వానింగూడ సాక్షాత్కారముందాల్చిన చేతనములం జేయంజూచునది కావున భావనాశక్తి నాటకకౌశలంబుతో ననుసంధించియుండును. అనఁగా నాటక రచనాశక్తి యున్నంగాని కావ్యములు సైతము యథార్థములుగఁ గన్పింపవు. విరాటోద్యోగ పర్వంబులం జదివిచూచిన వారికి తిక్కన్నయెడ నీకళాకౌశలంబెంత పరిపూర్ణముగ నుండెననుట నావంటివాఁడు చెప్పవలసిన పనియేమి? సంజయుఁడు, ధృతరాష్ట్రుఁడు, ధర్మరాజు, ద్రౌపది, కృష్ణుడు, దుర్యోధనుఁడు, కర్ణుఁడు మొదలగువారు మనయెదుటనే మాటాడుమాడ్కి నుండుట పండితపామరవిదితము. పాత్రల నడవడికిని, వారిచేష్టలకును మాటలకును గల సమ్మేళన మెంత దృఢము! భారతములోని యేపద్య మైనం జదివినయెడ, శైలింబట్టియే యది యెవరిదైనదియుఁ జెప్ప వచ్చునని గొకానొకరి యభిప్రాయము.

ఈభావనాశక్తి యింత గొప్పగఁ గొండఱలో వృద్ధిగాంచుట కేమికారణము? ఈప్రశ్న కుత్తరము సెప్పుట బహుకష్టము. ఏలన తొలుతనే యిది స్వభావదత్తములైన సిద్ధులలో నొకటియని విన్నవించితి. ఆదిమములైన తత్త్వములంగూర్చి వ్యాఖ్యానమునకుం బూనుట పిచ్చితలంపు. అట్లయినను ఒక లక్షణమాత్రము నిరూపింపవచ్చునని తోఁచెడిని. ఎద్దియన ;

భావనాశక్తి నుద్దీపింపఁ జేయుప్రకృతి భావతైక్ష్ణ్యము

మనుష్యుల మనంబులతో నిరంతరసంయోగముం దాల్చిన ప్రకృతులు మూఁడు గలవు. (౧) ఆలోచనములు. [కార్యకారణములంగూర్చి విచారణచేయుట, వస్తుస్వరూపము నిర్ణయించుట

యిత్యాదులు] (౨) భావములు. అనగా మనోవికారములు. ఉదా: కామక్రోధాదులు, ప్రేమ, ప్రశ్చాత్తాపము, దయ, దాక్షిణ్యము మొదలగు చిత్తసంచారములు. (3) సంకల్పములు. అనగా నేదైన నొకదానిం గోరి, దానిని సాధింపవలయునని ప్రతిజ్ఞఁబూనుట. ఈమూడు శక్తులలో భావనాశక్తి నధికంబుగ విజృంభింపఁ జేయునవి భావములు. కొయ్యలరీతినో, మహర్షుల చందంబుననో, నిర్వికారస్థితి నుండువారు పద్యములు వ్రాయ నేర్తురు గాని, కవులగుట యసంభవము. ఏవృత్తాంతమునైనఁ జూచునట్లు వర్ణింపవలయునన్న దాని యొక్క స్థితిగతులను, నందలి పాత్రముల సుఖదుఃఖములను, రోమ రోమమునకును దానే మనఃపూర్వకముగ ననుభవించి నందవ్వ, తద్రూపముగ నభినయింప నెవరికిని దరముగాదు. చిత్తచాంచల్యము గూడదనువారు ఇట్టి యనుభవములకు మనసిచ్చి సమ్మతింపరుగావున వారియందు శాస్త్రజ్ఞానమొకవేళ ప్రకాశమునకు వచ్చిన రావచ్చును గాని, శిల్పకళ లేమాత్రమును మొలకెత్త నేరవు. ఈవిషయము పామరులుసైతము గొంతకుఁగొంత యెఱిఁగినదే. కావుననే కాళిదాసు తిక్కన్న మొదలగు మహాకవులెల్లరు రసికులనియు స్త్రీలోలురనియు వారు గాథలు కట్టియుండుట! ఇంతేకాదు. భావములు కోరికలు రసములును మనసులో వెల్లివిరిసెనేని, జనులు మూగలట్లు పందల మాడ్కి మూలఁబడి, నిశ్చేష్టితులై యచలతత్త్వముం బూనియుండుట యరిది. అట్టివారు అనేకవిధములైన యుద్యమములకుంబూని కార్యనిపుణులగుదురు. కావున భావనాశక్తి, సంఘటనోత్సాహము ఇవి పరస్పరమిత్రములనుట విమర్శనశాస్త్రమునందలి యాదిమతత్త్వము. అట్లగుట నింకను వివరముగఁ దెల్పుట విధి.

భావనాశక్తికి కార్యోత్సాహమునకు నుండు సామ్యము

“ఘనములైన రాజకార్యములం దానక్తిగొని ప్రవేశించిన వారు గద్యపద్యాది నిర్మాణశిల్పమునకుం దొడంగువారైనచో వారు సులభముగను త్వరితముగను దక్షులౌట నైసర్గికము కార్యగంభీరుల రచనయందు సారము, వీర్యము, ఉద్వేగము, చుఱుకుందనము ఇత్యాది నానాపదంబులచేఁ జెప్పఁదగు సుగుణమొకండు అఖండముగ నుండును. కావున నట్టివారి కృతులు కేవలపండితుల గ్రంథములవలె రుచిలేనివిగను, చప్పిడిగను, మొద్దుపాటివిగను ఉండవు” అని విద్యాధురంధరులైన “మార్లీ” ప్రభువుగారు సుమారు ౨౦ సంవత్సరముల క్రిందనే వ్రాసిరి. దీనికి రాజకార్యవిచక్షణుఁడైన మనతిక్కన్నయే నిర్వికల్పుండైన సాక్షి. కాళిదాసుఁడును గార్యోత్సాహపరులలో మిన్నయైనవాఁడని యతనింగూర్చినకథలచే నూహింపవచ్చును. మఱియు దేశచరిత్రములఁబట్టి చూచినచో యుద్ధాదివీరకృత్యంబులకుం జనులు గడంగు కాలంబులలో మాత్రము కవిత్వమును విజృంభించుచుండెననుట నిర్వివాదముగ నెఱుఁగనగు ఇందులకు హేతువును విశదము. అట్టికాలములో నెట్టి జడులును బుద్ధులును గొంతకుఁ గొంతయైన దేశభక్తియు శత్రుసంహాననసంరంభంబును దాల్పక మానరు. ఇఁక సామాన్యమైనవారన్ననో హృదయములు పగులునట్లు వీర్యాదిభావములం దాల్చుట ప్రకృతివిరోధంబు గాదు. భార్యను బిడ్డలను విడిచి యుద్ధమునకుఁ బోవువాని యాత్మలో నెన్ని భావములు తాండవ మాడుచుండవు! కుటుంబమును విడిచి పోవలయుఁగదా యను దుఃఖము, మరల నావారిని గన్నులారఁ జూతునో చూడనో యను దిగులు, ఇఁక యుద్ధమునకుఁ బోకున్నఁ బరులువచ్చి తనవారి ప్రాణములకుమాత్రమా, మానమునకును భంగపాటు దెత్తురో యను రోషము, తనవారికిని తనరాష్ట్రమునకున్నై వినియో

గింపక యీ నా ప్రాణమును మూటఁ గట్టుకొనిపోయి యేఁగంగలో బడవేయువాఁడనను దార్ఢ్యము! ఇత్యాదిగ లెక్కకు మీరిన మనోవికారములను దలచుకొన్న నే మనకు నేమోయగునట్లు లుండును గదా! ఇఁక వారికిని వారికాలమువారికిని గలుగు నుద్రేకమును వర్ణింపనవునా? ఉద్రేకమేకదా కవితాశక్తికి ప్రాణాధారమైన కారణము? ఈదృష్టాంతములో "మనోవికారములు" అనుపదమును విధిలేక వాడితిఁ. ఈవికారములన్న పదము వాదిగాదు. మఱి

"తిండిబోత నీవు భండనం బేటికిఁ
గడవఁ జేరి మనసు గాంతుదీర
నోపుకొలఁది మ్రింగియూరక నీవింటి
కడనయుండు"

మని మగవారిచే గర్హింపఁబడు వేశివారి తెగకుఁజేరిన మనవేదాంతులు మొదలైన వారిచే సృష్టింపబడిన పదము! గొప్పగొప్ప భావములు వికారములఁట! దుర్గంధ ప్రళయముగా మూలఁ గూలంబడి ముక్కును బట్టి కూర్చున్న నేమి సుందరాకారమో! అది యట్లుండె. *

భాషాచరిత్రమును దేశచరిత్రమును నిత్యసంయోగములు

ఆంధ్రదేశము వీర్యశౌర్యాదిగుణంబులచే విరాజిల్లు కాలంబున నన్నె చోడుఁడు, నన్నయ, తిక్కన మొదలగుకవిగ్రామణులు ప్రాబల్యమునకు వచ్చిరి. కావునన వారివ్రాఁతలలో రసము లమేయముగ మెఱయుచుండుటయే గాదు. ఉత్సాహమును గుణంబును వెల్లివిరియుచుండుటయు. మహమ్మదీయులచే నోడింపబడి యుక్కతక్కువవారై కుక్షింభరులమైయున్న కాలంబులోఁ బుట్టిపెరిగిన ప్రబంధకవులలో

*వికారమునకు నిజమైన అర్థము మార్పు. ఆకారము మాఱుటయే వికారము. ఆ వికారము సత్యమో అసత్యమో దానిగతిం బట్టియుండును.

పాండిత్యబలము విశేషముగ నున్నను పందతన మొక్కటి మెక్కువగ నున్నదేకాని, ధైర్యముతోఁ దలయెత్తికొని మనుష్యులలో మనుష్యుఁడుగ దిరుగుటకుఁ దగినయుత్సాహ మంతగాఁ గాన్పింపదు. శ్రీకృష్ణ దేవరాయల కాలములో పౌరుష మొకింత యుద్దీపించె. కాని యయ్యది మెఱుఁగుదీఁగవలె నొక్కనిమిషమాత్ర మాంధ్రప్రపంచమును ధగద్ధగితముఁజేసి యంతర్థానమైనందున యథారీతిని మఱల గాఢమగు చీఁకటి యాక్రమించినది.

బ్రిటిష్ గవర్నమెంటువారు మనకు మనసార నిచ్చిన విద్యాప్రభావముచేత నిప్పుడు పరచింత నంతగా నుంచుకొనక యైహికముల సాధించునుద్యోగమును బునరాచరణమునకుఁ దెచ్చికొనుచున్నాము. కాన భాషాసంబంధములైన రచనలును బ్రకృతము తేజోవంతములై వ్యాప్తికి వచ్చుచున్నవి. హిందూదేశమును మహోన్నతదశకుం దేవలయునని దృఢప్రతిజ్ఞగలుగు జనులుండు ప్రాంతములందెల్ల దేశభాషలకుఁ బ్రకృతమున గౌరవమును విస్తీర్ణతయు మెండు. మనకుఁ బట్టిన వేదాంతపిశాచిని అట్లట్లు పాఱఁదోలినందులకు నింగ్లీషువారు స్వభాషాభిమానులమగు మనకెల్లఁ బూజనీయులు. *

పాండిత్యబలము

రేయింబవలును వ్యాకరణములను నిఘంటువులను ప్రాచీన కావ్యములను వల్లించుచుండుటచేత నూనెకు నష్టిసేకాని కవితకుఁ బుష్టిలేదు. తనమనసున నెన్నిసో భావములు ప్రభవిల్లకున్న నితరుల మనసులలో భావము లుప్పతిల్లఁజేయుటయెట్లు? కట్టెవారిన కోవిదుల కన్న లోకవాసనల ననుభవించి యానందించువారు మేలు.

* ముఖ్యముగా జాతీయోద్యమము మన చిత్రకళలను పునస్సృష్టికిఁ దెచ్చుటలో ప్రథమహేతువు.

అలంకారము లనావశ్యకములు

మన కావ్యములలో నుపమాద్యర్థాలంకారములును ననుప్రాసాదిశబ్దాలంకారములును దఱుచుగ నుపయోగింపఁబడి యుండుట, యెల్లరకుఁ దెలిసినసంగతియె. అందుశబ్దాలంకారము లంతగా ముఖ్యములు గావనుట యందఱునొప్పుకొందురుగదా. గాన వానిమాట ప్రస్తుత మటుండనిత్తము. అలంకారములలో ప్రధానమైనవి యుపమోత్ప్రేక్షాదులు. వీనికి మూలభూతమైన ధర్మమేదనగా ప్రకృత వస్తువునకు మఱేదో యొక వస్తువునకును నామరూపస్వభావాదులంబట్టి సామ్యము గల్పించెడుశక్తి. పోలికలను స్థాపించుట సొగసైన కార్యమే యైనను గవితకు ఖండితముగా నుండవలసిన లక్షణముకాదు. మన వారు అలంకారములయెడ నమితాతురతఁ గొన్నవారు కాఁబట్టి యొకటి రెండు కారణములఁ జూపుట యావశ్యకము. శిల్పములకు వర్ణన మప్రధానము. కాదను వారెవరును లేరు. ప్రతిమలను జిత్రించు వారును విగ్రహములఁ దీర్చువారును బరిస్ఫుటముగ నాకృతులనెదుర నిల్పనేర్తురుగదా! అయిన నట్టిచో వీరు పోలికలందెచ్చి చూపి పరిష్కరించుట కవకాశమెక్కడిది? గద్య పద్యములును శిల్పమునకుం జేరినవే. కాననిందునుసాదృశ్యప్రతిపాదనము విడువరానిది గాదనుటయు నరి. మఱియు భావములు తీవ్రములగుచుఁ జెలరేఁగునపుడు వానియుద్భవోద్రేకములకు హేతువులగు వస్తువులం దప్ప నితరములయెడ దృష్టి పారుట యసంభవము. మనసు చెలరేగినప్పుడు ఆలోచనకుంబూనుట యనౌచిత్య భంగమునకు ముఖ్యకారణము. కావుననే మనవారు కోపమువచ్చినపుడు ౧, ౨, ౩, ఎంచుమనిచెప్పుదురు. చూడుఁడు. భీమసేనుఁడు దుర్యోధనుని జూచినాఁడురో! అవుడు, సింహము మదేభముపైఁ జెలఁగినట్లు, డేఁగ పావురముమీఁద వ్రాలిన మాడ్కి, ఇంద్రుడు వృత్రాసురుని మార్కొనువిధమున, బల్లి చీకటీఁగపై

గవిసిన కరణిని ఇత్యాద్యుపమలు భీమసేనునికిఁ దట్టునా? "క్రోధం బప్రతికారమై హృదయముం గుందించు" నవసరమున నిట్టి దూరపు టాలోచనలకుఁ దావెక్కడిది? ఒకవేళ అరణ్యమైనఁ దూరమునఁ జెట్టు చాటునఁ బొంచిచూచెడు కవులకైనఁ దోఁచునా? తోఁపవని నానమ్మిక. ఏలన, భీమసేననిజూచి వణఁకుచుందురుగాన! కావున కథాంశము సాక్షాత్తుగ సమీపమున నడచినట్లు భావనాశక్తిబలంబుచే స్ఫురించె నేని దూరపుసంబంధముగల బలాత్కృతాలంకారములకుఁ దావుం డదు. సాదృశ్యములలోఁ గొన్ని సహజములును అనివార్యములును. అని తమంతటన యే ప్రయాసమును లేక వచ్చినయెడఁ గథాసందర్భ ముతోఁ గలసిమెలసి యుండును. ఈవిషయమునందు ప్రథమోదా హరణము కాళిదాసుని సాదృశ్యకల్పనము. చూడుఁడు.

తే. "అట్టి సంతతిలేని న న్నెట్టు గనుచు
వంతఁ జెందవు మది మౌనివర్య! చెపుమ!
ప్రీతిమైఁ దాన నీర్వోసి పెంపఁదుదకు
గొడ్డువాఱిన యాశ్రమ కుజము బోలె" *

మఱికొన్ని సర్వవిధముల సరిపోలఁజాలునో గోవిందా! యనుచున్నను దీర్ఘాలోచనములుచేసి కష్టపడి శ్లేషాది కుయుక్తిపాశములచేనీడ్చి తెచ్చితొందరమెయిఁ జొప్పించినట్టులుండును. ఇట్టివి సంపూర్ణముగ విసర్జించిన నెంతయో బాగు. అలంకారములఁగూర్చిన ముఖ్యపద్ధతు లెవ్వియనఁ, అవ్వి ప్రయత్నములేకయ వచ్చినంత సహజముగ నుండుట. కథలోని స్త్రీ పురుషులు మాటాడునపుడు పాత్రోచితము లైన కొన్నింటిమాత్ర ముపయోగించుట కవియే వర్ణించునపు డొకింత యెక్కువగ నలంకారములు వాడినను దోషములేదు కాని భావములు మహోజ్జ్వలములుగ రేగునపుడు ప్రకృతమునందే యావ

* ఈపద్యము శ్రీ అనంత కృష్ణశర్మ విరచితము. రఘువంశము (స. ౧, ౭౦)

భానము నింపుట మంచిది. అట్టి తరుణముల నలంకారములు సాధారణములగు నసబద్ధప్రలాపముల.

సాదృశ్యతత్త్వము

సాదృశ్యము వర్ణనకు నుపకరణము. ప్రధానంబుగాదు. సామ్యము లుండిననేమి యుండకున్ననేమి' సొగసైన వస్తువును జూచినవెంటనే తనంతట సంతోషముదయించును. ఈరీతినే సమస్తవస్తువుల యనుభవముల యందును స్వతస్సిద్ధములైన సుఖక్లేశాది భావములున్నవి వస్తువులు, వృత్తములు, చర్యలు ఇత్యాది ప్రకృతులకును మానవమనః ప్రకృతికిని స్వచ్ఛందముగనుండు భావవిషయమైన రీతులను వర్ణించుట కవితయొక్క ప్రథమగణ్యోద్దేశము. ఈకార్యమునకు, సాదృశ్యనిరూపణాద్యలంకారములు సులభముగఁ దోడ్పడిన వలదనరాదుగాని, యిట్టి యలంకారములు లేకున్న వర్ణనము తుదముట్టనేరదని భ్రమించి, వానిని కుయుక్తియను త్రాటిచే బంధించి ప్రబంధమును చెఱలో నుంచుట యెంతయుఁ బశ్చాత్తాపకరమైన నేరము. కమలముతోఁ బోల్పకున్న సీతాదేవి ముఖము చూచువారికిసుఖమియ్యదా? చిన్నతనముఁబూనునా? అట్లగుట నాదేవి ముఖమునే నేరుగ వర్ణించినం జాలదా? మఱియుఁ గమలముతోఁ బోల్చుటంజేసి సీతాదేవి ముఖమానందదాయియాయెనని భ్రమించు వెఱ్ఱులెవరైనను వారికొక ప్రశ్న. ఏమన, ఇఁక దేవితోఁ బోల్పబడినందున కమలము హార్షము నొసంగునదియాయెను? ప్రతిపదార్థమునకు నొక యుపమాన ముండితీరవలయునన్న కట్టకడపటి యుపమానమున కాధారమేమి? కావున నెట్లును ఏదోయొక వస్తువు తనంత, ఇతర మధ్యస్థ్యములేక, తనకనుగుణమైన భావమును బుట్టఁజేయునుగదా? అట్లగుట మొదటివస్తువునకే యాగౌరవము నేల ప్రతిష్ఠింపరాదు?

వస్తుస్వరూపములు భావములు పరస్పరనిర్ణీతములు

వస్తువులంబట్టి భావము లేర్పడిన భావములంబట్టి వస్తువులేర్పడుటయునిజము. ఎట్లన, సంతోషకాలమున సర్వము ప్రకాశమానముగాఁదోఁచును. దుఃఖము గ్రమ్మినచో లోకమంతయుఁ జీకటిగ్రమ్మినయట్లుండునుగదా! అభిమన్యుని మరణము విని శోకతప్తయైన సుభద్రాదేవి ప్రలాపించిన యీ పద్యము వినుండు.

సీ. "ఈలోకమెల్లఁ బాడిల్లును బోలెనై
యున్నది నీవు లేకునికిఁ జేసి!
నీవు వేగమ కడు నెఱసి బంధులఁ బ్రీతిఁ
బొందఁజేయుట కలవోలె నయ్యె,
జిష్ణుని కొడుకవు కృష్ణు నల్లుండ వీ
వరులచేఁబడుట చోద్యంబుగాదె!
చెలువంపుమేనును జెన్ను మొగంబునై
యున్నడు పాడనూ పెదింక గుజ్జ!
తే. అకట! యుత్తర యొప్పెడునది, మనంబు
దీనికెంతయు మెత్తన, యేనునిన్ను
వేఁడికొనియెద! వచ్చి యిప్పొలఁతి వంత
దీప్తి తలకొత్తు పలుకులఁదేర్పవన్న!"
(భా. ద్రో. ద్వి. ౩౩౩)

ఈ మాట యెంతసత్యము! జయముగునేని ప్రపంచమంతయు పెండ్లిల్లే; పరాజయమేని పాడిల్లే! కావుననే కదా వేమన

"తనచావు జలప్రళయము
తనదుఃఖమె సర్వలోక దారిద్ర్యంబున్"

అని నుడువుట!

విపరీతాలంకార రచనకు బ్రేరేపకము భావశూన్యత

ఇంగ్లీషుకవులకంటె నాంధ్రకవులలో నలంకారము లధికములు. అందును బ్రబంధకవులలో నత్యంత విపరీతములు. దీనికిఁ గారణ మేమన, అలంకారరచన యాలోచనాశక్తికిఁ జేరినంత భావనాశక్తికిఁ జేరినదిగాదు. మనకవులు తరుచు పండితులు. ఇంటిలోనే కూర్చుండి నిఘంటువులఁ గంఠపాఠము సేయువారు. వీరికి కార్యోత్సాహము భావప్రాబల్యము రెండును క్షీణములు. కావుననే భావనాశక్తి మట్టు. ఒక విధమైన యాలోచనాశక్తి యెక్కువగాన రేపగలును ఆలోచించి యాలోచించి దిక్కు గతి మోక్షములేని యూహలఁ గల్పించుచు నదియే కవిత్వమని వెఱ్ఱిపీఁగసాఁగిరి. యుక్తులు కుయుక్తులుఁ గవితాశక్తి యగునా! కానేరవు. కవిత్రయము వారిలో నిట్టివిఱుపులు లేవని చెప్పఁగాదు గాని ప్రబంధకవులయందు బలె పిచ్చి ముదిరియుండ లేదనుట సర్వజనవిదితము. ఒకవేళ మనదేశ భాషలలో నలంకారములకు స్వచ్ఛందమైన ప్రవృత్తి యాంగ్లేయ భాషలకన్న నెక్కువ యేమో! భాషాశాస్త్రవేత్తలు కొందఱు మనలో గుణవాచకములు వలసినంత లేకుండుటచే విషయవైశద్యప్రాప్తికై యలంకారములతో నిండినశైలి నారాధింపవలసిన వారమైతిమని సిద్ధాంతము చేసి యున్నారు. ఇదియు సహేతుకమైన వివరణమేమో యని తోఁచెడని.

భారతకవుల ప్రతిభ

ఈవిస్తార వ్యాఖ్యానమునకు ప్రకృత సాంగత్య మెట్టిదనఁగా భారతకవులకు భావనాశక్తి యెంతయు గంభీరము. సమయోచిత వర్ణనా ప్రావీణ్యమునఁ దిక్కననతో సమాను లెవరునులేరు. అరపాలైన వారును లేరన్న సత్యమునకుఁ దలవంపురాదు. పనికిమాలిన యలం

కారములు వారికవిత్వమున నపరిమితములుగావు. తుదకు వర్ణనములకుం బూనునపుడు సైతము కథయొక్క వేగమునకు భంగము గలిగింపనంతమితముగఁ జేయుదురే కాని కథ మఱుఁగునకు వచ్చునంత దీర్ఘముగా నెప్పుడును సాగబెట్టరు. అనఁగా సిక్కమైన కవిత వీరియందు నెలకొన్నదని నా విన్నపము. అందుఁ దిక్కననుగూర్చి నావంటివాఁడు ప్రశంసింపజూచుట యధికప్రసంగము. అతఁడు కవిబ్రహ్మ. అవతారపురుషుఁడుగాని కేవలమర్త్యుఁడా యని యాశ్చర్యపడవలసినంత ఘనుఁడు !

విషయము శైలి రెండును ముఖ్యములు

" భారతమునందు మనకెంత రుచియుండుటకుఁ గారణము విషయము, అనఁగా కథగా, యా విషయము ప్రదర్శింపబడిన మార్గములు, అనగా శైలి ఇత్యాదులు, గావని కొందఱ యభిప్రాయము. కాని యిది శుద్ధముగా బుద్ధిపొరపాటు మాట. దృష్టాంతము: భాస్కరుని రంగనాథుని * రామాయణములం జదివినవారు రామవియోగముచే శోకించు కౌసల్యాదశరథాదులయెడ నెంతో ప్రీతియు జాలియువహించినవారగుదురుగదా! అయ్యలరాజు రామభద్రుఁడను కవి తన రామాభ్యుదయములో రామవనవాస ఘట్టమున దశరథుఁడు 'నానార్థరత్నవరాలను ఎదుట నుంచికొని పుటలఁద్రిప్పుచు నేర్చినాఁడో' యనునట్లు దగ్రిసముపట్టిన శ్లేషాలంకారములుపెట్టి

సీ. "కానక కన్న సంతానంబు గావునఁ
గానక కన్న సంతానమయ్యె
నరయ గోత్ర నిధానమై తోఁచుఁ గావున
నరయ గోత్రనిధానమయ్యె నేఁడు

---

*రంగనాథరామాయణమును రచించినవాఁడు కోన బుద్ధారెడ్డి. రంగనాథుఁడనెడువాఁడు కట్టుకథలకుఁ జేరినకవియె కాని వాస్తవ్యుఁడు గాఁడు.

ద్విజకులాదర వర్ధిష్ణుండు గావున
ద్విజకులాదరణ వర్ధిష్ణుఁడయ్యె
వివిధాగమాంతసంవేద్యుండు గావున
వివిధాగమాంతసంవేద్యుఁడయ్యెఁ
తే. గటకటా! దాశరథి సముత్కట కరీంద్ర
కటకలిత దాన ధారార్ద్ర కటకమార్గ
గామి, యెట్లు చరించు నుత్కట కరీంద్ర
కటకలిత దాన ధారార్ద్ర కటక తటుల ?"

ఇత్యాదిరీతులఁ బ్రలాపించినట్లు వ్రాసియున్నాఁడు. మఱియు శంకరకవికృత హరిశ్చంద్రోపాఖ్యానమున లోహితాస్యుని మరణమును గూర్చి యేడ్చుచుఁ జంద్రమతి, రాజర్షి పత్ని గావుననేమో, కుమారునికిం బలె తనకును నూపిరాడకుండఁ బ్రాణాయామముఁ జేయుచు, నీ దీర్ఘసమాసమును గూర్చి పద్యము చెప్పినది చూడుఁడు.

మ. అకటా! చేరెఁడు నేలకుం దగఁడె సప్తాంభోధి వేష్టితభ
త్సకలద్వీపకలాప భూపమకుటాంచ త్పద్మరాగోజ్జ్వల
ప్రకటానర్గళ నిర్గళత్కిరణ శుంభత్పాదుఁడై వట్టి రా
జకుమారుండు"　(ఆ ౫, ౨౬, ప.)

ఈ తీరుననే యెల్ల రామాయణములును వ్రాయబడియున్నచో నా గ్రంథములయొద్దకు మనుష్యులు చననేల, తుదకు చెదలునయితము పోదనుట స్పష్టము కాఁబట్టి విషయమునుచే రసము తప్పక కలుగు ననుట తప్పు. కథ బాగుగ నుండిన జాలునా? తగినరీతిని వ్రాయఁబడి యున్నంగాని కాదు. ఈదేశములో నొక్క యాంధ్రులకుఁ దప్పఁ దక్కిన యందఱకును రామాయణమందుఁ గల యభిరుచి భారతమున లేదు. మనకన్ననో భారతము ప్రాణము. ఈ వ్యత్యాసమునకుఁ గారణమేమి? ఆంధ్రంబున భారత రామాయణాదులకుఁ గల శైలి తారతమ్యమే. శోకరసము వర్ణించునపుడును, రామభద్రునకు శ్లేషలు

సాంస్కృతిక దీర్ఘసమాసములును పీడరాని చీడలాయెఁగా! యుద్ధము ముగిసి జయము సిద్ధించిన పిదపఁ దాఁ జేసిన యకృత్యములఁ దలఁచికొని ధర్మరాజు పశ్చాత్తాపపడు ఘట్టమునఁ దిక్కన్న వ్రాసినవిధముం జూచిన భారతమునకు మన యంతరాత్మలయందుఁగల నిత్యనివాసమునకుఁ గారణమేర్పడకపోదు. చూడుఁడు.

ఆ. అల్పకాల భోగ్యమైన రాజ్యమునకుఁ
గా, ననల్పకీర్తిఘనుని, జరఠ
సింహకల్పు, వంశశేఖరజన్ముఁ, ద్రుం
చితి, మనంబు వగలఁ జివుకకున్నె?
(భా. శాం. ప్ర. ౧౯౩ ప)

మ. జనసంపూజ్య పదారవిందుఁడగు నాచార్యుండు శోకించి. నం
దనుచొప్పారయఁ బేఁడి, పెద్దయు ననుం దానమ్మి యర్థింపఁ, జా
వనివానిన్, గరిచావు బుద్ధినిడి, "యశ్వత్థామ సచ్చెన్ నిజం"
బని యే బొంకితి! మేదినీ భరణ మర్హంబే గురుద్రోహికిన్? ౧౯౮

ఆ. రాజ్యలాభలోభరతుఁడనై కడు బాప
మైన బొంకుమాటలాడి, గురుని
గూల్ప నేర్చినట్టి క్రూరాత్ముఁ డేగతిఁ
బోవువాఁడు? సెపుమ బుధవరేణ్య! ౧౯౯

క. భ్రాత మహాత్ముఁడు కర్ణుం
డాతనిఁ జంపించి యేలు నవనీ రాజ్యం
బాతురత నొసఁగుఁగాక, సు
ఖాతిశయము మతికి నొసఁగునయ్య మునీంద్రా. ఆ, ౨౦౦

చ. కడిఁది మగండు కుంభజుఁడు గావఁగ నొడ్డిన మంటవోలెనుం
డెడి మొనఁజూచి చూచి, యిది డెప్పర మన్వగలేక పంచితిన్
గొడుకుఁ జొరంగ, నత్తెఱగు క్రూరత సైఁప సుభద్రయట్లు, క
వ్వడి క్రియ, నోర్తురే యొరులు? వల్లభుఁ డేలగు నట్టిదుర్వ్యక్తికిన్? ౨౦౧

చ. అడలడిఁ బొందగాఁదగని యట్టిది ద్రోవది, మేరుకల్పులం
గొడుకుల నేవురన్ జముఁడుగొన్న నలందురఁ జూడనేర్తునే ?
పుడమి గిరీంద్ర పంచకము వొల్చినఁ బాడఱి నట్టులున్న య
ప్పుడతుక యెట్టులోర్చుగృహాభారము నెమ్మది నిర్వహింపఁగన్

క. ప్రాయోపవేశమున ని
కాయంబుఁ దొలంగఁ దలపు గదిరెదు, సంతా
పాయత్తచిత్తు, నకట క
టా! యని పోనిండు నను దృఢవ్రతయుక్తిన్."

పాత్రరచనాతత్త్వములు

మఱియు పాత్రముల చరిత్రములను విస్తరించుటలో వర్ణనీయమైన పద్ధతి యేదనఁగా స్త్రీ పురుషులు గుణానుగుణమైన నడవడికలవారయ్యును, ప్రపంచాచారములయందుబలె కావ్యములందును గాలదేశవర్తమానముల వలన నొక్కొక్కయెడవిరుద్ధమైన వర్తనముగలవారుగా నున్నట్లును ప్రదర్శించుట సర్వకాలములయందును సర్వావస్థలయందును ఏకరీతిగా వర్తించువారుండుట యరుదు. మొత్తమువిూఁద జూడ యెంతక్రమముగానున్నట్లు దోఁచినను సూక్ష్మముగఁ బరీక్షించి చూచినయెడల వంకర లేమాత్రమును లేకుండదు. ఋజుమార్గం బట్లుండఁగా, నిక్కమైన యుపజ్ఞలేమిచేఁ బరులో పెద్దలో చెప్పినట్లు, వ్రాయఁజూచు నలఁతికవులు, అలంకారశాస్త్రములలో నాయికానాయకులకు జాతుల నేర్పఱచి గుణముల నిర్ణయించియుండుట బాగుగఁ బఠించియున్నవారు గాన నదియ యొకవేదమనుకొని ప్రమాణమను పిచ్చిపట్టి, యందుఁ బేర్కొనఁబడిన ధీరోదాత్తప్రభృతులలోఁ దమకు వలయువారిని స్వీకరించుకొని యెల్లదెఱంగులం బ్రాచీనోపదిష్టమార్గంబుననే వర్ణించి యెదుట నిలుపుటయ కృతకృత్యతగ భావించిరి. బింబములకుఁ బ్రతిబింబముల నుత్పాదించుట కవిచేయు

వలసిన పనిగాదు. మరి ఫోటోగ్రాఫరుని. తన మనస్సునకుఁ దగినట్టు తన కన్నులకు గోచరించునట్లును వ్రాయుటయునే కాని యింకెవరికో తోఁచినట్లు దా వ్రాయఁజూచుట మూఢమతము. అట్లుచేసినఁ బద్యములు సిద్ధించినను గవిత పక్వస్థితికి రాఁ జాలదు. ఇందునకుఁ గారణములు. మనసులు వేఱు సంపూర్ణముగ సరిపోలునవి దుర్ఘటములు. కావున నేవిషయమును గూర్చి చర్చించినను నదే యొకనికిఁదోఁచు భావము లితరుల భావములతోఁ గొంతవరకు సదృశములైయున్నను గొంతవరకు భిన్నములుగను నుండుననుట ప్రకృతిలక్షణము. ప్రకృతిశాస్త్రములయందు సామాన్యగుణంబులకు గౌరవ మెక్కువ. ఏలయన వస్తుజ్ఞానమే యందు ముఖ్యము. అట్లుగాక మనోరంజకమే ప్రధానముగాఁగల కవితాదిశిల్పములందు భిన్నగుణములకు గౌరవమెక్కువ. చూడుఁడు. ఒక స్త్రీని జూచి మోహించినవాఁడు ఆమెకు స్త్రీజాతియంతటితోడను గల సామాన్యమైన గుణములచే నాకర్షింపఁబడియా మోహించును? అట్లయిన నీ యమ్మయే కావలయునని పట్టుపట్టుట యేల? ఎవతె చిక్కినను సంతోషమనియుండరాదా? మోహమునకుం గారణము సామాన్యగుణంబులతోఁ గలసియు మీఱి మెఱయు ననన్యసాధారణములైన లావణ్యము, వయోమాధుర్యము, నడకల సొగసు ఇత్యాదులగు సౌందర్యములు. జాతియనునది యాస్తిభారము వంటిదనుకొనుఁడు. తనులను మనసులను మఱల్చునది యదిగాదు. దానిమీఁద జక్కఁగఁ దీర్పఁబడియుండు స్వరూపమను భవనము. ఈ సంగతి నెఱుంగనివారె "పాడిందే పాడరా పాచిపండ్ల దాసరి" యన్నట్లు ఏదోయొక కొన్ని తరగతుల పాత్రములను వర్ణనములను బిఱికిపట్టులోఁబట్టి వానిసంఖ్యలకు గుణకారము సేకూర్చిన నలంకారము సేకూఱునని యాంధ్రకవిత్వమును భావములేని - పదాటోపము ప్రకటించి పాడుసేసిరి.

"ఏమిరా! ప్రతివాని మనసునకు నచ్చినట్లు వ్రాసినదియు కవిత్వమగునా? యను నాక్షేపణ ముండునేమో! నేనన్నదది కాదు కవియైనవాఁడు తనభావము ప్రకారము వ్రాయుచుండు ననటేనిగాని భావముప్రకారము వ్రాసిన వారందఱు కవులౌదురని నామాట గాదు. అనఁగా నుత్కృష్టమైన భావములేని నీరసమానసులు కవిత్వముం జేయుంబూనుట వారియొక్కయే కాదు మనయొక్కయు దురదృష్టము.

పాత్రములు అనితరతుల్యములుగ నుండవలయు

సుప్రసిద్ధములైన పాత్రములన్నియు ననితరతుల్యములు, మఱియు ననితరతుల్యములే సుప్రసిద్ధములు ఉదా. ద్రౌపది, సీత, సావిత్రి, శకుంతల, మండోదరి, శూర్పణఖ మొదలగువారు ఎల్లర చిత్తములలోను జక్కఁగాఁ దమతమ గుణములచే బ్రకాశమానలుగ నున్నారు. వీరిలో మంచివారునైతము భిన్నమూర్తులే కాని, ప్రత్యేక పఱచుటకు సాధ్యముగాని యొకే గుచ్చునఁ గొట్టినట్టి బొమ్మలుగారు. ఇటీవల ప్రబంధస్త్రీలన్నన్నో యట్లుగాదు. అందఱకు నొకటేమూర్తి. వేర్వేఱు గుర్తింపవలనువిగానట్టిది ఆకారములు, గుణములు, చీరలు, నగలు అన్నియును సలకామశాస్త్రమును నొకే యచ్చులో నెరవు తేఁబడిన వస్తువులు. పేర్లుమాత్రము వేఱు. చర్యలేమో యొక్కటే. అవియు నంతశ్రేష్ఠములుగావు. వ్యక్తిత్వము సున్న.

ఆదికవులను మధ్యకవులనుగూర్చి చెప్పిన యీకవిమాటలు దిక్ ప్రదర్శనముగఁ జెప్పబడినవే కాని ప్రతియొక్క కవికి నారోపింపఁ దగినవి కావని యెఱుంగవలయు. చూడుఁడు. స్త్రీపాత్రములందు మనుచరిత్రములోని వరూధిని యెంత మనోహారిణియగు ముద్దరాలు!

జీవకళయొక్క లక్షణము

పాత్రములు ప్రత్యేకాకృతులుగ నుండవలయు ననుటయు నయ్యవి బిఱుసువాఱినట్లుండక సమయోచితము లగు మార్పులం జెందునవిగ నుండవలయుననుటయుఁ బరస్పరమిత్రములైన న్యాయములుగ. ఎట్లన, ఈరెంటికిని హేతుభూతమును దావలమును నయినది జీవము. జీవకోటులం బరీక్షించి చూడుఁడు. మూఁడు గుణములు తెల్లముగఁ గానవగు. (i) అవి జాతులుగ నేర్పడును. (ii) కాని ప్రతి ప్రాణియు నితరప్రాణులనుండి వేఱుగ గుర్తింపఁదగినంత వ్యక్తిని దాల్చియుండును. (iii) వికారము. అనఁగా మార్పులం జెందుట. ఇది యన్ని జీవరాసులయు స్వభావము. నిర్వికారముగా నుండవలయు నన్న ఱాయి గావలసినదే! అదియునుంగాదు గాఁబోలు! ఏలన, ఆధునిక ప్రకృతి శాస్త్రజ్ఞులు లోహములు మొదలగు జడంబులు సైతము జీవులట్లు స్వాభావికముగ వికారమునొందునని నిరూపించి యున్నారు. కావునఁ బరమనిర్వికారస్థితిఁ దాల్పవలయునన్న రంభలు లేని లోకముఁ గనిపెట్టి యందు ఋషీశ్వరులగుటఁ దప్ప వేఱొండపాయములేని యుపాయము వెదకినను దొరకదు. (iv) ఈవికారములును వ్యక్తిభేదముల మాడ్కి. అనగా వస్తువులయొక్క ప్రకృతికి మీఱిపోవు. మఱియెట్లు వ్యక్తి జాతిచే పరిమితమో యట్లే వికృతులును బ్రకృతులచేఁ బరిమితములు. హృదయప్రమోదమే యుద్దేశ్యముగాఁ గల శిల్పకళలయందు వికృతులు ప్రధానతమములు.

వికృతులు లేని పాత్రములు జడసమానములు

ఇది తెలియనివారు ఎవరినైన నొకని ప్రారంభమున ధీరోదాత్తుఁడుగా నుండునట్లు వర్ణించిరయేని, మఱి వాఁడు చచ్చువఱకు నా ధీరోదాత్తత్వమునందే వానిని పడవైచిపెట్టి వృణ్యాము గటి

కొందరు. వీరియొక్క పాత్రములు గ్రుక్కుడిక్కడనో యిటు నటుం గాడక ముక్కునకు సూటిగా నేగుచుందురు. అనగా యినుపయంత్రములకు జేరినవిగాని మనస్సును కలిగి, యదికారణముగ వాంచ్యము గలచేతనములుగావు. పాత్రముల సహజవికృతులు నుద్ధరించుటయందు భారతమును మించిన గ్రంథ మీప్రపంచమునం దెక్కడను లేదు! మానవస్వభావ మీగ్రంథరాజమున నెంత చక్కఁగ నెంతగంభీరముగ నెత్తి చూపఁబడినదో యదితలంపునకు రావచ్చునేమో గాని నాల్కకు వచ్చుట దుర్లభము. చిత్రవిచిత్రభంగులు గలిగి, భావార్ద్రములై, స్వాభావికములై, మెఱుంగు వెట్టఁబడిన భారతపాత్రములం గూర్చి వ్యాఖ్యానముఁ జేయవలయునన్నచో నిటనుండి పింగళి సూరన్నను వెడలఁ గొట్టవలసినదే. ఈయుపన్యాసమునకు నాయకుఁడు గాన నది మర్యాదకావు. ఈగుణములంబట్టి చూచిన రామాయణాదులు భారతమునకంటె నెంతో తక్కువయనుట నిస్సంశయము. ఇఁక సామాన్యప్రబంధములన్ననో వానియందలి స్త్రీ పురుషు లెండిన కట్టెలవలెనున్నారు. వంగలేరు, పెరుగలేరు. కాఁబట్టి ప్రాప్తులు రెండు: విఱువఁబడుట! ప్రొయి నిడఁబడుట.

శాస్త్రాదేశరచనలు విరసములు

ప్రాచీనులు వ్రాసినట్లును అలంకారశాస్త్రము లాదేశించినట్లును విరచింపఁ బ్రయత్నించుట తెలివితక్కువపని. ఏలన ఒక కవి వ్రాసినవిధమున నింకొకఁడు వ్రాయఁజాలఁడు. ప్రకృతిసిద్ధమైన యర్గశము, ఇందునకుగారణములు, (i) మనసులు వేఱగుటంజేసి భావాదులును వేఱు. వివిధభంగుల స్ఫురణముగలవారు ఒకేతీరున నభినయింపఁజూచుట పరిహాసమునకు హేతువు. (ii) భావము భాషయను వివి పరస్పరసాంగత్యముం దాల్చియున్నవి. ఇంచుక నిదానించి చూడుఁడు.

ఏవిధమైన పదములచేరికయు లేని యాలోచనలఁజేయుట సాధ్యమౌనా? ఏదీ? భాషాసాహాయ్య మేమాత్రముఁ గైకొనక కొంతసేపు దేనినిగూర్చియైన యోజింపుఁడు? ఈగారడీవిద్య మనుష్యులకుమించినది. తలఁపుండిన భాషయు నుండవలయుననుట నిజము. అయినను భాషయుండినం దలంపుండి తీరవలయునా యనునొక ప్రశ్నయు విచార్యము. భావము లఖండముగ లేకయుండినను పదాడంబరముఁ బ్రబలముగాఁ జూపవచ్చుననుటకు మన ప్రబంధకవులే సాక్షులు కాని, పుట్టి పదములు నిరర్థకములుగాని హృదయాకర్షకములుగావు. రుచిపోయవు. భావపుష్టిలేని పదపుష్టికి 'బడాయిశైలి' యని పేరు. పసిపిల్లలేగాని ధీరులెవరును దీనినొకయెత్తుగఁ బాటింపరు.

కావునఁ దిక్కనరీతిని వ్రాయవలయునన్నఁ దానే తిక్కనావతారమెత్తి యాతని మనోభావములఁ దాల్చిన యానుగాని విరాటపర్వము గ్రుడ్డిపారముఁ జేసిన గోరిక తుదముట్టదు. ఒకరు సృజించిన శైలి, విషయము, రీతి ఇత్యాది బింబములకు ప్రతిబింబముల రచింపఁ జూచుట సంభవిదిగాదు. అదృష్టవశమున సాధ్యమునుగాదు. కష్టించి బహిరాకారముఁ దీర్పఁజాలితిమేనియు నంతరంగ ప్రతిపాదనముం జేయుట యెట్లు? ప్రాణము అను గుణములేని పాత్రములు రిత్తలు. ద్రోణపర్వములో నభిమన్యు మరణవిషయమైజాలిఁ జెందుచు నర్జునుఁడు

ఉ. హా యను ధర్మరాజతనయా యను నన్నుఁడఁబాయ నీకుఁ జ
న్నె యను దల్లినేఁపఁ జనునే యనుఁ గృష్ణుఁడు వీఁడె వచ్చె రా
వే యను నొంటిపోక దగవే యన నేగతిఁ బోవువాడ నే
నో యభిమన్యుఁడా యనుఁ బ్రియోక్తుల నుత్తరఁ దేర్పవేయనుఁ"
(భా. ద్రో. ద్వి. ౨౮౨)

అని విలాపించిన సామాన్య పద్యముంజూచి తరువాతి కవులందఱు నాక్రోశావసరంబులలో

ఉ. "రాయనుఁ గాయనుం దొగలరాయనిఁ గేరు నిగారపుం గొటా
రాయన మేటినాడెపు దొరాయనుఁ గిన్కయొనర్చె దేమి మే
రాయను నింతనీకుఁ గనరాయను దయ్యము పాడిదప్పెనా
రాయనుఁ గన్నవారు నగరాయను నిప్పని మానురాయనున్"

(అచ్చతెన్గురామాయణము అయో. ౮౯ ప)

ఉ. కాయను మేటితప్పు కొడుకాయను నిద్దపుఁబూతమూవిమో
కాయనుఁ బంజరంపుఁ జిలుకాయను సబ్రపుసోయగంపుఁ బ్రో
కాయనఁ బల్కవేమి యలుకాయనుఁ బంతము దీఱెనోటుకై
కాయను సేరయిట్లు దుడుకాయనుఁ బాయఁగఁ గోరి కాయనున్

(అచ్చ రా. అయో. ౯౦ ప)

ఉ. హాయను గాధినందన మఖారినిశాటమదాపహారిబా
హాయను గ్రావజీవదపదాంబురుహాయను రాజలోక సిం
హాయనుఁ బోషితార్యనివహాయనుఁ గానల కేగితే నిరీ
హాయను నిర్వహింపఁగలనా నినుఁబాసి రఘూద్వహాయనున్.

(రామాభ్యుదయము ఆ ౫ ప. ౧౦)

ఉ. జాయనుజూపవేమి యనుజాయను నవ్విధియెంత చేసెనా
ఱాయను నాదుగుండె బలురాయను నాత్మపరాక్రమోన్నతుల్
రోయును గానకాంతరము రోయును దుష్టకురంగచేష్ట సు
మ్మాయను జానకీ దనుజమాయను గ్రుంగితె పల్కుమాయనున్.

(రామాభ్యుదయము, సీతావిరహఘట్టము)

ఇత్యాది వర్ణక్రమము ననుసరించి ప్రాసములతో వ్రాసిన రసికుల మనసులకు తూయునిపింపక మానునా ?

మిశ్రచరిత్రములుగాని పాత్రములు ప్రకృతి విరుద్ధములు

పాత్రములం గూర్చి యీవఱకు స్థాపింపఁబడిన పద్ధతులు రెండు (i) అవి సజ్జీవములట్లు బిఱ్ఱబిగిసి యుండఁగూడదు. (ii) మఱి

తీఁగెలవలె నల్లునవిగానున్న నింపును సత్యమును వహించినవగును
అగుట. ఇట విశ్వసింపఁదగిన విశేష మింకొకటుగలదు ఏదన, పాత్ర
ముల చరిత్రములు శుద్ధముగ మంచివిగానో శుద్ధముగఁ జెడ్డవిగానో
యుండునట్లు దీర్చుట శిల్పదోషములలో నొకటి. ఏలోపమునులేని
స్త్రీపురుషులుండరు. మఱి కేవలము దుష్టులైన మానవులును గంటికిఁ
గానరారు. మనుష్యప్రవృత్తి మిశ్రమైనది. కూనీచేసినవాఁడు సైతము
పగసాధించుటయును వీరకర్మమునకుద్యోగించు వాఁడేకదా! దొంగలు
పరుల సొత్తును గ్రహించినను తమ భార్యలయు బిడ్డలయుఁ బోష
ణార్థమేకదా! ఇంతేకాదు. వెలుతురు చాయయు నెట్లు నెడతెగని
సంయోగముం దాల్చియున్నవో, యట్లే మంచిగుణములకును, దమ
నీడలోయను మాడ్కి నవియే యాధారముగఁ బ్రభవించెడు చెడు
గుణములు సదా సహచరములై యుండును. ధైర్యము మంచిది.
అయిన నభిమన్యునివలె నశ్రాంతసాహసోదగ్రులైనయెడ వ్యర్థమైన
ప్రాణనష్టికి మూలమగును. ఇఁక నెదరిని దమ్మును నెఱింగి సమయము
పొంచి మీఁదఁబడుదమనువాఁడు జంకుము గొన్నవాఁడైనను అంత
కడింది మగఁడుగఁ దోఁపఁడు. నీతియననది శకునికైతవముయొక్క
యపరావతారము. నీతిరహితమైన విజృంభణము ఆశ్చర్యకరమైనను,
ఆనందకరమవునో కాదో, మఱియు సుగుణములే కొన్నియెడలఁ బర
స్పరవిరుద్ధములగుటయు సంభవించెడు. అపుడే దేశకాల న్యాయమును
నిరాకరించుట విధిలేని యకృత్యము. దృష్టాంతము కర్ణపర్వమునఁ
గృష్ణుఁడు చెప్పిన "కౌశికోపాఖ్యానము" సత్యము ధర్మమే అయి
నను దొంగలువచ్చి నీసొత్తెక్కడనని యడిగిన నిజము చెప్పవలయునా?
శత్రువులు వచ్చి నీయింటఁ జొచ్చినవాఁ డెక్కడనన్నాఁడు చూపుమా
వాని గొంతుకోయ వలయును. అని మర్యాదగాఁ బ్రార్థించిరే
నిజముచెప్పిన భూతదయ నశించును. కనికరమునుద్ధరించిన సనృత

దోషము ఘటిల్లును. అట్లగుటఁ గేవలము నిరంజనుఁడుగా నుండవలయు నన్న నసాధ్యము. నిరంజనత, నిర్వికారత, నిష్కళంకత ఇత్యాద్యభావములు మానవ ప్రకృతికిఁ జేరినవి కావు. మన నడతలు మిశ్రములు. ఈన్యాయమునకు ననుకూలమైనరీతిని పాత్రముల చరిత్రములం జేర్చి విస్తరించుటలో భారతమునకు నిడుజోడైన గ్రంథములెవ్వియునులేవు. సామాన్య కవుల పాత్రములు నిర్వికారములుగ నుండుటయేకాదు. సంశ్లిష్టములును గావు. అవి యేకరసప్రధానములుగాని నానాభావాభ్యుదయములకు నాకరములు గావు.

వర్ణనములకన్న అంగాంగ సాంగత్యము కావ్యముల శ్రేష్ఠము

ఒకానొక విద్వాంసుఁడు గొప్పగ్రంథమున కొకదానికి విమర్శన ప్రాయమైన పీఠిక వ్రాయుచు నా గ్రంథమును బ్రశంసించుటకై యిందుఁ బదునెనిమిది విధములయిన వర్ణనములునున్నవియని దృష్టాంతములతోఁ జూపియున్నాఁడు. ఇది దోషముగాదుగాని పొరపాటునకు వీలిచ్చెడు పద్ధతి. ఎట్లన, విడివిడి వర్ణనములఁ జేయుటలో సామర్థ్యముం జూపినేని యా మాత్రమే కవియొక్క ఘనతకుఁ జాలునని భ్రమియింతురా ? చూడఁబోయినఁ బదునెనిమిది వర్ణనలుండిన నెవరికిఁ బ్రీతి ; లేకున్న నెవరికిష్టము ! వర్ణనములకన్న ముఖ్యమైన విషయ మేదనఁగా, కావ్యమునందలి యంగాంగములకుం గల కలయిక. పొత్తు పొసఁగని వర్ణనలు రసమునకుం బ్రతికూలములు. సంగీత మెపుడును హృద్యము. పాటపాడువాఁడు, మృదంగమువాఁడు, ఫిడేలువాఁడు గలసి నట్లు వర్తించిననా దానిసొంపు, అట్లుగాక ప్రతివాఁడును ఇష్టము వచ్చినట్లు దన యావచ్ఛక్తి నక్కడనే వినియోగింప యత్నించిననా ? తనంతట ప్రత్యేకముగ వాయింపఁబడు నప్పుడెంతయో మనోహరముగ నుండు మద్దెలమెట్టు సందర్భశుద్ధిని మీఱి వెలయింపఁబడినచోఁ

జెడ్డ గోఁతగ నుండుననుట కేమి సందేహము! అట్లే పురపుష్పవాటికల వర్ణనములు వ్యష్టిరీతిఁ జూచిన నెంత బాగుగ నున్ననేమి? సమష్టితో సంబంధములేని కూఁతగా నున్న నవి దుష్టములే. స్త్రీపురుషుల యాకారసౌందర్యములు నిట్టులే. అంగములన్నియు వేఱువేఱుగా శస్త్రవైద్యశాలలోవలె విభజింపఁబడియుండినచో వానిని గన్నెత్తి చూడ సుకుమారమానసులకు నౌనా? మఱి చెలువారుదనమునకు జీవనమైన లక్షణము అంగముల సాంగత్యము. లోకములోనుండు వర్ణనీయాంశముల నన్నింటిని నొకచోటఁ బ్రోగుచేసియుంచిన నది సర్వవికారముల కాస్పదమైన కుప్పయగును! సీతమ్మకు ముక్కు సొగసు, రుక్మిణమ్మకు కన్నులు సొగసు, కావున సీతమ్మ ముక్కును ఆ యమ్మ కన్నులను దీసి బ్రహ్మదేవుఁడు వేఱొక పెద్దమ్మను సృజించెను! కావున నీ మూఁడవ యమ్మ సీతారుక్మిణులకన్న రెండింతలు సొగసుకత్తెయని వ్రాయువారికి శిల్పముయొక్క తెఱఁగును వాసన యేమాత్రమైనఁ దెలియునని వచింపనౌనా? సీతమ్మముక్కు సొగసన్న నర్థమేమి? సీతమ్మయొక్క ముఖము మొదలగు నవయవములతోఁ జేరిక కల్గియుండుటచే, ననఁగా నాస్త్రీయొక్క యాకారముం బట్టి, యది చక్కనిదనుటగాని, యాముక్కును గోసికొనిపోయి యింకొకచో నుంచినను నదేరీతి సొగసుగానుండునని యర్థముకాదు.

"తమ తమ నెలవులఁ దప్పినఁ
దమ సొగసులె కోఁతలగుట తథ్యము సుమతీ!"

కావున నంగీకారములేని వర్ణనలు ప్రత్యేకముగ నెంత యద్భుతములుగా నున్నను నింద్యములే. కథయును నిండుటాకృతిని దీర్పఁజాలని కవి యంగములవంటి వర్ణనములఁ దీర్ప నేర్చుననుట పిచ్చికూఁత. కావున విమర్శనముఁ జేయుటలో కథ, పాత్రముల, ప్రకృతి

విశేషములు, వర్ణనములు ఇవన్నియుఁ బరస్పరమైత్రికలిగి విఱుపులు లేని యేకాకృతిగా నున్నవాయను విచారణ ప్రధానతమమని నా మనవి. కథయొక్క గమనమునకు విరోధమైన దీర్ఘవర్ణనముం జేయుట రసవిహీనభావమున కొక గుఱుతు. భారత రామాయణ హరివంశాదులలో నీలోపము లేశమాత్రము గానము. ఇప్పుడిట వివరింపఁబడిన న్యాయము గోప్యముగాదు. చదువరులెల్ల నెఱిగినదే.

స్వభావవర్ణన యనుటకు నిర్వచనము

పకృతిసమ్మతమైన వర్ణనముఅనుమాటకు నిర్వచనము ఉన్నది యున్నట్టు చెప్పుటగాదు. ఏలన గవర్నమెంటువారి గెజట్టులో జరిగినవి జరిగినట్లు వృత్తాంతములు ప్రకటింపంబడును. అది కారణముగ నావార్తలు స్వభావోక్త్యలంకారమునకు దృష్టాంతములని యెవ్వఁడుఁ జెప్పఁడు. వస్తువుల నిజస్థితి నిర్దేశించుట శాస్త్రముల యాప్తితము కళలయొక్క కాంక్ష యదిగాదు. ఎట్లన, కళలలోఁ బ్రధానమైన పురుషార్థము రసము. రసము భావమునకు సంబంధించినది. భావముల పరమైన సృష్టింగణించి వర్ణించుటయే కళయందు శ్లాఘనీయమైన పద్ధతి. భావముతోఁ జూచుటకును భావము లేక చూచుటకును నెంతో భేదము. ఉదాహరణము: సుందరియగు నారీమణిని జూచి యువ్విళ్లూరు వానికి నామె సొగసు నిమిష నిమిషమునను వృద్ధిబొందునట్లు దోఁచుచుండును. వీనికిని ఆవేశము వృద్ధిబొందుట తప్పదు. "రాజు మెచ్చినదే రంభ" అనగా ననురాగముండునేని ఎవరిమీఁద నాయను రాగము వ్యాపించునో వారు, తదితరులకెంత కురూపులుగఁ గానవచ్చినను, వానికి మనోహరమూర్తులుగఁ గానుపింతురు. అట్లగుట యెంతయు మేలు. ప్రతివాఁడును మోహముకొలఁది సర్వోత్కృష్టురాలని భ్రమించియెవతెనో యొక స్త్రీనివశ్యముచేసికొనఁ జూచుట

యీ న్యాయముయొక్క మాహాత్మ్యమే. ఈదిగ్మము. మనుష్య ప్రకృతిని బాలించుచుండ దేని. నిర్వ్యాజముగానే పక్షపాతము లేక యెల్లరు నేస్త్రీని నుత్తమురాలని నిర్ణయింతురో దానినే యుపలబ్ధి వలచి నుందోప సుందుల ట్లధోగతిం జెందియుందురేమో! భావుకుల యొక్క దృష్టికిని ఆలోచనాశక్తియొక్క దృష్టికిని ముఖ్యమైన భేద మేమనగా: యోజనాశక్తింబట్టి నిరూపించితి మేని సత్య మొక్కటియే. అనగా సిద్ధాంతీకరింపఁబడిన తత్త్వము సర్వజనులచే సరియని యొప్పుకొనఁబడియే తీరవలయును. దృష్టాంతము గణితశాస్త్రము. ఏడును పదితో గుణించిన డెబ్బది యగుననుట నిర్వివాదము. ఎవఁడైనను నాకీమాట రుచి పదని యనినచో వానిని బిచ్చివాఁడందుము. కాని గోచరములయెడ భిన్న భావములున్ననది పకృతి విరుద్ధమని యెవరుఁ జెప్పరు. కావుననే "లోకోభిన్నరుచి" యనుసామెత. ఎట్టి సౌందర్యవతియైన నేమి? లోకములోని వారెల్ల నామెయందే బద్ధమోహులు గావలెను. అట్లు చేయని వారిని బిచ్చి యాసుపత్రికిఁ బంపక తప్పదు" అని సిద్ధాంతముఁజేయుఁ బిచ్చివాఁడు దక్క నింకెవఁడైనఁ గడంగునా? కావున శాస్త్రములలో నేక కంఠముగా నెల్లరును ఇది సత్యము తక్కినవి మిథ్యలు, అని స్థిరీకరించినట్లు కళలలోఁ జేయఁ జూచిన రసాభాసము నిత్యము. ఒకేవస్తువు మానవుల ప్రకృతులంబట్టి యనేకులకు ననేక భావముల కాస్పదముగావచ్చును. మఱియు భావములంబట్టి కొంతవఱకును రూపమేర్పడును గాన ననేకరూపములం దాల్చినదియు నగును. నానారూపములం జెందియుండుట యొక్క భగవంతునికే చెల్లిన భాగ్యముగాదు. అతని సంతతివారముగాన మనకును నందుభాగముగలదు. భారతములోని దుర్యోధనునింగూర్చి విచారింపుఁడు ధృతరాష్ట్రుఁడు, అనుజులు, సచివులైన కర్ణాదులు, ప్రజలు, పాండవులు మొదలగు వివిధపక్షములవారిలో నొక్కొక్కరి

నొక్కొక్క యవతారముగ నాతఁడు తోఁచలేఁడా. ఒకరికిఁదోఁచినట్లు వేఱొకరికిఁ దోఁచునా ? ఒకరి కనులతో నింకొకరు చూచుటెట్లు? మాడంబోయిన వస్తువొక్కటేయైనను మూర్తులనేకములనుట కతఁడును సాక్షీభూతుఁడే. ఇంతే కాదు. తాను గొప్పగా నున్నవు డశ్వత్థామకు దుర్యోధను పైని గౌరవముండ నేమి ? గోగ్రహణసమయమున నతనిని నెకసక్కెరించినట్టి సాహసుఁడు. అట్లుండియు నా రాజరాజునకు కష్టములు ప్రాప్తించినది మొదలు ఆతనియెడ సేవాధర్మము నిర్వర్తింపవలయు నను శ్రద్ధయే కాదు. నిజమైన భక్తియుఁ బ్రీతియు బుష్కలముగఁ దాల్చినవాఁడాయెను. తుదకు సమ్మహానియుఁడు తొడలువిఱిగి పడి యున్నపుడు, అతని పాటునకు వెఱియు మనమ్మునతో నాగురుపుత్రుఁడు విలాపించిన విధము వినుండు.

ఉ. పాండవులట్లు మజ్జనకుఁ బాపవిధింబెగఁ జూచునప్పుడున్
జండతరప్రకోపము నసహ్యపుశోకము నిట్లు చిత్తమం
దొండఁగలంపవే నిపుడయొక్కఁడుదక్కకయుండ వారి ను
ద్దండమదస్త్రవహ్నిఁ బరిదగ్ధులఁ జేయక యెట్టులుండుదున్ !

(శల్య. ద్వి. ౪౧౧ ప)

చ. దురమునఁ బెంపు చేవయును దుర్దమలీల వెలుంగుచుండ సు
స్థిరత శమంతపంచక విశిష్టతలంబునఁ బోరి సద్గతిం
బొరసెదు, నీకునై వగవ బుట్టదు, బంధులు రాజు దేవులున్
దిరియుదు రింక, వారిదగుదీనతకోర్వమి కుమ్మలించెదన్

(సౌప్తి. ప్రథ. ౨౧౪ ప)

ఉ. సీరియ సారతంబుఁ దన శిష్యులలోపల నెల్లనిన్ను దు
ర్వారపరాక్రమాఢ్యుఁడని వర్ణనసేయుట గెలిసేని, యా
మారుతికిం జయంబొసఁగె మాల విధాత్రుఁడు ! వాని గెల్పు కౌ
శేరికి సమ్మతంబగునె యిట్టిది ! దీనను బెంపు గల్గునే ! —౨౧౪

చ. కురువర ! నీమగంటిమియు ? గోత్రులయుక్తి బలముంజలంబు దు
స్తరగతిఁజేర్చి భీమునకుఁ జావక పోవఁగ రానియట్టిదై,
వరుఁబెదరించి కేశవుమనంబు గలంచి, యధర్మవృత్తికిం
జొరఁడనిపంచె, దీనిదివిజుల్ గని రింకిట వేయునేటికిన్ ! —౨౧౯

ఉ. ధర్మముమాని యూరులు గదంబొడిసేసినయంతఁబోక దు
ష్కర్ముఁడు వాయుజుండెడమకాల శిరంబటు దన్నెఁ ! జూచి యా
ధర్మసుతుండు శాస్తిఁదగ దానికిఁజేయఁడ ! యాతఁడెప్డునం
తర్మదదుష్టుఁ డీగెలువు దైన్యముసేయదె కీర్తిమాయదే ? —౨౨౦

చ. కుడువఁగఁగట్ట బంధులకుఁ గోటివిధంబులఁ బెట్టజన్నము
ల్నడుప ననేకధర్మ విధులం బొగడొందఁగఁ జాలునట్టి రా
ట్కుఁడుసిరియిచ్చి పేర్మినొకకొండగమన్చిన నీవుసావఁగా
నొడలిటులోమితిం గురుకులోత్తమ ? యేనొక సేవకుండనే ? —౨౨౧

కావున వస్తువులనేకుల కనేకరీతులఁదోఁచుననుమాయ యొకటి మాత్రమే కాదు, ఒక్కనికే కాలదేశ వర్తమానంబులంబట్టి యానేక విధములఁ దోఁచుటయును స్వభావప్రభావమే. ఇక్కడ ఒక్కఁడంటిమి. వాఁడుమాత్రము వికార రహితుఁడా ? కాఁడు. మఱి మాఱుచుండు వాఁడే కావున భావంబులు ప్రసిద్ధిగనుండు నీ లోకములో నానావతార సిద్ధియు విశ్వరూప ప్రదర్శనశక్తియు సర్వవస్తువులకు సామాన్యములు సహజములునైన లక్షణములు.

ఆలోచనశక్తిచే నుత్పాదితములైన శాస్త్రములయొక్కయు భావబంధురములైన శిల్పములయొక్కయు దృష్టులు వేఱు. గోచరించు పదార్థముల తీరులును వేఱు. కావుననే శిల్పములు రచించుటలో స్వప్రతిభప్రకారము పోవలయునేగాని అలంకార శాస్త్రజ్ఞులు, ప్రాచీన కవులు వీరిని ననుకరించుచు ప్రతికల్పనలఁ జేయఁజూచుట పొసఁగని మతమని మున్నే చెప్పఁబడియుంట ఏలకో మనకవు లీనాఁటికిని

రుక్మిణీపరిణయములు సుభద్రాపరిణయములు వ్రాయుచుండుట. పాపము పెళ్లాళ్ళే పెండ్లాడి వార లలసి సొలసి విసుగెత్తియున్నారు. వారికి (పించన్) విశ్రాంతి ప్రతిపాదింపకున్న నెంతయు ఘోరము. శాస్త్రము లలో నొకరు వ్రాసిన సిద్ధాంతముల నొకరులును గ్రహించి ప్రచురింప వచ్చును. అది పునరుక్తిదోషంబుగాదు. కళలలో నుపజ్ఞలేనిది స్వారస్యముండదు. భావముల ననుసరించి యాకృతులు వివిధభంగులఁ దోఁచుననుట స్ఫుటముగదా! అనఁగా శిల్పులచే నారాధింపఁబడు సిద్ధియేదన నున్నది యున్నట్టు ప్రదర్శించుటగాదు మఱి కన్నది కన్నట్టు ప్రదర్శించుట. ఉన్నదియున్నట్టు, అనఁగా వస్తుస్వభావ మేర్పడియున్న భంగియనుట. ఇఁక కన్నది కన్నట్టన్ననో, మనభావ ముచే దాని స్వభావము చెందిన వికారముల ప్రకారము అనుట. అనఁగా నిరవధికస్థితిగాదు మఱి భావమును అవధిచే నిర్ధారితమైన స్థితి. *

ఈ రెండు స్థితులకుఁగల భేదము వస్తువు దనంతట నెన్ని గుణములఁ దాల్చినదో యెవరు నెఱుఁగరు. లెక్కకు వచ్చునవి గోచరములు మాత్రమే. అగోచరము లుండినను నుండవచ్చును. మఱియు గోచరము లన్నియు వస్తువును జూచినపుడెల్ల మనకు స్ఫురించుటలేదు. ఏలయని యడిగితి రేని, ఏభావము మానస్సున నుచ్చ స్థానము నధిష్ఠించియుండునో యాభావమునకు ననుగతములు, రుచి కరములు, చింత్యములునైన గుణములు మాత్రము మిక్కిలి ప్రకాశ మానములుగ నగపడును. తక్కినవి మసరు గ్రమ్మినట్లు వెనుకఁ బడినవో యను గతి దూరస్థములైనవా యనుమాడ్కిని స్ఫుటములుగా

*తత్త్వజ్ఞుల నేకులు భావాతీతమైనస్థితియుండియు లేనట్లేగాన మిథ్యయని శంకాంకించెదరు. నిజస్థితి యనునది వస్తువుయొక్కయు మనుజులయొక్కయు ప్రకృతులు రెంటిచేతను నిర్ధారితము.

నుండవు. మఱి మాఱుగువాఱిన యవిగానో, ఆ సమయమున నేమాత్ర మెఱుకకు రానివిగానో యుండును. కారణమేమన. అప్పుడు వానిపై దృష్టినిలుపుట యగత్యముఁగాదు.. సహజమునుగాదు. దృష్టి వేనిపైఁ బాఱునో యవి ముందువచ్చి సమీపమున నిలిచినట్లు విశదములుగ నుండును. పరిసరముల నుండినవి యస్పష్టములు. దూరముగ నుండునవి యప్పటికి నగోచరములు. ఆ భావము పోయి వేఱొక భావము మనస్సు నాక్రమించెనేని మునుపు తేజోవంతములుగా నుండిన భాగము లంతర్ధానమై, యప్పుడు గ్రహణము సోఁకినట్లు మఱుఁగుపడియుండిన భాగములు ప్రజ్వలితమైన యుదయముం గాల్చినవి యగును. ఇందులకు వేఱు దృష్టాంతములేల ? చూడుఁడు. కోపముగా నున్నప్పు డెదుటివాని దుర్గుణముల మీఁదనే యవధానము స్థిరముగా వ్రాలును. శాంతముగ నున్న వేళ * వాని సుగుణ దుర్గుణముల రెంటిని గమనించి యాలోచనతో మంచివాఁడా చెడ్డవాఁడా యని నిర్ణయింతుము. మహానంద కాలములో నేర మొనర్చినవానిం జూచినను "ఏమో పాపము: కడుపాత్రమై దొంగిలించినాఁడు. ఇదియు నొక ప్రమాదమా ?" యని పరుషములకు సరళము లాదేశమగునట్లు చేయుదుము. భావమును బ్రేరేపింపఁజేసినవారిమీఁదనే కాదు, తదితరుల మీఁద సైతము రాగసహితమగు చూపుపోకమానదు. భార్యతోఁ గలహించిన వాఁడా మెమీఁద మాత్రమే గుఱ్ఱుసి యుండునా ? మఱి చూచినవారి నెల్లఁ గఱవఁబోవుట పరమరహస్యమా ? కావుననే కదా విద్యార్థులెల్లరుఁ బరీక్షకులకును వారి పెండ్లాలకును మనసులు గలపి చల్లగ నుండవలెనని విఘ్నేశ్వరునకు టెంకాయలు గొట్టుట !

* ఆలోచనాశక్తికి శాంతము మొత్తముమీఁద సహాయకారి. భావములు గొంతవఱకు విరుద్ధములు. శమదమాదిసత్త్వగుణములు పట్టువడినయెడల కైవల్యప్రాప్తి యెట్లోగాని కవితాప్రాప్తి నిండుసున్న. రాజసతామసగుణములు కవితయను మందాకినీమనోహరప్రవాహమునకు జన్మస్థానములైన మహోన్నతభావములు.

సర్వలక్షణసమేతములుగా వస్తువుల నిర్దేశించుట తప్పు

ఈ మనశ్శాస్త్రతత్త్వముయొక్క యుద్దేశమేమనఁగా. ఎట్టిసమయములందును వస్తువుల సర్వసులక్షణములను వర్ణించుట గొప్ప యవలక్షణము. మఱి భావముల ప్రసిద్ధి ననుసరించి విక్షేపముం దాల్చిన గుణముల నధికముగను, సంక్షేపముఁ బూనినవానిని కొలఁదిగను వర్ణించి, సిక్షిప్తములైన వానిం బేర్కొనక విడుచుటయు కళకు శోభ. నిర్భావముగ వ్రాయుశాస్త్రకారుం డేవిషయమును విడువక సమగ్రముగ వస్తు స్వరూపము నిర్దేశించునేని వానికది చెల్లినవిధమే. ఎందుకన, వానియుద్దేశము వేఱు. నిజస్థితిని నిరూపించుట వాని కర్మము. కవిపని యదిగాదు. మఱి భావములను వికాసమునకుం దెచ్చుట. దృష్టాంతము: వైద్యశాస్త్రము నభ్యసించువాఁడు మనుష్యుల దేహములోని ప్రతి సూక్ష్మవిషయమును గ్రహింపఁగోరి సాంగోపాంగముగ లోపలివానిని పైవానిని సర్వమును బరీక్షించును. ఈరీతినే మోహముచే నంధుఁడో, అర్ధాక్షియో, యేకాక్షియో యైన నాయకుఁడు తన నాయికను జూచెనేని యీసూక్ష్మములపై నతనికి మనసు పోవునా? పోవచ్చునా? అవి కంటఁబడునా? పడవచ్చునా? యోజింపుఁడు! యోజింపుఁడనుట నాతప్పు! దీర్ఘాలోచనలేక యీసంగతి నెఱుంగనేరగను అనుమానమున్న మీరు మనుష్యులా కారా యనునను మాన ముండక తీఱదుగదా! యోజనయేల? ఇది స్వతస్సిద్ధమైన భావము. రసికుల కెల్లరకు సామాన్యము. అది లేనివాఁడు శుద్ధ మృగమో జడుఁడో! కొన్ని శృంగార కావ్యములలో నాయకులు నాయికలను బాగుగ విమర్శించి సాంగోపాంగముగ సంస్మరణ చేయుట గలదు. అట్లు చేయుట యానాయికలను డాక్టర్ల దృష్టితోఁ జూచినట్లు అనఁగా శవసమానముఁగ జూచినట్లనుట!

కావున గద్యమైననుసరే పద్యమైననుసరే, కావ్యములు వర్ణింపఁ దగినవి భావోదయమునుచేఁ బ్రకాశమునకు వచ్చువస్తువులు కొన్నికొన్ని రేఖలు, కళలు, లక్షణములు మాత్రమే. సర్వాంగవర్ణనము భావ భావనాశక్తులకు సంపూర్ణముగ నిలకిపోవును. పండితమాత్రులకు ప్రకృతిశాస్త్రజ్ఞుల యట్లు ఆలోచనాబలముచే సాధించెడు ననహ్యాసము? భావములన్నియు నేకకాలమున నుజ్జ్వలములుగావు. కావున నస్తి లక్షణములును లక్షణములనైన భావపరమైన చింతతోఁ జూచువారికిఁ గానఁబడవు. కళలకుండు సర్వపదార్థములకును సాకల్యగ్రహణము నిత్యము! అట్లగుటఁ బ్రత్యక్షమైన రేఖలమాత్రము వివరించుట భావస్వభావములకు విరుద్ధములు. రసమునకు నాభాసకరములు.

భావనాశక్తియొక్క లీలలు

కవితయొక్క రూపు నెఱుంగఁగోరిన మనసుయొక్క రూపము నెఱుంగవలయునుగదా! ఆత్మజ్ఞానము సంపూర్ణముగ నెవనికి నలవడఁ గలదు! అందును నావంటి పామరునకేమి తెలియును? ఏదో యొండు రెండు ముక్కలు విన్నవింప సాహసించితిని, కాని యీసాహసము నెఱవేఱినదని నాకేమాత్రము నమ్మికలేదు. ఇఁక భావనాశక్తి యొక్క తెఱంగన్ననో మనః ప్రవృత్తుల కన్నిటికన్నను గోప్యమైనది. దాని చర్యలను గణింపనేకావన్న నిఁక నిరూపించుటెట్లు? అయినను గొన్నింటి నాజ్ఞయైన మనవిసేసెద. భావములతో సాంగత్యముం దాల్చినది గదా భావనాశక్తి. ఇఁక భావములసంఖ్యములు. కావుటం జేసి వానిని రంజిపఁజేయు భంగులును అసంఖ్యములే. కొన్నిమొదల సూర్యోదయాది చిత్రములఁ దద్రూపముగ వర్ణించిన సొగసు, స్త్రీపురుషులమేయమైన దుఃఖమో సుఖమో దాల్చిన కాలములోఁ

దగుమాత్ర ముత్ప్రేక్షించినంజాలును. కథ వేగముగ నడువవలసిన చోట నలంకారముల గుప్తము చేసిన నింపు. కవియే ముందునకు వచ్చి చెప్పెడుచోట్ల మితముగఁ గొన్నియున్న దోషము లేదు. మఱియుఁ గొన్నియెడల బ్రకృతికి మీఱిన వర్ణనములం జొప్పించినను వికారము దోఁపకుండుటయే కాదు, అస్వాభావికమనియు సామాన్యముగ నెవరికిఁ దట్టదు. ఉదాహరణము. హితోపదేశము. ఈగ్రంథమున ఎలుకలు పిల్లులు కాకులు నక్కలు మొదలైన తిర్యగ్జంతువులు మనుష్యభాషణమువలె వర్ణముల మాటలాడుటయే కాక, నీతివిధానము విప్పిచూపుటలో విదురుని యన్నలుగానున్నవి. ఇది ప్రకృతికి విరోధము. కొందఱు భ్రమింతురు. సహజమే. ఈవిచారముతో నిపుడేమి పనిగాని, యిట్లు విపరీతవృత్తములతో నిండియుండినను ఆ గ్రంథము ఒక దేశము ఒక కాలము నను మితము అడ్డును లేక యన్నిదేశములవారికి నన్నివయసులవారికిని నిత్యపాఠ్యముగానున్న దనుట యందఱకుఁ దెలిసిన సంగతియే. ఈగ్రంథములోని కథలు హిందూదేశమునుండి పారసీకమున కాక్రమించి, యక్కడనుండి ఇటాలీ మొదలైన యూరోపు ఖండములోని దేశముల దంతటను నాలుగువందల యేండ్లక్రిందటనే వ్యాపించియుండు నవి పారంపర్యముగ నాయా జాతులవారిలోఁ బ్రచారమునందుండు గాథలంబోలె సర్వసాధారణములైనవి. చరిత్రజ్ఞానములేని పామరులు పరభాషనుండి దిగుమతియైన సారమనియైన నెన్నక తమ స్వభాషయందే యావిర్భవించినదనియు నెంచుటం దలపోసితిరేని మనవలె జాతిమత వర్ణాదుల వ్యత్యాసములేకతన పూజ్యులైన మనువుయొక్క సంతతి వారో కారో యను సంశయమునకుఁ బాత్రులైన విదేశీయులచేతను, నీ గ్రంథమెంత గాఢముగ స్వీకరింపబడినదనుట విశదమగును. ఇట్లు లోకులెల్లరచేఁ బ్రీతితోను శ్లాఘ్యముగాను జూడఁబడిన కావ్యము భావనాశక్తి

విరహితమనికాని, తప్పుద్రోవలఁ బోయినదనికాని చెప్పవలనుపడునా? మఱియు నీగ్రంథము నిరుపమానముగాదు. ఇట్టివి యింకను ననేకములు సమస్తదేశముల భాషలందును గలవు. మన దేశములోనే యీహితోపదేశమునకు నెన్నిమడుంగులు మిన్న యనందగు బృహత్కథ * యుండలేదా? భారత భాగవత, రామాయణా† దులలోను మృగపక్షివితానములు దేవమనుష్యభావములం బాల్చినవి గావా? మఱియు, అస్త్రములు, కామరూపధారణము, భూతభేతాళ వశీకరణము, ఇత్యాది మహేంద్రజాలములు పుంఖానుపుంఖములుగ గ్రంథములనేకాదు తరతరములుగ తల్లి బిడ్డలు చెప్పుకొనెడు ఊఁకుడు కథలందును గానబడెడివెడి. శుద్ధముగఁ బ్రకృతి విరుద్ధములై యున్న యెడల వీనికిట్టి వ్యాప్తి సేకూరియుండదు. నిర్హేతుకజాయమాన సిద్ధులు ప్రపంచ వ్యవహారములలో నహి! అట్లగుటఁ గారణము విచార్యము.

చూడుఁడు చిన్నచిన్న బిడ్డలు, చీమలు, కుక్కలు, చిలుకలు, పిల్లులు మొదలగు హీనజాతి జంతువులకుసైతము సత్త్వ మారోపించి మాటలాడఁగోరుట, కోపించుట, స్నేహించుట మొదలగు చేష్టల నొకరుచెప్పక చూపకయు తమంత నవలంబించుట సహజమే గదా! ఇం దస్వాభావిక మేమైన నున్నదా? మఱియు, బాల్యదశయందు లోకానుభవము వస్తుపరిచయమును దక్కువగాన, నీ కాలమున సామాన్యములని మన మశ్రద్ధతోఁ జూచునవికూడ, నెంతో యద్భుతము లట్లు గానుపించుననుటయు నెల్లరకువిదితమే. అగ్గిపుల్లను గీచిన నది మండుననుట మనకొక వింతయా? బిడ్డలకన్ననో యదియొక

* బ్ర. శ్రీ వేదము వేంకటరాయశాస్త్రిగారు దీనిని మిగులఁ జక్కని వచనశైలి నాంధ్రీకరించియున్నారు.

† రామాయణములో నిది మితిమీఱినదని కొందఱ తీర్మానము.

విస్మయము పుట్టించెడుమాయ: యక్షిణి! కాఁబట్టి పుల్లలపెట్టె దొరికినఁజాలును మఱుఁగునఁ గొనిపోయిఁ గీయుట, వెలుతురు పుట్టఁగనే నవ్వుట, చేతులు దట్టఁబోయి క్రిందికి జాఱవిడుచుట! ఇట్లు నానారీతుల నాశ్చర్యమునం దాసక్తి గనుచున్నారుగదా! ప్రకృతిం గూర్చిన జ్ఞానము లేనివారికి నిది సామాన్యము, ఇది యపురూపము, ఇది దైనందినవృత్తము, ఇది యద్భుతము అని నిర్ణయించు వివేకము సున్న. అట్టివారికి స్వాభావికము అస్వాభావికము అను తారతమ్య మేర్పడదుగాన, సామాన్యములు నద్భుతములుగను, అద్భుతముల సామాన్యములుగను బరిగణించుట సహజము ఈబాల్యచాపల్యము వయసు బుద్ధియు వచ్చిన మనలో నడఁగి మాయమైయున్నను బొత్తుగ నశించినదిగాదు. ఒక్కొక్కప్పుడా భావము మనల నావేశించును. అట్టి తరుణములఁ దదుచితమైన చేష్టలకు మనము ప్రారంభించి పిల్లలరీతి నాడుకొందుము. కట్టుఁగతల వినఁగోరుదుము లేనిపోని యద్భుతముల నెవఁడైన 'నేను గాశిలోఁ జూచితిని. ఉత్తరకురుదేశములోని మహాత్ములయెడఁ గనుఁగొంటిని, అని చెప్పిన నెంతో నమ్మికతోను ఆనందముతోను ఊఁపిరి విడువక విందుము. కావున మనసునకు నాయా భావముల యాదేశముచొప్పున సత్యమను భ్రమను గలిగించినఁ జాలు. భావనాశక్తి కృతకృత్యమే. నీతిచంద్రికను (అంటును చిన్నయసూరిగారిది) చదువునపుడు అదేదోయొక లోకమైనట్టును, అందు పావురములు కాకులును గాట్లాడుట మాని మాట్లాడుట సామాన్యమయిన విషయమైనట్లును మనకుఁ దోఁచుచునుటకు ప్రత్యక్షానుభవమే తార్కాణ. ఇట్లే పదితలలరావణుఁడు, మూఁడుతలల త్రిశిరుఁడు, ఖరుఁడు, మహిషుఁడు, జాంబవంతుఁడు, హనుమానుఁడు, వేయికన్నుల యింద్రుఁడు మొదలగు పురాణపురుషులును, విపరీతములు నైతము సత్యములను భ్రమఁ గల్పించు నాధారము లెవ్వియనఁగా;

(1)ఇప్పటి కాలదేశములకు సంబంధము లేనంత దవ్వులైన యుగముల లోనో లోకములలోనో అట్టి కథలు నడిచినట్లు చెప్పుట. అట్లు చేసిన మనకుం బ్రసిద్ధములగు హేతువులంబట్టి సత్యాసత్య నిర్ణయము జేయం బూనము. (11) ఇట్టి ప్రకృత్యతీతముల వర్ణించుచో నున్నట్టుండి యాధునికములు సామాన్యములునైన సంగతులను వేయంగూడదు వేసిన జాలమునకు భంగము. ఆమాయను స్థిరముగం బోషించునట్టి వర్తమానములం బొందించుచు నేకధోరణినే యేగుట యుత్తమము, కథారచనలో గమనింపవలసిన విషయమేమన, రసాభాస మేమాత్రము గలుగనంత పొందికయున్నదా లేదా యనుట. విషయము ప్రకృత్య తీతమైననేమి, ప్రకృత్యధీనమైననేమి ! విషయముకన్న రీతి శిల్పములం బ్రధానము.

కావున లోకులకెల్లరకు రుచ్యములుగానుండు భారతాదివీర కావ్యములయందును, కథాసరిత్సాగరము మొదలైన వినోద కథల యందును గలప్రకృతిని మీఱిన వర్ణనలకు నాధారభూతమైన భావనా శక్తి గణనీయము గాదనుట తప్పు. మఱి యత్యద్భుతము మనుష్యుల యందు అనశ్వరముగ నుండు నేవోకొన్ని భావములకు సహజముగ ననుకూలములైన ప్రకారముల వర్ణించునదియ యనుట యొప్పు. అట్లుగాదేని నాకథలయందు మన కెడతెగనిమక్కువ యుండుటేల?

ఈకాలమున బిడ్డలెట్లో పూర్వకాలమునం బెద్దలు నట్లే. అనగా ప్రకృతిజ్ఞానమంతగా లేనివారనుట. ఇదియెగదా ప్రాచీనగ్రంథ గాథాపురాణములలో మన నమ్మికకు నందని యద్భుతములు విస్తార ముగం జెప్పంబడి యుండుటకు మూలము.! ఆ పురాణకవులకు నవి యస్వాభావికములుగం దోంచియుండవు గాంబోలు ! వారు ఘనమైన నమ్మకము విశ్వాసముంచి వ్రాసిరి. కావుననే మనకును నవిశ్వా

సము అంతగాఁ బుట్టకుండుట. ఇప్పటివా రారీతి వ్రాయఁజూచి రేని యసాధ్యమని చెప్పఁగాదుగాని * యెంతో శిల్పనైపుణ్యము లేనిది యవి కృత్రిమములుగా దోఁచుఁగాని నిక్కములట్లు భ్రమగొల్పఁ జాలవు. కావున నాటకములలోను గావ్యములలోను నాగాస్త్రము గారుడాస్త్రమును బ్రయోగింపకుండుటయు నుత్తమమిాక సుగుణము. అట్లుగాదని వాని నావాహనము జేయువారు వారితో నాగ్నేయాస్త్రమును రప్పించి గ్రంథమంతయు నాహుతిగా నిచ్చిన యెడ లోకమునకెంతే నుపకారము చేసినారగుదురు !

ఎఱ్ఱాప్రెగ్గడ రచించిన

ఉ. "అంబ నవాంబుజోజ్జ్వల కరాంబుజ శారదచంద్రచంద్రికా
డంబరచారుమూర్తి ప్రకటస్ఫుటభూషణ రత్నరోచిరా
చుంబిత దిగ్విభాగ శ్రుతిసూక్తవివిక్తనిజప్రభావ "భా
వాంబర వీధివిశ్రుతవిహార" నను దయఁ జూడు భారతీ !"

యను సరస్వతీస్తవమున కవితాధిదేవతం గూర్చిన "భావాంబర వీధివిశ్రుత విహార" యను సంబోధన మెంతసత్యము ! మఱియు గంభీరము !

భావనాశక్తి యనేక మాయలం బన్ను లీలావినోదిని ఈమాయలకన్నిఁటికి సామాన్యలక్షణ మొక్కటియే. ఏరసము నుత్పాదింపఁజూచునో దానిని కవియే మనఃపూర్ణముగ దాల్పఁగాని చదువరులయందు అభిమతమగు చిత్తవిభ్రమము గలుగనేరదు. భావములనంతములు నగాధములుగాఁ బ్రభవిల్లినఁ గవియు నమోఘుఁడగును.

---

* స్వభావాతిక్రాంతవిషయములఁ గూర్చి సత్యతాభ్రమ సిద్ధించినట్లు వ్రాయఁజాలు పాశ్చాత్యకవు లిపుడుఁగొందఱున్నారు ఆంధ్రమున నీప్రతిభగలవారున్నారేమోగాని నేనెఱుంగను. వీరేశలింగంగారు దప్ప.

కవితయొక్క గుణదోష నిర్ణయముంగూర్చిన యాధార తత్త్వములఁగొన్నింటిని నివేదింప సాహసించితి. మన్నింతురుగాక! గ్రంథవైపుల్యమునకుం జంకినవాఁడనై దృష్టాంతములఁ దఱుచుగా బొందింపనైతి. క్షమింపుడు! ఈవ్యాఖ్యానమునం దేలిన యంశములు :

(1) " అంతా కవులము గామా
యంతంతగఁ గందపద్య మల్లఁగలేమా ? "

యని భాష మొదలగు వానిని మాత్రము కృషిచేయుటచేఁ గవులగుదుమనుట బొంకు. (ii) శైలిభావ ప్రకాశకము. శైలి, భావము ఇవి వియోగములేని ద్వంద్వంబులు. (iii) అట్లగుట ప్రాచీనకవులు ఆలంకారికులు మొదలగువారు చూపిన జాడల నుచితముగ నుపయోగించిన మేలుచేయునని యేమైనను, అవియే సంపూర్ణశరణ్యములని యెంచి యామార్గములను మీఱి యొక యడుగైనఁ బెట్టఁగూడదనుట కవితాశక్తికి భయంకరమైన యూహ. (iv) ఆంగ్లకవులు భాషాంతరీకరణముఁ జేసినవారుగావున నపూర్వ రచనాసామర్థ్యము వీరి కున్నదో లేదో తెలియదు. అనగా వీరి కుపజ్ఞయే మాత్ర మున్నదనుట వివాదాంశమేమో ! అయినను మీఁద వివరింపబడిన గుణములఁ బట్టి చూడ కవుల లక్షణములు పెక్కులు వీరియందున్నవనుట స్పష్టము. అందును దిక్కన మహాకవియొక్క ప్రభావము అజేయంబు. అద్వితీయంబు !

రెండవ ప్రకరణము

పింగళి సూరనార్యుఁడు మధ్యకవులకుఁ జేరినవాఁడు గావున ప్రాచీనగ్రంథములను ముఖ్యముగా భారతమును బహుశ్రద్ధతోను భక్తితోను బఠించియుండును. ఇఁగల కమ్మహేతిహాసములోని గుంభనల జ్ఞప్తికిఁ దేఁజాలినంత సాదృశ్యముగల రచనలఁ దాఁజేసి యుంట యొకసాక్ష్యము చూడుఁడు. కర్ణుఁడు తన యన్నయౌట యెఱింగినపిదప ధర్మరాజు చింతించిన విధంబు :

"ఆ. అతనిమేను గుంతి యట్టులకైవడి
యరయ నేను జూచి యాత్మ నెద్ది
కారణంబొ యిట్లుగా ననుచుండుదు
నేమి సేయువాఁడ నింకఁ జెపుమ!"

(శాంతి. ౧ ఆ.)

ఈ రీతినే సుముఖాసత్తియు మణిస్తంభుఁడు దనభర్తయని యెఱుంగనిదగుటంజేసి యతని నేమేమో పలుక, పిమ్మట నతఁడు ప్రచ్ఛన్నశాలీనుఁడని యెఱిఁగినదై యతని నుద్దేశించి యాడిన ప్రకారము :

సీ. * * * *
ఇందాఁక నెఱుఁగ నేనేమి యంటినో మిమ్ము
ననుచుఁ గన్నీళ్ళు రా నడఁచికొనుచు,
నడపుల మాటల నగవుల మీయందుఁ
దొంటికైవడి గొంత దోఁచుచున్న,
వసుధ మానిసిఁ బోలు మానుసులు లేరె
యనుచునుండుదు * *

(కళా. ఆ. ౪. ప ౧౬౫)

మఱియుఁ గణ్వాశ్రమ వర్ణనావసరమున నాదిపర్వములో:

"సీ. శ్రవణసుఖంబుగా సామగానంబులు సదివెడుశుకముల చదువుదగిలి
కదలక వినుచుండు కరులును, గరికరశీతలచ్ఛాయఁదచ్చీకరాంబు
కణములచల్లని గాడ్పాసపడివానిఁ జెందిసుఖంబున్న సింహములును
భూసురప్రవరులు భూతబలులైదెచ్చి పెట్టు నీవారాన్న పిండతతులు

ఆ. గడఁగిభక్షింప నొక్కటఁగలసియాడు
చున్నయెలుకలఁ బిల్లులనొండు సహజ
వైరివర్గంబులయు నహావాసమపుడు
సూచి మునిశక్తి కెంతయుఁ జోద్యమందె"

అను పద్యమునఁ జూచి మణికంధరుని తపోవనము వర్ణించుచుఁ బింగళి సూరన్న పైరీతి ననుకరింపంజూచియు యనుకరమునకై స్వారస్యముఁ జెడఁగొట్టుకొన్న గతియుం గాంచుఁడు!

సీ. ఆవులు శాకఁగన్నరమోదుచుపులులును బులులచన్గుడుచుఁ బంగఁబోవు లేళ్లు
లేళ్ళచల్లాటరంజిల్లెడు హరులును హరులుగోళ్ళనుగోక నలరుకిరులు
కరులకటాళివైఖరినాడు పాములు పాములఁబాలించు బభ్రుతతులు
బభ్రుతతుల ప్రక్కఁబాయనియెలుకలు సెలుకలఁ బెంచుపిల్లులునగలిగి

భారతపద్యములోని సొగసు దీనియందు లేదు. ఏలన, అందు జంతువులకునుండు ననోన్యతను జూపుటలో నిష్కారణచేష్టలు వర్ణింపక హేతుసంగతములగు చర్యల నారోపించుటయే కాదు. "భూసుర ప్రవరులుం భూతబలులైదెచ్చిపెట్టు నీవారాన్నపిండతతులఁ గడఁగి భక్షింప" ఇత్యాది విశేషములచే నామృగములకును మునిజనులకును గల మచ్చికను సూచించియున్నాఁడు గాన నీవర్ణనము మనోహరముగానున్నది. సూరన్న పద్యములో పదములచే నర్థము నిర్ణయమునకు వచ్చినది గాని, యర్థవ్యక్తికై పదములు ప్రయోగింపఁబడినట్లు గానము. మఱియు జంతువుల పట్టీని గూర్చి యది దాఁసిని గీరాను.

ఇది వేరొక దానిని గోఁకెను, అనుటలో మనోదృష్టికి నింపైన గూవ ములు ప్రత్యక్షములుగాఁ గానరావు. "కడఁగి భక్షింప నొక్కటఁ గలసి యాడుచున్న" యనుమాటచే నాటలో మచ్చికపడిన జంతువుల చెల్లాటములు స్ఫురణకు రాకపోవు గా?

భీష్మాటోపము వర్ణించుచున్న భారతములోని కొన్నివచన ముల ననుసరించి, శశాపూర్ణోదయములో అష్టమాశ్వాసములోని "ఇత్తెఱంగున సప్పార్థివోత్తముం డత్యంతచిత్రంబైన" ఇత్యాది దీర్ఘవచనములు వ్రాయంబడియున్నట్లు దోఁచెడిని

"సూరనార్యుడు కొన్నియెడల నన్నెచోడుని ననుక్రమించి యున్నాఁ" డని శ్రీ మానవల్లి రామకృష్ణకవిగారు వ్రాసియున్నారు. శ్రీనాథుని వైఖరియు నీ కావ్యమునఁ గొన్నిచోట్లఁ గానవచ్చెడిని. కవులయందుఁ గాన్పించు నిట్టి సాదృశ్యములు విచార్యములైనను మిక్కిలి ముఖ్యములని భావించుట తగదు. పోలికలంబట్టి చౌర్యము నొడిగట్టుట తగదు. సందర్భము లభిన్నములుగ నున్నచోట్ల భావయుఁ గొంత సాదృశ్యముం దాల్చుట యప్రకృతము గాదు. విషయము, శైలి యివి పరస్పర సమన్వితములు. అట్లగుట విషయ సంభూతమైన పదసాదృశ్యము కావలయునని తెలిసి తెచ్చిపెట్టుకొన్న కల్పనయని సంశయించుట పొరపాటు. అయినను సాదృశ్యములు విశేషించి బహుళముగ నుండిన నితరులఁ జూచి వ్రాసినాఁడను నిర్ణయ మని వార్యము. "పిల్లవసుచరిత్ర" ము లనంబడు నిటీవలి ప్రబంధము లన్నియు రామరాజ భూషణుని బిచ్చములు కావా?

ఇట్లు మన సూరన యుత్కృష్టులైన గ్రంథకర్తలజాడల నెఱిఁగినవాఁడయ్యుఁ గొంతవఱకు నంతమంచివి గాని మార్గముల నవలంబించియున్నాఁడు. దీనికిఁ గారణ మేమనఁగాఁ ఎట్టివాఁడును దన

కాలములో శ్రేష్ఠులని యెన్నంబడిన రీతుల విరవిరం జూచుట సహజము. సమకాలికుల మెప్పులవోలెం దీపిరైన మెప్పులెవ్వి? మఱియు మనకవి మిగుల బీదవాఁడు గాఁబోలుఁ ! ఈ యనుమానమున కాధారములైన యంశములు గొన్ని శ్రీ వీరేశలింగముగారి కవిచరిత్రలో సూచింపఁబడి యున్నవి. కుటుంబ రక్షణార్థము ద్రవ్యార్జనమునకై యత్నించుట దోషమా? కాదు. ఆకాలమున నిప్పటియట్లు ప్రజలు పుస్తకములఁ గొనుటచే నాదాయము గడించి జీవింపఁ జూచుటకు వీలు శుద్ధముగ లేమింజేసి, యితఁడు రాజుల నాశ్రయింపవలయు విధికిలొంగిన వాఁడాయెను. బమ్మెరపోతనవలె "మదంబ నిను నాఁకటికిం గొనిపోయి యల్ల కర్ణాట కిరాట కీచకులకమ్మఁ ద్రిశుద్ధిగ నమ్ము భారతీ" యని చెప్పఁజాలిన ధీరులు వేయింటికొకరైన నున్నారో లేరో ! రాజాశ్రయమున బ్రదుకుపాటు గోరువారు వారి యిష్టానుసారము వ్రాయుక యేమిచేయుదురు ? ఇఁక రాజులన్నో పరిపాలన కార్యమునఁ దగిలి కాలంబు గడపువారు. సొంతమగు బుద్ధితో విమర్శింపఁ జాలినంత పండితులగుట యరిది. కావున నట్టివారాచారముంబట్టి గుణదోషనిర్ణయముం జేయుట నైజము. సూరనార్యుని కాలములో ప్రాచుర్యమునకు వచ్చిన కవితారీతి ప్రబంధరచన. అట్లగుటఁ దానును బ్రబంధధోరణినే వ్రాయవలసినవాఁడయ్యె. ఐనను భావగంభీరుఁడును వివేకవంతుఁడును అగుటంబట్టి సంపూర్తిగ ప్రబంధరీతి కూపంబునం బడలేదు. ఒక యడుగు గట్టున, ఒక యడుగు పల్లమునఁగా నిలిచి, తన యిష్టమునకు రాజుల యిష్టమునకును రెంటికిని మధ్యమున, సంపూర్ణముగ నిగ్రహముగాని యనుగ్రహముగాని లేని, త్రిశంకుస్థానమున నిలిచెను. "అన్య మనముల్, నొప్పింపక తానొవ్వక తప్పించుక తిరుగువాఁడు ధన్యుఁడు" గదా ! ఈకవి ధన్యుఁడాయెనో లేదో ఆయన లెక్క పుస్తకములు మనకు జిక్కలేదు

గాన స్థిరీకరింపనేరము! ఎదియెట్లుండె కవితాస్వర్గమునఁ ద్రిశంకు స్థితిం దాల్చియున్నాఁడు! అయినను దలక్రిందుగా వ్రేలాడుచుండ లేదు. తల మీఁదుగనేయున్నది. కావున నెల్లవిధముల మనకు సంభావనీయుఁడు. తనకు శరణ్యులైన ప్రభువుల సత్త్వవృత్తి ననుసరించువాఁడనుటకుఁ గళాపూర్ణోదయము నుండియే యొకదృష్టాంతముం జూపవచ్చును. చూడుఁడు. కృతికర్త శైవుఁడు. దీనికి నితఁడు దారపుత్రాది బాధలేని యౌవనకాలములో వ్రాసినదని యూహింపఁ దగిన రాఘవపాండవీయములో సతనిం బొగ్డిచిన వేంకటాద్రి చెప్పిన యీపద్యమే సాక్షి.

ఉ. దక్షతయింతగల్గి విశదంబుగఁ గాంచియు నీ మదిక్ ఫలా
పేక్షఘనంబుగామి నిది యట్టనగొంకెద నీకుపో లలా
టేక్షణభక్తిశీల, రచియించుట కష్టముగాదె శ్రీవిరూ
పాక్షున కంకితంబుగ శుభాగ్రము రాఘవపాండవీయముల్

ఇఁక భర్తలైన నంద్యాలవారన్ననో వైష్ణవముకొంత ముదిరిన మహనీయులు! "శ్రీ విష్ణుపదభక్తిచే ధర్మసంపత్తి ధర్మసంపత్తిచేతను జయంబు" వడసిన పుణ్యులు. అందును గృతిపతియైన కృష్ణమహీపాలుఁడు "మాధవ పదపద్మసమారాధన విధిసాధితావిరత భద్రుండు" ఇంతమాత్రమా; "ప్రశ్రుత తిరుమల తాతాచార్య శ్రేష్ఠాన్వయ సుదర్శనాచార్య తనూజ శ్రీనివాసగురు చరణాశ్రయణ సమార్జితాఖిలాభ్యుదయుఁడు!" మఱియు "వైష్ణవమతశీలుఁడు" కావుటంబట్టి రాఘవపాండవీయ ప్రభావతీ ప్రద్యుమ్నములలో శివస్తుతిఁగ గావ్యారంభముం జేసిన భక్తుఁడు కళాపూర్ణోదయమున విష్ణువునకు నగ్రార్చనం జేసెను! మఱియు మణికంధరుని తీర్థయాత్రను వర్ణించుచో విష్ణుస్థలముల నుగూర్చి ప్రసంగించెఁగాని శైవస్థలముల నంతగాఁ బొగడ లేదు. అచ్చోట్లను, తక్కిన శాస్త్రములనెల్ల నాకలించి "యువి

యాత్మ్నలమెచ్చని పాంచరాత్ర సిద్ధాంతవిధానమర్థన సమర్థకృతార్థమతి ప్రదీప్తులు"ను "శ్రీమహితాష్టాక్షరీ జపమంత్ర పరాయణులును" 'దేవతాంతర చింతనావిదూరులును' పీతనికిఁ గానవచ్చిరేకాని, శైవ సిద్ధాంత సమర్థకులుగాని, పంచాక్షరీజపపరాయణులుగాని యెక్కడైనఁ గంటఁబడలేదు. తుదకు వైష్ణవమతముయొక్క ప్రధానతత్త్వమును బోధించుచు "లక్ష్మీనారాయణ సంవాద" మునజూపి ప్రబంధమును ముగించెను! పాపము! దారిద్ర్యముచేఁ కుందింపఁ బడనివాఁడెవఁడు; ఇట్లు యౌవనమున స్వాతంత్ర్య మవలంబించియున్నను మధ్యకాలమున దారపుత్రాది పోషణమునకు వీలులేక చాలకాలము పారతంత్ర్య ప్రవృత్తుఁడై యుండి విసిగినవాఁడౌటఁ గాఁబోలు వార్ధకమునందు ప్రభావతీప్రద్యుమ్నమున స్వాతంత్ర్య మవలంబించుటయు కాదు, గంభీరముగ నిట్లు వాకొనుచుటయు:

మ. "జనముల్మెచ్చఁగ మున్రచించితినదంచద్వైఖరిం గారుడం
బును శ్రీరాఘవపాండవీయముఁ గళాపూర్ణోదయంబుఙ్ మఱిఙ్
దెనుఁగుంగబ్బము లెన్నియేనియును మత్ప్రత్రాదివంశాభి వ
ర్ణనలేమింబరితుష్టి నాకవియొనర్పంజాల నత్యంతమున్"

ఈపద్యముం జదువునపుడు కవి యాదిని బడినపాట్లకు దుఃఖమును, తుదకు నిరంకుశక్రీడకుం జొచ్చెఁగదాయని సంతసమును బొందక మానము. ఈధైర్యమహిమచే నితఁడు సర్వజన శ్లాఘనీయుండు.

కళాపూర్ణోదయము వ్రాయుతఱిని ఒక్కకాలమును మత్రిమే కాదు, రాజుల నాశ్రయించిన వాఁడగుటచేఁ బ్రబంధశైలియం దనాదరముగలవాఁడయ్యుఁ గొంతవఱకు నాశైలి ననుసరించెనని విన్నవించితిని. కావున ప్రబంధముల చందముం గూర్చి యించుక దిక్ప్రదర్శనముగ వ్రాయుట యుక్తము.

ప్రబంధలక్షణ విమర్శనము

రామరాజ భూషణుఁడు వసుచరిత్రలో వ్రాసిన ప్రబంధ ప్రకారము :

ఉ. "కేవలకల్పనాకథలు కృత్రిమరత్నము లాద్యసత్కథల్
వావిరిఁబుట్టురత్నము, లవారిత సత్కవికల్పనావిశే
షావహ పూర్వవృత్తములు సానలఁదీఱిన జాతిరత్నముల్
గావున నట్టిమిశ్రకథగా నొనరింపుము నేర్పు పెంపునన్ "

దీనింబట్టి వితర్కించి చూడ నాకాలము వారు రచనల కన్నిటికి ప్రబంధములు శ్రేష్ఠము లనియు, ప్రాచీనకవుల కావ్యములకన్న ప్రశస్తములనియు నెంచినట్టు లనుమానమయ్యెడి. ప్రబంధము స్వకపోలకల్పితముగానున్న నది యొక దోషమట! శుద్ధముగఁ బూర్వ వృత్తముగానున్న నదియు సరిపడదట! కథ ప్రాచీనముగాను వర్ణనలు నవీనములుగాను నున్న సానవెట్టిన జాతిరత్నములవలె నిగనిగలాడు నని రామరాజభూషణుని యభిప్రాయము. ఈ సిద్ధాంతమ యుని వార్యమని యెంచితిమేని, కళాపూర్ణోదయము కేవల కవికల్పితమైన కథగావునఁ ప్రబంధములలో చేరఁదగును. ఈ బహిష్కారము కష్టము గాదు! నష్టముగాదు! మఱి గొప్పతనమున కొక కారణ మనియుఁ జెప్పవచ్చును

ప్రబంధములేమో నూతనమైన మహాసృష్టియని మనపూర్వులు భ్రాంతిఁగొన్నట్లున్నది. కృష్ణదేవరాయలు మనుచరిత్రకారుని "ఆంధ్ర కవితాపితామహుఁ" డను బిరుదంబుతోఁ బూజించెను. అనఁగా కవిత్వమును సృష్టికిఁ దెచ్చినవాఁడనిధ్వని! అల్లసాని పెద్దనకుంబూర్వ మొక కవిబ్రహ్మ యుండెఁగాసి వానిని మనవారు మఱచిరో, స్థాన భ్రష్టునిఁజేసిరో, లేక యొక్కొక్క మన్వంతరమున కొక బ్రహ్మ యేర్పడుట మంచివిభాగమని యెంచిరో! నాకుంజూడ ప్రబంధము

లును భారతాదులఁ గొంతవరకుఁ బోలియున్నవి గాని పరమాపూర్వములుగావు. ఎట్లన ; ఈ రెండువిధములైన రచనలయందు.

కథ ప్రాచీనము. భారతము మూలమునకు ప్రతిపదార్థ టీక గాదు. మఱి రసపోషణార్థము కవిత్రయము వారు కొన్నియెడలఁ బెంచియుఁ గొన్నియెడల సంక్షేపించియు వ్రాసియున్నారు. ప్రబంధములు మాత్ర మేమి యెక్కువ ? నిజమే. వీనియందు వర్ణనలు బహుళముగనున్నవి. పూర్వకవులు నాలుగు పద్యము లెక్కువయను సందర్భమున వీరు నలువది యున్నను జాలదని ఘోషింతురు ! ఈమాత్రము పరిమాణభేద మున్నంతనే వస్తుభేద మున్నగుటెట్లు ? అనఁగా ప్రాచీనకవులయు మధ్యకవులయు గ్రంథములకు భేదములు లేవని నా తాత్పర్యముగాదు. మఱి ప్రబంధములు మూలరహితములైన యాదిమ విధానములు గావనుట. ఈసృష్టియందును ప్రాఁతవాసనలు లేకపోలేదు. ఇఁక భేదముల వివరమెట్లనిన :

ప్రబంధములలో కథ ముఖ్యముగాదు. మఱి వర్ణనలకు నవకాశ మబ్బుటకై తెచ్చిపెట్టుకొన్న నెపము. అనఁగా వర్ణనలు కథాసాంగత్యము లేనివనుట. సందర్భశుద్ధిలేని వనుటకు పర్యాయవచనము.

కథ ముఖ్యము గాకపోవుటమాత్రముగాదు. ఒకేయంత్రశాలలోఁ జేయఁబడిన సరకులవలె నీ కథలన్నియు నించుమించు ఏక స్వరూపముం దాల్చిన యవి. అనఁగా చర్వితచర్వణమునకు జేరినయవి. *వీని సామాన్యకథాక్రమం బెట్టిదనిన.

* మనుచరిత్రము వసుచరిత్రము వీనికి నడుమ వ్రాయఁబడిన గ్రంథములును ఇంత గుణశూన్యములుగావు ప్రబంధధోరణి మిక్కిలి ప్రకటనమునకు వచ్చిన తదనంతర కాలపు గ్రంథములు హీనములు. చేమకూర వేంకటపతి కృతులు దప్ప అను ప్రమయము గూఢము.

ప్రబంధముల కథాసారము

ఒక పట్టణము ఒక రాజు. వీరి కేమి గ్రహచారముపట్టినదని తెలియకముందే ప్రథమాశ్వాసము సంపూర్ణము. చెవియో కన్నో జ్ఞానేంద్రియముగ రాజుగారు కన్యామణియొకటున్నదని గ్రహించి యుండుమతి కొంచెమును గోలుపోవుట. తన స్నేహితునితో విరహ విషయమైన ప్రసంగముచేయుచుఁ గన్యామణి శరీర హేమమాత్రము విడు ఒక విమర్శించుట! వేఁటకుఁ బోవుట ఇత్యాదులు. ద్వితీయాశ్వాసము ముగిసెను. కన్యామణి మాత్ర మూరకుండునా యేమి! ఆయమ్మ తబ్బిబ్బు ఇంత తయని చెప్పఁగాదు. శ్లేషలు పెట్టన నేమి తృప్తి! శ్లేషలు పెట్టినఁ గొంత ఫర్వాలేదు. తనవలెనే చంద్రముఖులైన చెలికత్తెలం జేర్చుకొని నాయకుని సౌందర్యవిషయుమయి యొక రెండుగంట లుపన్యాస మిచ్చువేళకు మూఁడవయాశ్వాసము ముగింపునకు రా కేమిచేయును? కన్యామణియొక్క కాఁకకు నుపశమనము చేయుటకై చెలులామె నుద్యానవనమునకుఁ బిలిచికొని పోవుట సరోవరసందర్శనము. ఆప్రొద్దుమాత్ర మందఱును స్నానముఁజేయుట, చన్నీళ్ళువడు వేళకు గగుర్పాటు వణఁకు మొదలైన శృంగారావస్థలు తిక్కక్కినట్లు ప్రబలుటయు, యజమానురాలిని చివురుటాకుల శయ్యపైఁ బరుండఁజేసి వస్త్రములుసడల్చి శైత్యోపచారములు చేయుటయు, నవియు నష్ఫలంబగుటయు. చంద్రోదయవర్ణనము. ఏమో వినోదము చూతమని వచ్చిన చంద్రుని నాశుకపిక వాణు లందఱుఁ గలసి యేకకంఠముగఁ దిట్టుటయు, మలయమారుతమన్మథ దూషణము మొదలగు నోరూరఁ జేయు సంగతులు గలిగి

క. "సర్వజనంబులు చదువ న
ఖర్వంబగు కౌతకంబుఁ గాంచెడు తెలుఁగుల్
పర్వంగఁజేసి సాల్గవ
పర్వంబది యస్తమించు భానునులరన్ !"

ఇంతైనవెనుకఁ బెండ్లి కాక పోవునా! సూర్యోదయవర్ణనము (కారణము మృగ్యము) ఇంక నెవియైన మఱచిపోయియుండిన నిదే సమయమని యీ యన్ని వర్ణనములును, పరిణయము, దంపతులు పురప్రవేశము చేయుట, ఆ పురములోని స్త్రీలందఱుఁ దొట్రుపాటుతోఁ వీరినిఁ జూడవచ్చి బదులిచ్చుటకో యనందము యంగ సందర్శనము అందఱకును జేసి ఋణవిముక్తులగుట! శయ్యాగృహప్రవేశము. చెలికత్తియలు క్రొత్తగా సిగ్గుదాల్చిన కన్యామణికి నింపైన నీతులు చెప్పుట, ప్రథమసంయోగముయొక్క సాంగోపాంగ వర్ణనము! శ్రుతి ఫలము సంతానప్రాప్తి! ఇత్యాది నానాచిత్రములం బ్రదర్శించి యైగవయాశ్వాసము సమాప్తిఁజేయును. ఈప్రకారమునే ఆయాశ్వాసముల గ్రంథముగా వ్రాసినను బాధలేదు. అయ్యది కష్టనష్టములకు సతీతము. లాభమునకు సతీతమే!

పాత్రములన్నియు నొక్క తీరుండాల్చిన బొమ్మలు. అలంకారశాస్త్రప్రకారము చెక్కఁబడినవి ఆయా కావ్యములలోని పాత్రములు సజీవముల యట్లుండుటతోఁ బోయిన నెంతో పుణ్యము! అని కావ్యములయందలి పాత్రలును ఒండొంటి ననుకరించునట్టి ప్రతిబింబములు. పేరు ఊరుమాత్రము మార్చియుందురు. ఇంక నీమాత్రముఁ జేయక వ్రాయఁగడంగనగునా? స్వభావము, చరిత్రము, నడవడి, తీరు మొదలగు లక్ష్యగుణములన్నియు నిరవలి సొత్తులు.

వసుచరిత్ర

ఉపజ్ఞ మనకు ఘటిల్లదేని యది యొక గొప్ప లోపమని చింతించుట మన ప్రకృతి. రామరాజభూషణుఁడు కథాకల్పనమందు ఉపజ్ఞ లేకుండిన నెంతో మేలని యాదేశించెనుగదా! ఇది యస్వాభావికమైన తలపోత. వర్ణనలయందుపజ్ఞ వ్యాప్తికి వచ్చిన కృతికి సానపెట్టి

నట్లుగ సూచించుచు సెలవిచ్చి, యీ పద్ధతికి నిదర్శనము నేర్పఱచుటకో యనఁ దన రచించిన వసుచరిత్రమునందు నత్యద్భుతములు ననన్యసాధ్యములునైన వర్ణనలు బహు చమత్కారముగఁ జేసియున్నాఁడు. ఈ మహాకవి చందమునఁ గొన్ని రకముల వర్ణనములు చేయువా రెవరును లేరు. ఈ వర్ణనలయందు దోషములు లేకపోలేదు. అందు ముఖ్యములు: అవి కథావేగమునకు నడ్డములు. కథయేలేదు, కథావేగ మెక్కడిది యని యాక్షేపింతు రేని నాకు సమ్మతమే. ప్రత్యేకముగ జూచిన మనోహరములైనను కథాంగములతో పొందికలేనివి. భావనాశక్తిచే నప్రయత్నము ననర్గళమునుగా వచ్చిన స్వచ్ఛంద ధారలుగావు. మఱి సామ్యశక్తిచే బలాత్కారముగఁ దేఁబడిన యుపమోత్ప్రేక్షలు. సామ్యమంటిమి. వసుచరిత్రములోని సామ్యములు వస్తుస్వభావములంబట్టి తటస్థించినవియుఁగావు మఱి నామాది భాషాశక్తిచేఁ గృతములైనయవి. శ్లేషచే నుత్పత్తికి వచ్చు నలంకారములవలె కొద్దువారిని నీరసభావములు వేఱొండు లేవని వర్ణాణింప నుద్యుక్తుడనై నందులకు మీ క్షమాపణము వేఁడెదను. ఇన్ని లోపములుండినప్పటికిని వసుచరిత్ర మిగుల గొప్ప గ్రంథమనియు, భాషకు మండనప్రాయమానమని మేఁ జెప్ప నెవడును సంకోచింపఁ బని లేదు. ఇందుఁ గారణము లెవ్వియనఁగా. భాషాజ్ఞానమున కిది మంచి యాధారము. పదములలో నెంత సత్తువ యున్నదని చూడఁగోరువారికి దీని యంత ప్రయోజనకారియగు గ్రంథ మింకొకటి లేదని చెప్పవచ్చును. మఱియు సామ్యశక్తివలె కవితకుఁ బ్రాణంబు గాకపోయినను సమ్మాననార్హములైన శక్తులలో నొకండు. కావున దాని నతిశయంబుగ దీపింపఁజేసిన రామరాజభూషణుఁడు సర్వజనస్తోత్రపాత్రుడు. ఇట్టివర్ణనల కితం డించుమించు ఆదిమకర్త యగుటచేనవి యొకరి ననుసరించి వ్రాయఁబడినవిగావు. తన మనస్సున

తోడుతఁ బుట్టినవి. అట్లగుటచే నైజములు. అకృత్రిమములు. కాన రుచ్యములు. ఆనందకరములు. శ్లేషాది దుష్కర దుర్బోధ రచనలకుం బూనినను శైలి మంజులగుణముం గలుగదు. అతిశ్రావ్యము. సాధరణముగఁ జమత్కారము విపరీతముగ నున్నయెడ సుఖముండుట యరుది. దృష్టాంతములు. ఏకాక్షరపద్యములు. ఇందులో సుఖమేమైనఁ గలదా? సంగీతములోఁ గలవంపులగునట్లు దీర్ఘాలు దీయుచు స్వరములు వేయుచున్నయెడ "అబ్బా! ఏమి సామర్థ్యము! ఎంతసేపు గుక్కపట్టుచున్నాఁడు!" అని ఆశ్చర్యము భరింతుము గదా! ఆశ్చర్యమునకు సమానమైన యానందము కుక్కడిది! కంఠవ్యాయామ మింత ఘనముగ చేయు లేకున్నను సొంపుగా మధురకంఠముతో సామన్యులైన స్త్రీపురుషులు పాడిన నెంతహాయి! అనగా నిశ్చయంబు రెండు గుణములఁ జూపించవచ్చును. సుఖము, చమత్కారము. శిల్పముయొక్క యభిమతము సుఖముగాని చమత్కారము గాదని వేఱె చెప్పనేల? వసుచరిత్ర చమత్కార ప్రధానమయ్యును సుఖమును బొత్తిగాఁ బోఁగొట్టుకొన్నదిగాదు. కావుననే దానియందు మనకింత గౌరవాదరములు. కేవలచిత్రకవిత్వము భాషతోఁ జేయు కుస్తీవంటిది 'భాషను ఎన్నివిధముల వంగదీసినాఁడు! ఎన్ని బంధముల నుక్కించినాఁడు!' అను నాశ్చర్యమును బుట్టించును. నిజమైన కవిత గలిగించు నాశ్చర్యము వేఱు. ఏదన "సర్వజనవేద్యములగు సామాన్యములైన ఈ సంగతులు పదములు ఇత్యాది సామగ్రులఁ గొని యెంత యాహ్లాదకరమైన కృతిగాఁ గూర్చినాఁడు! మనకు నాపదములు తెలియుఁగదా! సంగతులు దెలియునుగదా! తెలిసి యేమి కట్టుకొంటిమి!" అని చింతయు విస్మయమును దాల్చుట. దొమ్మరివాఁడు చేయు నద్భుతములనుజూచి మనము చింతఁ దాల్పము. ఏలన, పరిశ్రమముఁజేసిన మనమును వాని

వలె సమర్థుల మఱిదుమను నమ్మికగలదుగాన. తిక్కననుం దలంచి నపుడు న్నాబతుకేలయని మన మనుకొందుములకు! "దినదినమువాడు పదములతోనే యతఁ డెట్టికూర్పులం బన్నినాఁడు! ఇది పరిశ్రమచే వచ్చువిద్యకాదు. స్వాభావిక ప్రతిభ. ఇంకొక జన్మమెత్తినగాని యీడేరునట్టిదిగాదు!" అనువిచార ముద్బుద్ధము గావుటచే.

వసుచరిత్రములోని కొన్నిపద్యములు చిత్రకవిత్వముం జూచినఁ బాఱిపోవలయు ననువారి సైత మాకర్షించునంత రమణీయములు. ఇంచుక యుదాహరణముఁ జూపెద.

చ. చలితలతాంత కాంతియను చందురకావి చెఱంగుదాఁటి స
మ్మిళిత వయోవిలాసముల మీటిన విచ్చు ఫలస్తనాగ్రముల్
వెలువడఁ గప్పెఁ దక్షిణమ శల్లితదోహద ధూపధూమ కుం
తలముల విచ్చి దాడిమ లతాలలితాంగి నృపాలు చెంగటన్.

(౧ ఆ. ౧౬౮ పద్యము)

సీ. ధరయే యపాంసుల తలచూపరాకుండఁ
దనకూర్మిచేని నప్పనసె ముంచె
సతిరే యచండిక పతిఁ జట్టుకూఁతురై
జగడాలు పచరించి సగముచేసె
కమలయే నిశ్చల రమణుపేరదకు మో
పైనిల్చి యతని పేరడుగుపఱచె
వాణియే మితనూక్తి వదలదు తలవాఁకి
లి నిజేశుమాట మోచెననఁజేసె,

ఆ. ననుచు భూకాంత శ్రీకాంత హరుని కాంత
నజుని కాంతను నిరసించి యా సిరంగ
పార్థివుని కాంత తిమ్మాంబ పతికిఁ గుళల
కీర్తి బలవృద్ధి నిర్మలస్ఫూర్తి లొసఁగు.

(ఆ. ౧. ప. ౩౬)

సీ. చుట్టఁ జుట్టుకొని శేషుఁడు నిద్రవోవును
ముది పన్నగములలో మొదటివాఁడు
మొనయఁ డాదిమ కూర్మము ముడుంగు మేను మో
పినఁ బెద్దవారిలోఁ బెద్దవాఁడు
సమధికాశాప్తి హస్తము సాఁచుఁ బద్మినీ
వైరిదిక్కరి తలవడఁకువాఁడు
తనయొంటి పంటిచేతనయంటునాదికా
లము ఘోణి పాండురోమములవాఁడు
ఆ. కదలలేఁడద్రి బహువయః క్రమమువాఁడ
టంచు వారల నిరసించి యవనికాంత
తనభుజాదండమున నుండఁదనరుచుండు
భావజవిభుండు వేంకటక్ష్మావరుండు.

(ఆ. ౧. ప ౯౧)

సీ. మోహోపదేశిత మోహముద్రితములైన
కనుదమ్ముల హిమాంబు లనుపరాదు
శ్రమబిందుతారకాగమఖిన్న కుచకోక
ములఁ జంద్రనామంబుదలఁపరాదు
పటుతాపపుటపాక పరిహీణతను హేమ
మికఁ బల్లవపుటార్పిడఁగ రాదు
శీర్యదాశావృంత శిథిలతానులతాంత
మనియాడ వీవనల్విసరరాదు

తే. లలనకానంగకీలికీలాకలాప
సంతతాలీఢ హృదయ పాత్రాంతరాళ
పూరితస్నేహ పూరంబు పొంగిపొరలఁ
జల్లని పటీర సలిలంబు సల్లరాదు.

(ఆ. ౩. ప. ౨౧౦)

ఉ. కొండఁటవిల్లు వేదలలకుండలిరాజఁటనారి, యమ్మనం
తుండఁట, బైటిపల్లియలు దున్మినవాఁడఁట యొండురెండు భ
గ్గుండెడి నిండుపౌరుష మొకోయని గెల్వవె ముజ్జగంబు ను
ద్దండత నొక్కఁతుంట విలుఁ దాలిచి యంటినఁ గందు తూపులన్ !

(ఆ. ౩. ప ౨౦౨)

ఈ విషయ మిట్లుండె. కథావిషయమున నుపజ్ఞయావశ్యకము గాదని గురువు చెప్పె. అతని శిష్యులందరు తరువాత ప్రబంధకవు లెల్లరు వర్ణనలంగూడ నుపజ్ఞ పనిలేదనియే మో, వసుచరిత్రలోని యూహలన యనుసరించువారై బిల్ల వసుచరిత్రముల ననేకములం బ్రకటించి, యాకార్యమునందు రోత పెంచి గురువునకుం గూడ లఘుత్వమాదేశమగునట్లు చేసి కవిత్వము భావసంబంధము లేనిపదసంబంధిగా నొనర్చి పాడునకుం దెచ్చిరి.

ప్రబంధముల నాటకసరణి మృగ్యము

ప్రబంధములలో నాటకకౌశలము మృగ్యము. పాత్రోచితమైన భావ శ్లేషబంధురములైన కావ్యములలో మందునకైన దొరకునే! చలికత్తెనోరు దెఱచిన నేమి గన్యామణి నోరుదెఱచిననేమి? బయట బడునది శ్లేషయే! శ్లేషను, అందును అభంగశ్లేషను, ఘటింపవలయు నన్న సాంస్కృతిక శైలి యుండితీరవలయును. ఏ రసము నేభావమును వెలయింపఁ బూనినను దీర్ఘసమాసములతోఁ జేయుట విధి. ఏకసమాసమైన వృత్తముల నేద్బుసప్పుడున బ్రయోగించు కోమలాంగులఁ దలఁచుకొన్నచో వారి శ్వాసకోశము లెంత ఘనములని యాశ్చర్య మయ్యెడిని!

ప్రబంధములకు దేశక్షయమునకు గల సంబంధము

శ్రీకృష్ణదేవరాయల కాలములో విజయనగరమెంతో విఖ్యాతి గాంచి యుండెను. రాయచూరు మహాయుద్ధమున హిందువులు మహమ్మదీయుల నోడించి వారి రాజ్యములం బ్రవేశించి యడ్డులేని యధికారము వెలయించువారైరి. దేశమునఁ బౌరుషము దేదీప్య మానముగా నున్నందునఁ గావ్యములయందును నది ప్రతిఫలింపక

పోలేదు. రాయలకృతమైన యాముక్తమాల్యద, మనుచరిత్ర, పారిజాతాపహరణము, కాళహస్తిమాహాత్మ్యము వీనియందెల్ల నవ్యతయను గుణమున్నది. మఱియుఁ గొన్ని కొన్ని భావములు కవి నిండు హృదయంబులో వ్రాసియుండుటయుఁ దేటతెల్లంబు. తాళికోట యుద్ధమున హిందువులు పరాజితులైరి. మహమ్మదీయులు విజయ నగరమును ధ్వంసముచేసి పాడుగోడలుతప్ప నింకేమియు నంటు కిల్పక పోయిన వెనుక దేశమునరాచకము ప్రవర్తిల్లెను. చిల్లర పాళయగాండ్రు స్వతంత్రులైరి. విచ్ఛేదము దౌర్బల్యమునకు మూలము గదా! అంతటితో హిందువులు మఱలనైనఁ బలసాధించి నష్టమును బూరించుకొందమను నాశను వదలుకొనిరేమో! ఇట్టి పశ్చాత్తాప కాలమున బుద్ధి యెట్లు పారును? హృదయ మే యానందము చేరుకు నని వికసించును? కావున నన్నిశక్తులుఁ బోయి పండితులకు నేకశక్తి యైన జ్ఞానశక్తిమాత్రము మిగిలెఁ గాఁబోలు! అసలు పూర్తిగా నడుగంటని వసుచరిత్రకాలములో నున్నంతప్రజ్ఞయు, మఱింకేమియు తరువాతి నాళ్ళవారమైన మనకు నందరానిదైనందున నేమో రసహీనములు, వికక్రమములు, అనవ్యములునైన కావ్యములు పుంఖానుపుంఖములుగ వెడలినవి! ఇవియు లేకపోయియుండిన దేశము పరిపూర్ణాంధకారముపాలయి యుండుఁగాన, నీమాత్రము వెలుతురైన నిలపినందులకుఁ బండితులను బాళయగాండ్రను మనము కొనియాడ వలయు.

ఐరోపాలో రాజులు నాశనమొత్తినను ప్రజయను నింకొక ప్రకృతి ప్రతాపవంతమై యుండుఁగావున, కవికి కేవలము నగరి నాశ్రయించి బ్రదుకు విద్యగాదు. హిందూదేశములో మనుస్మృతి దెబ్బదగిలిన నాటినుండి ప్రజ యీవఱకును లేవలేక పడియున్నది. దానిది పరాశ్రయమైన బ్రతుకు! కృష్ణదేవరాయలు, శివాజీ వీరింబోలిన మహా

నీయులవతరించి లేని, జనసామాన్యమును వారివెంట కుక్కలగుంపు వలెఁ బోయి యెవరిమీఁదఁ బడుమన్నను బడునుగాని, నాయకులు లేనిచో దిక్కులు దెలియక మరలఁ బ్రాచీనకర్మమును బారంపర్య హీనస్థానమును అవలంబించును.

క. "ఏమీ! రాజులు మంత్రులఁ
దామతిదుర్బుద్ధులైన ధరయెల్లను గ్రిం
దైమీఁదిమడియునో! జన
సామాన్యము సంఘచరత చక్కనిదైనన్."

మనవారిలో సంఘచరిత్రమను భావమే యున్నదో లేదో! భావమేలేనిచో ప్రవృత్తి యెక్కడిది? తమతమ కుటుంబములయు, తెగలయు క్షేమచింతయేగాని రాష్ట్రము గూర్చిన చింతలు లేనివారగుటం జేసి, వీరి ప్రారంభములచే దేశమున కేమాత్రము మాన ప్రాణరక్షణాదులు సమకూడవు. అట్లగుట వీరికృత్యములు గంభీరోద్యమములు. వీరిచేఁ దెలివియు విరివియుఁ గాంచు కవిత సాధారణ జనులపై నేల దృష్టియుంచును? తన కడుపుమీఁదఁ దప్ప నింకెద్దాని మీఁదను గన్ను మనసుఁ బోనివారిపైఁ బరులకన్నులు మనసులు నేలపాఱును? చీయని వాపోవుటకుఁ దప్ప! ఐరోపాలోని కవీశ్వరులు కొందఱు కాఁపువారు, సైనికులు మొదలైన తక్కువవృత్తులవారి బదుకులును వర్ణనార్హములని భావించి యెంతో సుందరముగఁ గావ్యములలో వ్రాసియున్నారు. మన గ్రంథముల మాత్రము చదివి యీ పుణ్యక్షేత్రమైన కురుక్షేత్రముయొక్క స్థితిగతుల నరయఁ జూచువారికి, ఈ దేశము బీదసాదలపై నాదరముగల కవి యెవఁడైన నున్నాఁడా? తుదకు, బీదసాదలైన నున్నారా? యను సంశయము పట్టినను దప్పు వారిదిగాదు! శోకరసము వర్ణింప వలయునన్న ననుకూలమగు సందర్భ మెయ్యది? గ్రొవ్వు కాఱెడు నాయికానాయకుల

యూహామాత్రములైన కష్టములా? ప్రజలు దినదినమునఁ గన్నీరు గార్చుటకైన నవకాశము లేక కుడుచుచుండు పరిపరివిధములైన గోడులా? శాంతరసమునకుఁ బోషకమెయ్యది? తనకు నష్టముఁ దేనట్టివైన రాజులయొక్కయుదారచర్యలా? ఆకఁట మాఁడి మలమల మాడుచు నింటికివచ్చి వంట సిద్ధము కాకుండినను భార్యపైఁ గోపింపక కన్నులు మూఁతపడుచుండ విధిని ధ్యానించుచు నొక మూలఁ గూర్చుండు పొలము కాఁపుయొక్క నడవడియా? ఆహా! జన సామాన్యముయొక్క ప్రతిదిన వృత్తములలో నెంత భావము, రసము, గుణము ఉపగతములై యున్నవో మన కవులకుం దెలియవుగదా! రాజపుత్రులని, రాజకన్యలనూ, చాలనందులకు బ్రాహ్మణులనూ, వేశ్యలనుబట్టి ఝుంఝూట మాడుట దప్పఁ గవితకు మేలైన యన్య కర్మములు లేవా?

సామాన్యజను లీ రీతి నలక్ష్యముగాఁ జూడబడుటకు హేతువు లెవ్వియనఁ: ఈ దేశమునఁ బ్రజ సాధించుటకుఁ జేయి, తన్నుటకుఁ గాలు, మొఱపెట్టుటకు నోరు ఏదియు లేని పశువు! ఐరోపాలోని జనులు రాజసగుణ శోభితులు. మన పాలిటి భాగ్యము తామసమో, దానితోఁ బుట్టువగు సత్త్వమో యేదో యొక జడత్వబీజము! జాతి భేదములవలన శ్రేష్ఠకులులకు తదితరపక్షమున మర్యాదయు గౌరవమును గలుగమి శ్రేష్ఠులకుమాత్ర మర్థింపఁదగినను నియతిని విద్య దాల్చినదగుట. దీనివలని దుర్దశలు రెండు. మొదటిది. విద్యవచ్చిన యుత్తమవర్ణులకు తక్కినవారితోడి సాంగత్యము తక్కువగావున వారింగూర్చి వ్రాయజాలినను వ్రాయనేరరు రెండవది. విద్యాదానమునకుం బాత్రమగాని జనబాహుళ్యము ఎంత దెలిసినదయ్యును అక్షరములు రానిలోపంబున వ్రాయనేరరు. అథవా ఒకరిద్దఱు కవితాశక్తి నెట్లో సంపాదించిరి పో! ప్రశస్త్యమునను్న పద్ధతి రీతిఁ జెప్పి

యుగ్రజాతి వారిని మెప్పింపవలయుననిగాక వారు ముఖ్యముగా
నలంతురు! అట్లగుట నల్పజీవికము వారు నరుకు నేయుదురా?
చేయుగా. జాతికిజాతికి స్పర్ధయేర్పడుటవలన పాండిత్యము ప్రకటించి
బ్రాహ్మణుల మీఱవలయునని రామరాజభూషణుఁడు యత్నించె
నేమో యనుట విచార్యము! ఏది యెట్లున్న నేమి? అగ్రజాతులవారి
యహంభావము, అశ్రద్ధ, ఆచారము ఇవి వేరుగను, అన్యజాతివారిని
సమమార్గమునకు నధీనులఁగాఁ జేయుటయు, కవిలోకోచితమైన విషయ
మును మిక్కిలి సంగ్రహపఱచినవి. ఒక్క రాజులను రాజకన్యలను
వదలినయెడఁ గవితకు గతిమోక్షము లుండవుగాఁబోలు! ఆంధ్ర
కవిత్వము రాజులను రాణులను నమ్మి జీవనము జరుపుకొనునది గనుక,
వారైశ్వర్యమును గోలుపోయినతోడనే తానును వైరస్యమును వికృత
వేషమును దాల్పవలసిన దాయెను. ప్రజలలో సత్త్వము స్థిరముగ
లేనిది కవిత నిత్యసౌభాగ్యము పడయనేర్చు టెట్లు?

మనయొక్క రాజులదినములలో సైతమలవడనంత విన్యాసము
నేఁడు ఆంధ్రమును జెందియుండుటకు, బ్రిటిష్‌వారి పరిపాలనమాహా
త్మ్యమును, దానిచే మనయందు ప్రభవిల్లిన వృద్ధి నతిశయముగఁ
జెందుద మను నుత్సాహమును ముఖ్యకారణములు. విద్యయు నెల్లరు
శక్తికొలఁది నిరాతంకముగ గ్రహింపవచ్చును. ఔన్నత్యమునకు
సంఘదురాచారముల నిర్మూలముజేయుట విడువరాని సమయము
గావున, నాంధ్రసాహితీపునరుద్ధరణ ప్రభావులైన శ్రీ వీరేశలింగము
గారిచే దారి చూపఁబడిన యనేకులు, ప్రజలయొక్క మేలిమినాసించి,
వారలకు, దెలియునట్లు అనేక ముఖ్యవిషయములఁగూర్చి వ్రాయు
చుండుటచే, భాషయందలి ప్రీతియు, గౌరవమును, అభిలాషయు,
కుతూహలమును మును పెన్నఁడుఁ దాల్చి యుండనంత వ్యాప్తినిఁ
బెంపును వహించుచున్నవి. ప్రకృతము కావ్యములు, నాటకములు,

ప్రహసనములు ఇత్యాది కృతులతో నివేదింపఁబడు విషయములసంఖ్యములు. సర్వజనహితములు. ప్రాఁతమార్గములనే యీపద్ధతు రిగి పోవునట్లు గొఱ్ఱెల మందలవలెఁ బోవునవి గావు. జాతీయ దేశాభ్యుదయమను మహోద్దేశము గలవౌటఁ బౌరుషోద్దీపకములు. నాయికానాయకులు సగమునకు సగము పలాయితులైరి. రాజులు రాణులును ప్రచ్ఛన్నులై యేమూలం దాఁగిరో యెందడఁగిరో! వెతకఁబడువారు లేరు. వెదకువారును లేరు! కలియుగాదినుండి యింతదాఁక జమకు ఖర్చునకు రాని సాధారణజనులు నేఁటికిఁగా గణ్యులైరి! ఇఁకముందు పూజ్యు లగుదురుగాక!

"తే. అకలంకంబుగ నిప్పు డత్యంత దీప్తి
వెలుఁగుచున్నావు భారతీ! విమలమహిమ
నాంధ్రదేశంబుతో మార్పు లనుభవించి,
యేమి చెప్పుదుఁ? గలకాల మింక నిట్లొ!"

మూఁడవ ప్రకరణము

కళాపూర్ణోదయము

కళాపూర్ణోదయమాంధ్రంబున నద్వితీయమైన గ్రంథము. ఏజాతికిం జేరినదిగాదు తనంతట నొక క్రొత్తరకము. ఆంధ్రభారతాదులు సంస్కృతేతిహాసములకుం బరివర్తనములు. మనువసుచరిత్రాదులయందుఁ గథలు నవీనములుగావు. ప్రాచీనగ్రంథములనుండి గ్రహింపఁబడినవి. ఈవిమర్శనములకు గుఱియైన కావ్యమున్ననో కవియొక్క స్వసృష్టి. బాణునిచే సంస్కృతమున రచింపంబడిన కాదంబరి వంటిదని యందురుగాని, దానినుండియైన సూరనార్యుఁడు విషయముల గ్రహించినట్లు గానము. ప్రబంధకవు లెవ్వరిలోనూ గనఁబడని ప్రతిభయు, భావనాశక్తియు, సందర్భశుద్ధియు, పాత్రోచితపద్యరచనయు నిందు సుప్రసిద్ధములు. ఇంత భావగాంభీర్యము గలదియు నూతనపద్ధతులం బోవునదియునైనను, కాలదోషము నెట్లు పూర్ణముగఁ దప్పించుకొనఁ గల్గును ? ప్రబంధకవులయందలి స్ఖాలిత్యములు నిందును బెక్కులు గలవు. కాని దోషములకన్న గుణములెన్నియో మడుంగు లెక్కువయని దృఢముగను మనఃపూర్తిగను జెప్పుట కేయాశంకయును లేమి చదువరుల కెల్లను స్పష్టము. దీనివలె భావనాశక్తిచే నిర్మింపబడినదియు, తేజరిల్లునదియునైన గ్రంథము తెనుఁగులో లేదు. పరదేశ భాషలయందలి పుస్తకములతోఁ బోల్చిచూచినను దీనికి గౌరవహాని యేమాత్రమును గలుగదని నాయాశయము. మనకు నిదియేకము తనవంటిది లేనిది. ప్రశస్తములగు దేశాంతరకృతులతోఁ దులదూఁగఁ గలదియగుట, నన్యులు పరీక్షించినను దలవంచుకొన వలసినదిగాదు,

భావనాశక్తి స్వచ్ఛందప్రచారములలో నొకటి. అట్లగుట దానిని సమగ్రముగఁ దాల్చినకవులకు నదియొక గొప్పవరముగాఁ దోఁపదేమో! కావుననే కవి మహాకవులును శిల్పులును హనుమతునివలెఁ దమ యౌన్నత్యమును దామెఱుంగకుందురట! కాని దాను వాక్రుచ్చిన విధము నెఱుంగరా?

"కడుశిక్షితులైనను దమ
యొడనమ్మిక దమకుఁ గలుగ దన్నఁడు మదిలోన్"

వారి కేమో వారి వాక్కులు సహజములుగ సాధారణములుగఁ గాన్పించును. వినువారికన్ననో యాయద్భుతము చెప్పఁదరము గాదు! సూరనయు కళాపూర్ణోదయము తన రచించిన గ్రంథములలో నుత్తమోత్తమమని యెంచినాఁడో లేదో యనుట సందిగ్ధము. ఎట్లన: నంద్యాల కృష్ణవిభుఁడు తన్నుద్దేశించి పల్కినట్లుగా

మ. "ఇటమున్నారుడ సంహితాదికృతు లీ వింపొందఁగా జెక్కొన
ర్చుటవిన్నారము, చెప్పనేలయవి, సంస్కృతోభయశ్లేష సం
ఘటనన్ రాఘవ పాండవీయ కృతి శక్యంబే రచింపంగ నె
చ్చుట నెవ్వారికి, నీక చెల్లెనది భాషా కావ్యముం జేయఁగన్."

అని వ్రాసియుండుటయేగాక, రాఘవ పాండవీయములో కృతిపతియైన పెదవేంకటాద్రి తన్నుఁ బ్రశంసించుచు,

శా. "రెండర్థంబుల పద్యమొక్కటియు నిర్మింపంగ శక్యంబు గా
కుండన్, దద్గతి, గావ్యమెల్ల నగునే నోహో! సనం జేయదే
పాండిత్యంబున నందునుం దెనుఁగుఁ గబ్బంబద్భుతంబంద్రు, ద
త్తుం డెవ్వాఁడిఁక రామభారతకథల్ జోడింప భాషాకృతిన్."

అని సెలవిచ్చినట్టును వర్ణించియుండుటఁజూడ శ్లేషకావ్యములం గల గౌరవము తదితరములయెడ నతని కుండెనాయని సంశయింప

సందు గలదు. కాని రాఘవ పాండవీయ రచనానంతరమున నతఁడు శ్లేష సంతగా వాడక చాలించుటం జూడ దానియందలి యాదరము లాఘవ మయ్యెననియు నూహింపవచ్చును. ద్వ్యర్థికావ్యములకెల్ల శిరోమణి యనందగుదానిని ఘటించినవాఁడయ్యు, కళాపూర్ణోదయ ప్రభావతీ ప్రద్యుమ్నములలో ప్రబంధకవులవలె శ్లేష సంతగా వాడక యుంట కతన నదిశక్తిలేమిచే విసర్జింపఁబడినదిగాదు. మఱి రక్తిలేమిచే నని యనుమానించుట సహేతుకము. ఏది యెట్లుండె. లోకులును, అనఁగా పండితులన్నమాట, రాఘవ పాండవీయమును బంచ మహా కావ్యములలో నొకటిగా ననుగ్రహించిరే కాని అఖండభావగాంభీర్య మైన కళాపూర్ణోదయమునకు నట్టి పట్టము గట్టరైరి. ఐన నిదియొక యెదురుచూడఁబడని వింతగాదు.

కవియొక్క ప్రతిజ్ఞయుఁ దత్ఫలములును

ఈ కావ్యముయొక్క గుణదోషములు రెండింటికిని నాస్పద మైనది సూరనార్యుఁడు ప్రారంభమునఁ జేసికొన్న ప్రతిజ్ఞయ. కృతి నిర్మాణ విషయమైన సంకల్పమును గవియే వివరించియున్నాఁడు. చూడుఁడు "సకల లక్షణ లక్షితంబైన మహాప్రబంధంబు కీర్తి కారణంబని .... యెద్దియేనొక్క నరసప్రబంధ నిబంధనమునకుఁ" గౌతూహలియై యుండునపుడు, రాజుగారు "నిర్ణిద్రలీలావిచిత్రంబగు దానిం" జేయుమని యాజ్ఞాపింపఁగా, ప్రభువుగారి గౌరవమునకును దన శక్తికిని దగినరీతి "నపూర్వకథాసంవిధానవైచిత్రీమహనీయంబును, శృంగారరస ప్రాయంబును, బుణ్యవస్తువర్ణనాకర్ణనీయంబును నగు కళా పూర్ణోదయంబను మహాకావ్యంబు" రచింపఁ గడంగెను! కవియొక్క యుద్దేశమే యీగ్రంథ మిన్ని లక్షణములఁ గల్గియుండవలయుననియ. కవి తన యభిమతము నెఱవేర్చికొన్నాఁ[illegible] యిట్లు పం[illegible]

వ్రాసినందున నిష్కళంకమైన కృతి యేర్పడినదా లేదా యనుట సందేహము! కథయు ప్రకృతియందలి వస్తువులవలెఁ దనంతటఁ దన యందలి సత్త్వముంబట్టి పుట్టి పెరుగు గుణముగలది. దానిని సాజముగ పెరుగనిచ్చి, యప్పుడప్పుడు సవరించుచు సంస్కరించుచు దోహదము చేయుచువచ్చిన మేలా? మొదటనుండియే యీయీరసములు తప్పక యిచ్చునదానిని గల్పించెదను అని సంకల్పించుకొని పిమ్మట దాని యుత్పత్తిఁ జేయఁజూచుట మేలా? యోజింపుఁడు. భావనశక్తి కారణశక్తియొక్క సేవనమునకునిల్చిన మహాత్తుగాదు. మఱి స్వైరిణి. గుఱ్ఱముల నడిపినట్లు గతి వేగము గుదించి త్రిప్పి కొంతకుఁ గొంతవశ్యను చేసికొననగుఁగాని, యపరిమితముగా దాని స్వేచ్ఛావిహారమును నివారించితిమేని అది చెడును. పరిశ్రమము తగినంత లేమి మందమగును. కృశించి నశించినను నశించునేమో! సకల లక్షణ లక్షితములు ఐహికసంప్రదాయముల ప్రకారము నిర్లక్ష్యములు. నిర్లక్ష్యములు గాకున్నను నిర్దోషములు గావు.

సూరనార్యున కీయుద్యమముచేఁ గలిగిన మేలు గీడులెవ్వి యన: అపూర్వకథాసంవిధానమునకుం బూనుటచే నుపజ్ఞకు భావనా శక్తికిని మంచి ప్రవేశము దొరకినది. ప్రాచీనకవు లితరుల కథల భాషాంతరీకరించిన వారగుటను, ప్రబంధకవు "లాద్యసత్కథ" లైకొని కైసేతలకుం దొడంగుట చేతను, ఆ యిరు దెఱంగుల కృతి కర్తలయందును మాతృకలులేని మెన్నికలును భావనాశక్తియు వ్యాపించుటకుఁ దరుణము కఱవాయెను. కళాపూర్ణోదయము సామాన్య ప్రబంధములకంటె నెక్కువ రసవంతముగ నుండుట కిదియొక కారణము. మఱి భారతమంత సరసముగాని దగుటకు మూల మేమనఁగా సర్వలక్షణములును బలాత్కారముగనైన దెచ్చి

రాసివేయవలయునని కవి సంకేతము చేసికొన్న వాఁడగుటచే కథ సహజముగఁ బక్వమునకు రాక యచ్చటచ్చట నూఁదర వేయఁబడి యుండుట. అయిననొక్కటి. కథ కంటికిఁ గనఁబడనంతటి కృశత్వము నొందియుండుట ప్రబంధములలోని కొఱఁతలలో నొకటి యని మును పే చెప్పఁబడియెఁగదా! ఈ లోపమును చాలమట్టునకు పూరించి ఈ కావ్యములోని కథకుఁ బుష్టి తెచ్చిన తంత్రములలో "సర్వలక్షణ సంపన్న" తా సమ తుమము ప్రముఖము. ఎట్లన. రసములు తొమ్మిది. "శృంగారవీర కరుణాద్భుతహాస్య భయానకభీభత్సరౌద్రశాంతము" లని. ప్రతియొక్క రసమునకుఁ జెందిన భావానుభావము లెన్నియో యున్నవి గాని, మనవారు శృంగారమునకుఁ జెందినవానిం దప్పఁ దక్కినవాని నంతగాఁ దలపోయరైరి అందుచేత ప్రబంధములలో నన్నిరసములుఁ బ్రదర్శింపఁ బడవయ్యె. అట్లు చేయవలయునన్న వివిధము లయిన కార్యజాలములతో నిండిన విస్తృతకథయొక్క ప్రాపు తప్పక యుండవలయు. ఒక యుద్యానవనమునందు ఒకజత నాయికా నాయకులకన్న నొకటి రెండు రసములకన్న నెక్కువ పుట్టించుట దుర్లభము! రమారమిగా నిర్ణయించితి మేని, ప్రబంధములలో అద్భుత హాస్యభీభత్సభయానకరౌద్రరసములు మృగ్యములు. వీరశాంత కరుణారసంబులను శోషితంబులు. మనవారిచే శృంగారమనఁబడు* నొక్కరసముమాత్రము దట్టముగఁ గాఁచుచుండును. మన సూరకవి కళాపూర్ణోదయమున నీయన్ని రసములకును స్థానము లేర్పఱచు కోరికగలవాఁడౌటచే వానికన్నింటికిఁ జోటుదొరకునంత విశాలమగు కథ గల్పింప వలసినవాఁడయ్యె. అందుచే నటకథ తుచ్ఛముగాదు, మఱి మిక్కిలియు ప్రాబల్యము గలయది. అయిన నొక దురదృష్టము.

---

* ఇది నిజముగా శృంగారమనుట నిర్వివాదముగాని యిఁక ముందు సూచింపఁబడును.

ఒకే కథలో నన్నిరసములు సముద్భ వలెనన్న నా కథను దాఱు మాఱుగ నిడ్వనిడగాదు. అనఁగా అసంగతమైన యంగములఁ దెచ్చి పెట్టి స్వారస్యము నక్కడక్కడఁ జెడఁగొట్టి కథకు వికారము గల్పించి చినాఁడని నా మనవి. సమగ్ర పరిపూర్ణత మనుజులకు సుఖముగ జీర్ణమునకుఁ దెచ్చికొను నాహుతిగాదనుట మాటి మాటికిఁ జెప్పుట యేల! అట్టి కఠినంపుఁ బదార్థముల కాసించి కవి కష్టముల పాలైనాఁడు. అయినను మొత్తముమీఁద నీ యిచ్ఛయు శుభకరము ఇది లేకున్నఁ గళాపూర్ణోదయము ప్రబంధములలోఁ గలసిన గ్రంథముగానుండియుండునేమో! ఆ దుర్గతికిం దప్పించిన మంత్రము నింద్య మనరాదు!

కల్పనాసామర్థ్య మీ కవికింబలె నాంధ్రులలో మఱెవ్వరికిం గానము. తిక్కనాదులకు నుండవచ్చునేమో! ప్రత్యక్షమునకు గానవకాశము లేనివారగుటకతన వారింగూర్చి యీ యాలోచనఁ బెట్టుకొనుటలో ఫలము లేదు, ఇఁక ప్రబంధకవులన్ననో, ఒక్క కథయొక్క ప్రధానాంశములయందు కాదు. సందర్భముల నేర్పఱుచుట యందును గల్పనఁ గలవారుగారు. గొఱ్ఱెల మందరీతి నొకరుపోయిన గాడినే తల వంచికొని యందఱుఁ బోయరిగాని, స్వేచ్ఛాగమనముఁ దాల్పరైరి. సూరనార్యునియందు ప్రబంధకవులకుంగల వర్ణనాశక్తితోడ కథా కల్పనాశక్తియు, వివిధములైన సందర్భములను సంధానమునకుఁ దెచ్చు ప్రతిభయు, సహవాసములు. మఱియు భావనాశక్తికి దోడు భాషాశక్తియుఁ గలవాఁడగుటఁ దానే యించుమించు సర్వకవితా లక్షణసంపన్నుఁడనం జెల్లుగాదె! కవిత్వము భవ్యమగుటకు భావము భాష రెండును గలసి మెఱయవలయుట. నిత్యసమయము. సూరనార్యుఁ డీ రహస్యము నెఱింగినవాడనుటకు నిదర్శనమేమనఁగా;

కవితాస్వరూపమును ప్రభావమును వర్ణించి తా వ్రాసిన లయవిభాతి.

"చలువగల వెన్నెలలు చెలువునకు సౌరభము
కలిగినను, సౌరభముఁ జలువయు దలిర్పం,
బొలుపెసఁగు కప్పురపుఁ బలుకులకు గోమలత
నెలకొనిన, సౌరభముఁ జలువపసయుం, గో
మలతయును గలిగి జనముల మిగుల బెంపెసఁగు
మలయపవనంపు గొదములకు మధురత్వం.
బలవడిన నీడుమిటి గలదనఁగ వచ్చుఁ గడు
వెలయఁగల యీ సుకవి పలుకులకు నెంచన్."

(కళా ౭౧ ప.౧౫౬)

అను పద్యము. భావము శైలిని మించినదా, శైలిభావమును మించినదా యని వెఱఁగొందించు నగ్రగణ్యపద్యములలో నిదియొకటి ! కవిత్వప్రశంసల నెన్నింటితో మాచియున్నానుగాని, మనోహరములైన యిన్ని మాధృతుల నెకురనిల్పి మైమఱచునట్లు చేయుమాటల నింతవఱకు గనలేదు, వినలేదు! ఊహానుండి యూహకుఁగా భావము మీఁదికెగయుచుఁ దుదకుఁ గంటికి గనరాని యంత యౌన్నత్యమును వహించినది కదా!

కవికృతశైలివిషయక విచారములు

సూరనార్యుఁడు శైలివిషయమై చేసిన చర్చలను, బహు చమత్కారముగఁ బాత్రము లొకళ్ళొకళ్ళ వాక్యములం బ్రశంసించి నట్లు వ్రాసియున్నాఁడుగాని, తానే నేరుగఁ జనువరుల నంబోధించి నట్లు వ్రాయలేదు ఈ కవితో సమకాలికుఁడైన 'షేక్స్పియర్' అను నాంగ్లేయ కవిచక్రవర్తి కొన్ని యెడలఁ దన శైలింగూర్చి నగము నవ్వుటాలకుంబలెఁ బ్రసంగమ్ముఁ జేయుందంచి స్వయముగ వ్యాఖ్యా నంబుఁ జేయుట యనుచితంబు కాదు. కథాగమనమునకు విరుద్ధము

నని యెంచి, పాత్రముల యొండొరుల వచనముల విమర్శించినట్లు సేసి, యా మార్గమునఁ గొంతకుఁ గొంత దన యభిప్రాయంబు వెలువరించుట గలదు. సూరన్నయు నీ మార్గమవలంబించినవాఁడే. నేరుగా కవియే కథలో మాటాడుట కథ యుండు మనకుండవలయు నవధానమునకును దానిచేఁ గలుగు మైమఱపునకును విచ్ఛేదహేతువు. కావునఁ గవి బోధనలు సైతము పాత్రముఖములమూలమునఁ బ్రచురించుట నాటక సందర్భమునకుఁ బోషకము. కావ్యమనునది జగత్తురీతినుండవలయును. ఎట్లన, జగంబు మనయెదురనున్నది. దానిమీఁదఁ దృష్టి చెదరకుంచుటకో యన జగత్కర్త యదృశ్యభావుఁడయి యున్నాఁడు. కావ్యమును జదివి యానందించుచుఁ గవిని మఱచితిమేని, యది కృతఘ్నత యేమోగాని. యదియేకవియొక్క కృతార్థతకు గుఱుతు. మఱియు, పాత్రల మఱుఁగుననుండి వారిచేఁ జెప్పించినఁ దనకు గర్వము. ఆత్మస్తుతి మొదలగు నేరములు మోపఁబడవు.

సూరనశైలింగూర్చి చేసిన విచారములన్నియుఁ బాత్రముల చాటున కథకును దనకును, భంగము రాని మాడ్కిఁ జేసియున్నాఁడు. అనఁగా బయటఁబడకయు తన కృతినిదానే విమర్శించియున్నాఁడనుట.

దృష్టాంతరము. మణికంధరుఁడు చేసిన దండకరూపమైన కృష్ణ స్తవముంగూర్చి కలభాషిణి ప్రశంసించిన తెఱంగు:

సీ. "పొసఁగ ముత్తెపు సరులోప్రవాళించినలీలఁ
దమలోన దొరయు శబ్దములఁ గూర్చి
యర్థంబు వాచ్యలక్ష్య వ్యంగ్యభేదంబు
లెఱిఁగి నిర్దోషత నెసఁగఁ జేసి
రసభావములకు నర్హంబుగ వైదర్భి
మొదలైన రీతు లిమ్ముగ నమర్చి
రీతుల కుచితంబులై తనరారెడు
ప్రాణంబు లింపుగాఁ బాదుకొల్పి

తే. యమర నుపమాదులును యమకాదులునగు
నట్టియర్థశబ్దాలంక్రియలు ఘటించి
కవితఁ జెప్పంగ నేర్చు సత్కవి వరునకు
వాంఛితార్థంబుఁ గొసఁగనివారు గలరె?" (కళా. ౪. ౧. ప. ౧౭౨)

ఇది వ్యర్థపద్యంబుగాదు. ఎట్లన ఇందులోని విశేషముం జూడుఁడు. కలభాషిణి యిఁక ముందు మణికంధరునిమీఁదఁ దాను తొలినుండియు మోహము పాల్చినదని చెప్పఁబోవుచున్నది. కాన వాని కా మాటయందు నమ్మిక పుట్టుటకై యీపొగడ్త యను వయ్యెడి. మఱియు మనసు దగిలినవారల చెయ్వులు బహుప్రశస్తముగ మనకుఁ దోఁచుట స్వాభావికము, అట్లగుట శైలి యంత బాగుగలేదని పండితులు నిరూపించినను, ఈశ్లాఘనకుఁ గొఱఁతరాదు. కారణము లేకుండఁగా: అదికలభాషిణీ వచనము. ఆమె మనసుప్రకారము వ్రాయఁబడినది. అత్యుక్తిగా మీకుఁ దోఁచినను కలభాషిణికి దోఁచియుండదు గదా! మఱియు నామె వారాంగన. వారాంగనలకు ముఖస్తుతులు అతిశయోక్తులును జీవనాధారముగాన నైజములు. కావుట్టి యహంభావముచేఁ గవి యాత్మస్తుతిఁ జేసినాఁడని స్థాపింపవలనుగాదు. అతని శైలి చెడ్డదగా నుండినను సరే ఈపద్యము సమయోచితము. ఇఁక శైలి యీవర్ణనకుఁ దగినదిగానుండిన నసలు దోషమేలేదు చూచితిరా! ఈకవి మహిమ! ఈసీసముయొక్క సొగసు కథయొక్క పెంపకమునకు ననుకూలము. కవియెడం జెల్లినను జెల్లవచ్చును. చెల్లదన్నను అనిమిత్త ప్రసంగము గాదు!

ప్రభావతీప్రద్యుమ్నము కొన్ని సందర్భముల గళాపూర్ణోదయము
నన క్రమించెడును

కళాపూర్ణోదయములో భావనాశక్తి యాఖండమన్న నావిజ్ఞప్తికి నిదియొక తార్కాణ. ఒక్క యఖండమగుటయకాదు. కొన్నియెడల

మితిమీఱి యతిశయదోషముం జెందియున్నదన్నను, కవియెడ నన్యాయముఁ జేసినవారముగాము ప్రభావతీప్రద్యుమ్నము నందన్నతో కవిత్వవిద్య యింకను బక్వమునకు వచ్చినది. అనఁగా శుద్ధరచనను మాత్రము గమనించిచూచిన వెనుకఁ వ్రాయఁబడిన యీగ్రంథము దానికిఁ బూర్వమగు కళాపూర్ణోదయముకన్నఁ గొన్నివిషయముల మిన్న. ఎట్లందురో. శైలి యింకను మంచి పాకమునఁ బడియున్నది. లోకోక్తులు మొదలగు నలంకారము లెక్కువ యగుటయకాదు, రమ్యములును. అన్వయసౌలభ్యము నధికము కాని భావనాశక్తి యొంతయుఁ దక్కువ. బహుశః కవి వయసుముదిరినవాఁడై సంయున రాగములు కృశించియుండను రాగాదుల విజృంభణము లేనిది భావనాశక్తి యుడరనేర్చునా ? ఎది యెట్లుండె. కళాపూర్ణోదయసందర్భములఁ గొన్నింటిని ప్రభావతీ ప్రద్యుమ్నములోను అనుకరించి యున్నాఁడు. తొల్లిటి గ్రంథమందుఁగల నూతన కల్పనలు వెనుకటి దానిలో లేవు. మఱియు నందలి కల్పనలు గొన్ని చిల్లరమార్పులతో నిండుఁ బొందింపబడి యున్నవి. భావనాశక్తి వ్రాలెననుట కింకను సందేహమేల ?

చూడుఁడు, మణికంధరుని తపోభంగముఁ జేయుటకై వచ్చి కార్యసిద్ధి గడించిన రంభ యామోటుదపసి శృంగారములకుఁ గరంగి దగుటను, నలకూబరాయత్త చిత్త యగుటను, జేసియొకానొకవ్వుడు

క. కళలంటి కఱఁచి తనచె
య్యులఁ జొక్కుడు తపసి మది చివుక్కురుమనఁగా
నలకూబర ! విడువిడురా !
యలసితి ననిపల్కె మన్మథార్తి వివశతన్."

(కళా. అ. ౩. ప. ౭౪)

అన్యనాథునిఁ జేరఁ గోరుట మణికంధరుని కోపమునకు గారణము గదా! ప్రభావతీ ప్రద్యుమ్నములో నాయికా నాయికులకుఁ గోపముఁ దెచ్చిపెట్టవలయునని యుద్దేశించి కవి యీ కళాపూర్ణోదయము సంగతివంటి దానినే చేర్చియున్నాఁడు.

శా. "ప్రద్యుమ్నుండు ప్రభావతీరతి విహారప్రౌఢి సారస్య సం
పద్యుక్తిం గడుఁజొక్కి 'దక్కితి రతీ! మత్ప్రాణమా! నీకు' నం
చుద్యత్ప్రేమ సమృద్ధిఁ బల్కె నదియా యోషాలలామన్ శ్రవ
స్సద్యఃపాతి నిశాతశూలసమమై చాలంగ నొంచెన్వెసన్." ఇత్యాది.
(ప్రభా. ఆ ౪. ప. ౧౦౬)

ఒకచోట రంభ 'నలకూబరా!' యని స్మరించుట. వేఱొకచోట ప్రద్యుమ్నుఁడు 'రతీ!' యని పలుకుట. సామ్యము స్పష్టము. కాని మొదటి సందర్భముయొక్క కౌశల్యము రెండవదానియందు జూపట్టదు. తారతమ్యము లేకునఁగా: ప్రభావతమ్మగారికి వచ్చిన పొలయలుక వర్ణనకై ఒగుచాతి కాఁబడిదేకాని కథాసాంగత్యమే మాత్రమును దానికి లేదు. వచ్చినవెవరికి లాభము, రాకున్న నెవరికి నష్టము! చాలీచాలనిదానికి శ్లేషవాసనయు మిగుల గాటు! ఇఁక కళాపూర్ణోదయ సందర్భమన్ననో సర్వవిధముల నుత్కృష్టము. ప్రభావతి రాజకన్య. వయసున నెంతో చిన్నది. రతీదేవి పురుషునకన్న పెద్దమ్మకదా! కాఁబట్టి కోమలాంగియైన ప్రభావతితో ముచ్చటించు నపుడు ఈజ్యేష్ఠా దేవిని దలఁచుకోవలసిన విధియేమి? పాపము. రంభగతి వేఱు. మోటుదపసి యెక్కడ? రసికశిఖామణియు ధనవంతుఁడునైన నలకూబరుఁ డెక్కడ? ఇంతేగాదు. మణికంధరుఁడు నలకూబర రూపముఁదాల్పఁడేని కథ సాగదు. ఇరువురు రంభలు, నిరువురు నలకూబరులు నుండుట యావశ్యకము. రంభ 'నలకూబరా' యని కనులు మూసికొనుట, యింకను

గామ తృప్తిపడయుని మణికంధరునికి నలకూబర వేషముందాల్చుటకు నమోఘమైన హేతువు! కావున సీపైరస్యము దంటుగ్రపణయ కలహముగాదు. మఱి కథావృద్ధికి నావశ్యకము.

శైలిని గూర్చిన తర్కములు

కవియొక్క శైలివిషయముం గూర్చిన చర్చయు నిట్లే. కథా పూర్ణోదయములో నిది కథా కల్పనకుం జేరిన యనవశ్యక్రియలలో నొకటి. ప్రభావతీప్రద్యుమ్నములో నిట్టిది యొకటున్నది గాని, యది విడువఁబడఁ గూడని యంత కలయికతో వెలయునదిగాదు. అపద్య మేదన. ఇంద్రుఁడు శుచిముఖిని గొనియాడుచు నాడిన;

సీ. "శబ్దసంస్కార మెచ్చటను జాఱఁగ నీక
పదమైత్రి యర్థ సంపదలఁ బొదలఁ
దలఁ పెల్ల నక్లిష్టతను బ్రదీపితము గాఁ
బునరుక్తి దోషంబు పొంతఁబోక
యా కాంక్షితస్ఫూర్తి యాచరించుచును కా
ఖా చంక్రమ క్రియఁ గడవఁ జనక
ప్రకృతార్థభావంబు పాదుకొనదుకుచు
నుపపత్తి యొందు నతూర్యార్జితముగ
తే. నొకటఁ బూర్వోత్తర విరోధ మొందకుండఁ
ద త్తదవయవవాక్య తాత్పర్య భేద
ములు మహావాక్య తాత్పర్యమునకు నొనరఁ
బలుక నేర్చుటబహుతపః ఫలము గాదె!

(ప్రభా. అ. ౨ ప. ౩)

అనునది. రెండు గ్రంథములలోని యీ రెండు పద్యములం బోల్చి చూచితిమేని సీరెండవకృతి రచించులోపలఁ గవి కొంతమట్టు

నకు శైలింగూర్చిన యభిప్రాయము మార్చినాఁడనియుఁ జెప్పుట కవ కాశమయ్యెడి. కళాపూర్ణోదయ పద్యముంబట్టిచూచినఁ గవి యలం కారశాస్త్రములయెడ బహు భక్తిగలవాఁడనియు, నర్థాలంకారములు మాత్రము గాక శబ్దాలంకారములును అవశ్యానుష్ఠేయములని భావించినట్లును, గానంబడియెడి. ప్రభావతీ ప్రద్యుమ్న పద్యములో నలంకారశాస్త్రముంగూర్చిన విచారచిహ్నె లెవ్వియును లేవు. శబ్దాలంకారము లంగూర్చి కవి యువ్విళ్ళూరకపోవుటయేకాదు, అర్థా లంకారములనైన ధ్యానించినట్లు పోకడగానము. భావములు, అర్థ ములు, తాత్పర్యములు, అవయవసంయోగము మొదలగు తలఁపు లతోఁ జేరిన లక్షణములమీఁద నేకాగ్రమగు దృష్టిని నిలుపుట మేలని యెంచెనేమో! ప్రభావతీప్రద్యుమ్నములో చిత్రకవిత్వ మత్యల్పము. ఇంచుమించు శూన్యమును, కళాపూర్ణోదయమున నంత యెక్కువ గాకున్నను దానియందుకన్న నధికము. ప్రబంధములయందుంబలె నమితముగాదు. రసనాశ మొనరించునంత విపరీతపు వాక్సరణి యీకవి యెంతదపసుచేసినను సాధ్యమగు వరముగాదు. ఏలన, భావగంభీరుఁడు గాన. ప్రభావతీప్రద్యుమ్నము విషయమునఁ బ్రబంధసంబంధి. శైలిలోఁగాదు. కళాపూర్ణోదయము మొత్తముమీఁద విషయమున ప్రబంధసంబంధిగాదు. శైలియం దచ్చటచ్చట నావాసనం దాల్చి నదియు. మొత్తముమీఁద ననుటచే నాలవయాశ్వాసముయొక్క యంత్యభాగము మొదలు గ్రంథసమాప్తి పర్యంతము తుచ్ఛమైన ప్రబంధధోరణిలో నేకారణముచేతనో వ్రాయంబడి యుంట సూచి తము. సూరనార్యుని రచనాపరిణామముం జూచిరా! అఖండ శ్లేష పూరితమైన రాఘవపాండవీయముతో ప్రారంభించి, తుదదాఁక సరికి ప్రభావతియందు శ్లేషకవిత్వము వచ్చునో రాదో యనునంత తక్కువ పఱచియున్నాఁడు!

సూరన్నయొక్క చిత్రకవిత్వము

భారతము నత్యంతాదరముతోఁ బఠించినవాఁడయ్యు, కాల దోషంబుచే శబ్దచిత్రములం బ్రకటించుటకు నోర్చిన వాఁడయ్యె ననుటకు నిదర్శనముగఁ గొన్నిపద్యము లుదాహరింతము :

సీ. " విశ్రాంతి విరతిఁ గావింపక సారవ
త్సాహిత్య సౌమనస్యంబు లెఱిఁగి
సమయంబుఁ దప్పక శ్రవణ కఠోరంబు
లైన శబ్దముల నత్యాకులాత్మఁ
జేయక, సత్పరిచిత సుకుమారవా
క్సరళితాభిప్రాయఁగా నొనర్చి
పదబంధ శిథిలతఁ బాటిల్లఁగా నీక
యేచందములయందు నేమరిలక
తే. పఱఁగు కవియును దోష కరుఁడును యశము దు
గ్ధమును బడయు, నట్లు గానివాఁడు
కృతి దురావ మొందవు కీర్తియుఁ బాలు నీ
కుంట గాదు, హాస్యయోగ్యుఁ జేయు. "
(కళా. ఆ. ౧ ప. ౮)

ఇందు శ్లేషప్రధానము.

సీ. " శేషు దర్పము చివ్వి శీతాంశు రుచి నవ్వి
పాలమున్నీటిపైఁ గాలు ద్రవ్వి "
(కళా. ఆ. ౧. ప. ౪౬)

సీ. " మెఱుఁగుటద్దపుమించు మించుబాగులనింపు
నింపుచక్కనిముద్దు నెమ్మొగంబు
(కళా. ఆ. ౧. ప. ౧౩౫)

క. మాయమ్మానను నీవే,
రాయలపై కావదేవ రాజే జే జే
మాయాతుమ లానతాది
పాయకసంతోషమున్న పలమిలసామీ.”

(కళా. ఆ. ౬. ప. ౧౬౧)

ప్రథమాగనాకుఁ మదాశయుని పురోహితామణి నోడించుటకై సంస్కృతాంధ్రభాషాశ్లేషముతో నీపద్యమును బల్కి వారిని వెగడువడి రాజనకుం బమ్ముందెలిపికొనిరి. ఈ సందర్భము కాళిదాసుని చరిత్రచే సూచితంబు. చిత్రకవిత్వమైన నేమి? కథావృత్తముతో ననుసంధించినయది ప్రధానమును గావున నిది నసుంజనసే. ఇంతటఁ గవి విరమించి యుంచిన నెంతో బాగుగనుండె. ఇంకను నీలాటి పద్యము వినవలయునని కళాపూర్ణుడు కుతూహలుఁడయి వీరి నడిగినట్లును, ఆరాజురెయొక్క వినోదార్థముగా

క. “తా వినువారికి సరవిగ,
భావనతో నాను నతివిభావిసు తేజా
దేవర గౌరవ మహిమన,
మావలసిన కవిత మరిగి మాకు నధీశా.”

(కళా. ఆ. ౬. క. ౧౩౨)

అను పద్యము ప్రథమాగమందు నివేదించినట్లును వ్రాసియున్నాఁడు. ఈ రెండవకల్పన పనిలేని పాండిత్య ప్రకటనమేగాని, యప్పటి వృత్తాంతముంబట్టి సహజముగ నేర్పడిన సరసముగాదు. మణికంధరుని తీర్థయాత్రాభివర్ణనములో నతఁడు సేవించిన క్షేత్రముల కనేకములకుఁ గవి యాంత్యప్రాసనియమమాపాదించి యుంచుట బమ్మెర పోతన విలాస ప్రభావమేమో!

మ. "యమునం జూచెను వీచికాచయమునం బ్రాంచద్ఘన శ్యామతో
యమునన్ సారసకైరవోచ్చ్వయమునన్ ... ... ఇత్యాది
(క. శా. అ. ౨. ప. ౧౧౧)

మఱియు రగడలేనిది రాగము కుదురదని కాబోలు శ్రీరామ స్తోత్రము నొకటి వ్రాసి మణికంధరుని జిహ్వకు సంటించినాఁడు. ఇట్లనేకరీతుల శబ్దచిత్రము సంఘటించి యున్నాఁడుగాని, యీ కావ్యము నకు వన్నెఁదెచ్చు పద్ధతియనుట కడు సాహసము.

ప్రభావతీ ప్రద్యుమ్న విమర్శనము.

ప్రభావతీ ప్రద్యుమ్నమునం దిట్టి విఱుపు లపురూపములు. మఱియు కథాప్రారంభముననే పాత్రములను బ్రవేశింపఁజేయుటఁ గట్టి కవియే నేరుగ మనకు బోధించుట యేమాత్రము లేదు. అట్లగుటచే వర్ణనలు పాత్రముల మూలమునఁ జేయఁబడి కథలో మిళితములై యున్నవి. చూడుఁడు. మొదలెత్తగనే.

క. శ్రీరమణీ రమణీయమ
హోరస్థలుఁ డచ్యుతుఁడు సముజ్జ్వల మహిమన్
ద్వారక నుండఁగ నొకనాఁ
డారూఢాదరత నింద్రుఁ డవ్విభుకడకున్"

అని యింద్రకృష్ణులకు ప్రవేశముఁ గల్పించి, ఇంద్రమాతలి సంవాద రూపమునఁ బురవర్ణనముం జేసియున్నాఁడు. ఇంద్రుఁడు చింతాక్రాంతుఁడై యుండఁబట్టి పురవర్ణనాదులచే నతనికి మఱపుఁ గల్పింపఁజూచుట సారథి ధర్మమేకదా! కావున నియ్యది ప్రబంధముల నెల్ల సర్వసాధారణములగు దిక్కులేని వర్ణనలకుం జేరినదిగాదు. మఱి సార్థకము.

కథతో గాఢాన్వయము లేని సంగతులు ప్రభావతీప్రద్యుమ్నము నందు మృగ్యములు. అవయవముల సంయోగము పరస్పరతయు నిండుకుంబలె నాంధ్రప్రబంధముల నెచ్చటం గానము. త్వరపడువారికి శ్రీకృష్ణుని యాజ్ఞగా అల్లినవృత్తాంతముగాఁ దోఁపవచ్చుఁగాని, యదియుఁ గార్యసాధనమున కుపకరించినప్రాయము. ఎట్లన, దైత్యరాజు ననుమతిఁ బొందిగాని యెవరికిం జొరరాని పురము చేరితిఁ బ్రద్యుమ్నుఁడు ప్రవేశింపఁ గల్గెనని, శ్రీకృష్ణుఁడు తలఁచియుండెఁగా నాయజ్ఞములో భద్రుఁడను నటునికిని బ్రాహ్మణ వటువులకును వాగ్వాదము జరుగు కాలములో, వటువులు భద్రు నుద్దేశించి

సీ. "ఏము మ్రుచ్చులమె యూహింప మ్రుచ్చఁడ నాల
పుట్టిన యిండ్లు మీ బోరంట్లు కాక
యాటవాండ్రని నమ్మి యనుమతింపఁగ నెట్టి
పురమైన నశ్రమంబున జొచ్చి
పగలెల్ల నాటల బ్రమయించుచును సందు
గొందులెల్ల నెఱింగి కొనుచు రేలు
కన్నగాండ్రగుచు నంగళ్ళు ప్రవేశించి
యుందు రెంతటివార లద్దమైనఁ
తే. జక్కడఁచుచుఁ జేసు గ్రుక్కిన పాటిగా
నిష్టమైన యర్థ మెల్లఁ బడసి
బ్రతుకుచునికి మీ స్వభావ మింతయును ద
ప్పదు యథార్థ మనుచుఁ బలుకుటయును."

(ప్రభా. అ ౧ ప. ౧౦౭)

ఆ మాటలనే తనయుపేక్షకుత్తరంబుగ వనజాక్షుఁడు గ్రహించి తన యుపాయము సిద్ధించెఁగదా యని సంతసించి ప్రద్యుమ్నాదుల నటవేషమున వజ్రనాభపురికిం బంప నిశ్చయించెను. నటవేషమునను్న ప్రద్యుమ్నుఁడు వజ్రనాభసభలో నటించుచుఁ జెప్పిన

చ. "సకలవిశేషశోధనకుఁ జాలినయోగెఱుఁగాఁ బ్రజనా
భకులవతంసరత్నమ ప్రభావతిరోహిత కంటకంబు తా
నకమగు చూపునాపయిఁ బ్రవర్తితరాగతఁ బర్వెఁగాన న
త్యకలుషవృత్తి నా సుకృతమంతయు నేఁడుసుమీ ఫలించుటల్.

తే. నీకు నామీఁదఁగల యట్టి నెయ్యమును, మ
హాదరము నీవు పనిచిన హంసి చెప్ప
నాత్మలో ననవరత నాట్యప్రసంగ
మున నిను భజించు వేడుక ఘనము నాకు."

(ప్రభా. ఆ. ౪. ప ౧౦౫, ౧౦౬)

అను పద్యములును మఱుఁగుననుండి చూచుచున్న ప్రభావతికిఁ దనకూర్మిఁ దెలుపునట్టివ కాన కథకు ననుకూలములే, ఇట్లే యన్ని విషయములును గథానసారము వచ్చునవియే కాని, 'ముగ్గురు మూఁడు లోకములైన మునలిది యొకలోకె' మను మాదిరిఁ గథను జీల్చి దెలుపునవిగావు.

భావలోపములు

రచనాదోషములు లేకున్నను గథాపూర్ణోదయమున కన్న నిది నికృష్టమనుటకు భావలోపములు కారణములు. ఇందులో వచ్చు స్త్రీ పురుషులు గొందతే. అందును కృష్ణాదులు పురాణపురుషులు. వీరి సమాచారము ప్రాఁతకథ. ఇఁక ప్రద్యుమ్నుఁడన్ననో విరహాది వేదనలకు నిదానమైన ప్రబంధపురుషుఁడే కాని యెక్కువ పరివృత్తి గలవాఁడు గాఁడు. ఇఁక ప్రభావతియన్ననో, నాకుం జూడ నెంతయు ననవ్యాకారాలు! రూపమున్నది. నాథుఁడెప్పుడు వచ్చి పైఁబడునను తహతహ దట్టముగ నిండియున్నది. రూపమును గామావేశముం దాల్చిన పాతివ్రత్య మున్నం జాలునా? ఇందులోని శృంగారమనునది

జావళులకుఁ దోడుపోయినది! తండ్రికిఁ బతికిని యుద్ధము సంభవించెఁ గదా. ఎవరు గెల్చినను దనకు దుఃఖమే గదా యను నాలోచన యీ పతివ్రతా శిరోమణి మనసున కేల తట్టును? ప్రద్యుమ్నుఁడు భార్యనుద్దేశించి 'నీ తండ్రిని జంపకున్న మన బ్రతుకు నిలుచు మార్గమెద్దియులేదు' "ఒండొకట్రోవఁ ద్రొక్కఁగాఁగూడదు, యేమి సేయుగను ఘోరవిచారము పుట్టె నాత్మలో" నని పలుకగా, దేవిగారు, "విభునిం దమఁ గాచికొనంగ వేఱు త్రోవ నెమకి కానకంతఁ బితృవత్సలభావముఁ జాలనూకిన" గటా! ఈ భావము నీ మహాకావ్యమున నింతకుముం దెక్కడను జూపినదికాదు అణుమాత్రమైనఁ దాల్చిగుండెఁనటకుఁ జిన్నె లెచ్చియును లేవు. మఱి యెంత గారాబముగఁ జూచుచుఁ, గోరిన కోర్కెలెల్ల నడిగిన మాత్రన దీర్చు కన్నతండ్రి కనుగప్పి గాంధర్వవివాహక్రీడకుఁ జొచ్చిన కన్యామణి! అట్లగుట నిమెకుఁ 'బితృవత్సలభావమెక్కడిది? ఉండెఁబో, ఎంతో భద్రముగ మన కెవరికి నెఱుఁగఁబడకుండునట్లు ఎక్కడనో పాతిపెట్టినది! తండ్రింగూర్చిన వ్యాగమూందోళన మేమేని గలదా! హిందూపతివ్రతలకు నుండగాదేమో! మన శాస్త్రఘోషలలోఁ బరిచయముగలవారి నడిగి తెలిసికొనుండు. ఇట్లు ప్రభావతి మన సన్యాసులవలె తనకు లేనిదాని ధైర్యముతోఁ బారనూకి

క. "తాన చని మూల నున్న య
నూన తదీయాసిఁ దెచ్చి యొసఁగి గెలువుమీ
దానవపతిఁ దక్కిన యను
మానము మానుమని పలికె మానవతి పతిన్!

(ప్రభా. ఆ. ౫. ప. ౧౯౮)

అహహా! సౌకుమార్యము, సౌమనస్యము మొదలగు కోమల గుణంబుల యుపరావతారముగదా యీ మానవతి! ఈ పరమ

పవిత్రురాలితో ద్రౌపదిం బోల్చి చూడుఁడు! భీమసేనుఁడు కీచక వధార్థమై ప్రతిజ్ఞఁ జేయుచు

తే. ఎల్లి యెల్లి విధంబుల నెందుఁజొచ్చె
నేని, నాధర్మతనయుండు దానవచ్చి
యడ్డపడెనేని, నీవ పెంపారు కరుణఁ
గాచితేని నాచేఁ బడుఁ గీచకుండు.''

(భా విరా. ఆ. ౨. ప. ౨౩౨)

అని ద్రౌపదితోఁ గఠినాక్షరంబుగాఁ జెప్పునప్పుడు, నాపాంచాలి, తనకట్టి యవజ్ఞ సేసినను, నాసూతుఁడు కామాంధుండు గావుటఁ బశ్చాత్తాపపాత్రుఁడని కనికరించి క్షమించి కావఁజూచునత యుదారచిత్తురాలని ధ్వనిఁ గల్పించినంతన నామహాదేవికిఁ గొఱంతఘటిల్లెనా?

పాతివ్రత్యతత్త్వము

నడవడియును వస్త్రముమూల్యముగా నెఱుఁగవలయునన్న నొక్క తరగతి పోగులు రంగులుఁ జేసినఁ జాలునా? నానావిధములైన వర్ణములుగల తంతువులు విచిత్రరీతి నొంటొంటికి వన్నెయలవడునట్లు మిళితపఱిచినఁగదా నాణెము సిద్ధించును! ఈతత్త్వము నెఱుంగమింగాదె పతివ్రతలన్న నొక్క పతిచింతదప్ప సంకేతములేని మూఢురాండ్రని భ్రమించియుండుటయు, తద్ద్వారా దేశమునకే కాదు స్త్రీలకుసైతము దైన్యకారణములైన నీతులబోధించుటయును! ఒకానొక పతివ్రత పురుషుఁడెవతెనో యొకస్త్రీని గోరిన దానిని వలపించి తేఁబోయెనఁట! అందుచే నామెకు పంచభూతములను వశపరచుకొనునంత మాహాత్మ్యము సేకుఱెనఁట! భార్యను దూతికఁగాఁ జేయువాఁ డెంతమాత్రపు మగవాఁడో భర్తకై యన్యస్త్రీలఁ జెరుప జూచునదియు నామాత్రపు టాఁడుదియే! పతియేయఁట దైవము! వేఱు

దేవుఁడు, దయ్యము, దేశము, జాతి, మానము, గౌరవమును దేనిని సడ్డసేయరాదఁట! ద్రౌపదిదేవి ఉద్యోగపర్వములోను మరి కొన్ని యెడలను జేసినరీతిఁ బురుషునకు వ్యతిరిక్తముగా మాట్లాడుట మహా పాపము! పురుషునివాక్యము నపౌరుషేయమగు వేదముగా భజించు టయు శాస్త్రవిహితధర్మము, కర్మము! ఈదౌర్భాగ్య ప్రలాపముల మొత్తపు టర్థమేమనఁగా "మనిషిమాత్రమైన, మాకు నాఁడువారైన మీరు బానిసలుగా నుండుఁడు. మతి మా పనులన్నిటికి కారణముఁ జెప్ప న్యాయములు గౌరవప్రాప్తములు అని చూపఁగాదు. ఏలనన, రాష్ట్రము, స్వాతంత్ర్యముఁ గోలుపోయి దాస్యమున యుండుటఁబట్టి యొరుల కనుసన్నల మెలఁగవలయునే కాని, క్షాత్రభంగిని మానము మనస్వాతంత్ర్యము నిరూపించి ప్రతీపంబోవ నూహింపఁగాదు. అట్లగుట మా చర్యలఁగూర్చి చర్చింపకుఁడు, ఏమాయని యడుగకుఁడు, మీరట్లు చేసితిరేని యటులనే గాక, మాలితోఁగూడ మాకు గౌరవము దక్కదు. అందఱి యొద్దఁ దన్నులు పడి వచ్చువారము. మీరైనఁ బూజింపకున్న మాకభిమాన మబ్బుటెట్లు? మేము దాసులము. మీరు మాకు దాసులైనచో దాసానుదాసు లయ్యెదరు. అనఁగా దేవ సన్నిభులరు, సేవచేత దేవతలకు సూక్ష్మము ఈకర్మభూమిలోఁ దొలుతఁ గనిపెట్టఁబడిన హాయియైన తంత్రము! దాని లాభమంతయు ధారాళముగ మీరే యనుభవింపుఁడు!" అనుట! పతిని దప్ప నింకే మియు స్మరింపఁగూడదఁట! ఈ స్వరూపములనే యవికలమగు దృష్టితోఁ జూచుచుండిన నెటువంటి వారికైనఁ గనులు నిల్చునా? ఎంతగొప్ప ప్రతాపమూర్తులైన శూరులు విమానస వీరినే యెంచు చుండుట సాధ్యమగును! దేశము గొప్పగానుండు కాలములో స్త్రీలకు నొక కుటుంబమునందనే కాదు, రాజకార్యములు, చరిత్రాది శాస్త్రములు, సైన్యములు మొదలగు మానరక్షకప్రకృతులు ఇత్యాది

లౌకికగణంబులయందెల్ల శ్రద్ధాదృష్టి గాంచుచుంట సహజము గాంధారి ద్రౌపది మొదలగు భారతస్త్రీలను, గార్గీ మైత్రేయీ ప్రభృతులగు ఋగ్వేద యుగములోని లోకోత్తరచరితలను, మన వారినుండియే యీవిషయమునం జూపఁ జాలు సాక్ష్యము. రాజ్యము స్వాతంత్ర్యములేని దమ్యోనేని నిల్లువిడిచి బయటికి వచ్చుటకు భయము. ఏలన, తమ వారికిఁ దమ మానము రక్షించుశక్తి లేమిం జేసి పౌరుషోద్ధురులైన పతులయెడ స్త్రీలకు స్వాభావికమగు తప్పులుండు అది లేనిపతులు ఇఁక నీతిశాస్త్రములచేతనైనను దమయందు వారిహృదయములను భద్రపఱచికొందమను యుక్తిఁ బన్ని పతివ్రతాలక్షణములం బ్రకటించిరేమో! సాహసవంతుఁడు జనముల నాకర్షించుట నీతిచేఁగాదు. మఱి ప్రకృతిచే. మఱియు, 'ఇల్లు గ్రామము కులము వీనిఁ దప్ప, పెఱవాని జోలి మన కేల? అధికప్రసంగము లీనాళ్ళలో నపాయకరములు.' "ఉఱుమున కేటికయ్యా ఊరిలో పెద్దతనము!" అని యున్న పరాక్రమములు నడిగి గుమ్మము గడచేరేకు దిగిరేని స్త్రీలకే కాదు పురుషులకు సైతము గృహచింత దప్ప మఱేమి యుండగలదు? పాతివ్రత్య మొక్కండు దక్క స్త్రీలకే ధర్మములు కూడవను సిద్ధాంతము దేశమునఁ బురుషులు భంగమునకు లోనయి నిరాశచే నిరుద్యోగులై యుంటచే వచ్చిన చేటే గాని, బాగుగా విచ్చలవిడి వర్తించు ఋషుల శాసనముగాదు. అది యట్లుండ.

ఒకవేళ ప్రభావతీదేవి రాక్షసరాజకూఁతు రగుటం జేసి కవి నాత్మురాలుగ నుండుట ప్రకృతి నిషిద్ధముగాదని యుండుగేమో: ఆయమ్మయొక్క జననవృత్తాంతమును వర్ణించుచు, నీ త్రిలోకసుందరి సామాన్య జనులను వేగిరము వేగిరముగ వక్కముక్కలుగా సృజించు బ్రహ్మచే సృజింపఁబడినది గాదనియు, నిష్కారణముగ నాత్రిపుర సుందరి స్వయముగ నిదానించి చూచి సర్వసామగ్రులంగూర్చి బాగు

నకుఁ దెచ్చిన కన్యాగుణశేఖరునియొుకఁ గవి చెప్పియుండుటంబట్టి, యీవాద మొప్పుకోఁదగినది గాదు.

ప్రాచీనుల మోహాతాపము

నిజము చూడఁబోయినఁ బ్రభావతీప్రద్యుమ్నము శైలి నొక్క దానిఁ దప్ప తక్కిన విషయములతో సామాన్య ప్రబంధముల మీఱి నది గాదు. కథ మిక్కిలి సన్నము. చిత్రరూపములు, దూతికలు మొదలగు మధ్యవర్తులమాటలు, వీనిచే నాకాలమువారికిఁ గామాగ్ని యున్నట్టుండి ప్రభవిల్లి మనసులను దేహములను దహింపఁజేయునంత తైక్ష్ణ్యమును బహుత్వరతోఁ గాంచుట సర్వసాధారణమేమో! బహుశః వారెల్ల సెండిన కట్టెలో! ఇప్పు డింగ్లీషు ముక్కలు చదువు వారు 'నేరుగాఁ జూచి మాట్లాడిననే కాని యీ దంపత్యానురక్తి మాకుఁ బట్టుపడదు' అని యాక్షేపించుటఁ జూడఁగా కాలవైపరీత్యము బోధపడియెడిని. మనది ప్రత్యక్ష మోహము. మన పెద్ద లింతకన్న నుద్రేకముగలవారగుటంబట్టి విననేచాలును! గుప్పున మండెడివారు. వకళ్ళమూలనైనఁ బరోక్షమోహమువారికి ప్రధానము. అయిన నాకొక సంశయము. మన పెద్దలు వేదవేదాంతవిజ్ఞానభాసురవిచిత్ర చరిత్రులే! రాగరహితులే. శమదమాది సంపత్సమేతులే! అట్టుండియు నీయొక్క విషయసమయంబున మాత్ర మేల యింత చాంచల్యము వడసిరో తెలియఁ జాలముగదా! అవ్యాజాశ్చర్యములలో నిదియొకటి. నిర్హేతుక జాయమాన చిత్తవిభ్రమమును వేదాంతవిచారమును సమ్మేళించి యుండుట యాశ్చర్యముగదా! ఆశ్చర్యమైనను అప్రకృతమా? కాదేమో! ఎట్లన, ఇంద్రియముల నిగ్రహింపవలయు నిగ్రహింప వలయునని జపముచేయుచుండువారు, ఆ యింద్రియము లయందే సగా యుంతురుగాన, నదియొక విధమైన యున్మాదహేతువు. కావున్న

నందఱికన్న ముందుగ జితేంద్రియులైన మహర్షు లప్సరసల జూచి చూడకయున్న యేల యుర్విళ్లూరుచుందురు! గంతులు వేయుదురు! మఱియు భరతఖండము క్షీణదశకు వచ్చినది మొదలు గొప్పగొప్ప ప్రయత్నములు గొంతెమకోరికలైనందుననేమో కాని తుచ్ఛములు స్వాత్మైక విషయములునైన సుఖములం దప్ప నింకేమియు బుద్ధి పొఱుట యరుదాయెను. పెల్లరచింత లెక్కువ కీర్తికరము లసాధ్యము లైనందున భోగములే పరమార్థములని గణింపవలసిన వారమైతిమి. జీవితమనునది యుండఁగా కాలక్షేపము పొందవలెనుగ బురుషార్థ మొకటి యుంచుకొనక తీఱునా? "వ్రతముపోయె. యశస్సు పోయె! ఇంద్రియానుభవమైన దక్కఁడి" యని మనకు దెలియక మన మన నీజాడల కుపక్రమించెనో! చూడుఁడు యూరోపువారు శృంగారవర్ణన మంతో ఉద్యముగఁ జేసియున్నారు. వారు రాజసతేజులు. మనలో నాలుకం బట్టినది సత్త్వగుణము. మనసున బట్టినది తమోగుణము.

పాశ్చాత్త్యుల శృంగారవర్ణనము

వారియొక్కయు మనయొక్కయు శృంగారమునకు ముఖ్య తారతమ్యము లేవనగా: మనవలె వారంగవర్ణనమంతగాఁ జేయరు చేసినను మొగము కన్నులు మొదలగు బాహిరభాగములమాత్రము ప్రశంసింతురు. మనలో నఖశిఖపర్యంతము విప్పివిప్పి చూపుట యందఱు నాశ్రయించిన కావ్యలక్షణము. పడకటింటిలోనికి వెళ్ళిన వెనుకఁగూడ చెలికత్తె లామెను వదలినను వదలుదురుగాని కవి యేమో యొక నిముసమైన వదలఁడు. తెప్పవేయక యట్లే చూచు చుండును. 'గవిగాననిచోఁ గవిగాంచుట' మనలోని ముఖ్యసంప్రదా యము. వేదాంత విద్యాదీప్తిమంతమైన యీ పుణ్యభూమిలో నీ రుచి ముదిరి యుండుటకుఁ గారణమేమన, స్త్రీలను జాగ్రత్తగ

మఱుఁగున నుంచుటయే! శీలరక్షణార్థము చేయఁబడిన యేర్పాటే యశ్లీలములకెల్ల మూలము! ఎట్లన, నివారింపఁబడిన దానికుండు చవి యనివారితమున కుండదు. చూడవలదన్ననే గదా యున్నింటికైన సందము! సమ్మోహనాస్త్రమన్న నిదే! వలదని యడ్డగించితిమేని దానియందలి వలపు అనర్గళమగును దమమును జెఱచునది నిర్బంధము. నిలుపునది స్వాతంత్ర్యము. 'అతిరహస్యముఁ బట్టబయలు' అన్నట్లు ఎయ్యది గుప్తమో దానియందే యందఱకు దృష్టి. ఇంకను బరిష్కారముగ సాంగోపాంగముగ విమర్శించి చూతమను కుతూహలము సహజము. మనదేశములో నెంతటిదైన నొక స్త్రీ నాగరికత గలయది వీధిలోఁ బోవునేని, ఆ యూరివారి కన్నులన్నియు బిఱ్ఱబిగిసి యామెపైఁబడును. మీకుఁ దెలియదా? ఈ మర్యాదలేమి కేమి కారణమో పచ్చిపచ్చి వికారవర్ణనలకును నదియె కారణము. చూపునకుండు తహతహను దీరఁచే నాఁపవచ్చును. మనోదృష్టి మేరమీఱి చూడఁ బ్రయత్నించిన నివారక సాధనమేమి? సౌమనస్యము. అది మనవారిలో నింకను దగినంత వృద్ధికి రామి తెల్లంబు.

అంగముల వర్ణించునపుడును, ఐరోపాలోని కవులు ఆ యంగములేరీతిభావమును బ్రదర్శించునవటఁ జూపుదురే కాని, భావస్థగితంబులు గాని యవి యసంభావ్యములని వారిమాటఁ దలపెట్టరు. భావములను వెలువరించుట ముఖనేత్రాదులకుఁగల చక్కందనమున కాదిమమైనట్టియు హృద్యమైనట్టియు లక్షణము. వీనిలోఁ గొన్నింటిమాత్ర మనుభావములనుపేర మన శాస్త్రకారులు గణించి, వారాంగనల యభినయము రీతి, శిక్ష మేరకు నడుపఁబడు త్రిప్పటలలోఁ జేర్చిరి గాని, మొత్తముమీఁద నంగవర్ణనమును మనసుతోఁ గలసినట్లు చేయుశక్తి, యీ యాధ్యాత్మికదేశములో బ్రుంగుడుపోయి యెన్నో శతాబ్దములైనవి.

స్త్రీల గుణగణములను శ్లాఘనతో వర్ణించుట పాశ్చాత్యుల లోని సదాచారము. ఏలన, గుణముల గణింపక యాకారమును మాత్రము చూచి వలపుగొనుట యూ జనములలో నభావ్యము. స్త్రీపురుషులు ధారాళముగ నొండొరులతోఁ గలసి మెలసియుందురు, కాన, రూపమునకుఁ దళుకు తక్కువ. ఇఁక వలపు జనింపవలయు నన్న నడవడి, చరిత్రము, చదువు, సద్గుణములు, కీర్తికరములగు కార్యముల యందాసక్తి మొదలగు నాత్మసంబంధములైన యోగ్యత లావశ్యక ములు. కావున నాయికా నాయకులకు నివి యుద్దీపనవిభావములగుట వీనిని వర్ణించుట శృంగారకావ్యములలో ముఖ్యము.

మనవారిలో స్త్రీలకు మనోవికాసము లేనిగతి పట్టినది. కావున రూపమొక్కటియె మోహమునకాలంబనము పశుప్రాయకృత్యమే కామితార్థము. వీనికిందగిన వర్ణనల చూట చెప్పవలయునా? అపా రములు.

పురుషులు గడింపనెంచు సాహసోద్యమములలో సైతము స్త్రీలు తోడుపడఁగలవారని పాశ్చాత్యులనమ్మిక. ప్రకృతిశాస్త్ర ములు, తత్త్వములు మొదలగు విద్యలఁ గృషిచేయుటయందును భార్యలు భర్తలతో సంగమింతురు. వారు సహాధ్యాయులైన స్నేహితు లట్లు నానావాంఛితంబుల సఫలముఁ జేయఁ జూచుచుందురుగాన, శృంగార కావ్యములు శుక్రాచార్యుల రీతిని ఒంటికంటితో నొక్కే స్థలముననే తిక్కెత్తినట్లు చూచుచుండునవి గావు.

హిందువులలో స్త్రీలకుండు స్థితిని నేనేల వివరింప? వంటిల్లు పడకటిల్లు ఈ రెంటికి వెలియైన నెందులకుం బనికిరాదు! పురుషులకు వారికిని దేహసాంగత్యమే కాని మనస్సాంగత్యమెక్కడిది? వారు చెలి మాట్లాడుట యరుదు. మాట్లాడవలయునని నవీననాగరికులు

పంతము పట్టినను అన్నవస్త్ర విహారాది సాధనములు తప్ప నింకే పలుకు లకు వీలు లేదు! కావుననే కావ్యకన్యకలు సంభోగవిషయములందప్ప నింకే ప్రపంచముఁ దెలియనట్టి వారుగా నుండుట. రాజకన్యలు గావున పాపము వంటపనియుఁ దెలియదు. మఱి తెలిసిన దొక్కటే. ఈ దేశములోని స్త్రీలు విషయవాంఛాపూర్తికి ననుకూలములయిన పాత్రములుగఁ జూడఁబడుచున్నారే కాని, పురుషులతో సమానముగ నన్నివిధముల వెలయుశక్తిగలవారుగాఁ జూడఁబడుట లేదు. ఇప్పటి వారిస్థితులో నట్లు సూచుటకును గాదు. బ్రిటిష్‌వారి ప్రోత్సాహము సౌరాజ్యము వీనిచే నిఁక ముందు బాగుపడుదు రేమో కాని, యాయౌన్న త్యము నారధిష్ఠించు వఱకు జీవించియుండి సుఖించుటకు నావంటివారు మార్కండేయులుగారు! *

కామమనునది పురోవృద్ధిహేతువని యారోపితమనుల భావన. ఎట్లన వరించు స్వాతంత్రముండఁబట్టి యే దేనొక హృదయాకర్షకమగు విశేషము గలిగియో నేర్చియో యున్నంగాని యేకాకులుగా జీవనము గడుపవలసినదే. కాఁబట్టి స్త్రీల మెప్పుపొందుటకై యెల్లరు శ్రమకోర్చి శక్త్యనుసారము గొప్పతనము నందఁజూతురు. మఱియు స్త్రీలను దెలివి తేటలఁ దేఱినవారుగాన నట్టివారి సావాసము శ్రేయోహేతువు. ఒకానొక కవి యాదేశించినరీతి శూరుని లక్షణమేమనఁగా.

> తే. "ఒక్క కాంతను గోరి, మహోద్యమములఁ
> బూని సాధించుటల చేతఁ బూజసేసి
> రాజ్యమును దైవమును భార్యరాగమడరఁ
> బ్రీతులం జేయుటయ కాని వేఱుగాదు." (టేనిసన్)

* గాంధీమహాత్ముని ప్రభావముచే నీపరిణామము ఇటీవల సృష్టికి వచ్చినది. ఇందునకు దేశసేవిక లొక దృష్టాంతరము.

అట్లగుట స్త్రీలమీఁది మోహము వీరకృత్యములకుఁ బ్రేరేపకము. అభ్యుదయకారకము. హిందూదేశములో స్త్రీలు అధఃపతితలై యున్నందున వారి వెంటం బోవుట పాతాళ యాత్ర. మతి వెంటం బోకున్నఁ దీటు కనుక, వారిని, విద్య, స్వాతంత్ర్యము మొదలగు దానంబులచేత, నుత్తమపదవికిఁ దెచ్చినఁగాని యీదేశ మెన్నటికి శుభములకుఁ బాత్రంబుగాదు. ఇపుడు వేయిసంవత్సరములుగ మన దేశములలో నుత్పన్నములగు గ్రంథములలో స్త్రీలు గొప్పదశకు బురికొల్పు వారనుమాట తుత్రూగా లేదుగదా! ప్రబంధములలోని నాయికలు 'నామీఁద వచ్చిపడు, మనుటవప్పఁ గింకే యశస్కరము లగు పాటులకైన నాయకులఁ బురికొల్పుట చూచినారా! ఇది శుద్ధ పశుప్రాయమైన కేళి. దీనిఁ గావ్య మనరాదు. అన్నచోఁ బురుషార్థమును సూచించు నాపదము చెడును! కామినులు గర్హణీయ లనియు నికర్షహేతువులనియు విరక్తివ్యాఖ్యానము లెన్నియో యున్నవి. తొలుత మగవారు మగతనము గోలుపోవుటచేఁగదా యాడువారీ పాడుస్థితికి వచ్చిరనుట మఱచి తమదోషములచేఁ దప్పులై, కీడ్వడినవారిని, దామే దూషించుటంజూడ, మనవారు మనుష్యులా కారా యనుసంకోచము రాకమానునా? ఇఁకనైన వారిని మీఁదికిఁ దేవలయునన్న ప్రోత్సాహ వాక్యములచే ధైర్యవతులం జేయువలయునేగాని తిట్లచే వారు ముందుకు రాఁజాలుదురా?

మిశ్రరసములు గాఁ గావ్యములఁ దీర్చుటమంచిది

పట్టి శృంగారమునుమాత్రము వర్ణించుట యారసమునకు వైరస్యముఁ గలిగించుట. మనుష్యప్రకృతి యెట్టిదనఁగా నేమార్పును జెందక యేకరీతిని యుండువస్తువులయందు అవధానము చాలకాలము నిలుపఁజాలనియది! అవధానమును సుఖమును సమస్వితములు. ఎయ్యది

తృప్తికరమో దానియందు మనసునుంచుట సులభము. సహజమును. క్లేశకరముల మీఁద బలవంతపెట్టినను మనసు నిలుకడఁ గాంచదు. భోజనపువేళ మితముగ నేయి వేసికొనిన రుచి, అనఁదప్ప వేఱేమియు లేకున్నను, మఱి యమితముగ నయ్యది స్వీకరింపఁబడినను దానియందు రోయింపు జనించును, ఆరోఁతతోడ మనసును ఇతరపదార్థము లేమే నున్నవాయని కోశముతో నలుదెసలను భాగ్యాను పరికించును. ఐరోపా లోని కవులు * ఈతత్త్వము నతిక్రమింపక వ్రాసిరి. అనఁగా కావ్యముల నేకక్రమముగఁ బోనీక రసముల మిశ్రముచేసి యన్నింటియందు నభిరుచి స్థిరముగ నెలకొను నట్లొనర్చిరి. మన శృంగారకావ్యములు ఏకరసప్రధానములగుట నీరసములు వెగటు, రోఁత ఇత్యాది జుగుప్సా రసములకు నాకరములు.

నీతికిఁ గవితకుఁ బ్రత్యక్ష సంబంధములేదు

ఇట్లనుటచే నిటీవలి మన శృంగారకావ్యములు నీతి బాహ్యములు, చెడ్డవియని రేఁగుట కారంభించిన వరమపార్శ్వశుద్ధ్య ధురంధరులలోఁ జేరినవాఁడనని యెన్నబోకుఁడీ! కావ్యము, శిల్పము, నీతి శాస్త్రముగాదు. ధర్మశాస్త్రముఁగాదు. శిల్పముయొక్క యుత్కర్ష నికర్షముల నేర్పఱుప వలయునన్న దాని రచనాసంవిధానములఁ బట్టి నిరూపింప నగునే గాని, 'భగవద్గీతలయంత పారిశుద్ధ్య మిందులో లేదు. రామానుజ భాష్యమువలె ముక్తిదాయకముగాదు' అని వాపోవుట నిర్నిమిత్త ప్రలాపము. తుదకుగోవ్యములఁ బచ్చిగా వర్ణించినను నీతిశాస్త్రముంబట్టి ఖండించుట తెలివితక్కువ. మఱి రసభంగమా

* ఇచట నైలోపాలోని కళలఁగూర్చి చెప్పఁబడిన స్తుతియంతయు భారతాదుల రచించిన మనపూర్వులయందును జెల్లును. చెల్లనివారెవరనఁగా దేశత్యయ కాలపు హిందూకవులగు ప్రబంధకారులు.

కాదా యనుటయే శిల్పవిజ్ఞానముయొక్క ఒక్క పరీక్ష. తక్కిన పరీక్షలిట యధికప్రసంగములు. ఆభాసములు. నాయం జూడ ప్రబంధములయందు మనకుఁ బ్రీతిలేమికిఁ గారణము వానియందు నీతి లేమిగాదు. మఱి రసపోషకములగు స్థితిగతులకు వెలియై, రసికుల కెల్ల నవి వైరస్యము నెంతయుఁ గల్పించుట శిల్పముయొక్క ముఖ్యోద్దేశము మనసును హరించుట. ఈ వశీకరణశక్తి యుండినయెడ నీతి లేకున్న నేకొదవయులేదు. అదిలేనిచో నుపనిషత్తుల నుడకఁబెట్టి ధృతియంతయుఁదీసి యందు నించినను నేఫలమును లేదు. కావున మన భాషకు నీతి ముదురునట్లు చికిత్స, దోహదము, ప్రాయశ్చిత్తము జేయవలయునను పరమపారిశుద్ధ్యధురంధరుల కొక దండము పెట్టి దూరముగఁ బొమ్మనుటయే కర్తవ్యము. ఇష్టములేకున్న నీగ్రంథముల వారు చదువనేల! ఎవరును ఒత్తిడాలుకలో లేదుగదా! ఇంట్లో గొళ్లెమువేసి పాపములఁ జొరనీక భద్రముగా నుండినను సరే. మఱి ధర్మోద్ధరణక్రియకై పోలీసు వారి శరణుఁ జొచ్చినను సరే! మన త్రోవ మనది.

కవిత దేశీయుల నడవడికి సూచకము

పాశ్చాత్యులయొక్కయు హిందువులమగు మనయొక్కయు శృంగారవాక్యముల తారతమ్య విజ్ఞానముచేఁ దేలినవి కవిత్వతత్త్వ విషయములే కావు. మఱి కాలదేశములచే సిద్ధాంతములైన జనుల జీవితములకును గృతులకును నిత్యసంయోగ ముండుట యింకను బ్రధానమైన యంశము. కావ్యములు ఊహామాత్రములనుట గొంత వఱకుఁగాని సమగ్రముగ నిజముగాదు. ఎంత యూహింపఁ జాలిన నేమి? మనచుట్టుఁబట్టు వారల భావముల గతుల స్పర్శ యేమాత్ర మునులేని యూహలఁ జేయ మనకుసాధ్యమా? జనుల నావరించి

యుండు స్థితులు కొంతకుఁ గొంత యేని దప్పక కావ్యదర్పణమునఁ బ్రతిబింబింపకపోవు. కావ్యపరిశీలనము చక్కఁగఁ జేసితిమేని జనుల నడవడి, చరిత్రము, జీవింపు విధములును బాగుగా గోచరింపకపోవు. ప్రబంధములయొక్క దౌర్భాగ్యము దేశదౌర్భాగ్యముయొక్క ప్రతిబింబము. నిష్కారణముగ భారమపెట్టి పీడింపిన పిచాచిగాదు.

ప్రభావతీదేవి వర్ణనము తుచ్ఛము

ప్రభావతీప్రద్యుమ్నము నానారస శోభితంబుగాదు. ఉండు నొకరసము సైతము తగినరీతుల విలసనములుగల్గి నానాకారములం దాల్చిన మహోత్తరనాయకుగా నుండమిచే వినుగు నిచ్చుచున్నది యని తోఁచెడిని. "లోకోభిన్నరుచి" నానుంట నామట్టుకు. ఐనను గారణములజూపుట విధి. శుచిముఖి ప్రభావతీదేవింగూర్చి ప్రద్యుమ్నునితోఁ జేయు దీర్ఘ ప్రసంగముం జూతుము.

సీ "నెత్తమ్ములనుచుఁ గ్రొన్నెలలంచు
వటఫలశ్రీలంచుఁ దాబేటి చిప్పలనచు"

అను రెండవ యాశ్వాసములోని ౬౭ వ పద్యము మొదలుకొని

క. "ఏయంగకమును భావన
చేయక ప్రాయంగరాదు చేసిననానం
దాయత్తమదిఁ జొక్కుఁ బ
రాయత్తపు బుద్ధిఁ జెలువ నలవియె వ్రాయన్."

అను ౯౬ వపద్యము వఱకును

ఇందుఁగల యశ్లీలదోష మటుండ నిండు. అది మన సదాచారములలో నొకటి. చెలువము శుద్ధముగ లేని కుయుక్తులు నుపమానములు నెన్ని! నాభియనునది గంభీరమైన చెఱువఁట! నూగారు

మన్మథుని చిమ్మనిఁ గ్రోవియఁట! పయ్యెదయను వలలో బయటఁ బోయి విహరించి వత్తమని కుచకుంభములు ౨ పక్షులరీతిఁ గొట్టుకొను చున్నవఁట! బొడ్డు నొక సొగసు! అది పొన్నవిరి! ఆయమ్మ యూరువులు ఏనుగు తొండములకంటె నెక్కువ! అన్నిటికైనను మీఁటిన తుచ్ఛసామ్యముం జూడుఁడు. జంఘలు శాలిగర్భములఁట. వజ్రాల కాంతి నీళ్ళు. అందెలు మళ్ళు. మీఁగాళ్ళు కచ్ఛపములు! బురద యేమో కవి చూపలేదు! ఒకవేళ నీవర్ణనమే కాబోలు! ఇట్టి బలత్కారోపమలకుం బూనినచో, గాడిదె, గుఱ్ఱము, క్రోఁతి, కొంగ మొదలగు ప్రపంచకములోని యేవస్తువుకొ నైన స్త్రీలఁ బోల్చి వర్ణింపవచ్చుఁగదా! సరేకాని నాకొక సందేహము ఇంత విశదముగ భాగభాగమును బెదవుల చప్పరించుచు శుచిముఖి వర్ణించెఁ గదా! దాని కీయంగోపాంగదర్శనమెట్లబ్బెనో! పూర్వము కన్యామణులు కోకలువిప్పి తాండవమాడుచుండగలదా! లేక యందఱికిని వస్త్రములను మానమును వ్యర్థముచేయు దివ్యదృష్టియుండెనా? మఱియు, పింగళిసూరన్న కృతులలో పాత్రములు సాధారణముగ దీర్ఘచర్చలఁ జేయరు. కవి బహుచమత్కారముగ మాటమీఁద మాటవచ్చి విషయము విశదమగునట్లు సంభాషణ లేర్పఱుచును. నాటకకౌశలమని పేర్కొనఁబడిన ప్రతిభలో నిదియొకకళ. ఈశక్తిలో నితఁడు తిక్కనతో సమానుఁడన్నను బైమాటగాదు నిదర్శన మికముందు నివేదింతును. ఇంత సమర్థుఁడయ్యును అంగవర్ణనాశృంగారమునకుం బూనెనేని యాశక్తిఁ గోలుపోయినవాఁడౌట యెంతయుఁ జింతనీయము. శుచిముఖియొక్క యుపన్యాసము మువ్వది పద్యముల కన్న నెక్కువ. ఇంతసేపు ప్రద్యుమ్నుఁడు నోరుచచ్చిన జీవంబు వలెనిలుచుండుటఁ జూడ, అతనికే కాదు, మనకుఁగూడ నలసట! పాత్రములను ముందునిలిపిన పిమ్మట నెల్లరు నప్పుడప్పుడేమైనఁ జేయు

చున్న నే వినోదము. ఒకరు నోరు బ్రద్దలగునట్లు మాటాడుచు తక్కిన వారు కొయ్యబొమ్మలరీతిని, పల్లెటూరి వాండ్రవలెను, నోరుదెరచికొని తెప్ప వేయక నిలువఁబడియుండిన ప్రకృతికి రసజ్ఞునకు రెండిఁటికిని కీడు. సామాన్యులగు కవులలో నీదోషము లుండిన విచారములేదు గాని, మహాకవియు సంభాషణరచనలలో దక్షుఁడునైన సూరనార్యుఁ గీ లోపమున వ్రాలుట మనసు గుందించుచుండును.

ప్రభావతియొక్క కామనిర్భరత యేవంపుఁబాటుగా దోఁచునే కాని రమణీయమని యెన్నుట దుస్తరము వచ్చిన యావేశముం జూడుఁడు.

ఉ. "ఇట్టి మనోహరాంగుఁ డొకఁ డెందయినం గలఁడేని, కల్గియుం
గట్టిగ నాకతండు బిగి కౌఁగిటఁజేర్పఁగ వచ్చునేని, నే
నిట్టటుఁ గొంకినన్ విడక యిష్టవిహారము లెల్లఁ గాంక్షఁ జే
పట్టి యొనర్చునేని, రసభావము లెట్టివి యొక్కొ యత్తఱిన్!"

[ప్రభా. అ. 3. ప. ౪౧.)

మఱి చెలికత్తె ప్రభావతియొక్క విరహచిహ్నములను శుచిముఖికిం జూపుట దిలకింపుఁడు.

సీ. "చెలఁత ముక్కఱయందు నీలంబుగాదు మూ
తెలిదలకొత్తు ముత్తియము గాని,
యువిద సందిళ్ళ బాహుపురులు గావు మూ
మితిచూడ నిడిన యూర్మికలుగాని,
సుదతి పాలిండ్లఁ గస్తురి నల్పు గాదు మూ
కనుదోయి కాటుక కప్పుగాని,
రమణి కర్ణికల వజ్రపు దీప్తిగాదు మూ
ప్రాఁగెంపుదునకల రంగుగాని,

తే. యూర్పుచేఁడిమిఁ గృశత బాష్పోదయమున
గండపాండిమ దత్తత్ప్రకారములను
గానఁబడియెడు నోవిహంగమ పురంధ్రి
యింక నీచేతనున్న దీ యింతిబ్రతుకు"

(ప్రభా. ఆ. ౩. ప. ౭౪)

చిలుకతత్తైలీరీతిఁ జెయివేసి విప్పిచూపుటకోర్చెదు రాజకన్యక లెంత సుకుమారులు! పూర్వము అవికెల ధారణమే యున్నట్టులేదు. రాణివాసములో నేమైలయు సోఁకక పెరిగిన కన్యామణి తన భావము ప్రకటించురీతి వినుండు.

సీ. "ఆ రతికిఁ గరంబు లైతిరే నవ్విభుఁ
గౌగలింపఁగ నబ్బఁ గరములార!
ఆ యింతికిఁ గుచంబు లైతిరే నతని వ
క్షోనిపీడన మబ్బఁ గుచములార!
ఆ లతాంగికిఁ జెక్కు లైతిరే నారమ్య
శీలుచుంబన మబ్బఁ జెక్కులార!
ఆ నెలంతకు వీను లైతిరే నా కళా
విదు మంతనం బబ్బ వీనులార!
తే. యిట్టు కా నోచనేల నాకైతి రకట!
యనిన నిజావయవంబుల కాత్మవగచు
బాల్యమునఁ దన్ను రమణ సౌభాగ్యకలిత
యనిన సాముద్రికుల మాట లరసితిట్టు."

[ప్రభా. ఆ ౩. ప. ౧౦౮]

ఇట్లు అంగములంగూర్చి పలవించుట గణికలకైనఁ దగునా? మోహామనఁగా వీరికి దేహక్రీడయేకదా! ఇదియాశృంగారము! 'అయ్యో! నాకుచములారా! మీరు ఆయమ్మను జేరియుండిన సుఖ పడుదురుగదా!' యని యెవ్వరైనఁ దలంతురా! ఆత్మతృప్తి గోరు

దు రేకాని, యంగాంగములకుఁ బ్రత్యేక సుఖమున్నదని భ్రమించి వాని ప్రారబ్ధమునకై విలపించుచువారున్నారా ? శృంగారప్రకృతి మన కవులకు నగోచరార్థము. సుఖమెఱుంగునది మనసు. ఇంద్రియములకు నెఱుక నహి. అవిజ్ఞానము కర్మము మొదలగు క్రియల కుపకరణములు. మనసు ప్రపంచముం దెలిసికొనుటకు, నిచ్ఛారీతిఁ గార్యముల జేయుటకు ననువైన మార్గములు. వానికి ప్రత్యేకముగ సుఖము ననుభవించు ప్రభావము లేదు.

సీ. "ఓ హంస! నిన్ను నేనొక్కటి తుదిమాట
　　యడిగెద నీహృదయంబు నందుఁ
గలయట్లు చెప్పుమీ కల్లలాడిననీకు
　　నాతోడు సుమ్ము ప్రాణసఖి నీవు
తడయక ప్రద్యుమ్ను కడకింక నొకమాఱు
　　పోయి దుస్తరమైన నా యవస్థ
చెప్పి చేరికఁ గొంత చేయవచ్చునో రాదో
　　యీ దురాశాపాశ మెందుఁ దెగని
తే. బంధమై ప్రాణముల వెలువడఁగ నీక
యాఁగి పెంచెడు మదనాగ్ని నహరహంబు
నీవు చని యవుగాములు నిశ్చయించి
యాశఁ దెగఁ గోయుమదియె మత్ప్రాణరక్ష."

(ప్రభా. అ. ౩. ప. ౧౦౪]

వరుండు వలచివచ్చిన నుత్తమురాండ్రు సంతసింతురు. ఒడంబడుదురు. ఈకన్యయో వాఁడు, కరుణ, పశ్చాత్తాపము వీనినైు వచ్చినను జాలుననుచున్నది? వలపునఁగూడ బిచ్చమడుగువా రెట్టివారు? దానితోఁ దుష్టిజెందు వారింకను నెట్టివారు. ఈలాలసత చిత్తవికారముగాదు. మనోవిభ్రమణముగాదు. ఆత్మస్పర్శలేని శరీర తాపము, రోగికి మందువలె, వినికిచేతనే ప్రజ్వరిల్లు కన్నెలకు నాయక

సంగమమును తాపహరము. మనోహరమనుట బొంకు. మన్మథుఁడు మనోభవుఁడట! దానికన్న సంగభవుఁడనుటలో నర్థ ముత్కటము!

క. "అని నిజ శంకల కన్నిటి
కిని బరిహారములు సెప్పి గెంటక యుండన్
దనయాస నిలుప దితిసుత
తనయ రమణుఁ గవయ మిగులఁ గమకించు మదిన్."

వ. హంసిం జూచి.

సీ. "నీ చెప్పినట్ల యిన్నియునైన మొదలఁ ద
త్పుర మెంత దవ్వో నీ వరుగు టెపుడు
పోయి వేళ యెఱింగి పొసఁగ నవ్విభున కీ
దృశమైన నాకోర్కెఁ దెలుపు టెపుడు
తెలిపిన నవిఘ్నములకు లోపడక నా
పై నతఁ డనుకంపఁ బూను టెపుడు
పూని తా నిచటికి రానొక్క నెపమున
గురునాజ్ఞ దొరకించుకొనుట యెపుడు
తే. వట్టి పెనుమత్సరపు రాశి వజ్రనాభుఁ
డస్మదిచ్ఛకు ననుకూలుఁ డగుట యెపుడు
విరహవారిధి నేఁగడ వెళ్ళు టెపుడు
వలవని దురాసిలను గుమారిలు టెగాక."

(ప్రభా. ఆ. ౩. ౧౨౦, ౧౨౧, ౧౨౨)

ఇది గఱువతనము! మితిభావలేని జావళీ సరసము! కలహంస ప్రద్యుమ్నునితో నమ్మగారి వేదనల నెంత మఱుఁగు వెట్టి నుడివెడినో యాలకింపుఁడు!

చ. కొసరక చూపుచేతఁ గడుఁ గ్రోలిన నీ చెలువంబు చెల్వమా
నసమున నెంతమిక్కిలి ఘనంబుగ హత్తెనొ కాని యప్పుడో
రసిక శిఖావతంస! యదురత్నమ! కాకరకాయ రీతిగాఁ
గిసలయపాణి చన్నుఁగవ క్రేవ గగుర్పొడిచెం బొరింబొరిన్."

ఉ. "వావిరి నెల్ల ప్రొద్దును భవత్పరిరంభణచుంబనాదినా
నావిధభోగలీలకు మనంబున నువ్విళులూరుచునిక్కు వ్రీ
డావతి దెల్పెఁ గొన్ని నిశలం గనుమూసినయంతమాత్రఁబై
పైవిలసిల్లు కట్టమితభావ విశేష విజృంభణంబులన్"

మ. "కలలం గూడినవేళ నెట్టి పొలయల్క ల్పుట్టెనో, యేమి నీ
వలనం దప్పు ఘటిల్లెనో యెఱుఁగఁ, దత్స్వప్నాగమామర్షవి
హ్వలిత స్వాంతయుఁబోలెఁ నిద్ర నెఱయన్ వర్జించెఁ బద్మాక్షి య
త్తు లహోరాత్రములందుఁ బద్మకుముదస్ఫూర్తి న్విడంబించుచున్."

(ప్రభా. ఆ. ౪.ప. ౩౫, ౩౬, ౩౭)

ఇదిజావళీలకన్న నికృష్టమైన పాళయగాంద్రశృంగారము! ఇట్టి యనౌచిత్యములఁ బలికిన జనబాహుళ్యమునకు వేదాంతవాదములచే నగుదానికన్న నెక్కువవిరక్తి తటస్థించును. ఇదియు సరసల్లాపమని భావించు మృగప్రాయులింకను మనదేశమున నున్నారా?

ప్రభావతీదేవి కన్నెయయ్యు నారతేఱిన గణికలకృత్యముల శ్రద్ధగాఁ జేయుటయందెంత ప్రౌఢయో యీ పద్యమునఁ దెల్లంబయ్యెడిని.

సీ. "కేళీగృహంబు ముంగిట గరగరికలా
లోకించు గంధాంబు సేకమరయు,
నలుకు పూఁతలఁ బరిమళముఁ బరీక్షించు
రంగవల్లికల తెఱంగుఁ జూచు,
సకినల మంచంబు జాడ విమర్శించుఁ
గుంకుమ పఱపు భంగులు గణించు,
హొంబట్టు తలగడ యొప్పు విచారించు
నగరు ధూపముల సోయగము లెంచు,

తే. నలరు టోవర్లుమేల్కట్లు నంగరాగ
పూర్ణపాత్రికలును గందవొడి బరణులు
జాలవల్లిక లాదిగా సముపభోగ
సాధన శ్రీలు పరికించు సారెకబల."

(ప్రభా. ఆ. ౪. ప. ౧౪౪)

ఇట్లు భోగసాధనములెల్ల సమకూర్చి సర్వసన్నాహ సమేతు రాలయ్యు బ్రియుఁడు రాఁ గొంత దామసించినందున, మఱియొక్క విరహప్రలాపమునకు మొదలుజొచ్చి యేమనుచున్నదనఁగా.

క. "వత్తు నవశ్యము నేఁడని
చిత్తము తమిరేఁచి యంతఁ జింతయొకతెపై
హత్తిన నదివృథ పుచ్చినఁ
బుత్తురు మగవారిమాట పొసగదు నమ్మన్."

(ప్రభా. ఆ ౪. ప. ౧౪౫.)

ఇట్లుత్కంఠఁ గొనియుండియు శాస్త్రప్రకారము చంద్రోపాలంభనము సమకూర్చిన యీపెయొక్క మనస్థైర్యమును, కవియొక్క సందర్భశుద్ధిని పొగడుటకు నాదిశేషునకైన నలవియా? పిమ్మట చంద్రునివదలి దక్షిణానిలునిఁబట్టినది. అటుతర్వాత నతని కొంకింత విరామదానంబొనంగి, మన్మథుని పైకిదూఁకి, యా యలసట చేత శాస్త్రక్రమముగఁ, బ్రాణములు కంఠగతములుగాఁగా, 'ఇదే చచ్చెదను జూడు, మని "తెప్పలుం దేలవైచుచు" క్రిందబడిన నొచ్చిగడాయని "పూలపాన్పున వ్రాలబోవుటయు." పూర్తిగా వ్రాలలేదు! ఈతమాషానంతయు ప్రచ్ఛన్నరూపముతో డ్రామా రీతిగాఁ జూచుచుండిన ప్రద్యుమ్నుఁడు ప్రత్యక్షమై పట్టుకొనఁగా, అమ్మకు నెక్కడలేని సిగ్గువచ్చినది. పాపము! ప్రభావతి యెంత మంచిది! తన బాధలు దనకుండఁగానలంకారశాస్త్రమున కేబాధయు

రాఁగూడ×ని పరోపకారవృత్తిమై, ప్రతిదూషణమును, ప్రతిదశను దప్పక యాదరించి చూసినదిగదా! వరుఁడును ఎంత ధీరోదాత్తుఁడు! ఈ నాట్యములన్నియు ముగియువఱకుఁ దమిని బిగఁబట్టిన యోర్పు కాఁడు! అయ్యో! దరిద్ర మా! అనివార్యమైన మోహమును గోఁతిఁ వలె నాడింపఁజూచుట శృంగారమా! వికారమా! ఇంతటితోఁ బోయెనా? ప్రభావతి ముప్పది పద్యములరోదనము శ్వాసము బిగ బట్టి, పూజారులు మంత్రములనేకరువు వెట్టినట్టు త్వరత్వరగాఁ జేయు చుండఁగా, 'ఏమమ్మా' యనినైన నడిగినఁ గాలయాపనముగదా యని యుచితమౌనముం దాల్చిన శుచిముఖి రాగవల్లరులు, వధూ వరులు పడుకటింటికిం బోయినవెనుక వెన్నాడి మధ్యస్థలములకుం జొచ్చుట మనవంటివారికి అోఁతయునిపించును. వారెంతే నయతో నా గాంధర్వపుఁ బెండ్లికూఁతును బిలుచుకొనివచ్చుట, బుద్ధుం గఱపుట మొదలగు వేడుకలున్నవి "తిగిచినరాక యీడిగింబడిన" దఁట! చెలికత్తెలును శాండో కు స్త్రీచేసిన బలశాలినులుగావున నెట్లో తుట్టతుదకు దేవిగారిని "ఏనుఁగు గంబానకుఁ దెచ్చినట్లు" తెచ్చి విభునిముందఱ నిలిపి యొక చిన్న యుపన్యాసమిచ్చి వెళ్ళినారు. వెళ్ళినారని తోఁచుచున్నదిగాని నిజము చెప్పలేను! ఇవియు మన వారి రాగములు. కోమలత, మార్దవము, సౌకుమార్యము మొదలగు సామనస్యంబులకు వెలియైనవగుట నాగరికపుఁ జందమూ గలవారికి నింపుగావు. మఱి పూర్వకాలపు నవాబులు, రాజులు, పాళయగాండ్రు. మున్నగు మోటువారికి తగియుండునేమో. భావించుటయు బహు ప్రయాసము. ప్రభావతీదేవి తరువాత శాస్త్రోక్తరీతిని బాలయులుక దాల్పగా నాయకుఁ దేర్పం బ్రయత్నించి, యెంతకుఁ దేఱకున్న (నియమితకాలము నిండని దా యమ్మ తేఱిన నది తప్పుగదాయని? యోజింపనంత మూఢుఁడు) ప్రద్యుమ్నుఁడు నిష్ఠురముగా "దానవు

నకు నుదయించిన దానవుగావున లతాంగి! దయ చాలదు" అని, భార్యమీఁదఁ గోపమువచ్చిన నామె పుట్టువుపూర్వోత్తరాల నెల్లఁ దడవి తడవి వాపోవవలయు, నను సనాతన హిందూగృహస్థధర్మము నుద్ధరించుటయు మిక్కిలి చిత్రము. ఈ పొలయల్కకు ప్రేరకము శ్లేష. మగఁడు ఒకయర్థము నూనినవాఁడై "రతీ! భవదుత్తమరతీ!" యని ధ్యానించుచుండఁగా, నందు వేఱొకయర్థము గనిపెట్టిన ప్రభావతి

"పట్టపు దేవియైనరతి
భ్రాంతిసె పల్కెదవేమి నాథ! చే
గట్టిగ నారతిప్రమదఁగాను!
పభావతి యంద్రు నన్నిలన్!"

అని యతనికిఁ దన పేరెత్తి చెప్పునంత కోపమయుగుట సహజము. ఈప్రణయకలహముచే ప్రద్యుమ్నునికి విరహవేదన రెండవతరంగము రీతిఁ బొంగి పొరలఁగా, హంసకు దనకష్టముఁ దెలుపుచు, నామాటగాఁ బ్రాణేశ్వరితోఁ జెప్పుమని యేమని వ్రాయుచున్నాఁడు.

ద్విరదగతిరగడ. "ఓహంసి నీచేత
నీమోవి చిగురుఁ జేనియలు గ్రోలెడి యాస
నీమొల్క నవ్వువెన్నెల చలువగోను నాస
నీమృదు కపోల సన్నిధిని మోమిడు నాస
నీమోహనశ్రోణి నిమురఁగలిగెడు నాస
నీదు పాలిండ్ల నానెడు వక్షమను నాస
నీదు శృంగార కళాసెలవులంటెడి యాస
నీదు మణితామృతమునింతుఁ జెవినను నాస."

(ప్రభా. ఆ. ౫. ప. ౧౫౨.)

పశుకృత్యమే కామమనుట యిందుచే సువ్యక్తముగదా! మఱి యిట్టి వ్రాఁతల నితరులకు వ్రాయువాని మనశ్శుభ్రత యెట్టిదో! కవి ప్రద్యుమ్ను నిట్టి నీచపాత్రముం జేయుట యాతఁడు గొల్లఁడనియా

దోషవిచారము చాలదూరము చేసితిమి. ఇంతమనకుఁ గారణ ములు రెండు నిష్పక్షపాతబుద్ధితో నారయుట విమర్శకుల ధర్మము. రెండవది కళాపూర్ణోదయముయొక్క గొప్పతనము కొలఁత మెత్తఁ గోరిన సాధారణ ప్రబంధములకుం దానికింగల వ్యత్యాసము ప్రకటిం చుట యావశ్యకము. ఇంతేకాని దోషములఁ జూపినందున గుణములు లేవను నన్యాయ్యాపవాదము మోపువారము గాము.

కావ్యములోని మంచిగుణములు

ఎంత దళుక్కపడినను స్వభావమును బూర్తిగఁ బోగొట్టుకొన నౌనా? అట్లే యెన్నిలోపములున్నను సూరన తన నైజమునేల విడుచును! ఈ కావ్యములో కొన్ని యద్భుత విశేషములున్నవి. అవి యితరగ సాధ్యములు. మానవ ప్రకృతి నద్దమువలెఁ జూపించు నవి. సంభాషణములు విస్మయావహములు. నాటకధర్మములను బోషించియున్నాఁడు. స్థాలిత్యములతో మిశ్రమైనదను చింతయేగాని నాకు గుణము మగ్నమైనదని క్షణమైన నెంచినవాఁడఁగాను. ఈ గ్రంథమున నాశ్చర్యకరమైన పాత్రము శుచిముఖి. ఈ హంసి యొక్క దిట్టతనము, బిగువు, నేర్పు, తీఁపిమాటలుఁ మెత్తమనను, చమత్కారము నాహ్లాదకరములు. అనేక పాత్రములు ప్రదర్శింపఁబడు స్థానముల వర్ణనలు తేలుచుగ సంభాషణరూపములుగఁ జేయఁబడి యున్నందున నివి పొలుపెక్కినవి. సంభాషణములనఁగా దీర్ఘప్రసంగ ములుగావు. అవి సామాన్య ప్రబంధకారుల విలాపములు. మఱి యిందుఁ గలసి మెలసినట్లు పంక్తిబద్ధవు వచనములు. మాటమీఁదుగా మాటవచ్చిననే యందము. ఒడిపంతులవలె అరగంట వ్యాఖ్యానముం జేసిన నాటకసరణి చెడును. కథయందుగు నిరర్థకాంగములు మెండుగ లేవు. కల్పనయొక్క జిగిబిగి కళాపూర్ణోదయమునకన్న సాంద్రమని

నావిజ్ఞప్తి. ప్రత్యేక వర్ణనలు భావసమృద్ధములు. చూడుఁడు. ప్రద్యుమ్నుఁడు 'పోలో' యనఁబడు గుఱ్ఱపువారి చెండాట నాడుచుండుట కవి యెంతరమ్యముగ వర్ణించియున్నాఁడో !

సీ. "తొలుదొల్తనయ్యేక తురగంబు మండల
గతిచారియగుచు నిక్కాంబు దోఁచె
నావెనుకను సరూపాశ్వాలి చెదరక
చక్రాకృతిని బర్వసరణిదోఁచె
నంతటననతిస్ఫుటావయవంబుగా
నెనసియేకాంగ వేష్టనతఁ దోఁచెఁ
దుదిఁ దద్విభూషణ ద్యుతిరాజి మాత్రంబు
కొఱవి త్రిప్పినరీతి మెఱసితోఁచె
తే. నంతకంతకు గతివేగ మగ్గలింప
రాఁగవాగె యొచ్చరిక పరాకుజియ్య
యను జనులు రిచ్చవడి తమపని మఱవఁగఁ
బరఁగునమ్మేటి నెఱరౌతు ప్రౌఢికతన."

(ప్రభా. ఆ. ౨. ప. ౩౨)

ఇట్టి వేగము అనుభవమున లేకున్నను, ఒక వేళ నంత వేగము తటస్థించినయెడల కవి వర్ణించిన యాకృతులు గోచరించుట 'రఁకల్ రాట్నము' జూచినవారికెల్లఁ దెల్లము. అత్యుక్తియుండిన నిట్లుండ నొప్పు, శుద్ధముగ నసాధ్యమని తోఁపఁగూడదు. మఱి యపురూపము లైనను భావ్యములుగనున్న స్వారస్య మెక్కువ. విరాళిపాలైన ప్రద్యుమ్నుఁడు నిర్హేతుకములగు నుత్సాహ నిరుత్సాహ స్థితులం దాల్చి లేనిపోని కారణముల నూహించుట మోహగ్రస్తులకు స్వాభావికమైనస్థితి. ఇది యీకవివర్ణించినట్లు లితరు లెవ్వరుఁ జేసినజాడ నాకుం దెలియదు. వినుండు.

చ. "శుచిముఖి మాట యొండరసి చూడఁగ నెంతయు నాసపా టొన
ర్చుచుమదిఁ ద్రిప్పుచున్న యది, చూడ్కికి నన్ను నెపోలువాని న్నా
రుచిరతరాంగి చిత్తరువు రూపొకటిన్ రహిఁజూడఁ జెప్పెఁ ద
ద్వచనము చొప్పు నేమినియతంబు సమాకృతు లెందుఁ గల్గవే."
(ఆ. ౨-౧౪

చ. "ఇది పదిలంబుగా నడుగకే నపుడక్కట కోర్కి దాఁచిన
ట్టిదొరతనంపు నీటు ప్రకటించితిఁ, బాపపు లజ్జ నన్ను నో
రది మె, ననాదరంబు తెలుఁగై యది హంసికిఁ దోఁచె నేమొ! ని
ల్వదమటియించుకైన, గఱువ ల్చవి గాని కథల్వచింతురే!" ౫

ఉ. ఏనొక యించుకంత మనసిచ్చిన మాటలు పల్కకుండఁగాఁ
గాని మరాళి యద్దనుజకన్యకకై నను నొత్తిచూచి రో
షైన ననంగఁ బూనునని యాత్మకుఁ దోఁచుచు నున్న దిప్పు, డా
దేని ప్రసంగముం దిగిచి రోల నుతింపఁ దదీయరూపమున్. ౬

మ. అటుగాకద్భుత రామణీయక గుణాఢ్యంబైన సద్వస్తువుం
బటువాచారసికుల్ ప్రసంగమయినన్ బ్రారంబుమట్టన్ రసో
త్కటతం జెప్పక మానఁజాల రను పక్షంబొండు భావించినన్
ఘటియిల్లున్ వనితాంగ వర్ణనకు నిక్కం బన్యథా సిద్ధియున్. ౭

చ. హరియును వాసవుండు, దము నంపిన కార్యము హంసి దానయై
ధరణికిడిగ్గి చెప్పి మదుదగ్రమనస్థితిఁ గాంచు టెన్నగా
సురరిపుఁ జంప నన్ననుపు సుద్దులు వుట్టఁగ బోలు నెల్లెడన్
సరసిజనేత్రు దక్షిణ భుజంబవు నీవని పల్కనందునన్. ౮

ఉ. అన్నియు నేకవాక్యముగ నారయ నాసలు పెంచుపత్తు మే
యున్నది కొంతమించి యిది యోజన సేయఁగ నాదురూపెయా
కన్నియచేతి చిత్రఫలకంబున నున్నది యెవ్వరట్టిచో
నన్ను నెఱుంగవ్రాయననినన్ శివవ్రాయుట వింటిఁజూడఁగన్. ౯

ప్రభావతీ రాగవల్లరుల యేకాంతగోష్ఠులు బహు రమ్యములు. అందలి కన్న నుత్తమపాత్రంబగు శుచిముఖిం బ్రశంసించి ప్రభావతీ ప్రద్యుమ్నుల నింతటితో వదలుదము. వారును వదలినం జాలునని యుత్కంఠమై గ్రుక్కిళ్ళు మ్రింగుచున్నారు!

శుచిముఖి చరిత్రము

వజ్రనాభుని పురంబులోని విశేషంబులు మీరు రెఱింగి తెలుపుం డని మరాళముల నింద్రుఁడు నియమించు నపుడు, ఈహంసికథలోఁ బ్రవేశించి, యతనితోఁ జిత్రఫలక వృత్తాంతముఁ దెల్పి, యింక దైత్యునకుఁ గాల మాసన్నమయ్యెనని ధైర్యము చెప్పినది. ఆ సందర్భములో నింద్రునితోఁ జెప్పినట్లు రాగవల్లరీ ప్రభావతులకు ప్రద్యుమ్నుని విషయమై నడచిన సంవాదమును నివేదించినది. పిమ్మట ప్రద్యుమ్నునికి వలపుపట్టునట్లు నాయకురాలిని వర్ణించుట పూర్వమే తెలిపి యున్నాము. అందును బింకమును స్త్రీ స్వభావమును వెల్లడిసేయు చున్నది. ఎట్లన, ఈ కార్యమునకై యే తెంచినదయ్యు ప్రద్యుమ్నునితో "రహస్యమైనదియె యైను భవత్పరిపృష్ట మెంతయున్, జనక నిమేషముం దడయసంగతిగాదును మాకు నైన నీ, వనఁగ జనార్దనుం డనఁగ నారయభేదము లేదుగావునన్, విను వినిపింతు" నని బిగువ బేరము గనఁబఱచినది! మఱి కన్యామణి సౌందర్యముంగూర్చి నిమిషము నిలువనోపనిదయ్యు గంట పట్టైకు వివరముల లెక్కపరిశారము వినుతించియు, తన ప్రతిభను గొంత చెప్పునదియై

ఉ. "ఎమ్మెయిఁ బ్రజ్ఞ మీఱ వచియించెదనన్న వచింపలేన య
క్కొమ్మ బెడంగులోన నొక కోటితమాంశమునైన, నంత మా
త్రమ్మ మదుక్తిశక్తి యనరా దతివాఙ్మహిమాఢ్య నేను, మా
యమ్మ సరస్వతీసతి తనంతటిదానిగ నన్ను దిద్దుటన్."

చ. "నలినజురా వాస మొక నాఁడు ననుం దనచేతి ప్రోదిరా
చిలుకను వాదుకుం గవితఁ జెప్పఁగఁ దా నియమించి యందునా
పలుకులఁ గొంతవాసిగని భావమునందగ దు మెచ్చుచున్న ఖాం
చలమున నాదురెక్కలను చక్కఁగ దువ్వుచు గారవింపుచున్.

చ. ప్రబలములైన కౌతుక కృపారస వత్సలతాదరంబులన్
శబలితచిత్తయై యపుడు నా 'శుభమాతిశయోక్తి కామధే
ను' బిరుదమిచ్చి తల్లిఖితనూపురమున్ భువనైకమాతయ
య్యబల మదంఘ్రిఁ దా దొడిగె నాబిరుదం బడిచూడు మేర్పడన్.

(ప్రభా. ఆ. ౨. ప. ౯౦, ౯౨, ౯౪)

అని విడిచి బిరుదములకు దర్శనప్రాయ వాక్యములాడినది! అన్నింటికైనను సొగసైన ఘట్టము ప్రభావతీ శుచిముఖుల వాగ్యుద్ధము. తన రహస్యము ప్రకాశముగ చేయక ప్రద్యుమ్నుని వృత్తాంతముఁ దెలిసికొన వలయునని ప్రభావతియు, ఆగుట్టు దీసికాని యూపె కోర్కె నెరవేర్పగూడదని హంసియు, నొండొరులఁ జిలుచి మల్లయుద్ధ నైపుణింజూపుట (అనఁగా మాటలమాత్రము) యుత్తమోత్తమ ప్రదర్శనములలో గణ్యము. స్త్రీస్వభావము నెంత నేర్పుతోఁ గనుపఱుచుచున్నాఁడు. ఆ ఘట్టమునంతయుఁ జదివినఁగాని దాని చవిగ్రోలలేము.

(మూఁడవ యాశ్వాసము౬౬ వ పద్యము మొదలు౭౮ వ పద్యము వఱకు)

క. ఇటు గాక లోకముల నిం
తటిచెలువుఁడు గలఁడె గలిగినను నుబ్బెద యి
చ్చుట నచ్చుట గలఁ డని య
క్కట నన్నిట్లేచు టంబకరుణ తెరంగే.

సీ. అని పల్కఁ బలుకు నా యవసరంబునఁ దత్స
మీపంబునం దనురూపవతిని
శుచిముఖి సంచరించుచు విని యిత్తన్వి
చిత్తంబు ఐడసి యేఁ జెలిమికలిమి
హత్తించుకొనుటకు ననుగుణం బగువేళ
యిదియ యటంచు నూహించి మదిని
దగునుపాయంబు వితర్కించి యప్పుడు య
దృచ్ఛనవోలె నా తెఱవయెదుట

తే. నడ్డముగ నల్లనల్లనయరుగుచు సవి
మర్శదృష్టిచేఁ బలుమఱు మరలి మరలి
చిత్రఫలకంబు వంకవీక్షించెఁ గొంత
సరిగడచుదాక నొకవింతసరణి మీఱ

క. అప్పు డమ్మరాళి చందం
బుపలక్షించుచుఁ గపోలయుగ్మము దరహా
సపుఁ గాంతిఁ దనరఁగా నా
చపలేక్షణ తనదు ప్రాణసఖి కిట్లనియెన్

క. కలుములపులుఁ గిరి తానే
మెఱుఁగునొకో తిరిగి తిరిగి యీ ఫలకము పైఁ
బఱపెదుఁ జూడ్కుల నానా
మెఱుఁగుం బోఁడికి మరాళి మృదుమధురోక్తిన్.

వ. ఇట్లనియె నోపడంతి నీపలికినట్లు మా యట్టితిర్యగ్జంతువు లేమియు నెఱుంగమి యథార్థంబయ్యెనను నేను నీచేతచిత్రఫలకం ఒబ్బపడి చూచుటకుం గారణంబు వినుము. మున్నొక్కచోట నొక్కపురుషుం జూచి తత్సమానరూపుని మఱి యొందునుం గానక యిప్పు డిందు నతని కైవడి దోఁచిన నిది తదీయరూపం బెఱింగి వ్రాసినతెఱంగో యటు గాక యట్టివాఁడె వేఱొక్కఁ డెక్కడనైనం గలిగెనోయని యించుక విమర్శించి వీక్షించితి నన విని ప్రభావతి యద్భుత ప్రమోదసందేహంబులు డెందంబునం గ్రందుకొనుచుఁ గందళింప నప్పులుఁగుం దప్పక చూచి యిట్లనియె.

శా. ఏ మేమీ యిఁక నొక్కమాట చెప్పుమా యీ వున్న రూ పిట్లయో
యేమైనం గలదో విభేద మిట రమ్మీక్షింపు మింకన్ వచ
స్సామర్థ్యం బరయన్ మహాత్మవని యస్మద్బుద్ధికిం దోఁచె దా
నా మాభావము గానలేవె మదిలో హంసీ భయం బేటికిన్.

వ. అనిన నది మదిరాక్షి నీక్షించి యిట్లనియె.

క. నీ వనిన యట్ల యేను భ
యావహులను గానివారి నాకృతిన కనం
గా వలఁతినైనఁ బిలువక
యేవెట్టిన చేర నిరవు లేకత మాడన్.

వ. అనిన వెఱఁగంది యాయిందుముఖిసఖియునుం దానును నొండొరుల మొగంబులు చూచి నగుచుఁ జెవులకుం జవులు మివుల నలవరించి గులుకు తెలుంగు గల కలికిపలుకులకె వలచి మొలచు కుతుకంబున నతివశంవద హృదయలై తమకిద్దఱకుం దాని పెద్దబుద్ధులు సుద్దులు ముద్దు రప్పించుచుం దద్దయు నుద్దీపిత రాగంబు లగుచుండు రాగవల్లరి యాగఱువతనంబులాగు లేగరితలందును మున్న కన్న విన్నయవియె దీనికఱుదు లెంత యరుదులు చూచితే యంచు నాయంచపై నాదరాహ్లాద మేదురనిరీక్షణంబుల నీక్షించి యోపక్షికులభూషణంబ నీభాషణంబు నిక్కంబ మిక్కిలి నక్కఱపడి వేఁడక ప్రోడలగు గఱువ లివ్వు రే కాంతమాడుచోటి కేటికిఁ బోయెద రిది యట్లు గాదు గదా యే మొక్క సందియంబు నివర్తించుకొనఁగోరి యిత్తఱి నత్యంతప్రార్థనంబు గావించుచున్న వారము గావున నీకన్నయప్పురుషుని యొప్పు నిప్పలకపై వ్రాసినరూపంబు చొప్పు నొక్కటియగునో కాదో యీదండకు వచ్చి నిచ్చలంబుగాఁ జూచి నిశ్చయించి చెప్పు మిప్పుడుచు నేను నిట్టివాఁడెందును లేఁడు కలఁడను వివాదంబునం బన్నిదంబు చఱచినవారము.

క. అనుటయుఁ బండెముకొఱకై
నను వేఁడొకపనికి నైన నా కది తెలియం
బని గలదె మీకు నాచే
వినవలసినయర్థ మరసి వినిపింతుఁ దగన్.

తే. అనుచు శుచిముఖి తనమాట కాపడంతు
లీక్షితాన్యోన్యవదనలై యెంతదూర
మరుగుచున్నది దీనివాక్యాశయ మని
మిగుల వెఱఁగందఁ గొంత చేరువకుఁ బోయి.

క. సవిమర్శదృష్టి నాటిత
కవిధాన మెుకింత నడపి కడుఁ బదిలముగా
వివరింప నతనిరూపము
యవు నా నది యిందు సందియము లేదనియెన్.

చ. అనుటయు రాగవల్లరి మహాత్తరమోద విశేషసంభ్రమం
బునఁ బఱతెంచి యప్పులుఁగుముద్దియ, పద్దయు ముద్దు గారవం
బును జిగురొత్త నెత్తుకొని పోయి ప్రభావతిదండఁ బెట్టి యొ
య్యనఁ గొనగోళ్ళఁ దత్తనురుహాంబులు దువ్వుచుఁ గూర్మి నిట్లనున్.

ఉ. అంచవు గావు నీవు నను నారసి ప్రోవఁగ మూర్తిమత్వముం
గాంచినభాగ్యదేవతవు గాని మదుక్తి తెఱంగు నేఁడుగ
ల్పించితి వేజగంబునను లేఁడిటువంటి మనోహరాంగకుం
డంచుఁ గలంచు నిజ్జలరుహాసన మానక నాదుచిత్తమున్.

వ. అనిన విని ప్రభావతి నిజవయస్యం జూచి.

తే. రాగవల్లరి నీ వేల వేగిరించె
దింతమాత్రంబ చాలునే యీప్సితార్థ
సిద్ధి కతనిలక్షణము లీచిత్రమూర్తి
యందు నేమైనఁ గల వేమొ యడుగవలయు.

వ. అనిన విని యాహంసి యాచిత్రరూపంబు నిరూపించి ప్రభావతి నుద్దేశించి యిట్లనియె

ఉ. ఆరయ నింక నే మడిగె దల్లవె యాతఁడు శంబరుం ద్రిలో
కారిని ద్రుంచునప్పటి ప్రహారకిణంబు లురంబునందు నా
హా రతికంకణాంకములు నల్లవిగో మెడయందు వీరశృం
గారకళాధుర్యు నిట్లతని గట్టిగ నెవ్వ రెఱింగి వ్రాసిరో.

వ. ఈ లక్షణ కథనంబుచేత నతనినామజాత్యాదు లత్యంతప్రసిద్ధంబులు మీరు మీయంతనె యెఱింగెదరు గావలయు నంతఃపురవాసినులు గావున నెఱుంగరో యని యెఱింగించెద నంటినేని

చ. ఎనయఁగ నెవ్వ రెంతమన సిచ్చి వచించిరి తాను వారితోఁ
బనుపడ నంతమాత్రప్రతిభాషణ మాడుట యుక్తమంద్రు మీ
కొనరఁగఁ బన్నిదంపు గెలుపోటముఁ దీర్పఁగ నిప్పుడేను జె
ప్పినదియ చాలు నింకఁ దలపెట్టుట చెల్లద యొక్కడేమియున్.

తే. నీవ కద ప్రభావతి యన నిన్ను మున్ను
తరుణి నే వింటి, రాగవల్లరియొ బోటి
పేరు నీ విపు డన వింటి మీరిరువురు
నీ యెఱుక మఱచెదరు సూ పోయినత్తు.

ఉత్సాహ. అనుచు గగనభాగమునకు నంచ యెగయఁ జూచినన్
దనుజకన్యకాలలామ తనదు రెండుచేతులన్
వినయ మొప్పఁ బొదుగఁ బట్టి వేనవేలు భంగులన్
దనరఁ బ్రియము జెప్పుచును ముదం బెలర్ప నిట్లనున్

సీ. నిద్దంపుఁబండువెన్నెలగాయు టెక్కుల
యొప్పు చూడఁగ నొక్కయుత్సవంబు
మెఱుఁగుదీఁగెలబాగు మించుపక్షాంతహా
టకరేఖ లరయ నొండొక ప్రియంబుఁ
గమనీయ మగుమహాగమనగాంభీర్యాది
విలసనం బీక్షింప వేఱొయింపు
మాధుర్యధుర్యకోమలవచనామృతం
బనుభవింపఁగఁ గౌతుకాంతరంబుఁ
తే. గలుగఁ జేయుచు నువ్విళ్ళు గొలుపునీదు
సంగతి యొకింత గని యెట్లు జారవిడుతు
నింక రాగవల్లరి పేరు నీవు నిజము
ననగ నీతో నొనర్తు నెయ్యంపుఁజెలిమి.

ఆ. ప్రణయ మొప్ప మిగులఁ బ్రార్థించుచున్నట్టి
నన్ననుగ్రహించి నాదుచెలిమి
కొడఁబడంగవలయు నోహంసభామినీ
యనుచు వేఁడుకొనఁగ నంచ పలికె.

ఉ. ఇప్పుడు నీవు చెల్మికిని హేతువుగాఁగ గణించినట్టినా
యొప్పును గిప్పుఁ దానెచట నుండు రహస్యవిచారవిఘ్న మా
కెప్పుడు నీకుఁ దోఁచె నపు డింతయు రోసెదు దీనిచేత మీ
యిప్పటిమంతనంపుఁబని యేమఱఁ కంపుఁడు పోయి వచ్చెదన్.

వ. అనిన విని రాగవల్లరి హంసీమతల్లికం జూచి యిట్లనియె

క. పోయెదఁ బోయెద నంచి
ట్లోయంచలతల్లి యేల యుద్దాడింపన్
మాయేకాంతపుఁబనికిని
నీయునికి విరోధిగాదు నిర్వాహకమున్

వ. ఇదే నిమిత్తంబుగా సంఖ్యంబు గావలయునని ప్రార్థించెదము గాని కేవలంబైన తావక రామణీయకంబుననకాదు నీదుపలుకుం దెరువులు పరికింప నిది నీవును దెలియుట విస్పష్టంబ యైనను శుద్ధాంతస్థితి దోషంబునంజేసి యే మయి యీ మాట మాటు పెట్టక గొబ్బునం జెప్ప నేర కున్నవారము చెప్పివేఁడికొనక యేపనికిని నీవుచోరమి మొదలను పదిలంబుగాఁ దెలిపినదానవు గావున.

ఉ. వట్టిమఱుంగుఁ బెట్టి నుడువం బని లే దది యెల్ల ఖేరి జో
కొట్టుట కాకని న్గెలువఁ గూడునె మాటల నీవు గంటి న
న్నట్టిశుభాంగుఁ డీరమణియాసల కాస్పద మిప్పు డాతని
న్గట్టిగ నన్వయాదికథనంబున దెల్పి యనుగ్రహింపవే.

తే. ఇప్పుడిది చెప్ప కెడ సేయు టేలతాంగి
ప్రాణసంకటపడుచు టోపక్షిరమణి
కావునను గానవలయు శీఘ్రంబ చెప్పి
వెనుక నెఱిఁగింతు నీకు మావృత్తమెల్ల.

వ. అనిన శుచిముఖి వచనవక్రత చాలించి యిట్లనియె.

ఉ అంతిపురంబుకన్యలఁట యాత్మ దెలం గభిధాప్రయుక్తినో
క్కింతయు నేర్పరింపరట యిట్లన నిట్లని నాకు నాకె య
ర్ధాంతరము ల్గడించుకొని యంజక యెట్లు యువస్తుతుల్ ప్రపం
చింతు నటంచు నంటి నిఁక జెప్పెద మీరలు గుట్టుదెల్పుటన్

ఈభాగము కవి వ్రాసినదియా ? స్వభావసిద్ధమా ? స్వభావ మును మఱపింపఁ జేయునట్టి శిల్పము. శిల్పముగాని యన్యము కృత్రిమము. ప్రకృతి ననుసరింపనిచోఁ గళకు సత్యమురాదు. మఱి యనుసరించుటఁ దప్ప నింకేవిషయములేకున్న సత్యమున్నను సొగ సుండదు. ఱనుసరించినట్లేపోవుచుఁ గ్రమక్రమముగ మీఱి మెఱ యుట కళాసామ్రాజ్యము. ఒకానొకరు చెప్పినరీతి, ప్రకృతి యాకా రము. ఆయాకారమును చక్కఁగా నలంకరించి మెఱుఁగుపెట్టినరీతిని తగిన విషయముల సంగతిని బొదిగి సజీవమై లేచివచ్చునట్లు చేసిన నయ్యది కళ. ఈభాగము దివ్యము. పాముజాడ పామునకు గుర్తు. స్త్రీలజాడ స్త్రీలకే యెఱుక. శుచిముఖియొక్క బిగువు బింకములు పొడుపుమాటలు, యుక్తులు వర్ణింపఁదరమా ? ప్రభావతిని బొమ్మరీతి నాడించునామె వాచాలత స్తుత్యతీతము.

కల్పనా స్ఖాలిత్యములు

కల్పనయందు నీకావ్యము నిర్దుష్టమని యంటిమి. అమాటకు బాధకము లొండురెండు గన్పట్టెడి. సునాభుని కూఁతులకు గదసాం బులు పతులగుదురని నారదు లాశీర్వదించి పోఁగా, నాకన్యలు "ఎక్కడిద్వారక, ఎక్కడి గదసాంబు లిదివిన్నఁ జెనుచేటు స్వామి చేత, ననురులకుఁ బగవీడుఁట యాపురంబు" అని, యాశీర్వాద బలముచే వెల్లివిరిసిన తమి "భోగయోగ్యమగు ప్రాయము" నకు

మున్నె తమ్ముఁ దోఁడరపెట్టఁ జాలఁ బరితపించిరట! ఋషుల యాదేశము విన్నమాత్రన మనసు చెప్పిన దిక్కునకుఁ ద్రిప్పుట, మనవారి సాధుగుణమును వినయమును జూపు చిత్రమేమో! భోగ యోగ్యమగు ప్రాయము కాదట! మునుపే పతిచింతం దాల్చు సామర్థ్యము గలవారట గాఁబోలు. బాల్యవివాహములకు నిజమైన నిదానము! ఈవిషయము లటుండనిండు. ద్వారకాపురిలోని గద సాంబులం గూర్చి వజ్రనాభుని కూఁతులకుఁ దెలిసిన యామాత్రము వారియక్కగారైన ప్రభావతికిఁ దెలియకపోనేల? ప్రద్యుమ్నుఁడు భర్తయని యెఱింగియు దిక్కులేని పక్షిగతి నాపె రోదనముఁ జేయుట కృత్రిమ ముగ్ధత్వమా? మఱియు, కృష్ణుఁడు అనామధేయుఁడు గాఁడు. దనుజ శత్రువు! అట్లగుట నతనియు నతని యింటివారియు సంగతులు గడు రహస్యములుగా నుండునా? అందును ముఖ్యముగా విరోధుల యిండ్లలో! అందును ఇంద్రునిపై దండెత్తి గెల్చిన వజ్రనాభుని పురిలోను, గృహములోను!

వజ్రనాభుని పురిం జొచ్చు నుపాయమునకు సూచకముగ నుంటయు భద్రుని చరిత్రము యొక్క ముఖ్యోద్దేశము. ఉపాయాంతరము లున్నయెడల నీచరిత్రంబు వ్యర్థంబగును. కాన నితరములగు తెరవులు సాధ్యములని కవి కనఁబఱచియుండుట గొప్ప పొరబాటు. కథయొక్క కూర్పు బిగి తప్పిన దనుటకుఁ దార్కాణములు.

తే. "అప్పుడు ప్రభావతికి నొక్కయతివ విరులు
గొనుచుఁ బోవంగ నందు నింపునఁ జరించు
తేఁటిగమిలోనఁ దానొక్క తేఁటియగుచు
చేరె మాయాఘనుండు రతీశ్వరుండు"

(ప్రభా. ఆ. ౪. ౧౨౩

తేటిరైనవాఁడు హంస మీఁద కాఁ గూడదు! ఆపుర ప్రవేశము హంసలకు సుగమము. అవి వాలాయముగ బోవుచు వచ్చుచుండునవి.

చ. "తడవులఁ బట్టియేను సతతంబును బోదుము వానివీటికిన్
గడుమతి చాలమం గడుపు గక్కుతతి న్సురలోకనాథ

(ప్రభా. ఆ. ౧. ప. ౧౧౫)

అని శుచిముఖి యింద్రునితో నివేదించి యతని కోఱకై వేగుపని నడపుట కొప్పుకొన్నది. కావున "మాయాఘనుఁడు రతీశ్వరుండు" భద్రవేషముఁ దల్చినదిచూడఁగా 'గోటితోఁ బోవు దానికి గొడ్డలి తెచ్చినట్లు!' సునాభుని తనయలకు నీప్సితసిద్ధికిఁ గారణము చిలుక రాయబారము. ఇంతే కాదు. వజ్రనాభుఁడు ప్రాణములతో నుండఁగానే

శా. "... ... ... సంగ్రామవృ
త్తాంతంబుల్ విని తార్క్ష్యవాహనుఁడు చక్రాద్యాయుధ ప్రోల్లస
త్కాంతిక్రాంతదిగంతరుండయి వడిన్ దావచ్చె నచ్చోటికిన్.

(ప్రభా. ఆ. ౬. ప. ౨౧౨)

సమారాధనకు బ్రాహ్మణులవలెఁ దండోపతండములుగా నింకెందఱు వచ్చిరో ఇఁక వజ్రనాభుని పురమన్నదో "తపమున బ్రహ్మఁ బ్రసన్నుఁ జేసి, మేరువుపొంత మారుతాతపములకు న్నిజానుమతిఁ దక్కఁ బ్రవేశ మొనర్పరానిది" గా నతనిచే నిర్మింపఁబడినది! అనుమతిలేక కృష్ణుఁ డిప్పుడు చొచ్చినట్లు ఇఁక గొంతముందుగావచ్చి యుఁడిన నెవరైనఁ దలఁ దీసియుందురా! విష్ణువుయొక్క మహాత్మ్యమున కతిశయముఁ గల్పఁబోయి, బ్రహ్మసంకల్పమునకు కథాకల్పనమునకును విచ్ఛేదముఁ దెచ్చి పెట్టికొనియుండుట మంచి బేరముగాదు.

మఱియు ప్రభావతియొక్క గదినుండి తనపుడిదవఱకు రాకపోకలు నిర్విఘ్నముగ నెఱవేఱుటకై ప్రద్యుమ్నుఁడు భూవివర మొకటి గల్పించెనఁట! ఇదియు నిసర్గవిభ్రమము. కుక్క, పిల్లి ఎలుక ఇత్యాది గృహజంతువుల రూపమును దాల్చి యథేచ్ఛముగ నేల సంచరింపరాదు? ఈకావ్యములో నొక్క కాముకుచేతనే గాదు, ఊరకయు నిట్టి చిత్రభ్రమ లప్పుడప్పుడు గల్గుచుండును.

ఈగ్రంథములో జాతీయములు లోకోక్తులును విశేషముగా వాడఁబడియున్నవి. సంఖ్యయందకాక గుణమునందును నవిగొప్పలు, కాని 'అతికిఁబోయిన నెగ్గు తిప్ప' యనుట నీరీతి శైలినుండియుఁ జూపవచ్చును. ఈయుపమానముం జూడుఁడు!

ప్రభావతీ దేవియొక్క సౌందర్యమును ప్రద్యుమ్నునికి శుచిముఖి వాగ్దర్పణంబున విప్పి చూపుటలో

చ. "కొసరక చూపుచేతఁ గడుఁగ్రోలిన నీచెలువంబు చెల్వమా
నసమున నెంత మిక్కిలి ఘనంబుగ హత్తెనొ కాని యప్పుడో
రసిక శిఖావతంస యదురత్నము కాకరకాయ రీతిగాఁ
గిసలయపాణి చన్నుఁగవ క్రేవ గగుర్పొడిచెం బొరింబొరిన్."

'కాకరకాయ' యఁట! ఎండుజిల్లెడుకాయ యనరాదా! పంతముఁబట్టి యేవైన గుణములు బలాత్కారముగ లాగివేయఁ జూచినచో విఱుపులు తప్పవు.

ఈకథలోనుండు పక్షులకు వంశమూలములైన పాత్రములు కళాపూర్ణోదయములోని చిలుకలు. ఈవిషయమునందును ప్రభావతీ ప్రద్యుమ్నము తత్పూర్వగ్రంథము ననుసరించియున్నది. సరస్వతీ దేవి చిలుకయు, ఇంద్రుఁడు రంభతో మణికంధరుని తపోభంగ విషయ

మైన సంతోషము నానతిచ్చిన విధంబును గలభాషిణితోఁ దెలుపుచుండఁగా, శుచిముఖికిని, సునాభుని సుతలకు దూతికమైన కీరము నకును గాలము సాగును. ఈ విధి బత్తుసులకుం గాంగరము ఎక్కువ కాబోలు !

తుచ్ఛ శృంగారములకుఁ గారణములు మన దురాచారములు

ప్రభావతీప్రద్యుమ్నములోని దోషములం గూర్చిన ప్రస్తావము మనసు గట్టిచేసి యెట్లో చేసితిమిగాని, కవివరమైన ప్రతివాదము నను ఇట సమర్పింపంబూనుట సహజమును సంతోషకరమునైన ధర్మము. శృంగారరసవిషయములగు సాధనములకుఁ గవికాదు ఉత్తరవాది. మఱి యట్టి యనిష్టములే యింద్రభోగములని దోఁచెడి యిక గ్రహించు మన సంఘము! భావనాశక్తి యెంతయుద్ధురమై యుండిననేమి? హనుమంతుఁడు సముద్రము దాఁటఁ జాలినను దననీడఁ దా దాఁటఁ జాలునా? అట్లే, తన యావజ్జీవము నెట్టిస్థితి గతుల నడుచునో వాని సాంగత్యమే మాత్రము లేని తలంపులను దెచ్చుట తరముగాని కోరిక. ఇందులకు మతశాస్త్రములయందే ప్రబలప్రమాణములఁ జూపవచ్చును. దేవలోక మననేమి? ఈ లోకములోని సుఖములు లభించుటకు నాస్పదమైన పదవియే కదా! అనఁగా నీలోకములోని దుఃఖములు నిర్మూలింపఁ బడినట్లును సుఖములు అమేయములైనట్లును భావించిన దేవలోక మేర్పడును. పరమనునది యిహముచే సృజింపఁ బడిన ప్రతిబింబమేగాని యన్యముగాదు. యౌవనము మంచిది. ముదిమి చెడ్డది. అట్లగుటచే దేవతలు నిత్యయౌవను లనియు, మనము యజ్ఞములఁ జేసిన నిత్యయౌవనుల మగుదుమనియు మనుజుఁడు పేరాసచే నెంచుచున్నాఁడు. నిత్యయౌవనమున్న రంభ లుండవలయు. లేనిచో నది నిష్ఫలము. ఈరీతినైహికముల ననుసరించి యీప్రపంచ

మున మనకుఁగల సుఖములు, ఆశలు అను సామగ్రితోఁ గట్టఁబడిన మాయాలోకములే వైకుంఠము, కైలాసము మొదలగు పరమ పదవులు. తుదకు దేవునినైనను సరే, మనుష్యులం బోనివానిగా నూహించుచున్నామేగాని, యతఁ డతీతుఁ డని నోటిమాటయున్నను భావమున నట్టివాఁడుగా సాక్షాత్కరింపఁజేయుట యసాధ్యము. ఆతనికి వేయిచేతులున్నవని సిద్ధాంతముండెఁబో! వేయి మనకుఁగాకున్నను చేతులను వస్తువులు మనవేగదా! మనయొక్క యంగములు, ప్రాణము, మనసు వీనితో నేమాత్రము సాదృశ్యములేని భగవంతు నొకనిఁ గల్పించి స్మరించుట యలవియా? యోజింపుఁడు! అట్లగుటఁ గావ్య వర్ణనములును అనుభవబద్ధములగుటేమివింత! అవి యీ లోకములోని రసములను ప్రకటింపఁజేయు కృతులు. కావున సంఘములోనుండు సౌరభమో దుర్గంధమో వానియందును బర్వియుండుట నైజము. అనివార్యము. రాజకన్యకయయ్యు, దేవేంద్రుని జయించినవాని కూఁతురయ్యు ప్రభావతీదేవి వచ్చి వచ్చి కూఁతలఁ దన మధురమైన నోటితోఁ బ్రేలుట మనకుఁ దలఁపఁగా నెంతో జుగుప్స! శుద్ధాంత కాంతామణియఁట! ఇఁక చర్యలో

ఉ. “వావిరి నెల్లప్రొద్దు . (ఇవి వెనుకనుదాహరింపఁబడినవి)
మ. కలలంగూడిన . . .

చర్య లట్లున్నను నష్టములేదు. ఆమెమాట లంతకైనఁ బచ్చివి!

“మనసునఁ గాకున్న మాటలయందైన
సౌకుమార్యములేని చానలేల?”

వారికందు స్త్రీయనుశబ్ద మప్రయుక్తము. వాస్తవము విచారించిన నీలోపములకుఁ గారణము మన దురాచారహేయజీవితమే

గదా! శుద్ధాంతమునఁట! "పోఁతుటీఁగకైనం బొలమునఁగాని చోట్లఁట!"

శుద్ధాంతవాసప్రభావము

సరే! కలఁకకు గోడలడ్డమా! మనసునకు బీగములు బంధములా! శుద్ధాంతము చేర్పించుచుట యను లఘుకార్యము చే శుద్ధాంతరంగములు నగుదురా? మఱియు, ఈ మఱుఁగే, గాని మానము విడుచుటకుఁ బ్రేరకము! ఎట్లన, ఇట్టివారు చెలులు, గూతికలు, దాసీజనులు మొదలగు మధ్యవర్తుల మూలముగాఁ దప్ప నితరములగు నుత్తమ మార్గములఁ దమనైజమును వలపును వ్యక్తిఁబొందింపఁజాలరు. మధ్యస్థము పిలిచిన సిమ్మటు మానమునఁగొని యుండుటెట్లు? మఱుఁగుగా నైన సగము పాపి పాపక యుండుటెట్లు? శుద్ధాంతమనఁగా సేవకులు మొదలగు పీనుగులతో పాపము సాగునట! గుణవతనముకిది యను కూలమా? మఱియు, ఇట్టి కన్యలకు నితర చింతలే యుండవుగాన తమ చింతయే ప్రధానము. రాజ్యము, దేశము, జ్ఞానము, ధర్మము, వీనింగూర్చిన విచారములునున్న. అప్రయోజకముగా నుంచఁబడి యుండుటచే మనసు పరిశ్రమలేక కృశించి నశించును. ఇట్టివారు స్వసుఖపరాయణుల గాకేమి చిత్రము? మఱి సుఖమనఁగా వీరికి దేహసుఖమనుటఁ దప్ప నింకేయర్థమైనఁ గలనైనఁ దోఁపగలుగునా? ఏ పనిపాటులును లేక తిని, కండ్లొవ్వి, మదాంధలై కాలము భారముగ నుండునట్టి జవ్వనులు శుద్ధాంతముల నున్నను సంతసానులట్ల ప్రవర్తింతురు. విచ్చుకత్తుల పారా లెక్కవయకపోలేది సందు దొరికినంజాలు! సమయము వ్యర్థపుచ్చక త్వరలోఁ గార్యము దీర్చుకొందమను తొందరపాటును గలుగును. అది యుదయమయ్యెనేని, మానము, మఱుఁగు, సౌమనస్యముఁగల శృంగారమెక్కడిది? శృంగార

మునకు బదులు జావళీలు వచ్చి చేరును. పాపము. మనదేశములో నెందఱో స్త్రీలకు దూతికాముఖమైన మోహమేకదా గతి! కన్ను లుపయోగింపఁ బడనందున వీరి కవి మందము లగునేమో! చెవులు అనవరతోద్యోగములో నుండుటవలన చురుకుగలవగునేమో! చిత్రఫలకమో, చెప్పుడుమాటయో కామసందేశపద్ధతులు! ఇవి దప్ప వేఱుమార్గములు మృగ్యములు!

"పురుషుఁడే దేవుఁడు ప్రస్వేదగాత్రుఁడైనను అస్వేదగాత్రతుల్యుఁడు" అని పద్మగంధులు యోజించుటకును యోజింపఁ జేయఁ బడుటకును గలకారణములలో శుద్ధాంతనివాస మొకటి. ఎల్లిన బయటఁ బోయినఁగాని లోకవర్తమానము లెఱుకకు రావు. కూపస్థమండూకముల కాకూపమే పాలసముద్రము. రాజ్యాంగముల నుద్ధరించుటలో నిపుణులైన మంత్రులు, దేశభక్తిచే విరాజిల్లు ప్రతినిధులు, యుద్ధరంగమున శత్రువుల నోడించి కీర్తి యశోభాసితులై దేశదేవతలఁబోని సేనానాయకులు, ప్రకృతిశాస్త్రవిచక్షణులు, తత్త్వార్థగజ్ఞులు, ఇత్యాది చరితార్థుల సంగతి పొంతఁబోక గృహములోఁ గూరుచుండి దొరతనము—అనఁగా నింటివారిమీఁద-చేయు మహారాజుకు తప్ప నింకెవరిని జూడని భార్యకు వాఁడే యఖండపరిపూర్ణుఁడుగాఁ దోఁచునేమో! ఒకే యాకారము గుఱిపెట్టి యస్ఖలితంబుగఁ జూచుచుండిన నది నిరాకారబ్రహ్మమట్టులు పరిణమించునేమో! కాకిబిడ్డ కాకికిముద్దు. తమ తల్లినిమించిన రూపవతులు గుణవతులు లేరని చిన్నబిడ్డలు నమ్ముదురు. పెద్దవారై యనేకులం జూచినపిమ్మటఁ బోల్చిచూడ నారంభించి తక్కినమ్మల యుత్తమత్వము నొప్పికొనుట గలదు. ఇతరు లెక్కువవారున్నారనినంతనే తల్లిమీఁద ప్రేమపోవునా? పోవునని బుద్ధిశాలిని యైన యే తల్లి యేని యసూయ వహించునా? జనముల తారతమ్యనిరూపణకృత్య మొకటి. అనురాగపాత్రములని భావించుకృత్యము

వేఱొకటి. ఈ రెండును సర్వత్ర సైక్యభావముం బూనునవిగావు చూడుఁడు. శంకరాచార్యులు ఘనులైన తార్కికు లన్నమాత్రమున ననే యాతనిని గౌఁగలించికొనవలయునని యెందఱకు బుద్ధిపొడముట యావశ్యకమా? నైజమా? తర్కము బలముగా నుండవచ్చును. రూపము సొగసుగా నునికి, గుణము సర్వసమ్మతము గామి, దానితో సంశ్లేషింపఁజాలిన ప్రవృత్తులు విరుద్ధములుగావు. అట్లగుట వలపున కుత్పాదకములగు వేయి హేతువులలో నొకటియున్నయెడ సర్వస్త్రీలును వానిపైఁబడుదురని నమ్మువారును, నమ్మి యట్లు నడచువారును మానుష్యులా జడులా? స్త్రీలవిషయమై మాత్సర్యము వాల్చువారికి రెండువిధములగు భ్రమలుగలవు. ఏవనగ, తాము పరిపూర్ణులై యున్నంగాని వారు వ్యాసమువరిపూర్ణముగఁ దమ్ముఁ గామింప రనియు, నెవనియందైన నేదైన సుగుణము అధికముగా దేదీప్యమానమైయున్నచో, వాఁడు గంటఁబడినేని, తక్కిన గుణముల సంగతి యాలోచింపక, వానిపై నుద్దండముగాఁ బడుదురనుటయు, ఈయెన్నికలు రెండును హేతురహితములు. సర్వగుణసంపన్నుఁడైనవానితో విసుగుదవిలిన మనసుతో కుబ్జునివాని వలచువారు లేరా? తుదకు ఉన్నతులగు పురుషులునైతము, ఎన్నో తబ్బిబ్బులకు లోపములకు నాకరములైన భార్యలమీఁదఁ జూపు ప్రేమావేశమును, నిరంజనుఁడైన దేవునియందుఁ బ్రకటింపఁజాలుదురా? చిత్తము పలుపోకలఁ బోవును. గోడలచే నెట్లు నిరుద్ధము గాఁజాలదో యట్లే కారణమునకును దుర్నిరోధము. ఇది స్వాభావసిద్ధమని యందఱెఱింగియుండియు, నైరోపాకవులు ప్రయోగించినట్లు ఈవ్యాకుమము మనవారు తమ కృతులలో వ్యాప్తికిఁ దెచ్చియుండలేదు.

మీఁద వివరించిన భ్రమలవలనఁ గలిగిన క్షోభములు రెండు. రాజుగారు దేవి నొకదాని సంపాదించి పురమున నూరేగునపుడు పౌర

స్త్రీలందఱుఁ గామాతురలై మానిని జూడ పరిపరి వికారవేషములతో వచ్చిరని ప్రబంధముల వర్ణింపఁబడియుండెను. ఈ కవుల యూహ యేమనఁగా "రాజా! క్షణిక మైన గల యీ లోకసుఖము లెట్లో ర్తువు! మనము రెండణాల దక్షిణ నాశించి యీ తారతమ్యాదుల నెంచక ధనికులను దొంగభక్తి నాశ్రయించుచున్నాముగదా! స్త్రీలును, మన కన్న నెట్లు శ్రేష్ఠులు? నికృష్టజన్మలే కావున వారిలో నట్టి పిచ్చి యెక్కువ!" యని కాఁబోలు! రెండవది "భర్త దేవుఁడు. కాలుకట్టెదు ప్రాణాయామబ్రహ్మ! కాని నేఁటికి నట్టి యాయన మాటినవా రెవ్వరులేరు. ఒక్క టిరనుటయే కాదు. సృజింపఁబడరు పడఁజాలరు!" అని భక్తిఁ దాల్చియుండవలయునను పాతివ్రత్య ధర్మప్రకటనము. ఏమి యీరాజులకుఁ గల దైన్యమహిమ! పరిపూర్ణులని తలంపఁబడరేని భార్యలు చేయి వదలిపోదురా! భార్యలుమాత్ర మంత పరిపూర్ణులా? మనుష్యులలో మనుష్యులమని యెల్లరు మన, సంసారము సాఁగదా! మఱి సభలకు బిలిచికొనిపోయిన వివేకానందస్వామి, గోఖలే, మున్నగు మహనీయులం గాంచి, "వీరు గొప్పవారు" అని భార్యలు మెచ్చికొనిరేని, తనను మాటినవారెవరను భయము దాల్చు మగవారి నీచతకొలఁది నిర్ణయింపఁబోలునా? స్త్రీలు గుణము కొలఁది వలచువారైరేని అది శ్రేయోహేతువేగాని యనిష్టసాధకమా! వారి హృదయానందము వర్ధించియైనఁ బురుషార్థము సాధింపఁ జూతుముగదా!

మోహప్రకృతి

మన గ్రంథములలో చిత్తవిజ్ఞాన మత్యల్పము. అనఁగా పూర్వకావ్యములఁ దప్పఁ దక్కిన యర్వాచీన గ్రంథములలో ననుట. పురుషుఁ డెందఱు స్త్రీలనైన గోరవచ్చునఁట! తప్పు లేదు! తప్పేల? దక్షిణ

నాయకా! కృష్ణశాస్త్రీ! స్త్రీలు అన్యపురుషులమీఁద మనసు పోనిచ్చిరేని, అమ్మో! ఎంత పాపము! పాతాళమునకు మఱింత లోఁతుగాఁ ద్రవ్వినఁగాని యా పాపము నిలుపలేము! కన్ను గదల్చిన జాలు! ఆపి బాంధకీ! దుర్మార్గురాలు! పురుషులకొక న్యాయము, స్త్రీలకొక న్యాయమునుగా నేల విధింపఁబడెనో చెప్పువారు లేరు! అది యటుండనిండు! స్త్రీ మనసున్న జడము గాదు. తిర్యగ్జంతువుఁ గాదు. ఆత్మగలిగిన మనవంటి చేతనము. మన మేరీతిని స్నేహితులు, బంధువులు అన్నదమ్ములు, కొడుకులు, భార్యలు (బహువచనము హిందూజనులలో నయోగ్యముగాదు) మొదలగు ప్రాణసములతో సహేతుకముగనో నిర్హేతుకముగనో, కాలవశమున భేదింతుమో, ఆరీతినే స్త్రీలును భేదము గొనకుండుటకు కారేమి యంత్రములా! మానవులు గారా! భేదము గొనినంతనే వారల నెవ్వరుఁ దుష్టులని గణింపరు. మఱి కారణము లారసి తీర్మానింతురు. మనలో స్త్రీ నడవడిఁ గూర్చి సిద్ధాంతము చేయునపుడు ఖండనమే గాని విచారమెక్కడిది? అట్లగుట గొప్ప బుద్ధిచేఁ బ్రేరితమైన భర్తమీఁద విరక్తి యనునది యొకటున్నదని మనవారికిఁ దెలిసినను, బహిరంగముగ నొప్పుకొనరు. కావ్యముల నిట్టి చిత్రచరిత్రలు వర్ణింపఁబడి యుండలేదు చూడుఁడు, తన భర్త శీలాభిమానము విడిచినవాఁడైన బత్ని యేల వానిని విడలరాదు? అన్యాసక్తుఁడై యిచ్చిన బాసమఱచినఁ దనకు నట్టి మఱపేల రాఁదగదు? లంచముకొఱకో పగచేతనో మాతృద్రోహముఁ జేయువాఁడై తన దేశమునకు నాశముఁగోరి శత్రురాజులకు సాయము చేయఁ గడఁగెడు దురాత్ముని భార్య శిరశ్ఛేదనముఁ జేసిన నకృత్యమా? సుకృత్యమా? మఱి దేశభక్తుఁడై నిరంతర యత్నములచే దేశాభ్యుదయము నభివృద్ధిఁ జేయువాని నేల ప్రీతిపాత్రుఁడని చేరువఁ జేర్చుకొనరాదు! ఒక పతివ్రతా ధర్మమున్న

ఏం కేధర్మములును బలికి రావా? అవి నశించుచూ? వాని నుపాసింపకున్న నవి కీడు తెత్తునా? ఈ పాతివ్రత్యము సిద్ధించు ప్రకృతియొక్క గృహము సూత్రమె. అదియే పతిభక్తికి జన్మస్థానము! దేశోద్ధారక ధర్మములకైనను నిది సూక్ష్మవమా! అలనాడు మహమ్మదుఘోరీకి నాహ్వాన సందేశము పంపి దేశము నొంగలకు సమర్పించిన జయచంద్రుని తనప రాణి విగ్రహమో ఎవ్వడో పెట్టియుండిన నాము కొక దేవాలయము కట్టించి పూజ సేయుచుందుమా? పతిభక్తి నేటఁ గలిపిన వారలను నొక్క లెక్కసేయుట మన యాచారము! పతులను గుణములఁ గొలచి వర్తింప నెరిగిన విసర్జించిన భార్యల యుద్దేశములను గారణములను గణించి, వీరియందును గౌరవలాఘవములనిరూపించి చాటితిమేని, భర్తను వదలినవారిలో ననేకులు మహాత్మురాండ్రని యేర్పడును మఱియు వదలనివారిలో ననేకులు పేదబుద్ధిగలవారని, వీరికివారిని సచాత్మురాండ్రనయుఁ దెలియక పోదు!

ఏదేని యొక్క ధర్మమును మాత్రమే పట్టి మనుష్యుల చరిత్రల గణింపఁజూచుట వ్యర్థము. అందును ఆధర్మమును డీ తొలఁగిన వారి స్వభావము, స్థితిగతులు, కారణములు కాంక్షలు, వేనినిం బాటింపక తీర్పుచేయుట కన్నులు పోయిన కబోదితనము.

దీనిచేఁ గావ్యములకు గొప్పలోపము సంభవించినది. ఏదియున్న, శృంగారమనిన నేకవిధమైన శరీరయోగమని యెట్లుభ్రమించిరో, యట్లే జారశృంగారము నేకగతిం బోవునదియని యూహించి, నరుల మనసులు నానారూపములైన చిక్కులం దాల్చినవనుటఁ దెలిసికొనక, విసుగు పుట్టించునంతటి యభిన్నవర్ణనలఁ జేయు దౌర్భాగ్యము. జారస్త్రీ! తెల్లఁ జెడ్డవారటఁట! కంఠ గావరముచే నన్యులఁ గోరువారఁట!

ప్రబంధముల లోని పతివ్రతల మాత్రము కొండకావరముచే గోరువారు గారా? ఇంకేవరము వారికున్నది? శృంగారము విశృంగారము. దానికి నిచ్చిన్ని జారత్వమును నిచయుంజేసి జతగూర్చిరి. మనుష్య స్వభావమును పరీక్షించి ప్రాచీక యలంకారశాస్త్రములు దలచిడి కొన్నింటకుఁ గలిగిన దుర్గతి యిది!

సంసారికి నిర్గవ సాహసకృత్య పతివ్రతలన్న నైరోపా మొదలగు వృద్ధిభూములలోని ... మేము రుష్యా వారికిని జపాను వారికిని కొన్ని యేండ్లక్రింద ఘోరయుద్ధ మాప్రాప్తమైనప్పుడు, రుష్యావారి రణ సన్నాహముల యొక్కయు, కోటలయొక్కయు, సైన్యములయొక్కయు మర్మముల నెఱుంగ జపాను రాజ్యములోని నారీగణములు కొందఱు బుద్ధిపూర్వకముగ వేశ్యపకీర్తి నొందినవారై, తరుణమునందు శత్రుసేనా నాయకుల యొద్ద భోగములకుం గూడ సమ్మతించి, యమూల్యవృత్తాంత ములను దేశ ... చేసి యుపకార రాజ్యపట్టమహిషులైరని వినియున్నాముగాదె! వీరిని నీచ పతితలని భావింపనొప్పునా? గృహ ధర్మము, దేశధర్మము విరుద్ధగతులం బోవునవియైన నో దేశధర్మము నెడ నెక్కువ గౌరవముఁ గలవారా నికృష్టులు! గృహమునకు మించి నది లేదనువారా? యోజింపుడు! సృష్టి ననుసరించి కాలము లేర్ప డును. సంఘపరమైన సృష్టిలో తత్త్వపరిశీలనము చేయువారికి హింగు వు, నీతులు నుత్తమమువంటి హీనములకు తోడ్పడమానవు. ధర్మ ముల పరస్పర ప్రాతికూల్యము విగోపియనలు విమర్శించినట్లు మన వారు చేయలేదు. కారణము, మూఢభక్తిపరాయణులు గావున. యోజించి యనుష్ఠించిన గుణదోషములు గాన్పించును. యోజనలేక చేయువారికి సందేహ మెక్కడిది, సత్యాసత్య విమర్శ మెక్కడిది? తాటాకులలో వృద్ధ ప్రచారములో ప్రమాణములు. మనసుగాదు.

కావునఁ గావ్యములోని కన్యకలకెట్లో, సిద్ధాంతములకు నా రీతినే మన
స్సనునది యడుగంటిన ప్రకృతి.

వీరయుగముల స్వాతంత్ర్య మఖండము

మూఢభక్తి ప్రాబల్యమునకు రాని భారతకాలములో ధర్మముల యన్యోన్యవైరముం గూర్చిన శోధన లుండెననుటకు దృష్టాంతములు గలవు. అన్నమాట ప్రకారము తమ్ములు నడువవలసినవారైనను భీమార్జునులు ధర్మజుం గినిసి తూలనాడలేదా? సత్యము భూతదయకు ఈ రెంటికిని బాధ్యతగలిగినచోట్ల, భూతదయయే శ్రేష్ఠతరమని కృష్ణుని యుపదేశము. పతులకు లొంగి వినయవిధేయతలతో నడువవలసిన విధిగలదయ్యు ద్రౌపది సభాముఖముల ధర్మరాజాది పురుషులఁ గఠినాక్షరంబుగాఁ జీవ మిచ్చి పలికి క్షత్రధర్మోద్ధరణముగావించి యనన్యశకీర్తివైభవోపేతయై వెలింగెఁగదా! ఈ వెనుకటివాళ్ల చెప్పెడి పతివ్రతాధర్మము లామెను మించి వెలయువారా? చవిసారము లేని పాత్రములకు దారిచూపినది రామాయణము. భరతుఁడు మొదలగువారు నిర్వికల్పులు. భారతవీరులు సవికల్పులు, మనుష్యులు, దారుయంత్రములుగారు. "సంతతక్షముండు సంతతతేజుండు నగుట పాపమందు రనఘమతులు" అని 'తాఁబట్టిన కుందేటికి మూఁడే కాళ్లు' అని వాదించు మూర్ఖమానసులఁ దీసివైచినది ద్రౌపది. ఆమె దివ్యచారిత్ర మీయాఁటికి నుత్తమసందర్శనము. పౌరుషము గలవారు విమర్శము, కారణశక్తి, నిర్భయహేతువాదము, వీనిం జూచి జడియరు. దైన్యముం గూడుచు శుష్కసత్త్వులకు నన్యశాసితములగు నాచారాదులు ప్రధానములు. స్వాతంత్ర్యము లేనివారగుటచే స్వేచ్ఛాభియోజన ప్రాగల్భ్యము వారికి నలభ్యము. ఇఁక విమర్శనము, కారణానుకార ప్రచారము, ఇవి యెక్కడివి?

హిందూదేశములోని కవులు స్వబుద్ధి నుపయోగింపక శాస్త్రములు, ప్రాచీనగ్రంథకర్తలు, పోయినదారినే గొఱ్ఱెలమందవలెఁ బోయినవారగుట వారి కావ్యములఁ బరిశోధించుటచే నా కాలమున దేశస్థితి జనుల నడవడి ఇత్యాది చారిత్రకాంశముల గుఱుతెఱుంగుట దుర్ఘట" మని యొకానొకరు నుడివిరి. ఇందు సత్యము లేకపోలేదు. కాని యీ కవులు వర్ణించిన జాడలును తమకాలమునాఁటి వారి జీవితముచే ఘనముగఁ గాకున్నను నల్పముగనైన నిర్ధారితములు గాన, వీనిచేఁ జరిత్రాంశములఁ గనుఁగొనవచ్చుననియు, భాషయొక్కయు దేశముయొక్కయు చరిత్రమును అన్యోన్య సామ్యముండాల్సిన యవి గాని యేమాత్రము సంబంధము లేనివగుట యశక్యమనియు, స్థిరీకరించుట యీ దీర్ఘ వ్యాఖ్యానముయొక్క ముఖ్యతాత్పర్యము.

సూరన్న ప్రదర్శించిన యభవ్యశృంగారము, దేశీయుల యనాచారముంబట్టి యేర్పడిన వికార మన్నంతన, యీకవి నిర్దోషియని చెప్పుట కష్టము. రసపోషణమునకుఁ బ్రతికూలములైన విషయముల పొంతఁ బోనేల? పోయెంబో యిదియు నుత్తమ నాయికానాయకుల స్వభావమని చాటనేల! జనసామాన్యముకన్న నెక్కువ సౌమనస్యము లేకుండుటయు నొక కళంకము గదా! మఱియు అట్టి సౌమనస్యము కవి గలవాఁడని కళాపూర్ణోదయముంబట్టి నిరూపించితిమేని—నిరూపింపఁ గలుగును వైశిష్ట్యమున్నది—యీయుత్తమగుణమును ప్రభావతీ ప్రద్యుమ్నము చేయు కాలమునఁ గోలుపోయి యుండుట యొకదోషము. పశ్చాత్తాపముఁ గలిగించు క్షయము! వయసు హెచ్చుటచేతనో, మఱి యెందుననో, భావనాశక్తి వాడువాఱి యుండును! కల్పనాప్రతిభ మిక్కుటముగ నుండిననాళ్ళలో వ్రాయంబడినదగు కళాపూర్ణోదయముయొక్క గుణదోష ప్రకటనమును మఱల నందుకొందము.

ద్వి తీ య భా గ ము

మొ ద టి ప్ర క ర ణ ము

కాలసరణి—హేతుసరణి

కథను వివరించు పద్ధతులు రెండు. విషయములు జరిగినట్లు కాలక్రమానుసారముగాఁ జెప్పుట, కాలక్రమమును వదలి స్వారస్యముగు నే సందర్భమునైనఁ బ్రారంభించి పిదప వెనుకముందరలుగా కథను బెంచి పూర్తిచేయుటయు ఇందునకు దృష్టాంతములు. భారత రామాయణములు కాలక్రమానుసారముగా వ్రాయఁబడినవి. ఈ యితిహాసములలో వీరుల వంశావళులు, వారిజన్మము, వయసు, పెరుగం బెరుగ సంభవించిన కష్టనష్టములు, ఇత్యాదులు కాలోపగతంబైన వరుస మేరకుఁ జూపఁబడియుండుట సర్వజనవిదితము. ప్రభావతీప్రద్యుమ్నముం గమనింపుఁడు. కాలముంబట్టి కథ నేర్పఱిచియున్నఁ దొలుత వజ్రనాభుని వృత్తాంతము, వాని తపోమహిమ, నాగలోకదండయాత్ర, మహేంద్రపరాజయము, ఇవి వర్ణింపఁబడి యుండును. కవి యిట నవలంబించిన మార్గము వేఱు. 'ఇంద్రుఁడు శ్రీకృష్ణదర్శనార్థమై విజయంచేసి' యని ప్రారంభించి, కార్యమేమని యాతఁ డడుగుఁడు, తాను గతపూర్వకథ కొంతమట్టుకు విన్నవించినట్లు కారణములు వెల్లడిచేయుటకునైన చర్చలచేఁ గథయొక్క యాదిని దీసికొని వచ్చినాఁడు. దీనికిఁ బాశ్చాత్యు లిడినపేరు 'తర్కక్రమము' అనఁగా కార్యమునుండి వితర్కించుచుఁ గార్యములు పుట్టుటకుఁ దత్పూర్వమే

ప్రసిద్ధికి వచ్చియుండిన హేతువుల నరయుట. తర్కక్రమమను మాట కైన ' కారణక్రమము ' అనుట స్పష్టతరము. కాలకారణ క్రమములకుం గల వ్యత్యాసముఁ జూపుట కొక నిదర్శనము:—ప్రాతఃకాలమున నిద్రలేచి భూమి తడిగా నుండుటఁ గాంచితిమేని గాన తేమను బట్టి రాత్రి వానకురిసి యుండు నను హేతువు దెలిసికొందుము. వస్తువుల స్థితి—అనఁగా నునికికి వచ్చిన విధమును—పరికించి చూచిన వాన దొలుతటిది. తేమ తరువాతిది. మనకు వస్తువులం గూర్చిన యెఱుక పరముగాఁ జూచినఁ దేమ యాదిమసత్తు. వాన దానినుండి దెలిసికొనఁబడిన యనుమానము. కావున స్థితిపరంపరలనిర్ణయింపఁ జూచితిమేని యాదిమధ్యాంతములఁ గాలము ప్రకార మరయవలయు. వస్తువులు పుట్టిన జాడ నటు విడిచి, దానికి హేతువులైన వానిని వెదకుచు వెనుకకును, దానినుండి సంభవించిన ఫలముల నరయుచు ముందునకును విచారములు సల్పితిమేని యయ్యది కారణక్రమము. వస్తువుయొక్క తత్త్వము ప్రకాశితమగుటకు నీ రెండు విధంబులు ననుకూలించినవ. వానను ప్రథమమునఁ జేర్కొని హేతువును గొని యాడి వానియందుఁ దదనంతరము పుట్టినది తేమయన్నను ఒక్కటే. తేమను దొల్తఁ జూపి యా సిద్ధికి నేమి కారణ మని యాలోచించి వాన హేతువని యటు తరువాత స్థాపించినను ఒక్కటే. ఆలోచనయొక్క ప్రారంభావసానములు భిన్నములు గాని యది పోవుత్రోవ యొకండే. ఇట్లు ద్వివిధగతులఁ జరించినను సిద్ధాంతవ్యత్యాసము లేమికిఁ గారణ మేమన, స్వభావమునఁ గార్యకారణజాలంబు నిర్వికల్పమగు క్రమమును దాల్చి యునికి. వానచే నేల తడియగుటయు, నేల యంతయుఁ దడియుటకు వానఁ దప్ప నింకే హేతువును లేకుండుటయు, నిజములైన, నీ ప్రత్యయముల నొకదానినుండి యింకొకదానిని వ్యక్తపఱచుట సుసాధము. నికరముగా నీయవయవమునే యాధార

ముగఁ గాని సూచింపవలయునను నిష్కర్షయుండదు. హేతువులయుఁ దత్ఫలములయు ననవరత సాంగత్యమే యుభయక్రమములకుఁ దావలము.

వస్తుతత్త్వ పరిశీలకశాస్త్రములలోఁ గాలక్రమమునకుఁ బ్రసిద్ధి యెక్కువ. ఎంచుకన, ఎత్యాది సృష్టిలో నాదియో గానినే గ్రంథమునను ఆదిగాఁ జూపిన శాస్త్రమునకు వైశద్యము. కావ్యములయందుఁ దత్త్వముగాదు ప్రధానము. మఱి రసము. అట్లగుట సుత్తము మీఁద గాలక్రమమును విసర్జించిన బాగు. ఎందుకన,

'కృతినాయకుని తల్లి గర్భము ధరించినది. పది నెలలకు సుతోదయము. పిమ్మటఁ బెరిగినాఁడు. చదువు సాములు నేర్చినాఁడు,' ఇట్లని వ్రాసితిమేని రసము రెండు విధములఁ జెడును. నాయకుఁడు పుట్టి పెరిగిన విషయములలో మనకేమి యక్కఱ! లోకములో నున్న వారందఱు పుట్టకయ పెరుగుదురా! మఱి వానియందు మనకుండు శ్రద్ధకు హేతువు వాని యొక్క గొప్పతనము. గొప్పతనమనఁగా గుణములచేతనో, తన పడినపాట్లచేతనో, తాను సాధించిన మహోద్దండ కార్యములచేతనో, మన మనసులఁ దనయొద్దికి లాగికొను గుణము. కావున నట్టి ముఖ్యాంశములను, వానితో గాఢముగు చెలిమిఁ జెందిన విషయములను మాత్రము ప్రచురించిన రసము సాంద్రముగ నుండును. లేనియెడ బానెఁడు నీళ్ళలో వైచిన గచ్చకాయంత బెల్లమువలె నది హీన మగును.

రామాయణ భారతముల విషయానుక్రమణిక

రెండవది. పుట్టె, పెరిగె, నేర్చె, దేశయాత్ర వెడలె నిట్లని వ్రాసిన నొకసంగతిఁ దెలిసినంత నంక ముందు ఘనమైన కార్యమో

ఫలమో గలుగునను శంక మనకుఁ గలుగదు. కావున నుద్వేగముతోఁ జదువుదమను కుతూహలము పొడమదు. ఇఁక ముందేమి వచ్చునో చూతమని మనసు తహతహఁ గొనదు. కథయందు నవధానము జీర్ణ మగును. ప్రస్తుత విషయముతోఁ దృప్తిఁ జెందియుందుము. తరువాతి వృత్తాంతములు తామై నిదానముగ వచ్చువఱకు నుద్రేకములేక వేచి యుందుము. చూడుఁడు. రామాయణములో, రావణుడు సీతనెత్తి కొని పోవువఱకుఁ గథ కొంచెము కొంచెముగా విడిచి విడిచి చదివినను ఆయాసము దోఁపదు. అటుపిమ్మట "అయ్యో! సీతగతి యేమాయెనో! పగఁదీర్పక శ్రీరాముఁ డూరకుండునా! యుద్ధ మెట్లు చెల్లినది! ఆ పరమసాధ్విని రావణుఁడు చెఱచినాఁడా! ప్రాణములతో నుండ నిచ్చెనా! భర్తయు మఱఁదియు నామెను రక్షింపఁజాలిరా! చెఱఁ దలఁగినను సౌఖ్యపడెనా! ఇత్యాది బహుళభంగుల హృదయ మల్లల నాడి యామె జీవితము తుదముట్టువఱకు నన్నివివరముల నెఱుంగ సల జడిగొనును. కావ్యము ముగింపునకు వచ్చినను నాపెపై మనకుండు చింతయు ప్రీతియు గౌరవమును ముగియవు. అనేకులు వాల్మీకి బహి రంగము చేసినది చాలదని, తము తమిఁ దృప్తిఁజెందుటకై యయో ధ్యలో పట్టాభిషేకానంతర మాయమ్మ యెట్టి క్రీడావినోదంబుల ననుభవించెనని యూహించి యాయమ సుఖము దమ సుఖముగా నానందతురు. ""భోగము లెన్నియున్న నేమి? ఆనాఁటి పరిభవ మమ్మానవతి హృదయముఁ బాయునా? శల్యమువలె నాటి వేదన యొనర్పకున్నె? అట్లగుట శ్రీరాములకు వ్యసనము దోఁపఁగూడదని బయట నాటలు పాటలు నవ్వులు నెన్ని పచరించినను లోన నానాఁ టికిఁ గ్రాఁగి క్రుంగకున్నె!" యని యాక్రోశించువా రెందఱు! మఱి, పారంపర్య నీచమును నీతియని భావించు నితరులు "రాముఁడు మన యట్టిఁడె! పరుసి యింటఁ గాఁపురమున్న యాలియెడ సందియముఁ

దాల్పకుండునా ? తాల్పఁడేఁ మగవాఁడా ! కావునఁ దప్పక వెలివేసి యుండును" అని యెంతురుగాఁబోలు ! ఇట్లు పల్దెఱంగుల నమ్మహాదేవి నొక నిమిషమైన నెడఁబాయఁజాలక మనస్స్వాంతము లాయమం జుట్టి రక్షకసైన్యము లట్లు గాచుచు నామె కారోపింపఁబడిన యవస్థలఁ దాల్చును. దీని కేవి ప్రమాణము లందురో, మీ యనుభవమును, పుంఖానుపుంఖముగ బయలువెడలిన ఉత్తర రామాయణము, మైరావణ చరిత్ర మున్నగు నపరరామాయణములును, వాల్మీకియొక్క మాహాత్మ్య మేమనవచ్చును ! అతని భావనాశక్తి తాఁకినఁ జాలుఁగా, మనకుండు బడుగో బక్క యో యైన ప్రతిభయును సాంగత్యప్రేరణచే రేగి యావచ్ఛక్తిని బట్టువట్టి బయట. బెట్టి విజృంభణముతో నెందఱు వట్టినను నాపరానిదై "భావాంబరవీధి" విహరించును ! కవి బ్రహ్మల చందమిట్టిది. తామిడిన యారగింపుతో రక్తి పూర్తియై యంత మొందదు. మఱి యారగింప నారగింప నింకను గావలయునను స్పృహ ప్రజ్వరిల్లును. ఆత్మకేళియందు విరతికాస్పదమైన రతి యెక్కడిది. రామాయణంబున సీతాపహరణమెట్టులో భారతమున ద్రౌపదీవస్త్రాపహరణము నట్టిద. పాంచాలీపరిభవము రక్తముతోఁ గాని తదితరములతోఁ గడిగివేయఁ గాదని మనసునకుఁ దట్టని మనుజులున్నారా! ఆ కార్యము నెఱవేఱువఱకు సందేచిత్తములు హత్తి యూపిరాడనట్టు లుండును. అయిన నొక విజ్ఞప్తి. ఇప్పుడు వ్యాప్తిలోనుండు భారతము దాని కాదికవియైన వ్యాసుఁడు వ్రాసినది గాదు. * వ్యాసప్రోక్తము గొంత భాగముమాత్రము. గ్రంథము సుప్రసిద్ధమగుడు జైనులు, వైష్ణవులు, బౌద్ధులు, స్మార్తులు, వీరశైవులు, పౌరాణికులు

* ఇప్పటి భారతము "జయ" యను పేరిటి చిన్న వీరకావ్యముయొక్క పరిణామము. "జయనామకంబునను రాజితభంగి జగత్త్రయంబునన్ బూజిత కీర్తి యొసగడు" (స్వర్గా. 89)

మొదలగు తెగలవారందఱుఁ దమతమ సిద్ధాంతముల నందులోఁ జొనిపి యా యితిహాసమును బాడుసేసిరి గాని, మూలకవియొక్క భావగాంభీర్యము గణనాతీతమగుటంజేసి యది యింకను బొత్తిగఁ బూఁడి యింకి, నిర్మూలముగాకున్నయది ఇది మన దేశముయొక్క భాగ్యములలో ప్రాథమికము. మతముల వాతఁబడియు జీర్ణముగాక బ్రతికియుండుటకన్న మించిన మాహాత్మ్యము త్రిలోకముల మూల మూలలగా వెదకినను దొరకదు! అట్టి మాహాత్మ్యముగల భారతముం దలపోసిన నానందముచే గనుల నీరు గ్రమ్మునే కాని, నాలుక తుదకు మాటలువచ్చునా! పలుకులు దుస్తరములు గదా! మనసు దుర్భరమైన. ఆరణ్యశాంతి త్రయములు ముక్కాలు మువ్వీసము కృత్రిమ పర్వములు. తక్కినవానిలో నాదికవి వ్రాసిన ఫక్కినే విశుద్ధముగ నీ కాలమువఱకు వచ్చిన నెవ్వియును లేవు, గాని సరాసరికి శుభ్రములని యంగీకరింపఁబడఁ జాలినవియ. కావ్యక్షోభ నాపాదించు రెండు దుర్విపత్తులందుండుట రసికుల పాపఫలము! ఎవ్వియన. దుర్యోధనుఁడు పాండవుల నడవికిఁ దోలుట యొకటి. పంద్రెండేండ్లుగూడ నజ్ఞాతవాసమే విధించియుండినఁ బాండవుల బ్రదుకెట్లయినఁ గానిండు, మనకు వైరస్యములేని కావ్య శ్రవణానందముగల బ్రదుకు దప్పి యుండదు. పాండవుల యరణ్య ప్రవేశముచే మనకైన ప్రాప్తియేమని తెల్పుదు? దానికన్న నెన్నియో మడుంగులు క్లేశకరమగు వర్ణాశ్రమాది ధర్మములంగూర్చిన మతివిహీనసూక్ష్మప్రసంగ ప్రవేశము. అరణ్యరోదనమఁట! దానికంటె దిక్కులేనిది కావ్యములలో వేదాంతరోదన! ఆ ధర్మరాజు శుద్ధముగ వదరుఁబోతు! ఋషులను జూచినచే దండము బెట్టి దూరముగాఁ దన నీడయైన వారికి సోఁకనట్లు తొలఁగి పోవుచుండిన నెంత పుణ్యముగా నుండును! కాలక్షేపార్థము అడిగిన ప్రశ్నలే యడుగుచు, నుత్తరము లెంత విరుద్ధములుగ నున్న గంగి

రెడ్డురీతిఁ దలయూఁచుచు నాయన సల్లాపనములు సలిపె! మన కవి ప్రలాపములు! రెండవ విపత్తు ఏదియందురో ఆ భీష్ముఁడు పెద్దమనుష్యునిరీతి గుటుక్కుమని చచ్చి జన్మసాఫల్యమునొందక కొన్ని నెలలు క్రిందఁబడి యుండెను! మన గ్రహచారముగాకున్న భారతవీరులనెల్ల నుత్తముఁడని పొగడ్తఁ గన్న యాతఁడు పరస్పరాసంగతవిచారముల నెల్ల మన నెత్తిని, గట్టియుండునా? ఋషి సందర్శనము. భీష్మోపదేశము, అను నీ రెండు తరుణములు సాకులుగఁ జేసికొని యీ మహాదేశములో నెన్ని వాదములు, వేదములు, మతములు, తత్త్వములు బయలు వెడలెనో వానినన్నింటిని సులభముగ లోకులలోఁ బ్రసరింపఁ జేయుకొఱకై యీ యుత్తమోత్తమ కావ్యములో నిమిడ్చి దానిని కంటకపాషాణవన్యసత్త్వభయంకరమైన మహారణ్యముఁగా నొనర్చిరి.* కవిత్రయమువారీ చిక్కుల విడఁదీసి విడిచి యాంధ్రభారతము మాతృక కంటె రసవత్తరముగ నొనర్చిరికాని, జనాపవాదశంకం జేసి యేమో, వారు పూర్తిగా సవరింపలేదు. రామాయణమునకు కథాసంయోగము అఖండము. ముఖ్యాంశములనుండి దృష్టిని పెడత్రోవకుఁ దీసికొనిపోవు సంగతు లంతగా లేవు. భారతమున నుపశాఖలు మెండు. కొన్ని శాఖలునుగావు, ఏ సంబంధమును లేనివగుట. కావున నప్పుడప్పుడు దారిఁ దప్పి పరిభ్రమించువారమై పిమ్మటఁ గష్టపడి కథారాజమార్గమునకు వచ్చులోపల తత్పూర్వము పఠించిన భాగములు మఱపునకు వచ్చుటయు సహజము. మఱపులకు రాకున్నను వానిచే హృదయములో దీపించిన భావనాశక్తిం గొని పరిగణించిన భారతమునకు గౌరవమధికము. ఒక్క యధికమన్నంజాలదు. హస్తిమశకాంతరమన్నను సత్యమునకు నగౌరవము రాకు?

---

* మహాభారతము "సంహిత" యనఁబడుట కిదియొక కారణము.

ఈ యితిహాసములు సైతము కాలక్రమముగా వ్రాయఁబడక కార్యకారణరీతిగా కథలకెల్ల నాధారభూతమగు విషయముతో నుపక్రమింపఁబడి యుండినచో స్వారస్యమింకను నుద్ధురముగనుండును. ఇవి త్రొక్కిన మార్గముననే వీనిలోని గుణములు మాత్రము లేని చిల్లర కావ్యములు తెఱచుచుపోయియున్నవి.

“అనేకవిధ పదార్థప్రపంచసంచితంబు, నుపపర్వమహాపర్వోప శోభితంబు” గను నుండుట యొక్కకతముగ, నాదినే భారతమునఁ గథాసంగ్రహము నిర్వర్తింపఁబడి యుండుటయు, “ద్వాపరాంతమునఁ బాండవధార్తరాష్ట్రులకు మహాఘోరయుద్ధంబయ్యె” నని వక్కాణింపఁబడి యుండుటయును. ఇందుచేఁ గథ కొంతమట్టునకు నేకీభావముం జెందుట, చదువరులకు ముఖ్యాంశములు గజిబిజిలేక యేర్పడుటయు నను శ్రేష్ఠములైన సిద్ధులు సేకుఱినవి. రామాయణము నందును కాలానుసరణముచేఁ గలుగు నైక్యభంగము సమర్థించు కొఱకుంబోలె సంక్షేపముగ నాదినే కథాభాగములు దెలుపఁబడియున్నవి.

కార్యకారణక్రమమునఁ గథను వర్ణింపఁజేసినవారు ఆంధ్రప్రాచీనకవులలో నాకుఁ దెలిసిన సూరన్నదప్ప నింకెవరును లేరు. బహుశః ఈమార్గ సంచారమునకు మొదలిడిన వాఁడితఁడేయేమో ఈవిషయమై ప్రభావతీ ప్రద్యుమ్నముంగూర్చిచర్చించుచో నొక్కింత వ్రాసియుంటిమి. గాని యిందును నది కళాపూర్ణోదయము ననుకరించినదని చెప్పలేదు. కార్యకారణసమ్మేళనముచే నేకీభూతముగా వ్రాయఁబడిన గ్రంథములలోఁ గళాపూర్ణోదయము ప్రథమము. స్వతంత్రముగ నవీన భంగుల రచించుట కవియొక్క మహాప్రతిభకు ఫలము, సాక్షియును.

కళాపూర్ణోదయమునఁ గార్యక్రమము ముఖ్యపద్ధతి

కాలక్రమముంబట్టి చూచిన నీకథకు నాదిమభాగము పంచమాశ్వాసములోని సరస్వతీ చతుర్ముఖుల లీలాకేళి. అనఁగా సామాన్యకవులు వ్రాసియుండినఁ బంచమాశ్వాసము ప్రథమాశ్వాసమై యుండును. చూచితిరా! ఈకవియొక్క కూర్పులోఁ గథా ప్రారంభమునకుఁ గావ్యప్రారంభమునకు నెంతదవ్వో! ఇట్లు దూరస్థములయ్యు నల్లిక చెదరక జిగిబిగిగా నున్నందుల నియ్యవి గాఢాశ్లేషముం గాంచియున్నవి. కథపూర్తిగాఁ దెలియుటకు నైదాశ్వాసములు చదివి తీరవలయు. ఇఁక కథ నెఱుంగవలెనన్న కుతూహలమున్ననో ప్రథమాశ్వాసములోనే యంకురితము! "రంభానలకూబరులవలనఁ గడపట వినంబడిన వాక్యంబొక్కటిఁ దలంచికొని కృతాంజలియై" కలభాషిణి నారదునితోఁ దావిన్న ప్రకారంబు నిరీతి విన్నవించుచున్నది.

సీ. . . . .
ఏను వృథాభ్రాంతి నింతనంతను దాని
వెంబడిఁ జని పల్కు వింటినొకటి
వినుఁడది, యర్ధేశతనయుఁడో యబల! యి
న్నారదు మాటలు నడుమ పేలి
తే. పాడమె నేమయ్యెనల "కళాపూర్ణసుద్ది"
కడమచెప్పుమన్న రంభ యప్పుడ తెలుపనె
నీకు మరి చెప్పరాకుంట నీకథయును
నీకు నాతోడు సుమ్మబ్బ నీకు మనియె.

(కళా. అ ౧. ప ౧౬౧.)

ఇదియే కళాపూర్ణుంగూర్చిన తొలుతటి ప్రస్తావన. ఔత్సుక్యముఁ బ్రేరేచు విధములు చూడుఁడు. రంభ తన ప్రియునికైనఁ జెప్పరానికథ యెట్టిది? ఏకారణముచేత నామె మౌనధారిణి యాయె? సను మొదలగు ప్రశ్నలు తమంతట నావిర్భవించి, సమాధానము తెలియు

వఱకుఁ గథనుండి నురలఁ గన్నెత్తనీక చేయును. కావ్యములలోని యేకీ భావమనఁబడు గుణంబదియె. అనగాఁ నొక పట్టున, నొక గ్రుక్కగా సర్వముఁ గ్రోలమేని దనివిసీయమి. భాగభాగముగఁ జదువఁ బోయినఁ దృప్తి లేదు. ఏలన, సమాప్తి వఱకు నే భాగము నఖండ ముగాఁ దెలియఁబడమిచే.

తే. "ఏనెఱుఁగ వేడ్కపడుచున్న దానవో త
పోధనోత్తమ యాకళాపూర్ణుఁ డనగ
నెవ్వఁ డాతని సుద్దిమున్నేమి చెప్ప
నెద్ది చెప్పరాదనియె నాయిగురుఁబోఁడి."
(కళా ఆ. ౧. ప. ౧౯౨)

అని పలికిన కలభాషిణి పలుకు లా యమవేగాదు మనవి యును. మందుకొఱవి నెఁగ ద్రోసినట్లు నారదుఁడు "ఇదియంతయు నపూర్వంబు నాకునుం జెప్ప రాదు" అని యానతిచ్చు తఱికి మన యుద్రేక మాఁపరానిదయ్యెడు! నారఁదుడు ఈ కథ యత్యపూర్వ మనుట, కవిపాత్రముల మూలమునఁ దనఁ గృతిని దానే యటనట విమర్శించుట కిఁకొక ప్రమాణము. రంభానలకూబరులకు నీ యపూర్వ వృత్తాంతముం గూర్చిన ప్రసంగసమయమున వివరించుచు నారదుఁడు కలాభాషిణితోఁ దన ప్రియునకై నఁదాఁ దెల్పుమికి నా యప్సరన చెప్పిన విధంబు వినుమని యిట్లనియె.

సీ. ... ... రోహారుహాభరణ తత్కథలు వ
చ్చిన నేమి యంటేని వినుము చెలియ
నాకథ లిఁకఁ జెప్పినట్టివారును విని
నట్టి వారును ధాత్రియందుఁ బుత్ర
పౌత్రప్రపౌత్రాది బహుసంతతియుఁ దన
ర్పుచుఁ జిరకాలంబు ప్రచురసంప
దభివృద్ధిశోభిత శుభసౌఖ్యముల గాంతు
రను మాట యున్నది యాదియంద

"యేను నీకది చెప్పిన దీనికొఱకు
నవనిఁ బుట్టఁగవలయునో యని వెఱచెదఁ
బ్రాణవల్లభ యవి తావకాంగసంగ
సౌఖ్యమునఁ జేర్చు నాకు నిష్టంబు లగునె."

తే. అదియు వింటెని గదయని యనిరొుదేని
యేను వినినట్టి పిమ్మట నిట్టిమాటఁ
బలికె నొక్క యమోఘ వాగ్విలసనుండు
గావున వచింప విననీక గాదు నాకు.

(క ళా. ఆ. ౧. ప. ౨౦౧, ౨౦౨)

ఈమాటలతో మనయొక్క యుత్కంఠ గొంతునకు మీఁదుగాఁ బోవును! ఉత్కంఠకుఁ దోడు అద్భుతమును వచ్చి చేరును. ఎట్లయిన, కేవల నిరర్థక వ్యాఖ్యానమైన ఫలశ్రుతిఁగూడఁ గథలో ముఖ్యాంగముగఁ జేర్చినాడే యను విస్మయ మొక్కటి! మఱి, యీ ఫలములు దేవతల కశుభములగు గావున వినవలయునను సంభ్రమ మింకను నుద్గాఢమగును, ఒక పక్షము వారికి మేలుగను. మఱియొక పక్షము వారికిఁ గీడుగను అవతరించిన యీ చరిత్ర మేరీతి భూలోకములో వ్యాపింపఁ గలదని యాశ్చర్యపడమూ! కథ దేవలోకములోఁ బుట్టి యుండుట ఈవఱకే స్పష్టము. ఇఁక దేవతలు దెల్పనిది మనకుఁ దెలియు టేభంగిని? కథ యేమో తెలిసియేయున్నది. లేకున్న నీగావ్య మెక్కడిది? నారదుఁడును,

తే. "అతివ! వినుు రంభకును గల యట్టి భయము
నాకుఁ గల్గుటఁ దత్కథనీకుఁ జెప్ప
గూడ దట్లయ్యు మిక్కిలి కువలయమున
వెలయఁ గలదది వెలయు శ్రోవలును గలుగు!"

(క ళా. ఆ. ౧. ప. ౨౦౪)

అనిచెప్పుచున్నాఁడు. అతని వాక్య మమోఘము! అట్లగుట నెవ్వరికిని నపాయంబు నాపాదింపని యే మంత్రముచే గవి యీక్రియ

సమర్థించునో యని యబ్బురపాటును దొట్రుపాటును జదువరులకుం దలముసకలౌంగదా! మనల నేకాగ్రావధానులం బరవశ చిత్తులం జేయుటకంటె శిల్పసౌభాగ్యమెయ్యది! కల్పనయనంగా నిట్లుండునదే కల్పన. ఊపిరియాడకుండునంత యుద్వేగముం గల్గించునది.

ఆధారవిషయమును గార్యముచే రోయంబడిన కారణముగాం జూపుటయేగాదు. మీంది యుదాహరణములం జూచిన సంగ్రాయములను చిల్లర విషయములం గూడం గాలసరణిగ నికవి వర్ణనసేయుం డని తెలియుచున్నది. రంభానలకూబరు లాడుకొనుచున్న కళాపూర్ణు గాథలు అటు తరువాత నడిచిన కలభాషిణీ నారద ప్రసంగమునం దేలుచున్నవి. దీనింగూర్చిన నిదర్శనము లీగ్రంథములో లెక్కకు మీఱియున్నవి. నారదుండు గాన విద్యాభ్యాసమునకై ద్వారకకు రాకపోకలం జేయుట ప్రథమ ద్వితీయాశ్వాసములలో నివేదితము. దీనికిం గారణము కలభాషిణీ మణిస్తంభుల సంభాషణములో నారదునికిం దుంబురునితోనైన మాత్సర్యమునకు హేతువు, ఆ నారదుండే మణికంధరునితోం జెప్పినట్లు సిద్ధుండు వివరించిన, తుంబురునికి గాన విద్యా ప్రభావంబున వైకుంఠలోకములోం బూర్వ మెప్పుడో నడచిన యునితరభావ్యసత్కారము. కాలక్రమమును బాటింపక నాటక రీతిగాం బాత్రములచే కథను బెంపొందించుటలో సూరన్న యద్వితీయుండు. ఈకౌశల మీతరికిం బరిపక్వము గామిచేతనో, యలంకార శాస్త్రములకు విధేయుండైనందుననో, ద్వారకాపుర వర్ణనము ప్రభావతీ ప్రద్యుమ్నమున నున్నంత సొంపుగా నిటలేదు. కవియే నేరుగ వర్ణించునట్లు వ్రాయుట యొకదోషము మఱియుం బురజనవర్ణనముం గూడం జేసియున్నాండు. ఇది గర్హ్యము. ఏలన, కావ్యమున నే యేపాత్రములు వచ్చునో వానిని మాత్ర ముచితస్థలముల వర్ణింపవలయునేగాని, కథా

రంభమున నిష్ప్రయోజన వర్ణనము లంజేయుట యసంగతి యను విచారము.

కల్పనాదోషములు

షష్ఠాశ్వాసములోని 189-వ పద్యము వఱకు నుండు నంత ప్రౌఢముగఁ దరువాతి భాగములు లేవు. ఈ గ్రంథమంతటితో సమాప్తిజేసియున్న సమ్యాగ్న్యతరమై యుండును. ఏడవ, ఎనిమిదవ యాశ్వాసములలో భావనాశక్తి, ప్రతిభ మొదలగు కవిత్వ మూల శక్తులు బలహీనములు. తుదకు మధురలాలసా పరిణయాదులు వర్ణింపఁ బడకున్నను తత్పూర్వకథచే నూహ్యములు కావున వానిని బొందించియుంట పునరుక్తిఁ బోనిది. ప్రధానాఖ్యానముతో నైక్యము వీని కత్యల్పము. అట్లుండియు నీ నిరర్థక ప్రస్తావనకుఁ గవియేల ప్రవర్తించినాఁ డనుట చింతనీయము.

కథాంగము లేక భావముందాల్చి యొక శరీరముగా నేర్పడి యున్నఁ గళకు ప్రాశస్త్యము. అట్టి గాథసంయోగమునకు షష్ఠాశ్వాసములోని పూర్వోదిత పద్యమునకుఁ దరువాతి భాగములన్నియు విచ్ఛేద హేతువులు. ఇది యెఱింగి ప్రతిక్రియ చేయ నెంచినవాఁడై కాఁబోలు, కథయొక్కయాదినుండి యంత్యము వఱకు 'పూసలలో దారమట్లు' ఇమిడియుండు గతి మణిహార వృత్తాంతముం గూర్చి యున్నాఁడు. ఈహార వృత్తాంతముం దిలకింపుఁడు.

మణిహార వృత్తాంతము

దీనికి నాదిమ ప్రభువు విష్ణువు. అతనిని దపస్సుచే మెప్పించి దానిని బడసినవాఁడు నుగ్రహుఁడు. పిమ్మట బ్రాహ్మణ శాపమున

నహింసు దనవోల్త్రటి యొఱుకయంతయు హతంబుగాఁగా, నూతనావతార గాత్రీ వాని యట్లు నత్యాదాత్ముఁడను పేఁబరఁగి రాజుగాఁ గొంతకాలముండి పిమ్మటఁ కళాపూర్ణునికి మంత్రిగాఁ గుదిరె. సుగ్రహుఁడు మున్ను దేవతాలయములోఁ బెట్టి మఱచిన యామణి హారమును మధురాపురపు బ్రాహ్మణుఁడొకఁడు తీసికొనిపోయి తన యింట బహు వర్షములు పూజసేయుచు నుంచికొని ద్వారక కరిగి శ్రీకృష్ణునకి సమర్పించెను శ్రీకృష్ణుఁడును "దఁడకాకృతి సముజ్జ్వల సంస్తవలీల కేఁతయున్ ఘనముగ మెచ్చి యిచ్చె మణికంధరనాము నకున్" మణికంధరుఁ డలఘువ్రతునకు, నతఁడు కళాపూర్ణునకును, నాతఁడు శిశుప్రాయ యగు మధురలాలసకుం గ్రమముగ నొసంగిరి. అట్లగుట నీహారమును సరస్వతి చతుర్ముఖవిలాసక్రీడయుం బోలెఁ గథనేకీభూతముం జేయు కల్పనలలో నొక్కటి. పూర్వోత్తరభాగంబు లన్నిఁటికిని ఈ హారము సామాన్యము. కథనెల్లఁ బ్రాఁకియుండు తీఁగవంటిది.

ఈరీతి కల్పన మహోత్తమమైనదయ్యు నిష్కళంకంబుగాదు. ఎట్లన, ఆహారము యొక్క నాయకమణి యెవ్వరిహృదయస్థలంబున నెంతవఱకు సోఁకియుండునో, యంతతడవును వారికి సర్వజ్ఞత్వము, వాక్పటుత్వమును సిద్ధించునని విష్ణువు వరము. దాని సత్యము ననుభవమునకుఁ దెచ్చికొనులోపల సుగ్రహుండు శాపహతుఁడాయె! మధురాపురి బ్రాహ్మణుఁడన్ననో దానిని గంరములో ధరింపక పూజ సేయుచు బహు వర్షము లున్నాఁడఁట! వానిభార్యయొక్క చిత్తస్థైర్యమెంత గృధమో! ఆపెగూడ దొంగతనముగానైన దానిని వేసికొనలేదు శ్రీకృష్ణుఁడు మణికంధరుని మెడలో వేసినాఁడు గాని యది "బాలతఁ గనుపట్టు విష్ణుని కలాపము గావునఁ దద్భుజాంతర

స్థితికి చాలకొప్పి గళసీమనయెంతయు గుప్తమై" యుండెనఁట! 'బాలతఁగనుపట్టు' అను విశేషణము సమంజసమా? పూజారి బ్రాహ్మణుఁ డిచ్చినది బాలకృష్ణునకా? షోడశసహస్రమహిషీయుతు నకా! పిమ్మట శిశువుగానున్న సుధురలాలసకుఁ గళాపూర్ణుఁడు వేయఁగా నాయకరత్నము మాపె హృదయఁబు సోఁకునట్లు పడినది! సమయముఁ జూచి పడవలసినచోటఁ బడినవిగదా! ఎంత తెలివిగల పతకము! అట్లు సర్వజ్ఞమైన యబ్బాలికామణి యనేకులు పూర్వ వృత్తాంతముం దెల్పి సత్వదాత్మునకు చరిత్రమునకు వచ్చునప్పటి కాపె "యటునటుఁగదలఁగఁ దన్మణి హృదయస్థలమునఁగాసి కడకేఁగుటఁ దెలివి యుడిగెను!" ఇట్లు వ్రాయుట కామరూపధారణమునకన్న నభావ్యము, ఏలన. సత్యముగా నుండునా యను శంకఁ గలుగఁజేసి కథయందు నమ్మకను భ్రమను బోఁగొట్టుఁ గావున. ఇఁక ముందటి వృత్తాంతమింకను ప్రాయోభావమునకు దూరము.

> వ. "నాఁడట్లు బోధోదయం బగుటయు నుడుగుటయు నేతన్మాలంబులని యెవ్వరు నెఱుంగకుండుటను నిది సామాన్యహారంబ యను తలంపున మావారు దాఁచి మఱచుటఁజేసి నాఁటనుండి నేఁటిదాఁక నిద్దివ్యహారం బెన్నఁడునుధరి యించుటయులేదు నేఁ డాభరణ భరణసమయంబునఁ బ్రసంగవశంబునఁదలంచి కొని చెలులు తత్ప్రాప్తిప్రకారం బెఱింగింప నిది సుముహూర్త లబ్ధంబైన ప్రథమ భూషణంబనియు భవద్దత్తంబనియు నత్యాదరంబునఁ దెప్పించిహృదయ భాగ స్పర్శ నాయకరత్నంబుగా నిపుడు ధరియించి యున్నదాన."
>
> (కళా. ఆ. ౪. వ. ౧౪౯)

ఇందలి యసంభావ్యములు రెండు. కన్యగానుండునపుడు ఆరాజు గాలిమైన సోఁకునా కేవుఁడా యని వ్యథఁగూర్చుచున్న విరహవేదన కాలమున, పెండ్లినాఁడు, ఎన్నఁడునురాని ప్రసంగవశము ఇప్పుడేల పైఁబడవలయును? రెండవది. 'హృదయభాగస్పర్శ నాయకరత్నం బుగా' ధరింపబుద్ధి నిష్కారణముగా నేల పొడమవలయు? లోక

ముతో సగ్ర్రస్తములు, నిర్హేతుకములునైన యాకస్మికములు లేక పోలేదుగాని, పదేపదే వలసినచోట్లనెల్లఁ గాకతాళీయ న్యాయముల నాశ్రయించుట కల్పనకు మిక్కిలి గొఱఁత. కామరూపములు, దివ్య దృష్టి, ఇత్యాదులు యన్నిష్టములను ననుకూలించు సాధనములు గానఁ బ్రశస్తములు గావు. సర్వసందర్భములలోఁ జేరజాలినవి యీకథలోఁ దప్పక చేర్పఁదగిన యంశములని చెప్పవీలులేదు గనుక, ఇట్టి వేసందర్భములను జేర్చుకుంటచేలు. కథకెల్ల సూత్రము నలెనంచు విహార మిన్న వక్రముల కాస్పదమగుట చింతావహము!

షష్ఠాశ్వాస మధ్యభాగమునకుఁ దరువాతి భాగములు తుచ్ఛ ప్రబంధరీతిని వ్రాయఁబడిన భావవిహీన ఘట్టములు గావున వానిని ప్రత్యేకముగ విమర్శించుటొప్పదు. తత్పూర్వభాగములలోఁ బ్రతిభా భావము, కృతినిర్మాణ చాతుర్యము, నివన్నియుఁ బుష్కలముగ ప్రకాశించునట్లు రచించిన యీమహాకవి నీరసవర్ణనములకుం దిగుటకుఁ గారణములు, కాలదోషములును, అలంకార శాస్త్రములయెడ వినయవిధేయుఁడై 'సకలలక్షణసంపన్నము' గా వ్రాయఁ బూనిన దౌర్భాగ్యపుఁ బ్రతిజ్ఞయును. మహాకావ్యమని శాస్త్రకారులచేఁ బేర్కొనఁబడినదాని సాత్మ్యసింపఁబోలు, కవిత్వమున కిత్తాపత్తి మాపాదించెననుట స్పష్టము.

ప్రథమభాగములోని పొరపాటులు

ప్రథమభాగమున * కాలదోషము లంతగా లేవు అనఁగా ప్రబంధముల తీరు తక్కువయనుట. మఱి సర్వలక్షణ సంపన్నతచేఁ గలిగిన దోషములు పెక్కులున్నవి. మణికంధరుఁడు తపస్సు చేయుటకు

* నేను ప్రథమభాగమనదగి ౬-వ ఆశ్వాసములోని ౧౭౫-వ పద్యము వఱకు నుండు భాగమనియు, ద్వితీయభాగము దక్కినదియనియుం దెలియునది

నుపోద్ఘాతమో యనునట్లు నిస్సంగత్వ దోషభాజనమైన యాత్రాభివర్ణన మొకటి చేయంబడి యున్నది. ఈ యాత్రలచేఁ గథకుఁ గలుగు ఫలములు రెండు. వైఫల్యము, వైరస్యము. ఆ! ఒకయూహామై దీనిని సార్థకమందమా! ఈ ఋషి తపోభంగమునకై రంభ రాఁబోవుచున్నదిగదా! ఆపెకు ననహ్యము గలుగకుండునట్లు కొన్ని స్నానములుచేయించి శుభ్రకాయునిఁగాఁ జేసి యుంతమని కవి తర్కించి యుండునా? తర్కించియుండెఁబో. కోరిక యీడేరు మార్గమిది గాదుగదా. ఎట్లన. వీరెన్ని మునుకలు వేసిననేమి? తపస్సులోఁ గూర్చుండి యేకాగ్రముగ మైమఱచి కొన్ని వత్సరములు— వత్సరము లేల?— వాసరములున్నంజాలదా!— శిలయమారుతమువలె ప్రజ్వరిల్లుటకు: అనాదరణపాత్రమగు నీప్రసంగములకు నాహుతిగా నీఁబడినవి సుమారు నలువదియైదు పద్యములు!

కలభాషిణికిని నలకూబరునిపైఁగల మోహముకృతార్థమగుటకు నీ తీర్థయాత్రయొక్క యిక్కట్టు చూతుఁడు. నలకూబరునిఁజూచి వలచినపిదప నారదుని శిష్యురాలై గానవిద్యాభ్యాసమునఁ గడపిన యేండ్లు నాలుగు. ఇట్లంతె కాలయాపన మప్పుడే యయియుండఁగాఁ ద్వరలోఁ దపోవర్ణనముం బ్రదర్శించి హృదయసాఫల్య మందఱకుఁ జేసియుంచిన బాగు. ఆమధ్యమున యాత్రకై యొకటి రెండేండ్లు వినియోగించుట శృంగారభంగము. కలభాషిణికి వయసు ముదరక యుండునా? మఱియు, నా నాలుగేండ్లు నీప్సితసిద్ధికొఱకైన సన్నాహమునఁ గడపఁబడఁగాన నాపె యోర్చియుంగట సహజము. ఈయాత్రలోఁ దగులఁబెట్టిన కాలము నాపె యేరీతిఁ గడపెను? నలకూబరస్మరణలోనా? విరహావిషయమైన సఖులతోడి సల్లాపములలోనా? కవి యాయము నొంటిగావిడిచి మఱచియుండుట మహాపాపము. ఘోరపాటు! యాత్రవలనఁ గలిగిన ఫలమిదియే!

ఈఘట్టమునకన్న సందర్భశుద్ధిలేనిది పంచమాశ్వాసములో ౧౩౨ వ పద్యము మొదలు౧౪౭ వపద్యము వరకునుగల వసిష్ఠునిచే జేయఁబడిన యోగవిద్యావిషయకమైన దీర్ఘప్రసంగము. ఈవిమోచన మార్గప్రదర్శనము శుద్ధముగ ననవసరము. అసంగతము. అసమ్మత మును !

దోషవిచారణ యటుండనిచ్చి యీకావ్యము నుత్కృష్టతమం బని పరఁగంజేసిన గుణంబుల నభినందింతము.

సద్గుణములు

నాటకరీతిని సంభాషణాదులచే వృత్తములం బ్రకటించుట యంనుసీగ్రంథము అసదృశము. సామాన్యకవులు రాజు నొక్కని పేరొక్కని యతని దేహమనోలక్షణముల మువ్వదినలువది పద్దెములచే పొడవుగను అసగంతమును గ్రంథాదినే వర్ణింతురు ! అనఁగా తత్పూర్వకవులరీతినే మాటుమాటలఁ జేయు స్తవమనుట. వంది మాగధస్తుతులచే నెవ్వని గొప్పతనమును సాక్షాత్కారముం జెందినట్లు తోఁపదు. గుణములు చర్యలచేఁ బ్రకటితములగు. ఏ నడవడియులేని వాని మనఃప్రకృతి నెఱుంగఁ బోలునా ? కావున కథలో నాయకుం డొనర్చు కృత్యములచే నతనిశీలము తెలుంగు మనకు బోధయగు నట్లొనర్పనగునుగాని, ప్రత్యేకముగ ధర్మముల జాబితానొకటి వ్రాసి యతని మెడఁ గట్టినఁ గవియొక్క బుద్ధిలేమిదక్కనింకేద్దియుఁ దెల్లంబు గాదు. అనేక కార్యములతో నిండినట్లు కథం గల్పింప లేనివారికి జాబితాపద్ధతియే గతి. గుర్గతి. ఈసార్వభౌముండు చైతన్యమును వహించిన సంగ్రహధర్మశాస్త్రము అనుటలో సత్యము సుఖమును రెండును నున్నలు. మఱియు, ప్రదర్శింపఁబడు కార్యజాలములతో సంబంధములేని గుణముల వర్ణించుట పనికిమాలిన పెత్తనము.

సంబంధముగల గుణములమాత్రము వర్ణించుట కర్తవ్యమేని, కార్య సంబంధములచే నవి యొకరు చెప్పక పోవక తమంతట దేట పడవా? యుద్ధమున నవ్యకవిక్రమము చూపెడు నభిమన్యుం గూర్చి వేఱుగ నితఁడు ధైర్యశాలియని శ్లాఘింపకున్న మనమెఱుఁగలేమా? అట్టిశ్లాఘనలు గూడదని కాదు నామతము. మఱి పాత్రములమూలమునఁ జేయబడిన కథ నెట్టులు వారివి యైక్యమును వహించి స్వారస్యముగనుండు. కళాపూర్ణోదయములో రాజవర్ణనఁ జేయులేదు. ప్రభావతిలోను జేయులేదు. ఛందములకు గతించేమి యొక్కొ! బహుశః గ్రంథాదిని రెంటియుండను రాఁదగిన మహాత్ముఁడు కృష్ణుఁడు. ఇతఁడు సుప్రసిద్ధుఁడు గావునఁ గవి యతనిగూర్చిన ప్రస్తావనము లనావశ్యకములని విరమించెను! యోజింపుఁడు, తెలిసిచేసిన మనకేమి? తెలియకచేసిన మనకేమి? పాకము బాగున్ననామోదించుటయే సరి.

కథాప్రారంభముననే యెంతవడిగా నెన్ని పాత్రముల బ్రవేశింపఁ జేసినాఁడో తిలకించి యాతని దాక్షిణ్యముల భరింపుఁడు! ఉపద్యానవనములో కలభాషిణి చెలికత్తెలతోఁగూడి డోలావిహారంబు సల్పుచుండఁగా నారదునితో నాకాశమార్గంబునఁ బోవుచుండు మణికంధరుడు.

మ. "తమిఁ బూఁదీఁగల దూఁగు టుయ్యెలలఁ బంతాలాడుచుం దూఁగునా
కొమరుంబ్రాయపు గబ్బి గుబ్బెతలయంఘ్రుల్ చక్కఁగాఁజాఁగి మిం
టి మొగంబై చనుదెంచు ఠీవి గనుఁగొంటే దివ్యమౌనీంద్ర నా
క మృగీనేత్రల మీఁదఁ గయ్యమునకుం గాల్చాచు లాగొప్పెడిన్."
(కళా. అ. ౧. ప. ౧౪౬)

అని ప్రశంసించిన ప్రకారము సరిగాదని నారదుండు.

మ. భళిరా సత్కవి వౌదు నిక్కమతఁడ భావింప నీవన్న య
ట్లెలప్రాయంపు మిటారికత్తెల బెడంగే నెంచునుం గాన, వా
రలడోలాచలనోచ్ఛల చ్చరణముల్ త్రైవిష్టపస్త్రీల యా
దలఁదన్నం జనునట్లు మించెననిన దప్పేమి యొప్పేయగుజ్
(కళా. అ. ౧. ప. ౧౪౮)

క " అని పలుకునపుడు నికటం
బున నలకూబరుఁడు దాను మొంగిలు మఱుఁగునన్
ఘనమగు దివ్య విమానం
బునఁ జనుచుణ్ రంభ విశదముగ నది వినియెణ్."

(క ళా. ఆ. ౧. ప. ౧౫౦)

ఆపనే యీరీతి నైవఁగుర నెపుర నిల్పుటయ గాదు మాట మాటకును కథ పెరుగునట్లు చేయు మాహాత్మ్యమున సూరన నిస్తులుఁడు. ప్రథమాశ్వాసము ముగియునరికి కథామధ్యమున మునిఁగిన వారమై, యెట్లు వచ్చితిమో, 'యాది యెయ్యది, అంత్య మేదిక్కున నుండు' నని విస్మయానందముల నోలలాడుచుందుము. మణికంధరుని స్తుతి వ్యర్థచేష్టగాదు. ఆకాశమునఁ జేయఁబడియు-డినందున గలభాషిణి వినియుండదు. అటు వినమి యావశ్యకము లేనిచో నలకూబరునిపైని వలపుచే నైన దైన్యముతో నారదు నాశ్రయించి యుండదు. మఱియు నాపాగడిక రంభకు ననూయాకారణము. ఆ యనూయచేఁగదా యాపె నారదునితో మాటలాడుటకై వచ్చి నలకూబరుఁడు "నర భామల పోఁడుములకు భ్రమయకయున్నె" యని దరహాసముచేయుట! నారదుండును ప్రతిహాసముఁ జేయఁబూని,

క, " నినుబోలు వనిత నీకును
వనజముఖీ యితనిఁబోలువాఁ డితనికి నెం
దును గల్గి కలచునో యి
ట్టినిగాఢపు మదము సొంపురీవులు చనునే."

(క ళా, ఆ. ౧. ప ౧౬౫)

అనిపల్కు తరికి కథయొక్క యుస్తిభారములో నగము సంపూర్ణమయ్యెను. పిమ్మట లెక్కకు వచ్చునో రాదోయనునట్టి చిల్లర విషయముం బోని.

వ. "అంత నమ్మహాముసీంద్రుని యాజ్ఞానుసారంబుగాఁ దద్విమానంబు కలభాషిణి విహరించుచున్న యెలదోఁటలోనికిం దిగియె నట్టియెడ రంభా నలకూబరులును వినయపూర్వకంబుగ నతనిచేతననిపించుకొని యప్పుడెదుటఁ గాన్పించు వాసు దేవ ప్రాసాదరాజంబునకుం జేయెత్తి మ్రొక్కి నిజేచ్ఛంజనిరి.

(కళా. ఆ. ౧. వ. ౧౯౭)

అను వాక్యముతోఁ గలభాషిణి నలకూబరుని వలచుటకును గళాపూర్ణునిసుద్ది వినుటకును సహజమైన సమయముఁ గల్పించి తక్కిన సగము సనాయాసముగ ముగించిన యాకవియొక్క ప్రతిభ యవాచ్యము గదా! ప్రథమాశ్వాసము కథకు నాలవాలము. సమస్తములైన కార్యములయొుఁ గారణ బీజంబులందుఁ జల్లబడియున్నవి.

ఐక్యమను లక్షణము

సామాన్యకవులతోఁ బోల్చిచూచిన సూరన్న కళాకౌశల మింకను వైశద్యముతో వెలుఁగును. మన ప్రబంధములు తఱుచు కథానాయకుఁడగు రాజు అనునొక్క పాత్రముతోఁ బ్రారబ్ధములు. ఆయననుగూర్చిన యప్రస్తుతవర్ణనము ముగియుటకుఁ బట్టునది యొక గంట. పిమ్మట నర్మసచివుఁడో యెవఁడో యొకఁడు వచ్చుట, అటు తర్వాత వేఁట వెడలుదురేమొ. అక్కడనొక సఖీజన పరివేష్టిత యగు కోమలాంగినిజూచి రాజును విదూషకుఁడును (నర్మసచివులు విదూషకులుగ నుండుటయు విదూషకులు నర్మసచివులుగ నుండుటయు హిందూరాజధర్మముగదా!) రెండుగంట లొకరితోనొకరు శ్లేషలు, అతిశయోక్తులు, ఉత్ప్రేక్షలుఁ జెల్పునప్పటికిని నిది దయ్యాలతోనిండిన కావ్యమని దూరముగఁ బాఱవైతుము! కళాపూర్ణోదయముతో నుపమింపఁదగినది, మూలము స్కంధము సామాన్యములయయ్యు, వివిధగతుల దెసలవ్యాపింప శాఖోపశాఖలుగలిగి

కనుపండువుగ నుండు మహావృక్షము. సామాన్య ప్రబంధములు, కొలుకులు ఒకదానివెంట నింకొకటి యతికించుటచే నేర్పడిన గొలుసులవంటివి. ఐక్యము వీనిలో లేదు ఎన్నికొలుకులైనఁ జేర్పవచ్చును. ఎన్నియైనఁ దీసివేయవచ్చును. వైపుల్యము దక్క నింకెద్దానికిని బాధ నష్టములుండవు. ఆకృతి మాఱదు. వృక్షములు మొదలగు సజీవములవలె నుండు కావ్యముల నేయంగమునైన ఛేదించుటకుఁగాదు. నూతనాంగములఁ జేర్చుటకుం గాదు ఎట్లు చేసినను పరిమాణభేదమే గాదు, ఆకారమును వికృతమగును. ఐక్యమును కథాలక్షణమును బరీక్షించు పద్ధతియేమనఁగా, ఉన్న భాగములఁ దీసివేయవచ్చునా క్రొత్తవి యేవైనఁ జేరవచ్చునా యని విమర్శించుట. ఈకార్యములు పొసఁగనివైన నైక్యము స్ఫుటము, సాధ్యములైన నైక్యభావమవక్యము.

'మానవ ప్రకృతిని అద్దమువలెఁ జూపుశక్తిగలవాఁడు సంభాషణలఁ దీర్చుటలోఁ దిక్కన్నకు సరివచ్చువాఁడును' అని సూరనార్యుని ప్రశంసించినందుకుఁ దార్కాణమైన ముఖ్యభాగములలోఁ గొన్ని యేవనఁగా యిరువురు రంభలు నలకూబరులును బ్రవేశించి చిత్రవిచిత్రగతులఁబొరఁబాటుతో సంచరించియు నేయనుచితములకు ననీప్సితములకును బాల్పడక కృతార్థులగు తృతీయ చతుర్థాశ్వాసములోని ఘట్టములు.

సూరన్నయు షేక్స్పియరును ఒకరి పేరొక రెఱుంగనైనఁ జాలనియంత దవ్వులనున్న సమకాలీనులు. జాతిమత వేష భాషాదుల వ్యత్యస్తులు. అట్లుండియు నీ వింత నేమి చెప్ప ? షేక్స్పియరు వ్రాసిన కామెడీ ఆఫ్ ఎరర్స్ అనఁగా తబ్బిబ్బుల ప్రహసనము అను నాటకమునకును, రంభానలకూబరద్వయ విలాసమునకును పెక్కుపోలిక

లున్నవి ! రెంటియందును భేదములేని రూపముగల నాయకులిరువురు నాయిక లిరువురు అన్యోన్యపాత్రముల నిరూపించుటకు నసాధ్యమైన భ్రమ తటస్థింపఁ, నాయికా నాయకులు తమవలచినవారని యొండొరు లతోఁ జేరియుండువేళ "అయ్యో పాపము. అన్యునిచే నీకన్య చెఱుపఁ బడెనా" యను సంశయము మనకుఁబోఁచి మనసు కలఁత పొందించును. కాన, కథ యామూలాగ్రముగ విశదీకరింపఁబడు నఁకి తమతమ యభిమతముల కనుకూలములైన విధంబుల దాంపత్యము లేర్పడినవని చూపి, మనకు దిగ్భ్రమము వాయుటంతోడన పట్టరాని నవ్వును సంతోషమును గవి గలిగించును ! ఇట్టి కథాసందర్భమెంతో యపురూపము. అట్టిగానిని హిందూదేశములో సూరన్నయు నాంగ్ల ద్వీపమ్మున షేక్స్పియరును నెట్టి సంబంధములును లేనివారయ్యు నేక కాలమునఁ దలపోయుటఁ దలంచితిమేని, యిది కాలయోగ ప్రభావమా ? ఆకస్మికవిచిత్రమా ? యని విస్మయభరితాంతః కరణుల మగుదుము.

రంభా నలకూబరాపవాదసఘట్టము.

మృగేంద్రవాహనాతిరస్కారఁబున దూరముగఁ గొట్టఁబోని పోఁబడి యొక పూఁబొదరింటఁ గలభాషిణితోఁబడిన మణిస్తంభుఁడు ఆమెను బలాత్కరింపఁబూనఁగా నవ్వారవర్ణిని "ఈ పాతకిబల్మిఁ బట్టెడుఁ గృపన్ వీక్షింపరే కావరే!" యని మొఱయిడఁగా "వెఱవక యెవ్వరురా వెతఁబఱపెదు నిట్లతివ ?" నని, నలకూబరుఁడు, పూఁ బొదరింట రంభతో వినోదము లాడుచుండిన వాఁడు, (ఇతఁడు నలకూబరాకారుఁడగు మణికంధరుఁడు) సరసము చాలించి, తన సింహనాదము విని పాఱిపోయెడు సిద్ధుని వెంబడించి పట్టుకొని తిరిగి వచ్చులోపల, కుబేరనందనుని నైదాఱు సంవత్సరముల నుండి

ధ్యానించుచు సమాగమసమయంబు నిరీక్షించుచున్న కలభాషిణి, మునుపు నారదుఁడిచ్చిన వరప్రభావంబునం జేసి రంభాకారముం దాల్చినదై, యా నలకూబరుని గోవఁబట్టి యతనిఁ గాంచి ప్రేమయుఁ బక్షపాతంబుఁ దోఁపఁబలుకు భావ్యచందంబున.

శా. . ... అక్కటకటా! యేమంచునిన్ దూఱుదున్
గేలన్ గైదువు గీదు వేమియును లేకే యిట్లొయిన్ వత్తురే?
చాలన్ దూరము గాఁగ నేనిటు పరిశ్రాంతిం గడున్ నొచ్చితిన్
జాలింజాలుఁ గరంబు మెచ్చఁదగు నీచందంబు ప్రాణేశ్వరా!

(కళా. ఆ. 3. ప. ౧౨౪)

యని ప్రీతియు నిష్ఠురతయు మెఱయఁబల్కి సమాధానముఁ జెప్పి, నిజవాంఛాసాఫల్యంబునకు విఘ్నంబుగానున్న సిద్ధునిఁ దొలగించుటకై నాథునింగూర్చి చెప్పుచున్నది.

క. వీఁడా యట్లన్యాయపుఁ
బోఁడుములకు బూనినట్టి పుణ్యుఁడు, పూవి
ల్కాఁడో వల్లభ యెంతటి
వాఁడైన నగున్ విశంకవర్తనుఁ డెందున్”

(కళా. ఆ. 3. ప. ౧౨౫)

నలకూబరాకారుఁడును సమ్మతించి వానిని వదలిపెట్టి “నీవు నిర్బంధింపఁ జూచిన స్త్రీ యెక్కడ? చూపుము” అని ధట్టించి యడుగుడును, తానే యా స్త్రీ యగుటంజేసి కలభాషిణి లోనినవ్వు వెలికిరానీక కష్టపడుచుఁబడిన యుత్తమనారీమణులయెడలఁ బురుషుల కన్న దట్టముగ స్త్రీలకు నుండు సహజమగు కరుణయుఁ బశ్చాత్తాపమును బొడఁద్రోయని విధంబున.

సీ. "... .. ..
వీనితో నిదియేమి విడిచిపెట్టుము వీఁడు
తను నట్లు డించివెళ్ళిన నెడఁగని
యాయింతిడాఁగి యెం దరిగెనో
యొచటఁ జూపెడు?"

(కళా. ఆ. ౩. ప. ౧౬౬)

అని మాసిద్ధునిఁ బంపించివేసినదై, యిఁక నిజమైన రంభవచ్చి యెక్కడ కార్యభంగ మొనర్చునో యని శంకించి యతఁడు బయలు వెడలివచ్చినచోటికిం దూరముగఁ దీసికొనిపోనుంకించినదై, యేశంకకు నవకాశమియ్యని యుక్తిగా.

" .. .. దాని
మనమిఁక వెదకుద మని తాను నతఁడు"

(కళా. ఆ. 3, ప ౧౬౬)

సిద్ధుఁడూ దొల్తఁ బగుగొత్తిన తెరువునఁ గడుదవ్వుగాఁ జనియె! పాపము! ఎన్నియో నాళ్ళుగా వేచివేసరిన లలనారత్న మీాకలభాషిణి! సర్వము పక్వదశకువచ్చు సమయమున నెన్నో విఘాతములఁ బడవలసిన సంతప్తగాత్రి! వరసంగమముచే నిట్టి స్త్రీలకుఁ గల్గుసుఖమును నాత్మతృప్తియును బ్రభావతుల కుఁడవు ఉండఁదగవు! ఇట్లు కష్టములనెల్లఁ దరించి యభిమత కేళిం దేలి నాయక సంయోగ మహా డానందమై.

శా. " .. ..
లోలత్వంబున నుండ నచ్చటికి నాలోలత్పదశ్రేణిచా
పాలోకించుచు రంభ వేఱొకతె డాయన్ వచ్చెఁ జిత్రంబుగన్!"

(కళా. ఆ. 3. ప. ౧౭౦)

ఈపెను యప్సరస యగునరంభ. నలకూబర "విడువిడురా" యన్నమాటకు మనసు చివుకుచుండఁగా మణికంధరుఁడు తన్నుఁ బట్టిన శనివలె వెడలిపోవఁగా హృదయకాంతుఁడగు నలకూబరునిం గదిసి యుండమని పనుపమాతజికి నామణికంధరుఁడు తనివిఁదీఱని వాఁడగుటంజేసి తన తపశ్శక్తి వినియోగించి నలకూబరాకారుఁడై తనుఁగలసికొనఁగా కుబేరనందనుండే యనుభ్రమచే త్రికరణ సుఖముల ననుభవించుచు నీపడుకొనుండినయది. అట్లా నలకూబరాకారుఁడు ఆర్తస్త్రీ విలాపంబువిని దదక్షణకై వెళ్ళి కొంచెమునకాక చాల కాలము మసలఁగా, తమిబట్టలేక కామసము నోర్వక యతని రోయుచువచ్చి యతనిఁ గన్నులారఁ జూచుటయేగాదు, అతని యొద్ద నున్న తన ప్రతిబింబమనఁదగు నింకొకరంభను గన్నులుబుకునట్లు పొడ గనుచుండగా నలకూబరుండును దిక్కుదెలియనివాఁడై.

తే. "నీదు ప్రతిబింబమదియొ దాని ప్రతిబింబ
మీవో యేమని చెప్పుదు నిగురుఁబోఁడి!
యేర్పఱుపరాకయున్న వారీవు నదియు
దీనికరుదంది చూచెదఁ దిరిగి తిరిగి.

క. తుదనేమి చెప్పనాదం
డఁదొలంగిన దాని నిను దడంబడకుండన్
మదిలోన నేర్పఱించుట
సుదుర్లభము" ... ...

(కళా. అ. ౩. ప. ౧౮౭)

అని పల్కుచు విభ్రాంతుఁడయ్యెను. అయ్యో! కలభాషిణికి వచ్చిన కష్టము! లేక లేక క్లేశపడి సంపాదించిన యర్థము క్షణభంగుర మయ్యెడు తెలుంగైన నాదైన్యము చెప్పఁదీఱునా? అపుడా లతాంగి యేమన్నది?

సీ. "అట్లైనఁ బ్రాణనాయక నినుఁ గౌఁగిటఁ
బాయనే వెఱతు నీమాయలాడి
యీరూపులో మఱికెడసేయ నేతెంచి
నదియు తొల్లియు నొక్క యసుర జంత
జనకనందనకు రామునకును నెడ సేయఁ
గడఁగి వచ్చుట వినఁబడుచునుండుఁ
గావున దీని నిక్కడఁ జొట్టుఁబట్టున
నుండఁగ నిచ్చిన నొప్పకుండు
వట్టిమొగమాట లాలించి గట్టి గాఁగ
నదరవైచుచుఁ జనుమంచు నౌరనీవు
గదలెదు ఘుమంచు సంభ్రమమ్మొదవ నపుడు
కాంతు కంఠంబు నొకకేలఁ గౌఁగిలించె"

(కళా. ఆ. ౩. ప. ౧౪౪)

ఇఁకపై నీయిద్దఱ సవతులకొట్లాట వర్ణింపఁబడియుఁడు తెలుంగు వర్ణింప నాతరముగాదు? ఇది యుక్కృతావహము. స్త్రీ ప్రకృతికి దర్పణము. రసవత్తరము! ఎన్నిసామెతలు, నీతులు, తిట్లు, తల త్రిప్పులు! తుట్టతుదకు కన్నీళ్లును! సత్యరంభ వచనములు కొన్ని చూడుఁడు!

క. "వినుమా యేర్పాటు దనం
తన యుగుచున్న యది యెట్లుఁదప్పదు సత్యం
బనఁగా దైవంబనఁగా
జనులకు లేకున్న నెట్లు జగములు నడచున్"

(కళా. ఆ. ౩. ప. ౧౫౨)

... .

సీ. అల్లప్పుడొకచోటఁ జల్లని సురపొన్న
నీడ మెచ్చుచును నాతోడఁగూడి
యుండఁ బల్లవశయ్యఁ గందర్ప కేళినిం
పొందునోఁ బటమటి యందు నొక్క

వనితయాక్రందనధ్వని వినఁబడుటయు
నీవు దిగ్గున లేచి పోవుచుండ
నేను నీతోడన యేతెంచుచో నొక
యిట్టి డాపలితంక కేగుటయును
జూచి నిలిచితి నేను నిల్చుటఁ గనుఁగొని
యెచట నెట్లిది హత్తెనో యెఱుక పడద
వేగిరింపక నీవ భావించుకొనుము
కల్ల నిజములు క్రమముగాఁ గానవచ్చు"
(క ళా. ఆ. 3. ప. ౧౮౪)

దీనికి మాయారంభ యిచ్చెడు ప్రత్యుత్తరము:

చ. ... .
మన చరితంబుఁ జెప్పెను సమస్తము తెల్పులసాని చెప్పిన
ట్లు నిజము గాఁగ నివ్వరవిలాసిని యెచ్చటనుండి చూచెనో!
(క ళా. ఆ 3. ప. ౧౮౫)

తే. అచట నపుడట నినుఁగూడి యలరినదియు
నట్లు నీవేగుచో వచ్చినదియుఁ దాన
యగుచుఁదోఁప సందదికి యెట్లాడనేర్చె
మగువగాదుర యిది! పెనుదగర గాని! ౧౮౬
.. ..

క. "వినువల్లభ ? కన్నుండఁగ
గను పాపం బివియు నేర్పుగల మునిముచ్చి
వనిత తగ నిచట నుండన్
వెనుకను దిద్దుకొనవచ్చునే యొకటైనన్" ౧౮౮

అని నలకూబరునిఁ బిలిచికొనిపోవుచుండఁ గలభాషిణి యుపా
యంబుఁ బన్నఁగా; నిఁకనూరకున్న పరువు దక్కఁదని సైరణ
దొలఁగఁబెట్టి, నలకూబరుఁడు చాటుగా నింతవఱకుఁ జేసిన సంవాద
మప్రయోజక మని నేఱుగా సవతి నాక్షేపించుచు.

క. "త్రుళ్ళంగ నేటికి నిలునిలు
మిల్లలికినఁ బండు వగునె యింతటిలోనే
వల్లభునకుఁగడు నచ్చిన
యిల్లాలవైయేను లాతినే పోఁడోలన్"

క. "మగఁడా పట్టెంబునఁ దలఁ
చెగఁ గొట్టినఁ గొట్టుఁగాక, తెగ తేరఁగ నీ
కొగవిడిచి పోయెదనె ప్రా
ణగ నాకాణాచియైన వలపుల పంటన్ !"

క. ఈ రీతిని మద్వల్లభుఁ
గోరిక మెడఁ గౌగలించుకొని నీవుండన్
సైరించుట కోఱగా దిది
రారమ్మిఁక నోర్వఁ జుమ్మి రావే యనుచున్.

క. వెడచెరువు లిచటఁ జెల్లవు
పుడమి నహహా దొంగలానఁ బొడిచినఁ గోకల్
విడుతురె గడియింతునె యె
క్కుడి గతిమాలిన పిశాచికవో నీ మాటల్ !

వ. అనుటయు నాయింతి సైరింపక

మానిని. అంత మదింపకువేయని పల్కిన నంత మదింపకువే యనుచున్
గంతులడంచెద లెమ్మనిపల్కిన గంతులడంచెద లెమ్మనుచున్
రంతుల నేమి ఫలంబని పల్కిన రంతుల నేమి ఫలంబనుచున్
బంతముచూడఁగ దేయని పల్కినఁ బంతముచూడఁగ దేయనుచున్

సీ. ఒట్టుసుమీయన్న నొట్టుసుమీయంచు
నేమేమి యనిన నేమేమి యనుచుఁ
గానీ గదేయన్నఁ గానీ గదేయంచు
నింకేల యనిన నింకేలయనుచు
నోసిపోవేయన్న నోసి పోవే యంచు
నౌనంటి వనిన నౌనంటి వనుచు
మఱవకుమిదియన్న మఱవకుమిదియంచు
నీవెంత యనిన నీవెంతయనుచు

నొకతె మగనికి నాశించుటొప్పదనిన
నొకతె మగనికి నాశించుటొప్పదనుచుఁ
బట్టియాడె నా రంభతోఁ బ్రథమ రంభ
ప్రియుఁడు నిలుమన్న నిలువక పెద్దరొదగ

కళా. ఆ. ౩. ౧౯౧, ౧౯౨, ౧౯౩, ౧౯౪, ౧౯౫, ౧౯౬)

రూపమునఁ బ్రతిబింబములు, మాటలఁ బ్రతిధ్వనులు! మాటలే గాలి దెబ్బలసరసము పొంతకైనం బోలు! కిరణములు అభినయములకే గాని కొట్లాటలకుఁ గావలి స్త్రీల నైజగుణతముగదా! ఇవ్విధమున వాగ్యుద్ధము రేఁగుచుండఁగా నరకుఁడు ఱిచ్చపడి నలకూబరునితో హాస్యములాడిరి! పిమ్మట నతఁడు తనకై పోరుచున్న రంభల నిరువురిం జూపి వీరిలో! తథ్యమిథ్యాభావము తేర్పుమనుచుఁ దని వేడఁగా నా కలహభోజనులు.

క. ... . తథ్యమిథ్యా
భావంబులకేమి నీకు భావింపఁగ స్వా
భావికమే యీ యాకృతి
భావము నిజమెద్ది యీ ప్రపంచమునందున్!

క. నీపట్టురువడ నొక్కతెఁ
జూపియొకతె గర్వమడఁపుము వలయుగతిన్
ప్రాపింపవచ్చు భోగము
నీ పుణ్యంబినుమడించి నేఁడు ఫలించెన్!

(కళా ఆ ౩. ప ౨౧౦, ౨౧౧)

అని యానతిచ్చి తమదారిఁ దామేగిరి రంభలు మరల నెప్పటి యట్ల వాగ్యుద్ధమునకుం దొరఁకొనిరి. అం దొక్కతె

క. "ఆఱుపు లుడిగి పోపో నీ
యఱచేతం బడ్డు వచ్చినప్పుడు మమ్మున్
గఱచెదవు గాని తగునెడ
ఘోఱయిడు మది యెట్టి దైవములు వినియెడినో!"

(కళా. ఆ. ౩. ప. ౨౧౨)

అనుట యు సత్యరంభ

క. "కానిమ్ము వేగిరింపకు
నీ నుదుటనె ప్రొద్దు వొడిచెనో యేదైవం
బైనను విననిప్పుడె యిక
నా నిజమేర్పరచి నీకొనర్చెద శిక్షల్."

(క ళా. అ 3. ప. ౨౨౦)

అని బదులిచ్చి యొక్క మంచి యుపాయంబుఁ జింతించి నలకూబరాకారునితోఁ గలసి విఱ్ఱవీగుచుండెడు రంభను 'రా' దేవ సభకుఁ బోవుదము, అని యాంపెను ఖేచరత్వంబె లేమి నాతనికిం బోధించుటకై పిలుచుచు, దైవమా! ఇఁక కలభాషిణి గతియెట్లు? కోరినవారి రూపములఁ దాల్చువరము నారదులచేఁ బడసెనేగాని, కామగమనము బడయుదాయెఁ, గావున రంభచేతిలోఁ జక్కఁగఁ జిక్కినదై, చిన్నతనము రాకుండునట్లు బింకములైనఁ బలికి త్రోవఁ జూచికొందమను స్త్రీ సహజమైన గగువతినంబు మెఱయ నేమను చున్నది చూడుఁడు!

సీ. "అప్సరః స్త్రీలలో నగ్రగణ్యత్వంబు
జగదుపశ్లోకితంబుగ వహించి
యూర్వశీ మేనకాద్యుత్తమ స్త్రీలు రా
వమ్మ పోవమ్మ నా నతిశయిల్లి
యున్నండు నెచ్చోట నెవ్వారిచేఁ గేలఁ
జూపించుకొనక ప్రస్తుతికినెక్కి
నలకూబరుండు ధన్యతముండునా గరు
వతినంబుచే నీకు వన్నెఁదెచ్చి
యొప్పునే యింకఁ గడపటి నిప్పికాచి
నాకు సరిచేసికొని దేవలోక సభకు
నీవు నూ నీవు నుమ్మని యేవిధమునఁ
గలహాముండెద నిది నీవె తలఁచిచూడు"

(క ళా. అ. 3 ప. ౨౨౭)

క. కోపము పాపమునకుఁ బో
త్రీపెనుఁదగవునకుఁ దగఁగనే తిట్లాటల్
ప్రాపించునో పడంతుల
కోపురుషశ్రేష్ఠ యవియు నొక్క బ్రతుకులే! ౨౨౯

వ. అదియునుంగాక.

క. రంభకు నహహా యొకప్రతి
రంభ గలిగి తిగిచి తెచ్చె రచ్చల కనినన్
స్తంభింపనీరు హాస్యా
రంభణ మీపోరు నిర్జరవిటుల్ నగుచున్. ౨౩౦

క నానడకలకును యోగ్యము
గానిది యిపు డిచట నైనఁ గలహము, బ్రదుకె
ట్లైన నగుఁగాని యిఁక నీ
యాన ధరణి విడిచి దివికి నడుగటు వెట్టన్! ౨౩౧

క. ఈకలహ మపుడు వినఁబడు
నాకంబున సురల యానసము లేగతి నా
లోకింతుఁ దెగినఁ దెగనీ
నాకు మగఁడు నిన్ను గలుమనన్ రాకునికిన్! ౨౩౨

ఇప్పుడే కాదు. ఇఁకముందును నాకలోకమునకు నడుగువెట్టదఁట! మనుష్యాంగన పోఁజాలదు ఈలోపముఁ గప్పిపుచ్చుటకై యేమియుక్తి! ఆలోచితము 'తెగినఁ దెగని నాకుమగఁడు' అనునది 'కార్యము మించిపోయినది యోటమి తప్పదు అని యెఱింగియు, తానేముందుగా నతని వదలినట్లు నటించిదైన మానము రక్షించుకొందును అని యెంచి చేసిన యి లోకయుక్తి యిది! సరి. నలకూబరుఁడు సంతోషాత్ముఁడై యామెను మెడపట్టి పాయంద్రోసెను. నిర్నిద్ర మోహాఫలమా యిది సత్యరంభయు నాయమను కత్తిచేతఁ

గాయము వాయుము, అని శపించెను! ఉదారచిత్తులకు కష్టములే గదా ప్రాప్తి! కలభాషిణి యేకచిత్తయై యిన్నేండ్లు తపించినందులకు ఫలములిట్టివి! అయినను పరునిచే నాక్షణకాల మాదరింపఁబడుటచే ఈకడగండ్లకెల్ల మించి మీఱిన ప్రతిఫలముగా నా మహనీయురాలికిఁ దోఁపక యుండదని నమ్మెదను! గొప్పవారికి వ్రతమే సుఖము. తుచ్ఛులకు సుఖమే వ్రతము! ప్రబంధములోని నాయికలకెల్ల నీ కలభాషిణి శిరోమణివంటిదగుటను, కవియొక్క చమత్కృతిని విడఁదీసి చూపుటకునై యీ ఘట్టము నింత విస్తరించి ప్రదర్శించినాఁడను. పాపము. ఇట్లు ఖిన్నమానసయైన యువ్వారవధూతిలకంబు కలభాషిణి యేగుటయు, నాయుమఁదలఁచుకొన్న మన కెల్లరకు దుఃఖము రాక పోదు. ఇఁక రంభం దలఁచికొన్న నవ్వు తప్పదు! ఏలన ఇంతగాథ ముగ నాదైవతకాంత కొట్లాడిన దెందుకు? నలకూబర ప్రాప్తికై దొరికిన దెవ్వరు? ఆ మోటుదపసి మణికంధరుఁడు! వానియొక్క నిజముఁ దెలిసి యుండినయెడ రంభ చీయని కన్నెత్తియైనఁ జూడక యుఱిగియుండదా? ఏమో యింద్రుఁ డాజ్ఞాపించెనని వానిం గలిసినగాని మోహముచేఁగాదు. మనసులేని పరిణయములోఁబడి బ్రతుకుచుండవలెనని స్వతంత్రలైన పుణ్యాంగనల కేమి విధి!

'సరియేకాని, కలభాషిణికి మాత్ర మిట్టి యసిష్టము ప్రాపింప లేదా! ఆపె గోరినదియు నలకూబరునే, తుదకు ననుభవించినది మణికంధరుని. అట్లగుట రంభకన్న నామె యెట్లు పరిహాసమునకుఁ దక్కువపాత్రము? అని యడుగుదురేమో! ఈ వివరమిఁక ముందే ల్పుదును. మణికంధగునితోడి కూటమియు నాపెయొక్క వాంఛితంబ కాన దానిచే విమనస్కత యాపెకుఁ బాటిలలేదు.

ఇట్లు రంభ నలకూబరునింగూడి తనకు విజయము సిద్ధించినను, అతనికై తాఁబడ్డ పాట్లుదలఁచి, ఇదివఱకు వైరముచేఁ దనయందు

నుదయించిన స్థైర్యము, కాఠిన్యము నా వైరితోడ యంతర్ధాన మొందఁగా, స్త్రీజన సహజమగు మెత్తఁదనము తన్నాక్రమింప, మనసు నొప్పిచేఁ గోపంబు వగపుగా

సీ. * * * * *

ప్రియుఁ జూచిఁ జూచి "మగవారి ప్రేమ లిట్టివిగదా
యెట్టు నమ్మఁగవచ్చు నిచ్చలోనఁ
బ్రాణేశ యటు దండవాసినమాత్ర నీ
ప్రియుమ్మరి సెచ్చోటఁ జచ్చికొంటి
నిన్ను నేమన నున్నది నిరభిమాన
గుణత నిన్నుఁ జేరు నన్ను నుకొనుట గాక
నాకు నా యిన్ని పాట్లుంచు" న కులమతి
నడలెఁ గన్నుల బొట బొట నశ్రులొలుక

(క ళా. అ. ౩. ప. ౨౪౧)

ఆహా ! యీసంగతి యెంత స్వాభావికముగ నున్నది ? సవతి యుండువఱకుఁ గన్నుల నిప్పులు. ఆమె పోయినవెంట గన్నుల నీళ్ళు ! ఒక నిమిష మెండ. మఱునిమిషము వాన ! ఈ లీలాలాలిత్యము ప్రేమ భరాలసలగు స్త్రీలకే కదా ! కొందఱు దీనిని చపలత యందురు. ఈచపలత లేకున్న వారికట్టి యాకర్షణ శక్తియు మనసుల రంజింపఁ జేయు పటిమయు నుండునా ? నిశ్చలతత్త్వము లెవరికిఁ గావలయును ? జడులైనవారికిఁ దప్ప. స్త్రీలయందు కోపము మిక్కుటమైన దాని ప్రతికార్యమగు నేడ్పును తప్పదు.

వియోగాంతమును గాంచిన యీ వధూవరు లిట్లు ఒండొరుల నూరార్చుచు నువశమన క్రియల నుత్సహించుచుండఁగా.

ఉ. " ... . వేటొక్కఁడం
తనవచ్చెఁ నలకూబరుం డచటకిన్ " నా రూపముండాల్చి వం
చన నెవ్వాఁడురచేరినాఁ డటదు శాశఁ రంభ" నంచుఁ వెనఁ ? "

(క ళా. అ. ౩. ప. ౨౪౩)

వీఁడే నిక్కంపు నలకూబరుఁడు. పురుషులలో నీసును రోషమును హెచ్చినవి మాటలఁ దెలివి మీఱి పోటులఁ దిగుఁగాని. వచ్చిన రెండు నిమిషములకే వాదములు. సత్యములు, సాహితలు వీని పొంతఁబోక ప్రధానకార్యమున కాయత్తుఁడై రెండవ నలకూబరుఁడు.

మ. "మది నా మాటలు నమ్మవేనియు నిఁకన్ మమ్మిద్దఱన్ ధైర్యసం
పదఁబెంపారఁగ దవ్వుల న్నిలిచి యోపద్మాక్షి! వీక్షింపుమే
నిదె ఖండించెద వీని మాయకమహాహేతిప్రకాండంబుచేఁ
దుదశోధించెదు గాని నీకుఁగల యుక్తుల్మిఱి నాసత్యమున్."

(కళా. ఆ. 3. ప. ౨౪౯)

అన్నాఁడు. న్యాయనిరూపణమునకుఁ గత్తులవంటి ధర్మరాజులెవ్వరు లేరనిగదా మగతనముగలవారి సహజమతము! యుద్ధమను మాటలేచు సరికే, రంభ తన కృత్రిమనాథుని గట్టిగా బట్టుకొని, యే జగడము ప్రారంభము గాకమున్నె.

చ ... ... భూరికృపన్ నను గావరే ప్రియున్
మనుపరె వేల్పులార! యొక మాయపురక్కసుఁడాక్రమించితాఁ
దునుముచు నున్నవాఁడలుక తోడ నిరాయుధు" నంచు.. ...

(కళా. ఆ. 3. ప. ౨౫౦)

నేడ్పుటకు మొదలిడినది. ఈ యేడ్పునకుఁ గారణము భీతి. దీనికి ముందేడ్చినది కొట్లాట, కోపము, వీనిచేనైన యలసట, కోలుపోయిన యభిమానము, అలుక ఇత్యాదులచేనైన వ్యసనభావముచే.

నారదుఁడు రంభల నపహసించి పోవువాఁడు ఊరక పోలేదు. నలకూబరుని కడకుఁబోయి యతనితో 'నీ యాకారముం దాల్చి యింకెవ్వడో రంభను గూడియున్నాఁడు. త్వరలో వెళ్ళి సొత్తు

దక్కించుకొనుము అని యుపదేశింపఁగా నాపల్కుమై సత్య నలుకూబరుఁడు వచ్చి యామిథునముయొక్క సల్లాపములకు విఘాతి మొనరించెను. పిమ్మట నయ్యిరువురు బాహుయుద్ధమునకుం గడఁగి పోరుచుండఁగా రంభ

ఉ. " .. ..నిలుండు సం
రంభము మాని యేనడుగు ప్రాక్తనవర్తన మింకకుటిన్ రహ
స్సంభవమైనదాని వరుసన్ వచియింపుఁడు మీఱలిత్తన్ "
(క. ౪. ౩. ప. ౨౬౯)

అని వారి నిల్పి కళాపూర్ణుఁడను వాని విషయమై మన కేమి ప్రసంగం బెచ్చటఁగలిగె' నని యడుగఁగా ప్రథముడు నిరుత్తరుఁ డయ్యె. ద్వితీయుఁడు సరిగా నుత్తరం బిచ్చె. అతను రంభ జగుప్సతో 'నీ రోతవాని చెంత నిన్నా ళ్ళెట్లుంటినో దైవమా!'యని వాని న్విడనాడి కుబేరతనయుం బరిగ్రహించె. అతండు మోసగాఁడైన మణికంధరుని నల్పాపశిష్టాయువుఁగా శపించె.

స్త్రీపురుషుల భిన్నప్రకృతు లీవర్ణనముల చెంతవిశదముగఁ జూపఁబడినవి! తా మవలంబించు పద్ధతుల భేదమున్నను గామ మను పురుషార్థమందు స్త్రీ పురుషు లిరువురు సమానలాలసులు గదా! మఱియు రాగవిషయమైన యీర్ష్యయందును తుల్యస్వభావులు. స్త్రీపురుషుల యీసహజమగు నేకీభావమును గవి మఱవలేదు. చూడుఁడు.

కలభాషిణి మాయదారియని యేర్పడిన పిదప నలకూబరో త్తరుఁడు ఆ పంజాచి 'నీవేరెయ్యది యెట్టిదాన ?' వని యడిగె. అప్పుడు తత్ ప్రతిరంభ సైరింపక :

శా. "ఇందాఁకన్ నినుఁ జేరనీక ననునట్లెంతే మనోజవ్యథన్
గుందం జేయుట చాలకేమడిగెదీ గొంటన్ వృథాయంచు, నా
కందర్పత్వరఁ గానలేవనుచు నాకంజాక్షిఁ బోఁద్రోబ్బెఁదా
నెందున్ నిల్వఁగనీక పేరలుకతో నెంతేఁగడున్ దప్పుగన్
(క శా. ఆ. ౩. ప. ౨౩౪)

వైరితో మాటాడుచున్నాఁడే యను నీసును దొట్రుపాటును దోఁపఁగా రంభ త్వరపెట్టుచున్నది. ఆ ఘట్టముతో సమవర్తనము సమన్వయమును గాంచులిల నిప్పుడు, అనుగునది స్త్రీ. ఈర్ష్యయు నాత్రముఁ జూపువాఁడు పురుషుఁడు.

వ. "రంభ యక్కపటవర్తనుం జూచి నీవెవండవెవ్విధంబున నిట్టిరూపంబు ధరియించి నన్ను వంచించితని యడుగుటయు సత్య నలకూబరుండు.

సీ. ఇందాఁక నీఁను జేరనీక నన్నిట్లల *
యించుట చాలక యింక నిలిపి
వానినేమడిగె దెవ్వఁడు గాక నీకేమి
యిది కాకదంత పరీక్ష సుమ్ము
నామన్మథార్తి యెన్నఁగవలదే చాలు
రారమ్మటంచు నారంభ నపుడ
తోడ్కొని చనియెడు వేడ్కతో మోముఁ దా
మర వికసింపఁగా సురపథమునకు . . . .
(క శా. ఆ. ౩. వ. ౨౭౧, ప. ౨౭౨)

దొంగ, వైరియని దెలిసియు సాంతముగా వాని చరిత్రము సావకాశముగా వినుటకు రంభ గోరినఁ జూచి నలకూబరుని మనసు మొగము లెంత కమలినవో !

---

*ఇరువురి వాక్యములయు భావములయు సాదృశ్యము గమనింపుఁడు. ఆపె మాటల నాపె మీఁదనే ప్రయోగించుచున్నాఁడు.

నే నిక్కడ సమస్య విడదీసినట్లు గ్రహించుచున్నాను. కావ్యములో నెవ్వరెవ్వరైనఁగాని చతుర్థాశ్వాసములోని కొన్ని భాగములం జదివినఁ గాని గోచరింపకుంగాన, తుదముట్టువఱకు సంశయములు దీఱవు. అద్భుతరస మన్నచో యిమిడియున్నది, గొంతపెరుగుచుండును ప్రథమ రంభ యెవరు ? తత్ ప్రతి రంభ యెవరు ? నలకూబరు లెవ్వరు ? పాపము, కలభాషిణిని అనిష్టుం డెవఁడైనఁ గలిసెనా ? సిద్ధికల్పచిత్త సిద్ధివికల్పముంగాంచెనా ? ఇట్లని యనేక విధంబులఁ బలవరింపుచుఁ గలవరింపుచు భయభ్రాంతులతోఁ జిక్కువడుదుము. వీరల స్థితిగతు లరయువఱకు నన్యచింత యును పేరైనఁ నుండదు. చదువరులకిట్లు విస్మయము, సంభ్రమము సావధానత గలిగించు కృతు లాంధ్రంబున నింకెవ్వియును లేవు.

శృంగారవిశేషములు

భావనాశక్తిలేని కవుల నేకులు శృంగారవర్ణనలం జేసి యున్నారు గాని యవి రెండు విధముల దుష్టములు. ఒకటి, వారి శృంగారరసను నది తుచ్ఛసుఖవిషయాసక్తియైన శరీరతాపముగాని మనోరాగము గాదు. రెండవది, శృంగారమును నాయికానాయకుల చిత్తప్రకృతుల ననుసరించి యనేకరీతులనుండునని మనవారికిఁ దెలియదుగాఁబోలు ! జావళీశృంగారముఁదప్ప నింకేరీతియు వారెఱుంగరు. అందఱి శృంగారము నొకరుచిగలిగినదే. నానా భంగులఁగాక, యేకరీతిగా నెల్లెడల నుండుటచే రోఁత గలుగకమానునెట్లు ? అసలు వాస్తవమైన శృంగారముగాదు. మఱి నాసనే యమితరాశిగా ముందుదెచ్చిపెట్టి ప్రతిదినము నారగింపఁజేయుచుండిన నెట్టి మోటుపందికైన వెగటురాదా ?

కళాపూర్ణోదయమున నైదునకుఁ దక్కువగాని విధముల శృంగారము వర్ణింపఁబడియున్నది. ఇందు జావళీలకుఁ జేరినది యొకటి

మాత్రము. అట్టిది యుప్రశస్త మనఁదగిన భాగములో నుంచుటచే దాని ప్రస్తావన యిటఁజేయును. తక్కినవానిలో నొకదానివలె నొకటి యుండదు. అన్నియు రమణీయములు. కామము అనునది జాతి. సామాన్య ప్రబంధకవులకు దెలియకున్నను దానియందుపజాతులు లెక్కకు మీఱి యున్నవి. స్త్రీ పురుషులలో ప్రతివారును వలచు విధములు వేఱు. ఆచారము రీతిఁ జేయఁబడు తిలకవస్త్రాది రచనలో నుచితము తమకు సొగసులని తోఁచెడు భంగుల చిత్తమేర్పడునట్లు పచరింతురుగాదే! ఇంటిపెద్దలు, ఇరుగుపొరుగువారుఁ జూచి వదిమాటలాడుటకు నాస్పదములైన బహిరంగపు వర్తనలయందే వ్యక్తి సర్వవ్యాపిగా నుండఁగా, మనసులో నుద్భవిల్లు రాగములలో ప్రత్యేకభావములు చందములునుండక యచ్చుగొట్టిన రీతినఁదఱు నేకగతిం జరింతురా? సంపూర్ణమగు ననువర్తనము తలపాగఁజుట్టుటలోనే లేదఁట! ఇఁక మనసును గన్నునుపోవు జాడలలోనుండునా? శృంగారము శాస్త్రప్రకారముగాఁ దీర్పఁబడు విగ్రహము గాగని యొఱుంగనిమనవారి విలక్షణత నేమనవచ్చును? సామాన్యముగఁ జైతన్యములలోనే యేకక్రమము అప్రకృతము. మానవులలో నది చెల్లునా? సాధ్యమా! ఇఁక మనుష్య భావములనెల్ల నుత్కృష్టతరమగు మోహమున కట్టి జడసంప్రదాయము శక్యమా?

మనకవు లీసంగతి నెఱుంగక కామమునకు నాచారముఁ దీర్చియుండుటకుఁ గారణములు, వారి మాద్యము, హిందువుల జీవితము యొక్క రీతియును. ఎట్లన, మనలోఁ బెండ్లికి మనసునకును సంబంధము లేదు. పరిణయము వ్యవహారములలో నొకటి. చిత్తజముగాదు మఱి పితృపితామహజము. మనసును నిరోధించి పీడించు వర్గములలో ముఖ్యములు జాతిభేదములు. తమ తమ యుపశాఖలను మీఱి హృదయము

వ్యాపింపఁ గూడనట్టి దీవిపాలనఁ గలుగు ఫలమేమనఁగా, అమనస్క-వివాహములు. అనఁగా దేహ మొకచోట చిత్త మింకొకచోట. మాట లిక్కడ తలఁపు లెక్కడ. చిత్తము శివునిమీఁద. భక్తి రంకులాఁడిమీఁద !"

అట్లగుట వధూవరసంగమము ఆచారానుసరణముగాఁ జేయఁబడు కర్మము, ప్రాయికముగ కామికమనుట కల్ల. పెండ్లింబట్టి చిత్తవికృతియును శృంగారభావమును, చట్టనిట్టముల ప్రకారము అలంకారాది శాస్త్ర సూత్రముల కాదేశముచొప్పునఁ, బోవు వినయమర్యాదలుగల మంచివస్తువని యెంచిరో ! సందేహమేల ? యెంచిరి. మనవారి నమ్మిక మీకేలుఁగరా ? కూతురా ! ఫలానా పక్కీరుశాస్త్రి నీకు పురుషుఁడు. నేను నిర్ణయించినాను. సగలంకోడవి మనస్సును మూటఁగట్టి వాని యింట్లో పదిలముగా నుంచి సుఖపడవలసినది. నా మాటయిది. ఇఁక నీకేమి యీ పనితోఁ బెత్తనము ? చెప్పినట్లు చేయుటనియేకదా తలిదండ్రుల సంభావన ! పెండ్లిలో నన్ని మంత్రములుఁ గంత్రములు నుండఁగ ఒక్కటిగప్పు ! ఎమ్యాగి ? ఆత్మతంత్రము వివాహము సంస్కారమఁట ! హృదయబహిష్కారమనఁ గూడదేమో !

ఇట్లగుట శృంగారభావములును నోఁచులేని కొడుకులుఁ గూఁతులుంబలె శాస్త్రోపదిష్టక్రమముల మేర మీఱక యాచారముల ననుష్ఠించి సర్వసామాన్యముగ నుండునని భ్రమించి, ఈ సామాన్యస్వరూపము నలంకారశాస్త్రములు కనిపెట్టి వెల్లడిచేసినట్లు మఱియొక్క భ్రాంతిం జెంది, యవి చెప్పినట్ల తలఁచుచు నాటకవులు వ్రాసియున్నారు. కామమునకుఁ గారణ మొక్కటిగాదు మఱి పెక్కులు. పోవుమార్గములు, తాల్పు ఉపభావములును, చూపు చిన్నెలును ప్రతివారియందును నవీనములు. అనన్యములు. ఫలములు నట్టివే. ప్రేమచే విషమ్ముఁ

బెట్టువారు లేరా? తనకుం దక్కకపోయిన నారులనుం జెందఁగూడదని హృదయప్రియులను గొంకులు మృత్యువు వాతఁ ద్రోయువారు! కొందఱు ప్రాణములనైన నర్పించి వారికి మేలుచేయ జూతురు. బలాత్కరింప నెంచువారు నున్నారు. పరస్పర ప్రీతిలేని కూటమి హేయమని రోయువారుం గలరు. భయము, శోకము మొదలగు వానిచే వికలితస్వాంతలైయుండు స్త్రీలమూర్తులు గొంకులు నాఁపరాని మోహాతిరేకముఁ గలిగించును! శాస్త్రదృష్టితోఁగాక దేవుఁడిచ్చిన సొంతపు గన్నులతోఁ జూచువారికి నిట్టి విశేషములు సులభముగ గోచరింపఁ గలవు.

సూరన ప్రతిభావంతుఁడు. కనుక సంపూర్ణముగఁ బాండిత్యబద్ధుఁడు గాఁజాలఁడు. స్వశక్తియే గురువుగ నూతనమార్గములం ద్రొక్కి యాతఁడు ప్రకటించిన యసాధారణ శృంగారములకు ముఖ్యనిదర్శనము లీ క్రిందివి. కల్యాసుర విషయము. సుగాత్రీశాలీనుల వృత్తాంతము. సరస్వతీ చతుర్ముఖ విలాసము. కలభాషిణీచరిత్రము.

కల్యాసురుని కథ

కల్యాసురునిఁగూర్చి చెప్పవలసిన సంగతులు కొన్నియే. మృగేంద్రవాహన తన బంధువగు మహిషాసురుం జంపినసూడు మనంబునం బాయమిఁ గఁదీర్చునుపాయము నన్వేషించుచుండఁగా, నభినవ కౌముదియను చంద్రకిరణసంభూత యప్సరఃకన్య యొకర్తెనఁ జూచినమాత్రాన హృదయమును, ఆ హృదయముతోడ సిన్నాళ్ళుగా పట్టినపట్టును గోలుపోయినవాఁడై, నన్నేలుకొమ్మనుచు నాకాంతను వేఁడుకొనఁగా, నా మెయుఁ జలంబుచాల్చి నదియై

క. . . . .   నిన్ను మడియించిన వా
నిని దక్క నే వరింపను
వినుమిది నా ప్రతిన దీని విడెనిక ననియెన్
(కళా. ఆ. ౬. ప. ౩౯)

చ. అనుడుఁ దపస్వి క్రూరతను నద్దనుజుండు గడున్ ఘనంబుగాఁ
గినిసియుఁ బోవనిచ్చె నొక కీడును చేయక యవ్విలాసినిన్. . . . .
(ప. ౪౦)

ఎంత బలవంతులైన నేమి! కామినీకటాక్ష పాశబద్ధు లేమి చేయఁగలరు! మోహముయొక్క ప్రభావ మద్భుతము. క్రూరులను మృదుచిత్తులఁ జేయును. మృదుచిత్తులఁ గ్రూరులఁ జేయును! ఏనుఁగును బిసతంతువుతోఁ గట్టినట్లు ప్రబలవీరుల నిస్సత్త్వులంబలె బంధించును! ఈ శల్యాసురునిఁ దలంచుకొన్న సంతాపమయ్యెడి! పాపము! నేఁడు గాకున్న నింకఁ గొన్ని యేండ్లకైనఁ దన నిర్వికల్ప హృదయమునారాధిం జేసి, ప్రీతిమైఁగాకున్న దయచేనైనఁ జేపట్టదాయని కాలము వేచి యుండిన నిష్కపటి! నిశ్చలమైన మోహముగలవారు కాలము నోర్చుటకు శక్తులగుదురు. ప్రబంధ స్త్రీపురుషులయొక్క తహతహలు తొట్రుపాటులును తెలుపు చాంచల్య భావులకుఁ జేరినవి. గొప్పవారు మనసులు గలసినఁ జాలునని కాయసాయుజ్యము చిరమునఁగాని లభింపకపోయినను ఓర్పుతోనుందురు. అంగసుఖము నభిలషించు తుచ్ఛులకు సంభ్రమము సహజము. దమము మొదలగు నుదారగుణము లుండవు. ఐరోపా కవులు వర్ణించు శృంగారములో దేహసంయోగ ముంగూర్చిన వేగిరపాటు అంతగా నుండదు. హిందూదేశములో నాదిమధర్మము ఇంద్రియనిగ్రహమంట! ఇది యేమాత్రము స్త్రీపురుషుల లక్షణమో కావ్యములఁ జదివినవారికి తెలియును! నోటిలో సదా వేదాంతములు పలుకుచుండు వారి యంతదుర్మార్గులు లోక

ములో నుండరనుట కిదియొక తార్కాణము. సనాతన ధర్మగ్రస్త మీదేశము! ఐరోపావారు తిలుచు హేతువాదులు. పరముం గూర్చి పెదవులచేతుగా జపించువారము మనము, ఇహాముసం దాసక్తులు వారు. అట్లుండియు నా జనములలో నుంచుకంత యింద్రియ నిగ్రహ మిక్కడ నున్నదనుటకుం గాగ.

ఈ శల్యాసురుఁడు ప్రబంధనాయకులకన్న నిస్సంశయముగ మేలైనవాఁడు. మృగేంద్రవాహనాశక్తి యిచ్చిన యమోఘమగు కత్తిం దాల్చి మణికంధరుని నరయుటకై పోవు నభినవకౌముదిం గాంచి, తన్నే చంపుటకు వచ్చుచున్నదో! అట్లైనం దన్నుం జంపువారు చత్తురను నమ్మహాశక్తి వరమున్నదిగదా! అట్లగుట నా పని నాశమొందునో యని, తనపాటుమఱచి, ప్రియురాలి శుభాశుభములం దలపోయుచు నాసాధువు,

చ. . ... సంభ్రమించుచున్
మతిగలఁగంగనిట్లనియె నాఁయి వచ్చిన నీవు నిష్ఠయై
వతమువలయానసుమ్మి! వరవర్ణిని! యొందుఁదలంక నేను దు
ర్మతినయి నీవు నాకుఁజెగి ప్రమగ్గదవో యని తల్లడిల్లెడిన్!

సీ. అనుడునయ్యింతి యోయసురేంద్ర నీవు నా
హానికి నోర్వ కిట్లాన లిడఁగ
నకట నీమీఁద రానంత యెఱుంగని
దాననే యేను నీ తలఁపు బడిన
నడిచెద నని తన్నుఁ గడచి చనంగఁ ద
ద్వాక్యరీతి నిజాభి వాంఛితమున
కనుకూలమైన యట్లైతోఁచుటయు నతఁ
డక్కన్య వెనువెంట నంత నంత

నరిగ నెందును నిలువక యబ్జముఖియు
మిగుల నెడఁబాయ కొక్కొక్క మిషముతోడ
నప్పటప్పటి కొక్కింత యాలసించి
కూడనిచ్చుచు నెలయించికొనుచుఁ జనియె
(కళా. అ. ౭. ప. ౭౨-౭౩)

నమ్మినవాఁడు కవుకులేని మానిసి! వానిని మోసగించుట యేమికష్టము! ఆ యప్సరసయందును దోషము లేదు. ఇష్టములేని వాఁడు పైఁబడ గమకించిన ద్వేషముఁబూనని స్త్రీలుందురా? ఐన నొక్కటి. వధకు నుత్సహించినను గొంచెము కనికరముఁజూపి యుండిన నా కాంతకు గౌరవము హెచ్చుఁగాని తగ్గియుండదు. నిండుమనస్సుతో ప్రేమించిన వాఁడెంత దుష్టుఁడైనను, దనకింత మనోహరణశక్తి యున్నదిగదాయను సంతోషమును, ఈనిరాశ కిట్లుల యితఁడు బలి యగుచున్నాఁడని పశ్చాత్తాపమును ఏమాత్రమునుం జెందని కఠిన హృదయులగు స్త్రీలుందురా? యోజింపుము.

ఇట్లు తన్నలయించుచుం బోవుచుండఁ దనప్రతాపము నాపె తెలుపఁబఱచువాఁడై యాపెను దాఁకకుండునట్లు శిలలప్రయోగముఁ జేసి జంతుజాలంబుఁ సంహరించి యిట్లనియె. "నన్ను వరింపుము. లేనిచో నీవు చనెడు చోటులన్నియు నా బలముచేత నాశముచేయుదును. దాన నీకు నపకీర్తి కాన నాపయింగూర్చి కరుణలేకయున్నను, భూతకోట్ల రక్షింపవలయునను దయచేనైన నాకుఁ బత్నివగుము" అయ్యో! వానియార్తి యెట్టిది! తనకుఁ బరమార్థము ఆస్త్రీ. ఆమెను నొప్పింపఁడు. ఆమెపైఁ గినియఁడు. ఇఁక లోకమంతయు హింసించి, యాహింస మాన్పుటకై యాపె యంగీకరించినను జాలుననుచున్నాఁడు. ఆహా! కాఠిన్యము మార్దవము రెండును వానియందున్నవిగదా! మఱియు నీ కాఠిన్యమునకు మార్దవమే కారణము! మోహ మాహాత్మ్య మిట్టిది. వెన్న ఱాయగును. ఱాయి వెన్నయగును!

తన్నీరీతిని వెంబడించు నాయసురను మణికంధరునిచేతఁ జంపించి, పిమ్మట నామణికంధరుని రెండవ జన్మము వేచియుండి యతఁడు గళాపూర్ణుఁడై జనింప తన పూర్వవృత్తాంతంబు వివరించి గాంధర్వవిధిని వివాహమాడి యభినవకౌముది, పట్టమహిషియై యుండెను. శల్యాసురుని తరువాతి గతియేమాయనో తెలియదు. వానిది వ్యసనకరమును వ్యర్థమ్మునైన శుష్కజీవితము! నిష్కళంక ప్రీతిచే విశోభితము.

సుగాత్రీశాలీనుల విచిత్రకథ

సుగాత్రి శారదపూజారియైన యొక బ్రాహ్మణునికూఁతురు. దాని వరుఁడు శాలీనుఁడు. ఇల్లటపుటల్లుఁడు. అలంకారములు, డంబములు, అట్టహాసములును వీనికి సరిపడవు. పల్లెటూరివాఁడు పట్టణవాసుల కుర్చీలు, మేజాలు, నిలువుటద్దములనుజూచి వెఱఁగు వెఱపునంది పోవుమాడ్కి, నేయలంకారములు లేకయుండు వారినేగాని, తళతళలు, పళపళలు, ఘలఘలలు, ఘుమఘుమలు మీఱయవచ్చెడు స్త్రీలఁ దిలకింపఁడు. సర్వశృంగార సన్నాహములతో భార్య పడకింటికి రాఁగా, ఇదేమి కొఱవిదయ్యమో, గజ్జలపిశాచమోయని కన్నెత్తియైనఁ జూడకుండెను! ఆభార్యకాపురుషుని తిక్క తెలియదు. శాకుంతలములోని

మ. “ నలినంబెంతయు నాచు చుట్టినను వీక్షాణంబె చూపున్, గడుఁ
మలినంబయ్యును, మచ్చ చంద్రునకు సౌందర్యంబె కావించు, వ
ల్కలముంగట్టియు నీ లతాంగి గనుఁ జెల్వంబందియొప్పారు, మం
జులమౌ రూపు నలంకరింపనిది యెచ్చో నేదియుంగల్గునే! ” *

---

* ఈపద్యము, రచించినవారు మామక మిత్రులగు రా. అనంత కృష్ణ శర్మగారు.

అను పద్యముయొక్క సారస్యము నీ సుగాత్రియొక్కటి ప్రౌఢయై యుండినయెడ, కొందఱు రసికులకు సహజ సౌందర్యమువలె మనోహర మగురచనయొద్దియు లేదనియు, దివ్యసుందర విగ్రహయగు తరుణికి సామాన్యపు గరుకుచీరలు, తాటాకుల కమ్మలును ధరించిన నదియు మనసును నీరుగాఁజేయు ఒకవిశేషమైన చెలువ మనియు నామెకుఁదెలిసియుండును. వ్రేపల్లెలోని గోపికలు పట్టుచీరలు, సరిగె వస్త్రములు, నవరత్నఖచిత భూషణములును లేనివారు. నల్లనైన పట్టలుగట్టి, పూవులతో నలంకృతలై యే పనిపాట్లులేక యుద్యాన వనములలో చివురాకుమెత్తలమీఁదఁ బొరలాడుచుండు నాజూకు కన్నెల వలెఁగాక, వెన్నలఁదీయుట, అలుఁగాంచుట, గృహకృత్యముల నెఱ వేర్చుట మొదలగు శ్రమములచేఁ బ్రొద్దుపుచ్చుచు దేహముల నారోగ్యముగను, మనసులఁ గపటము కాఠిన్యములేని విశుద్ధములుగను నుంచికొని యుండెడివారు. అట్టియువను ప్రబంధ నాయికలకన్న నెన్నిమోమడుంగులు వారు ప్రీతికరలనుట భాగవతములో దశమ స్కంధముఁ జదివినవారికి వేఱుగఁ జెప్పవలయునా!* కాళీసుఁడు రసికశిఖామణి కాబోలు! తనభార్య కృత్రిమములగు తళుకు బెళుకు లను వదలి గొల్లభామరీతి నున్నఁగాని దగ్గఱఁ జేర్పనని సంకల్పించి కొన్నాఁడేమో!

అత్తగారు ఇంకను శ్రద్ధతో సొగసులు దిద్దిదిద్ది కూఁతును రెండు మూఁడు నాళ్ళట్లయుసిపెను. వృధాప్రయాస! "వట్టిరాకపోక లొనర్చె వానిసతియు". పెండ్లికూఁతు రూరకయుండినను జెలికత్తె లూరకుందురా? జీతముఁ గఁ ప్రతిఫలముగా బోధనలుచేయుని-చోఁ గృతఘ్నతయని కాఁబోలు! "ఆ లజ్జావతికి నేకాంతంబున నిట్టనిరి."

---

* మన నాటకములలో వీరిని రాజస్త్రీలవలె చిత్రించి యుండుట రసభంగము.

ఆ "పాలఁతి! యాలిమగనిపోఁడుము లేమియుఁ
గలిగినట్టి చొప్పు గానరాదు
మీతెఱంగుచూడ మేల్మేలు దంపతు
లిరువురును వివేకు లేమిచెప్ప ?"

(కళా. ఆ. ౪. ప. ౭౫)

క. కాంతుఁడుచిత్తజ్ఞుఁడైనను
కాంతకు సిగ్గువడఁ జెల్లుఁగాక కటకటా!
కాంతుఁడు నిబ్బితికాఁడై
కాంతయు నట్లైననెట్లు కాపురమిఁకన్. ౭౬

ఆ. నలినవదన! యెన్ని నాళ్ళైనఁ జిన్ని కూఁ
తుఁరవు గావు నీవు తొడఁగి పలికిఁ
దగిన సేవఁజేయ గనునె యూరకయుండ
నాతఁడేమియు ననఁడనుచునిట్లు ౭౭

క. మగవాఁడు భాగ్యవంతుఁడు
మగువకు నొప్పగునె యిట్లు మానపుబిగి గ
ట్టిగఁ దాల్పఁ దనంతనయూ ౭౮
డిగ మిటునటుసేయ నతని డెందము కరఁగున్

క గారామునఁ దోడ్తోడన
రారమ్మనఁ డనుచు మగుడి రానేటికిఁ గ
ర్వారంబుతోడి బాగా
తీరాదోయాకు మడచి యీరాదా! చెలీ! ౭౯

క. వెంగలివిగాక నీవో
యంగన భోగములపంట యామనియగు నీ
బంగారువంటి ప్రాయము
సంగతిరే యకట! రిత్తకయ్యెను నోసఁగన్ ౮౦

క. యౌవనము గలిగినప్పుడ
పూవుంబోఁడులకుఁ బతుల భోగంబులుగా
కావిభవములకుఁ గొఱయే
యౌవనజాతాక్షి ప్రాయముడిగిన వెనుకన్. ౮౧

క. "అనవిని యీ పెడమాటల
వను నేటికిఁ జంపెదరు వినక్ సైపవునా
కని సిగ్గునఁ బలుకుచునాఁ
డొసరిచి చూచెను దదీయ యుక్తుల తెలఁగక్" ౭౦

ఈసంభాషణ యెంతో మధురము. అశ్లీలవాక్యములు లేవు. జాతీయములు. లోకోక్తులు వీనిచే సువాసితము. చిలిక తెల్లిల్లు కరువముగాఁ బలుకుట కావ్యాలలో నరి త కడపటిసర్గ మత్యద్భుతము. మగుడ కన్నె మొక్క యగుటకు సిగ్గును, లోకాచారమును సొగసుగాఁ జూపుచున్నయది !

ఈ నూతన ఉకిక్తులు ఫలమీయక పోయెన. పాపము ! సుగాత్రి యేమిచేయును ? రాజకుమారిగా నుండినచోఁ జందనాదులఁ బట్టించుకొని చిగురుటాకుఁ బాన్పుపై హాయిగా మూర్ఛపోయియుండును ! పూజారిబిడ్డ. శాస్త్రప్రకారము శృంగారమను పథ్యము దప్పక సేవించి ప్రకటింపవలయునన్న నుద్యానవన ముండవలెను. శీతలోపచారములకు సేవకులుండవలయును. సరస్సులుండవలయును. మఱియు పచ్చకర్పూరము, పునుగు, జవాజి, అరఁటిబోందెలు, చందనము మొదలగు సంస్కారములు లేనిది శాస్త్రోక్తముగాఁ గామము నావాహనచేయునగునా ! అట్టి నిటులు ధనికులకే గాని సామాన్యులకుఁ జెల్లదు. ప్రబంధములలోని మోహము మాత్రము నిక్కమైనయెడల, రాజుల యిండ్లలోనే గాని యింకెక్కడను రతి మన్మథులు వాసము చేయరని చెప్పవచ్చును! సుగాత్రి కీ దిగఁదీపులెవ్వియుఁ బట్టలేదు.

"నాకును మంగళసూత్రం బీపాటి శుభస్థితి నుండుటయే పదివేలనుచు నెంచికొనియు వేఱొకలాగున నుండక యతనికి నాయురభివృద్ధికరంబులని వివిధాలంకారంబుల నెప్పుడు నేమఱక యతాల్చుచుఁ దన తల్లి యేమియు నతని నిట్టిట్టాడకుండం బ్రార్థించుచుండె"

(క. శా. ౬ ర. ప. ౭౩)

భర్తకు నొక పిచ్చియైన భార్యకు నొకపిచ్చి! తన యాంకారము లాయునకు నాయురభివృద్ధికరము లనుట పిచ్చియైనను మేలు చేయు మంత్రములలో నొకటి గాన ననింద్యము. ఈ యోర్పును, వినయమును, సుఖపరిత్యాగబుద్ధియు, సంతుష్టియుశ్శృంగారభావములు గావా? పతిపైఁగల ప్రీతిని సూచింపవా? అత్తగారికిమాత్రమున శాంతము కుదురదాయె! మనుమఁడు గలుగకున్నఁ దనకు మోక్షము గలుగదనియేమో! ఈ దౌర్భాగ్యఘటల్లుఁడు కోఁటకోనైనఁ గృషి చేసి ప్రయోజకుఁడు గానీ యని యాతనిని బూఁదోఁటలో నూలిపనికి నియోగించెను! శాలీనుఁడు సత్యగుణుఁడు చెప్పినదంతయుఁజేసి రచ్చ లేక యుండమనెడువాఁడు మరియు, ఇల్లటపల్లుఁడు. అట్టి యల్లురకు మర్యాదలెక్కువ యుండునా? ఒక్కఖేదముఁ జెందక నిత్యము తోఁట పనులఁ జేయుచుండెను. అప్పుడు సుగాత్రి—

తే. తల్లిమాటలచే నిట్లు తన విభుండు
తనువు బడలఁగ బూఁదోఁట పనులు సేయఁ
జూడనోర్వక తాను నచ్చోటికరిగి
తోడుపడియెద నని చూచు ప్రీతి నుడుగు.

(కళా. ఆ. ౪. ప. ౨౪.)

పిమ్మటఁ గొన్నాళ్ళకు లజ్జఁ బాయఁద్రోచి పురుషునకు సహాయముగఁ దానును దోఁటపనులను జేయ

ఉ. “. . . . .
. . . . . . ఎప్పటియట్ల యలంకృతాంగియై
యెంతయు నింపుతోడఁ జనియెన్ బ్రియుఁడున్న వనంబులోనికిన్

(ప. ౯౪)

క. చనియాతఁడు దా సలిపెడు
పనులకు నీయకొనకున్న బలిమిఁ గడంగెన్
దన సొమ్ములెల్ల నొక మఱు
గున నిడి పిరిసుట్టుసుట్టికొనిన వలువతోన్. ౯౫

సీ. తోరంపుఁజనుదోయి త్రుళ్ళింతలనిడంగఁ
దగుచోట్ల గుద్దంటఁ ద్రవ్వి త్రవ్వి
త్రేఁగ్రైనపిఱుఁదు బల్విడిఁ జలింపంగను
వడినిట్టునట్టును నడిచి నడిచి
యడుసుతుంపురు చెక్కుటద్దంబులను బర్వ
మళ్ళను మడవలు మార్చి మార్చి
నడుములేఁదీవియ నకనకల్గుడువనిం
పునఁదగు మోఁపులు మోసి మోసి
చిఱుచెమటచేర్పు వింతక్రొమ్మెఱుఁగుతోడఁ
గొమరు మీనొప్ప సారెకుఁ గొప్పువదల
నేమిటికినైనఁ దా మున్న యేగి తోఁ ?
యొల్లపనుల నొనర్చె నింపెసక మెసఁగ. ౯౭

ఇన్నాళ్ళుఁ గరగని యాతని మనసు ఈనవ్య మోహన మూర్తిచే జయింపబడెను !

చ. . .. . ఆనా
బడలిక చూడలేకిడుమపాట్లకుఁ జొచ్చి నలంగి తెంచు నె
క్కుడుతమకంబుతోడ, దలఁ గ్రుచ్చి కవుంగిటఁ గూర్చెనత్తఱిన్.

(ప. ౯౯.)

పశుప్రాయమగు శృంగారమునకన్న నిదియెంత మేలు ? చూచి చూడకముందే కామినులఁగవయ నుంకించుట లోలత్వము. నీచము ! ఇక్కడ, భార్యయెడఁ గూరిమి, ఆమె తన సహాయమునకై స్వాయముగా వచ్చినందుకు మెప్పు? బడలినందుకుఁ గనికరము. గొప్పబుద్ధిఁ జూపినందుకుల ఉదారవర్తనయను గౌరవము ఇట్లు స్నేహము మర్యాద. వీనికనుకూలములైన భావములతోఁ గలిసిన శృంగారము చూపఁబడి యున్నది. ఇది శ్రేష్ఠము. రాసికము. శాశ్వతము. పెఱయవి యంగ రాగములు. తుచ్ఛములు. చంచలములు. మనసుతోఁ గలసినట్లు

కామేచ్ఛ వర్ణించుట మనకోసంతగా లేమగాన నీచరిత్రము నవ్యలీలా లలితంబు

తన మనోరథము ఫలించినందులకుఁ గారణ మాపెకుఁ దెలియ దయ్యె. ఎట్లు దెలియును! కార్యము లనేకములు గణించి పరిశీలించినఁ గాని కారణమునేర్పఱుచుట దుర్లభము. ఒక్కనాఁటి యనుభవముచే నిర్ధారణ చేయనశక్యము. అట్లగుట నాఁటిరాత్రి సుగాత్రి సంతోషముతో "నెప్పటికంటె మిగుల నలంకరించి" కొని కేళికాభవనమునకు రాఁగా "తోఁటపనులు, సేయుమూర్తి మదిన్ హత్తి పాయకునికి" శాలీనుఁడు ఆప్రచండవేషముఁ జూడనైనఁ జూడక యేదో ధ్యానమున మౌనియై కదలకయుండఁ జూచి, భార్య శోకాశ్చర్య సమగ్నయై వేచివేచి విసిగి,

ఉ. ఆలలితాంగి చాలఁదడవచ్చట నమ్మోయి నుండి సాహసో
ద్వేలతనంతఁ జేరి కదుఁద్రిమ్మటచే శ్రమమొంది నారుగాఁ
బోలనుబోదునా నిదురఁ బోయెదరే యని కప్పూరంపుఁదాం
బూలముదావి భుగ్గురని ముంచుకొనం జెవిదండఁ బల్కఁగన్.

క. పైకొన్న పరాకున నతఁ
డేకోర్కిని వచ్చితనియె, నింతయు వగతో
లోకము వారలు పతికడ
కేకోర్కిని వత్తు రనుచు నెంతయుఁ బొలసెన్.

క. ఓ నాయక ! ఇతరమ్ములు
పోనిమ్ము పాటియైన బుద్ధిగలిగి నా
మానసములోని కోర్కులఁ
బూనికనడిగితిరి లోకపూజిత నైతిన్.

మ. అకటా ! యేమని దూఱుదాన మిము నాథా వేఁగుజామయ్యెఁ బోం
డిక గాఁ బాదములొత్తరమ్మనుటగానీ, యొంటి యేమోగదా
నికటక్షోణికి నేగుదెమ్మనుటగానీ కొంతనెయ్యంపుఁ బూ
నికతోఁ గన్నులువిచ్చి చూచుటయకానీ లేద యొక్కింతయున్.

ఉ. నేఁడలతోఁటలోనపుడు నిబ్బరమైన మదీయ భాగ్యమున్
బోఁడిమిరేమి పాకమునఁ బొందెనో! మీకృపయట్లు గాంచిపెన్
వాఁడిదనర్చు నాచనువునన్ మిము నెమ్మొయినంటిఁగాని, యే
నాఁడును బుణ్యసాధ్వికి గుణంబదిగాదని యేనెఱుంగుదున్
(క ళా. అ. ౮. ప. ౧౦౯—౧౧౩)

తే. అంతఁ దొలునాఁటియట్ల యత్యాదరమునఁ
బోయి పూఁదోఁట పనులెల్లఁజేయుచుఁ బతి
మన్ననలుగాంచి యెంచెఁ దన్మతికిఁ నట్టి
సొంపులేగాని భూషణాలింపుగామి. (క ళా. అ. ౮. ప. ౧౨౩)

ఇట్లాతని మనోవృత్తింగాంచి తగురీతి నాఁడు మొదలు వర్తించు నదై యెల్ల సుఖంబులంగాంచి పరమసాధ్వీలలామమన నాసుగాత్రి ప్రసిద్ధి వడసెను!

ఏకాంత గోష్ఠివర్ణించునపుడును గవి యెంతనాణెముదోఁప వ్రాయుచున్నాఁడో చూడుఁడు! ఇది సభ్యమైన వర్ణన. దీనిజదువఁ దలవంచికొను నవసర మెవ్వారికి నుండదు మనవారనేకులు శృంగారమునకు శుచిత్వమునకును బరస్పర శత్రుత్వ మాపాదించిరి. ఇది సత్యమునకు స్వభావమునకు రెంటింటికిఁ దప్పిన యూహ, గొప్పవారి ప్రేమలు పరిశుభ్రములు నిర్మలములు. మృగప్రాయుల శృంగారములు వికారములు తుచ్ఛములు;

సరస్వతీ చతుర్ముఖ విలాసఘట్టము

ఒక విషయముంబట్టి చూచిన సరస్వతీ చతుర్ముఖ విలాసఘట్టము * వంటిది యాంధ్రంబున నెక్కడను లేదు. ఏవిషయము నైన, ప్రకృతిని పాత్రముల జీవితముతోఁ గలసినట్లు వర్ణించుట.

---

* ఈఘట్టమునను ఒకలోపము. వానకురియుచుండగా మగనితో సముముగ దానును క్లేశముల ననుభవింపవలెనను సుగాత్రియొక్క కోరిక వ్యర్థముగ నాచినకుల వారు తడియలేదట. తడిసిన నొండొరు లింకను చల్లగానుండి యుండరా!

ప్రకృతివర్ణనావిధములు

ప్రబంధకవులు వర్ణించిన జాడవేఱు. వృక్షములు కొండలు లతలు మొదలగు వస్తుప్రపంచమంతయు నుత్ప్రేక్షకు సామగ్రి. అందును స్త్రీ సామ్యముగాను, శృంగార క్రీడగాను ఉత్ప్రేక్షించుటకు. వసుచరిత్రములోని యుద్యానవనము గూర్చిన ప్రశంసలిందుకు, ప్రమాణములు:

చ. "ఒనరహిమాంబుకంధరనములాడ్చి తెమల్చిన పత్రభంగముల్
సన నసియాడుచున్ మొగడ చన్నులు పల్లవపాణిఁగప్పు నూ
తనిలతికాలతాంగుల నుదారగతిం జలివాపి నెయ్యపుం
బెనఁకువ నేర్పె దక్షిణసమీరణుఁడొయ్యనఁ దావులంటుచున్."

(వసు. ఆ ౧. ప. ౧౨౭)

చ. "జనపతిదారసిల్ల నొక సంపఁగి తావులకొమ్మ రాగవ
ర్ధన సుమనోభిరామయయి కాఁకవహింపఁగఁబోలు! కానిచో
ననుపమపంచసాయక కరాంచలచంచలచాపశింజినీ
జనితకఠోరఝంకృతిని సైపఁకయున్నె పరాగపాండువై."

(వసు. ఆ. ౧. ప. ౧౩౬)

ఈయుత్ప్రేక్షల నుద్ధరించుటకై యెత్తఁబడిన సాధనములు సకృత్తుగ సహజోపములు బహుళముగ శ్లేష. ఏవస్తువులలోనైన స్త్రీలు లీనలు దానికి సరిపోవునట్లు స్త్రీలలో నేవస్తువైన లీనము! ప్రబంధ ప్రపంచము స్త్రీమయము. ఆఁడుమళయాళము. చెట్లు, చేమలు, పక్షులు, సరస్సులు, నదులు, గుట్టలు, అన్నింటనుండియు నుత్ప్రేక్ష యను పుటము వేసి శృంగార భస్మముఁజేయవచ్చును! ప్రభావతి మంచి దుక్కిసాగినపొలము' అనిసూరన వర్ణించియుండుట జ్ఞప్తియున్నదా? సూరన్నయందును ఈ దుర్లక్షణములున్నవ. కాని, పాండిత్యమును బోఁద్రోచి భావముమీఁద దృష్టియుంచి ప్రాయస్థలముల నీదోషము

ప్రాంతఁబోఁడని నా యభిప్రాయము. కారణములు సమయోచితముగఁ జూపఁబడును.

దుష్టములగు నుత్ప్రేక్షలు ప్రాచీనకవులయందుఁ గాననరావు. పెద్దనామాత్యునియందును అంతగానుండవు. ఈయుక్తికవిత్వమునకు మార్గదర్శియు గురుప్రాయుఁడు నైననాఁడు రామరాజభూషణుఁడు. అతనివలె నింకెవరును జేయలేరు చేయఁబోరరు. వసుచరిత్రకు ననంతరము బయలువెడలిన కావ్యములలో నీ చిత్రములు మెండు. పదములలో శ్లేషయు, శబ్దాలంకారములును, భావములలో విపరీతోత్ప్రేక్షలును సర్వకవులు అవలంబించిన వేడుకలు.

రామరాజభూషణునకుఁ బూర్వము వెఱ్ఱివెఱ్ఱి యుత్ప్రేక్షలు దక్కువగనుంటకు, తదనంతరము మితిమీరియుండుటకును గారణము స్పష్టము. శ్లేషయొక్క సహాయము లేనిది సహజోపమల సమర్థింప నగుఁగాని, పిచ్చియుత్ప్రేక్షల సమర్థింపనసాధ్యము. వసుచరిత్రకు మునుపు శ్లేష విస్తారము ప్రచారమునకు రాలేదు. తరువాత వచ్చినది. శ్లేషయు, శబ్దవైచిత్రియు. భావవైపరీత్యమును సమన్వితములు. వీని వేంద్రముచేఁ గవిత్వములోఁ గల మంతయు సొండిపోయినది.

ఇట్లు స్త్రీమయముగా వర్ణించుటకుఁ గారణము అది శృంగారమునకు నుపకరణమను నూహ. ఈయూహ యాభాసము. ఎక్కడఁ జూచినను స్త్రీలు చెదలవలె మిలమిలలాడుచుండిన వారియందు మన కేమాత్రముఁ బ్రీతియుండదు. అతిచే జనించు రసము రోఁత, అపురూపముగానిది యనల్పమూల్యము. విరక్తి దట్టముగఁ బట్టువడవలయు నన్న నాఁడుమళయాళములో నొక దినమున్నఁజాలు. పదాఱువేలుం జిల్లర కాంతామణుల నుండఁజేర్చినవాఁడగుటఁగాదె శ్రీకృష్ణుఁడు నిత్యబ్రహ్మచారియనఁ బ్రశస్తుఁడయ్యె! ఆయనవలె దూరీకృతరక్తులు నిర్జి

తేంద్రియు లోరులుండరు! సర్వవ్యాపిగానుండు వస్తువుపై బుద్ధి యంతగాఁ బోదనుటకు నా భగవంతుఁడే సాక్షి! అరుదైన కొలఁది గిరాకి హెచ్చునను బజారు న్యాయమునైన ప్రబంధకారు లెఱుంగమి వారి చిత్రకవిత్వముకన్న మించిన చిత్రము!

భారతమందలి స్వభావవర్ణనావిధానము

భారతకవులు ప్రకృతివర్ణన మెంతయు మనోహరముగఁ జేసి యున్నారు. తఱుచుగ నుపమానములైన వాడరు. వస్తువు సుందరముగానున్న దానిని నిజరూపముతో సాక్షాత్కరించినట్లు వర్ణించిన ప్రత్యక్షానందమీయదా? పోలిక లేల? ఉత్ప్రేక్ష లేల? నురుగులు గ్రమ్ముచుండఁగా నలల పరంపరలచేఁ దీరమునీఁద గొట్టుకాడు సముద్రము తనంతట గంభీరముగాదా? అద్దాని జూచినప్పుడు మన మానందించుట యుత్ప్రేక్షతోనా? దానియందు చూపు హత్తి యిటునటుఁ దిరుగకుండుటచేనా? భారతములో నుపమానోత్ప్రేక్షలతోఁ గలసిన స్వభావ వర్ణనములున్నవి గాని, యవి స్వచ్ఛందముగ నప్రయత్నపూర్వకముగ వచ్చినవి. సొగసుగ వనములగుండా దారిచేసికొని పాఱునదని స్త్రీకింబోల్చుట సర్వదేశములలోను బ్రబలిన యలంకారమగుట నైజమునవచ్చును. ఇట్లు చేయుటలోను నసాధువగు క్రియ యొకటున్నది. ఏదన నదియందలి ప్రత్యవయవమునకును స్త్రీయవయవ మొండు సరిపోలినదని, యట్లే స్త్రీ యంగాంగములకుఁ దోడు పోయిన భాగములు నది యందున్నవనిగాని చూపుట. ప్రత్యవయవ సమన్వయము చిత్రపుటూహ రసాన్వితము కాదు. మొత్తపుటర్థముగా సహజోపమలు, ధ్వని మొదలగు వానిచేఁ గూర్పఁబడు సంబంధము మంచిది. ప్రత్యంగక్రమమునకుం బోయినఁ గుయుక్తులు దప్పవు. ఆకారము సమష్టినే భావము నుప్పతిల్లఁజేయునో, దాని నారసి,

ప్రముఖములైన సాదృశ్యములున్న వానిని సూచించి విరమించుట బాగు. దీనిచేఁ జదువరులకును లాభము. ఎట్లన. కవి చూపించిన పోఁబడిం బట్టి యింకను గొన్ని సామ్యములను మనమే యేర్పఱచు కొనుటకు నవకాశముండుటచే బుద్ధికిఁ బనులును దానఁ జొరవయుఁ గలుగును. ప్రతిపదటీకగా బాకీ యేమాత్రము లేక యంతయు విశద పఱచిన మన మనః పరిశ్రమకు వీలుండదు. కానఁ గొంతవఱకే మాంద్యము విడుగును జనించును. పూర్ణోపమలకన్న లుప్తోపమలు రసవత్తరములు. భావానుకూల్యములు.

ప్రాచీనులలోఁ గొందఱు కవులు (అందును ముఖ్యముగా బమ్మెర పోతనామాత్యుఁడు) ఇంకొకవిధమైన యపభ్రంశము నాశ్రయించినట్లు తోఁచెడిని. ఏదన, వనవర్ణనము మొదలగునవి చేయు నపుడు పదాడంబరమునకై నిఘంటువులలోని చెట్ల పేర్లన్నియుఁ బ్రయోగించుట. దృష్టాంతము.

ఉ. “అందఁదమాలమాలవకుళార్జుననింబ కదంబపాటలీ
చందననారికేళఘనసార శిరీషలవంగలుంగ మా
కందకుచందనక్రముక కాంచన బిల్వకపిత్థమల్లికా
కుంద మధూకమంజులనికుంజములందనరారి వెండియున్,”

(భాగ. తృ. స్క-౦.)

వ. అది మఱియును మాతులుంగలవంగలుంగ చూతకేతకీ భల్లాతకామ్రాతకసరళ పనసబదరీ వకుళవంజుళవటకుటజ కుందకురవక కురంటకకోవిదార ఖర్జూరనారికేళసిందువార చందనపిచుమందమందార జంబూజంబీర మాధవీమధూక తాల తక్కోలతమాల హింతాల రసాల సాల ప్రియాళు బిల్వామలకక్రముక కదంబ కరవీర కదలీకపిత్థ కాంచన కందరాళ శిరీష శింశపాశోకపలాశ నాగ పున్నాగ చంపక శతపత్ర మరువక మల్లికామతల్లికా ప్రముఖ నిరంతర వసంతసమయ సౌభాగ్య సంపదంకురితపల్లవితకుసుమితఫలితలలితవిటపవిటపిపిన్నివహాలంకృతంబును. ... . ఇత్యాది

(భాగవతము. అ. స్క-౦.)

వ్యక్తివర్ణన ముత్కృష్టము

ఇట్లూరక వృక్షనామములఁ జేర్కొన్న నేమియుండదు ? ఆ చెట్లయొక్క గుణము, ఆకారము మొదలగు విశేషముల నెఱుకపఱుచు విశేషణములఁ జేర్చుకున్న సమరమునకు గవివర్ణనమునకును భేదముండునా ? అరఁటిచెట్టు, అని చెప్పిన మాత్రాన వినువారికది యిట్టిదని యేర్పడదు. మనసుముంగఱ ప్రతిమవలె వస్తువు గన్పట్టవలయునన్న సామాన్యగుణముఁ జేర్కొనినఁగాదు. విశేషాంశముల, జూపవలయు. నిదర్శనము. మనుష్యుఁడు అన్నమాత్రాన మనకు నేరూపమును గోచరింపదు. విశేషణములఁ జేర్చుచుఁ బోయిన ప్రతిమయుఁ దీఱుచు వచ్చును. ఎట్లన చింపిరిబట్టలవాఁడు. తలవిరియఁబోసికొని యున్నాఁడు. పంగనామాలు, ఎడమచేతిలో గరుడస్తంభము, కుడిచేతిలో గంట. అనునప్పటికి దాసరివాఁడు ప్రత్యక్షమునకు వచ్చును. దాసరివారిని బరిశీలించినవాఁడు ఇంకను విశేషణములఁ బూన్చిన, నేదోయొక దాసరిగాక, నిష్కృష్టమగు నొక రీతికిం జేరినవాఁడు ముందుకువచ్చి ఘోషించును. అట్లే యరఁటి చెట్టు గూర్చియు, అరఁటిచెట్టన్న మాత్రాన నేయరఁటి చెట్టో ! కాండము గుండ్రముగా బలసియున్నది. సూర్యకిరణములు సోఁకి లోనదూరక యిటువిరిగి పోవునంతస్నిగ్ధము. వెడలుపైన యాకులున్నవి. ఘనమైన రొంబముచే వంగిన తలగలది. ఈ రీతిఁ జిల్లర చిల్లరసంగతులు గలుపుచు వచ్చితిమేని యాకారము రంగులుదీఱి యేదేనొక విగ్రహముగ మనసున ప్రతిఫలించును. ఇట్లుగాక పేరుల జాపితా యెదుట నుంచిన, మనమేమి వర్తకులమా దానియెడ నాదరముంచుటకు ?

సమష్టిగా వ్రాయుట నిఘంటుకారులపని. వ్యక్తి నొకదాని హృదయమున సాక్షాత్కరింపఁ జేయుట కవియొక్క ముఖ్యోద్యమ

ములలో నొండు. ఇది చేయుంజాలని వాఁడు పండితుఁడుగావచ్చునే గాని కవిగానేరఁడు. తన మనసులో నేదే నొక యాకృతిని చక్కఁగ నేర్పఱచి పదములయాలముగ దానిని రసికులకు వ్యక్తపఱిచిన నదియు కవిత్వము. నదివి వర్ణించిన నన్ని నదులకుంజెందిన తీరునఁ జేయుట కళగాదు. మఱి యే దే నొక్క తెఱంగగునది దోఁపవలయు. అట్లే సరస్సులు మొదలగు ప్రకృతిమూర్తులం గూర్చియు.

పాత్రముల వర్ణించునపుడును ఈతత్త్వము నేమాత్రము మఱవరాదు. ప్రబంధకవులలో ననేకులు వసుచరిత్రానుకారులు. ఈపద్ధతి నేమాత్రముఁదెలియనివారు. వీరినాయికలు పరస్పర ప్రతిబింబములు. ప్రత్యేకించిన గుణము, చర్య, రూపము, ఏదియు లేదు. నాయకులు నట్లే.

కవులు వర్ణించిన ప్రకృతులు పాత్రములు నుత్కృష్టములాయని శోధించుట కొక యుపాయమున్నది. ఏదన. ఆవర్ణనలఁ జదువుటచే చిత్రకారుఁడు విస్పష్టమును అనన్యమునైన ప్రతిమను వ్రాయఁగలడా యని వితర్కించుట. బమ్మెర పోతనామాత్యుని వనములు సరస్సులు నన్నియు గురిగింజలట్లు ఏకరూపములు, ఏక రూపములనుటయుఁదప్పు. ఏకనామము లన్న నింకను సత్యము! ఏలన నిఘంటువులలోని పేర్లు న్నవిగాని, యయ్యె వస్తువులకుఁ గాలాదుల ననుసరించిన చర్యలెవ్వియు నారోపింపఁ బడనందున నవి దృష్టములు గావు.

పాత్రములఁ బరిపూర్ణములుగా వర్ణించుట యెంతతప్పొ వనాదులనైతము 'సర్వలక్షణసంపన్న' ములఁగా వర్ణించుట యంత తప్పు. పోతనయొక్క చెట్లన్నియుఁ బుట్టి పెరుగు తా వీజగతి నొక్కటే! ఎద్దియన. నిఘంటువు! భూసారాది తారతమ్యములచేత నొకజాతికి వృద్ధికరమగు నేల యింకొకదానికి క్షయకరము. మఱియు. ఒక

నేలలో పెరుగు వృక్షములు సైతము సరిగా నాయికానాయకులు వచ్చునదిచూచి యన్నియుఁ బుష్పఫలభరితములు గావు వనములు, తోఁటలు మొదలగునవి చూచినవారందఱకు నిది తెల్లంబు. కవులకు గాదు. పాపము! వారేమి చూచిరి ? నిఘంటువులం దప్ప.

ప్రబంధకవులలో పాత్రవర్ణనమునఁ గనంబడు దోషము లన్నియు ప్రకృతివర్ణనమున నున్నవి. దేనినిగాని తాము భావించి నట్టియో, చూచినట్టియో వ్యక్తిగా వర్ణింపరు. సర్వసామాన్య గుణంబులఁ జేర్చి యాకృతిని నిర్ణయింపఁజాలని యంత సమష్టిగా వ్రాయుదురు. ఇది ఉన్నదియున్నట్లు, కన్నది కన్నట్లుగాక చదివి నది చదివినట్లుగా వ్రాయుటచేఁ గలిగిన యుత్పాతము!

నన్నయభట్టు ప్రకృతివర్ణనము సేయు రీతి

భారత కవులలో నీదోషమంతగా లేదు. విశేషణములు లేని జాబితాలు మృగ్యములు. అమ్మహనీయుల రీతిఁ జూపుటకునై కొన్ని యుదాహరణముల నుడివెద:

నిరలంకారములు.

మానిని. "ఏచితసర్చితలిర్చిన క్రోవుల నిమ్మగురావుల జొంపములం
బూచిన మంచియశోకములన్ సురపొన్నలఁ జొన్నల గేదఁగులన్
గాచి బెడంగుగఁ బండిన యాసహకారములం గదళీతతులం
జూచుచు వీనులకింపెసఁగన్ వినుచుం శుకకోకిల సుస్వరముల్.

కవిరాజ విరాజితము.

చనిచని ముందట నాజ్యహవిర్ధ్రుత సౌరభధూమలతాతతులం
బెనగిన ప్రాఁకుల కొమ్మలమీఁద నపేతలతాంతములైననుబో
యనిమధుప ప్రకరంబులఁజూచి ధరావిభుఁడంత నెఱింగెఁ దపో
వనమిదియల్లదె దివ్యమునీంద్ర నివాసము దానగునంచు వెసన్."

(భా. ఆ. ప. ౪. ఆ. ప. ౨౦,౨౧.)

లయగ్రాహి.

కమ్రనిలతాంతముల కుమ్మొనసి వచ్చు మధుపమ్ముల సుగీతనినదమ్ము లెసఁగంజా
తమ్ములలసత్కిసలయమ్ముల సుగంధిముకుళమ్ములను సానుమ ముదమ్మొనరవాచా
లమ్ములగు కోకిల కులమ్ములరవమ్ము మధురమ్మగుచు విన్చెననిశమ్ము సుమనోభా
రమ్ముల నశోకనికరమ్ములును జంపకచయమ్ములును గించుకవనమ్ములును నొప్పెన్

లయగ్రాహి.

చందన తమాలతరులందు నగరుద్రుమములందుఁ గదళీవనములందు లవలీమా
కందతరుషండములయందు ననిమీలదరవిందసరసీవనములందు వనరాజీ
సందళిత పుష్పమకరందరసముం దగులుచుందనువు సౌరభమునొంద జనచిత్తా
నందముగ బ్రోషితుల డెందములలందురఁగ మందమలయానిల సుమందగతి వీచెన్.

(భా. ఆది. ఆ ౫. ప. ౧౩౭, ౧౩౯.)

చ. కురిసెఁ బ్రచండవృష్టి ఘన ఘోషము లెల్లఁ గెలంకులన్ భయం
కరములుగాఁ గరాళ కరకాతతు లొప్పఁ దటిల్లతాళివి
స్ఫురితముగాఁ బ్రపూర్ణజలపూరము తద్గిరిపుంజభూరిని
ర్ఝరతటినీతటీ నికటసాలచయంబు వినూలితంబుగన్.

(భా. అర. అ. ౩. ప. ౨౯౨.)

క. లలితమధు స్రవ ఫలములు
విలసిత మృదుపత్రతతులు వృత్తస్కంధం
బులు నవిచలితచ్ఛాయలు
గలబదరీతతులఁ జూచి కడువిస్మితులై.

(భా. అర. అ. ౩. ప. ౩౦౭.)

సాలంకారములు

మ. ప్రమదాసాదిపయః ప్రపూర్ణ మిదిగో! పద్మాకరంబంచుఁ ద
త్కమలామోద సుగంధమారుతము వీఁకన్ మున్నె తెంగించెన
శ్రమణంబిల్చె సరోవరంబనిలజున్ రాజీవ రాజీవస
త్ప్రమదాళి వ్రజచక్రవాక బకహంస క్రౌంచనాదంబులన్.

(భా. ఆది. ఆ. ౬. ప. ౧౪౨.)

సీ. రంగదుత్తుంగతరంగ హస్తంబుల
నాడెడు నది వోలె, నతులవేగ
వాతవిధూతమై వఱలెడునది వోలెఁ
బర్వతకందరోపాంత తతులఁ
దొడరెడు నదివోలె భ్రమిత ఫేనవితతుల
నగియెడునదివోలె, నాగనక్ర
మకరకులక్షుభ్యమాణమై తద్బాధ
కోపనియదివోలె, నుచ్చభీమ
నినదమగుచునున్న నీరధియొద్దకు
... ... (భా. అర. అ. ౩. ప. ౩౯)

సీ. ....
సురనదిధరణీతలంబున కరుగుదెంచి
కలహంసగతియు నిర్మల ఫేనహాసంబు
నాకీర్ణమీన విలోకనములు
నాలోలపవనవాచాలితకల్లోల
రసిక మృదూక్తులు నెసఁగుచుండఁ
బ్రీతితో భగీరథుఁడను దూతచేత
నీతయ్యె మహాముని పరిపీతరిక్త
మగు సరిత్పతిఁగూడి యా సగరజులకు
హితముగా దానినించె నాతతజలముల

(భా. అర. అ. ౩. ప. ౭౩)

క. నానావర్ణశిలా విహ
గానేక మృగాభిరామమై భూనారీ
నానాభరణ విభూషిత
పీనోన్నతకుచముఁబోలె శైలేఁగాడు దానిన్

క. లలితాచ్ఛస్ఫటిక శిలా
తలములపైఁబాఱు విమలతర నిర్ఝరిణీ
జలపూరముల నుదారో
జ్జ్వలదురు హారాలి నుజ్జ్వలంబగు దానిన్.

(భా. అర. అ. ౩. ప. ౨౯౨, ౨౯౩)

మిశ్రములు :

క. ఖరకిరణతాపమున నురు
తరదవదాహమున శోషితములైన వనాం
తరతరుతతి కాప్యాయన
కరమై వర్షాగమంబు గడుబెడఁగయ్యెన్.

తే. విశద శారదాంబుద పరివేష్టనమునఁ
బొలుచు గగనంబు ప్రతిబింబమో యనంగ
వికచ కాశవనీ పరివేష్టనమున
నతిశయిల్లె నిర్మల కమలాకరములు.

ఉ. భూసతికిం దివంబునకుఁ బొల్పెసఁగంగ శరత్సమాగమం
బాసకలప్రమోదకరమై విలసిల్లె మహర్షిమండలో
పాసితరాజహంసగతి భాసి ప్రసన్న సరస్వతీక మ
జ్జాసనశోభితం బగుచు నబ్జజుయానముతో సమానమై.

ఉ. శారదరాత్రు లుజ్జ్వలలసత్తరతారకహారపంక్తులం
జారుతరంబు లయ్యె వికసన్నవకైరవగంధి బంధురో
దారసమీర సౌరభము దాల్చి సుధాంశువికీర్యమాణ క
ర్పూరపరాగ పాండురుచిపూరములం బరపూరితంబులై.

చ. స్ఫురదరుణాంశురాగరుచిఁ బొంపిరివోయి నిరస్తనీరదా
వరణములై దళత్కమల వైభవజృంభణ ముల్లసిల్లను
ద్ధురతరహంససారసమధువ్రత నిస్వనముల్ సెలంగఁగాఁ
గరము వెలింగె వాసరముఖంబులు శారదవేళఁజూడఁగన్.

శా. దానాంభః పటలంబునం బృథుపయోధారావళిం దాల్చి గ
ర్జానిర్ఘోషము బృంహితచ్ఛలనఁ బ్రచ్ఛాదించి ప్రావృట్పయో
దానీకంబు శరద్భయంబున నిగూఢాకారతన్ డిగ్గె నాఁ
గా నొప్పారె మదోత్కట ద్విరదసంఘంబుల్ వనాంతంబునన్.

క. కలనీలకంఠ కోలా
హల లీలలు సెందె రాజహంసకులములన్
దిలకించె సప్తపర్ణా
వలి వికళితకుసుమకుటజవాటికల గడన్.

మ. అతి గాంభీర్య విభూతి నేకచులి కాహంకార నిశ్శేష శో
షితపాథోధిపయస్కుఁడైన ముని దోఁచెం బుణ్యతేజోమయా
కృతి నయ్యామ్యదిగంతవీథి, బ్రకట క్రీడాకళాగర్వ గ
ర్జిత మండూక కళంకితాంబు శుచితాసిద్ధి ప్రదాచార్యుఁడై

నిరలంకారము లనఁదగు పద్యములలో ధూర్జటి వ్రాసిన,

శా. "ప్రాతఃకాలతుషార శీకరచయప్రాప్తిన్ లసన్మౌక్తికో
పేతాగారములట్లు చెల్వెసఁగు తద్బిందుచ్ఛటాజాతవి
ద్యోతచ్ఛాయలఁ గొంతసేపు బహురత్నోద్దీర్ణ గేహంబులై
లూతాకల్పితతంతుసద్మములు వొల్చుం జూడఁ జిత్రంబులై."

అను పద్య మత్యద్భుతము!

ఉత్ప్రేక్ష *

భాస్కరరామాయణమున సీతాపహరణ ఘట్టమున స్థావర జంగమ మయమైన ప్రపంచమంతయు నాయమ్మకై యాక్రోశించెనని యెంత యుదాత్తరేఖగా నుత్ప్రేక్షింపఁ బడినదో చూడుఁడు.

తే. ఓలి శృంగంబు నెత్తి నకేలుగాఁగ
నిర్ఝరంబుల పెనుమ్రోఁత నిగిడి బెరయ
గిరుల జనకరాజాత్మజ పరిభవంబు
జగములెఱుఁగ నాక్రోశించు పగిదిఁదోఁచె.

(భాస్క. అర. ద్వితీ. ప. ౧౫౧)

సీత! పరమపావనమూర్తి! శ్రీరాముని భార్య, దౌష్ట్యమున నామెను బలాత్కరించి కొనిపోయినవాఁడు సర్వలోకాధీశుఁడగు రావణుఁడు. రాక్షసవంశ సంహారకారణమైన దీ యాగడము. ఇట్టి జగత్ప్రధాన సందర్భంబులఁ బ్రకృతియు మనుష్యమాత్రులరీతిని సుఖ

* ఆ. భా. 4. 141—146

దుఃఖాది వికారములుండాల్సిన ట్లుత్ప్రేక్షించుట నమంజసముగాని, చీమకు దోమకు వాసిఁయైన నాయికానాయకుల పాటులంగూర్చి అక్షించునదిగా వర్ణించుట గాంభీర్యమునకు గొఱంత. వస్తువుల కొలందులు గణింపక వర్ణించిన నఁగుబాట్లగును. ప్రబంధములలోని ముఖ్యదోషములలో నీ వివేచన విహీనవర్ణన మొక్కటి. ఏ కుగ్రామముఁగాని, యెట్టి నికృష్టరాజులంగాని, వీర కావ్యముల ధోరణిగా వర్ణింతురు. పట్టణప్రాసాదములు మిన్ను ముట్టునఁట! భర్మ హర్మ్యములు గవాక్షములలో చంద్రుడు దూఱిపోవునఁట! ఇఁక రాజుగారో యూపురికిఁ దగినవారు! పంచపాండవులు, దాశరధులు అందఱును గరఁగించి బ్రహ్మపోఁతఁబోయుగా నవతారమెత్తిన పురుష స్వరూపులు! కానిండు! ఈబలపరాక్రమములకు దగిన శౌర్యప్రారంభముల నొడఁగూర్చినఁగదా యాగుణములు సార్థకములగుట. అట్టి కథాకల్పనాశక్తియో సున్న! మహాకవుల యూహలలోఁ గొన్ని దొంగిలించి కొన్ని విడిచిపెట్టుటలో లాభములేదు. కైకొన్న నన్నియుఁ గొనవలయు, లేదా, పూర్ణముగా వదలి తన నైజముకొలఁది వ్రాయవలెను. లేనిచో పరస్పరాసంగతి బాధచే సంకల్పశుద్ధి చెడును.

ప్రబంధవర్ణనలు తావు మార్చవచ్చును, ప్రథమాశ్వాసములోనిది ద్వితీయమునకుఁ బరివర్తించినను లోపముగాఁ దోఁపదు. మఱి బొత్తిగాఁ దీసివేసినను, ఇక్కడ నేదియో యుండవలయునను సంకోచము గల్గదు. అప్రస్తుతములనుటకు నీకారణములుచాలవా?

సరస్వతీచతుర్ముఖ శృంగార సంవాదము

ప్రకృతమనుసరింతము. ప్రకృతిని కథా పాత్రములతో సమ్మేళించినట్లు వ్రాసియుండుట సరస్వతీ చతుర్ముఖ విలాసముయొక్క ముఖ్యాంతరము. రంగము సరోవరము. శారదాదేవి ప్రణయకోపమున

నవ్వాలి మొగంబుగాఁ గొరలినందున, నాకు ముఖచంద్రమండలము ఆ కాసారములోని మణిస్తంభమునఁ బ్రతిబింబితమగుడు, బ్రహ్మయు దానినిం జూచుచున్నైన నానందింతమని కొంతసే పటేయుండి, యెంత కును బ్రియురాలి కోపముదీఱన కున, సమీప వృక్షశాఖాధిష్ఠితమగు రాచిల్కతో "చెలువయుబుసుపోదు, కథయొక్కటి జెప్పవుగా" యనుటయు "......నోదేవ మీకు చెప్పెద రేని వినిమెదనని" యాశుకంబు విన్నవింప, వినుమని యాంతంబును అప్పుడుజరిగిన శృంగార లీలలఁ నేదో కథఁ జెప్పినట్లుగా శ్లేషచేసి వివరింపఁదొడంగెను. ఎట్లన, కాసారపురములో నొకరాజు. అతనిపేరు కళాపూర్ణుఁడు. (ముఖ చంద్రుడు) అతఁడు స్వభావునిచే (స్వభావముచే) నొక యొజ్జని మణి శిలాకను(మోవిని) విల్లును(కనుబొమలును) బాణములును (చూపులు) బడసి సరిరాజులనెల్ల జయించెను. ఈరీతిగాఁ దాను మన్మథావేశముచే నామెంగదియుట మొదలైన గాగింపు జెయ్యోలెల్లఁ బ్రకటించుడు భాషారోషయు కృత్రిమకోపంబున నిజమైన యుల్లాసంబుగా, చిట్లింపబడిన కనుబొమలతోను వెల్లివిరసివచ్చు చిరునవ్వులతోను ఆచిలుకంజూచి "యాకళాపూర్ణుఁడు మఱి యేమియయ్యె నతని తలి దండ్రులెవ్వరు, అడుగుము "అనవుడు, చిలుకయు నట్లనుగ బ్రహ్మ దేవుండింకను జమత్కారముగా నేమనుచున్నాఁడు ! అతనికిఁ దండ్రి సుముఖాసత్తి. తల్లి మణిస్తంభము (స్తంభశబ్దము పుంలింగముగనుక నందు ప్రతిబింబితంబనుట) అట్లనుసరికి.

సీ. ... ...
వాణిహాసముతో గ్రక్కునఁ గ్రమ్మతి కౌఁగలించి
యంతలోననయారయెన్ని తబ్బిబ్బులు
తద్దరిల్లకుఁడంచు ధవుని వీఁపు

పెంచి యెట్టులారాజు జనని మొగడి
యును జనకుఁడాఁడు వాఁడునాయనుచు మఱియు
మిగులనవ్వుచుఁ జెప్పఁడామాఁడు ప్రాణ
రమణ! మఱియేమియయ్యె నారాజనుటయు.

(కళా. ఆ. ౫. ప. ౨౮)

పాలయలుక నగవు పిరిసినది. పిమ్మట మఱికొన్ని స్నేహ క్రీడలు నడవఁగా, నిదేమి, యూలకుఁడరని కోపించుకొన్న సరస్వతీ దేవికి హృదయ ప్రమోదంబుగా సి క్రొత్తసంగతులను జేర్చి శతానందుఁడు కథపెంచిచెప్పిన శారదాదేవియు కపట రోషంబుతో "చాలుఁ జాలు మీకథ. ఇప్పటి మన వృత్తాంతమును జెప్పుచున్నారు. ఇంకెంతదూరము చెప్పెదరో యని యూరకుంటేఁగాని తొలినుండినాకుఁ దెలియదనుకొన్నారా?" యని యాకథయందలి ప్రస్తుత వర్తమానమును మృదుమధురవచనముల వ్యాఖ్యానముఁ జేసి చూపుచున్నది. ఐదవ యాశ్వాసములో నలువదియవదగు నీవచన మెల్లరుఁ జదువఁ దగినది. వచనరచనలకుఁ దండ్రియట్టివాఁడు నన్నయభట్టు. అతని ప్రౌఢిమ యన్యులకు లేదు. ఒక్క చిన్నయసూరి మాత్రము ఇంకొక విధమైన వచనశైలిని లక్ష్యమునకుఁ దెచ్చి నన్నయతో సమానుఁడై యున్నవాఁడు. ఈయిరువురి దాపునకన్నఁ దక్కువయని చెప్పఁదగిన దయ్యును, సూరన్న వచనము సామాన్యముగాదు. వాణీదేవి వ్యాఖ్యానము చక్కెర లొలుకునది!

రంగము కార్యము పరస్పర సదృశములుగ నుండు క్వాచిత్క ఘట్టములలో నిది యొకటి. ఇక్కడను జిలుక నొకదానిఁ జేర్చినాఁడు. ఈరహస్యమును రంభతోఁ జెప్పినందున శారదాశాపంబుచే నీ చిలుక తొలుత కలభాషిణియై పుట్టి, పిమ్మట జన్మాంతరమున మధుర లాలసయై, భూలోకమున నిజనాథుని గళాపూర్ణుని గాథలు ప్రకటించి

నరులకు వరప్రాయంబగు శ్రుతిఫలము ననుభవించి సుఖమును గీర్తిని గాంచినది.

సరస్వతీ చతుర్ముఖుల సంభాషణలు చర్యలు పొగడ్తకు మీఱినవి. అతఁడు దనసతి నెన్నోవిధములఁ కేళీహేళనములఁ దేల్పఁగఁ, నీమెయు నవ్వునడంపజాలకున్నను కినుకనటించుచు వలదు వలదని ప్రార్థించు పద్యములు మనలం బరవశుల జేయునవి! వాగ్రమణీమణి యీ దుడంగములింకఁ జాలింపుఁ, డని వేడికొనుచు,

సీ. మనమంత యేకతంబునఁ జెప్పికొనినట్టి
కథయిదెట్లొన యిక్కడనుబుట్టె
నింతమాత్రముగాక యిటమీఁద నీ కథ
బృథివిపైఁ గలుగఁ జెప్పితిరి మీరు
తొలుతనెయిది బ్రహ్మవలన వచ్చినయది
యనగఁ దన్మాల మెంత్యాదిరోయనఁగ
వాఙ్ముఖప్రతిబింబ వర్ణనయనఁగ ని
ట్టి ప్రసక్తినిది సంఘటిల్లెననఁగ
వచ్చెనగుఁజాట్లు నాకుమీవలన నాథ
నన్ను మన్నించియికనైనను దడవక
మీరలూరకయున్న నెవ్వారునంత
వినరు గాన గుప్తంబు గావింపవచ్చు.

(కళా. ఆ. ౫, ప. ౫౯.)

మ. అనుండుంబైపయిమాటగాక యిది యాహా యాత్మశృంగార శో
భన లీలారసమేరి కప్రిసుము నీపల్కుల్ మనోవర్తనం
బును నేకంబగునేని నాలుకతుదన్ముక్కంటి కొమ్మావిలా
సిని యేనమ్మెదనంచు బ్రహ్మనగిపించెన్ మేలుమాటల్ సతిన్- ౫౯

మ. ఘనయత్నంబుగ నవ్వడంచికొనుచుం గంజాక్షియున్ నాథ యే
మనినన్ గోపమువచ్చుచున్నదిసుఁడీయత్యంతముల్ నన్నికం
జెనయల్ రాకుఁడు చాలునవ్వులనిపైచెన్ గాంతు మీఁదన్ నిజ
స్తనగుచ్ఛప్రతిమల్లవాల్లకదళోద్యత్కందుకం బంతటన్. ౬౦

మ. అనయుంబుం జలమొప్పఁగామఱియు నాయభ్యాసనుండట్ల యా
డెను, మానుండిడియంచు వాణియును వేడ్కన్, జేరి తానొక్కచే
తన కంఠంబున గౌగిలించి యొక చేతన్ గడ్డముంబట్టి చె
క్కునఁ జెక్కానుచు నొక్కచన్మొన యురఃకోణంబుతో రాయఁగన్.

తరల. అతఁడు నేలపెనంగదో జలజాక్షి పల్కెటులున్న నీ
కత ప్రకాశితమాట నీమదిఁ గాంక్షితంబయవశ్యమున్
క్షితిఁ బ్రసిద్ధముగాఁగనున్న విచిత్రసత్కథ నీకస
మ్మతమె యట్లగునేని యేమహిమం బ్రసిద్ధతఁగల్గెడిన్. ౬౨

సీ. . .　...　...　. .
నీకుఁ బ్రియమది వేఱ వర్ణింపనేల ?
నీవిపుడు పల్కు పల్కు స్వాభావికంబు
పతుల యనురాగలీల లే పగిదినైన
తెలయఁ గోరియు దాఁచుటింతుల గుణంబు. ౬౩

"అనినవిని భారతీదేవి యా వారిజాసనుం జూచి మీరలింత చలముఁగొని సమర్థింప నాకు నొఁగాదననేల?" యని యూఱడిలినది.

కలభాషిణియొక్క మనోహర చరిత్రము

ఈ కథయందలి పాత్రములపైకి నాకుఁ బ్రియతమ కలభాషిణి. నిక్కువమైన శృంగార భావములకుఁ బ్రకాశకురాలు. శాస్త్రకారుల శృంగార మనుదయ్యు మంతగా సోఁకనిది. జన్మమున వారకాంత. గుణములఁ బ్రబంధనాయికలగు కులస్త్రీలకన్న మేలైనది! ఏకకాలంబున నిరువురియెడ మనసుదగిలినదానిఁగా వర్ణించుట కాధారముగా, కవి యీపెను గణికం జేసినఁ దప్పులేదని యిట్టి పుట్టుక నారోపించి నాఁడో? పరిశీలింపుఁడు. ఎట్లును ఈపె నీచపాత్రము గాదు. మఱి మహోదారచరిత్ర. సర్వజన స్తవనీయ. కృష్ణుని కొలువునకు నవ్వ

డప్పుడు నారదుఁడు వచ్చుచుండ నతనితోడన వచ్చు శిష్యుఁడగు మణికంధరుని సాహిత్యపటిమకు గుణసంపదకును మెచ్చి వానియెడ బద్ధానురాగయై యుండియు, జాతిదోషంబుచేఁ గాఁబోలు నలకూబరుని రూపలావణ్యాది సౌభాగ్యంబులకు మెచ్చి తదాలోకనంబునం దనియక వాని విమానంబుతోఁ గొంతదవ్వరిగి యంతమగిడి యాతని తెఱంగెఱుంగంగోరి నారదుంజేరి ప్రార్థింపుచు, నమ్మునియు రంభకువైరిని నొక్కర్తు నిల్పనెంచినవాఁడు గావున,

క. సవతియన నింక నొకతెఁ
భువిలోపల వేఱ వెదకఁ బోవలయునె ? యా
ధవళాక్షి ! నీవకానే
రవె దైవనియుక్తిఁ గొంత ప్రాప్తిగలిగినన్.

(కళా. ఆ. ౧. ప. ౧౩౮)

అని పలుకుచున్నాఁడు. హృదయపూర్ణమైన వలపు వినయము, అధైర్యము దైన్యము మొదలగు భావములతోఁ గలసియుండును. విజృంభింపదు. అభీష్టసిద్ధి నిశ్చయమని యుదాసీనతయు గర్వముఁ గాంచదు. దీనికి దృష్టాంతముగఁ గలభాషిణి యిచ్చిన ప్రత్యుత్తరముఁ జూడుఁడు !

క. " ... .. అంతటి రూప
శ్రీవైభవసతికిఁగాక సిద్ధించునె యా
దైవనియుక్తియు మాకీం
ట్లీవిధమునఁ బాట్లువడిన నిద్ధవివేకా ! "

(కళా. ఆ. ౧. ప. ౧౩౯)

నారదుఁడు సర్వజ్ఞుఁడు. మణికంధరునికి నాపైపైఁ గోరికయుం డుట నెఱింగినవాఁడు గావున, నీ నూతన రాగజ్వాలలో నాప్రాంత

వలపెక్కుడ భస్మమగునోయని దానికిం బ్రతిక్రియ చేయుటకో యన, 'నాశిష్యుఁడు చేసిన దండకము చదువుదునమ్మా! వినుము' అని యాపెచేఁ జెప్పించుచున్నాఁడు. అది యిట్లుండె. ఈ తరుణియు నారదుని మూలముగ వాంఛితంబు సఫలంబౌనను నుద్దేశముచే నాతనికి శిష్యురాలుగా నేర్పడి యతనితో గానవిద్య నభ్యసించెను. నారదుం డును గానశిక్షానంతరమున నిజకళాపాండిత్యముం గూర్చి కృష్ణుని కాంతలు మఱుఁగున నేమనుకొనుచున్నారో వినరమ్మని యాజ్ఞాపించిన నలకూబరునిఁ గైవసము చేసికొను మంత్రమున కిదియె యవసరమని కలభాషిణియుఁ దన గుట్టు దోఁపనీక.

తే. ... ...
నేను మీదాననగుటమీ గాన కథలు
వడిన నన్నేళఁ గొడవలు దడవరేమొ!
(కళా. ఆ. ౨. ప. ౪)

సీ. నాకపేక్షితమైన నాతిరూపు ధరింప
సామర్థ్యమబ్బిన నామగువల
సఖులరూపముఁ దాల్చి సముచితంబగు వేళఁ
జని వారి హృద్గతంబుఁ గనఁగవచ్చు
(కళా. ఆ. ౨. ప. ౪౪.)

... .

అనగాఁ నారదుండును దాను రంభకిచ్చిన శాపమునకు నిది యనుకూలమని యావరమునిచ్చెను. నలకూబరదర్శనము మొదలిది వఱకుఁ గడచిన కాలము నాలుగేండ్లు ఇగి మఱవకుఁడు!

పిమ్మట నలకూబరచింతాశోకఁ బరితపించుచు నొకనాఁడు కాల యాపనార్థము వీణెఁ జేఁగొని యుద్యానవనములో వాయించుచుండగా మణిస్తంభుండు గానాకర్ణనవ్యాజమున వచ్చెను, నతని సహాయమున

కృతార్థతనొంద నెంచినదై, యతఁడు నేఁబోయి వచ్చెదనని పల్కఁగఁ దనదుఃఖము దైన్యము బయలుపడునట్లుగా విన్నవించినది.

తే. .. ..
. . . . .మహాత్మ నిన్ను నాపాలి భాగ్య
దేవతగ నమ్మియుంటి నా జీవితంబు
నేమి గాఁజేసి పోయెద వెఱుఁగఁ జెపుమ !

(క శా. ఆ. 3. ప. ౨౩)

క. ఈవేళన యాతనికడ
కేవిధమున నైనఁ జేర్చుటింతియ తక్కం
ద్రోవ మఱి లేదు నన్నుం
గావన్ క్షణభంగురములు గాంతలతాల్మిల్.

(క శా. ఆ. 3. ప. ౨౪)

క్షణభంగురము లనుచున్నది యిన్నాళ్ళు గాచియుండియు! ఇదియు సహజము. మఱి దైన్యము హెచ్చి హెచ్చి పిఱికిపట్టువంటి సాహసము పొడమును. ప్రాణకంటకమగు సంకటము. ఇంకను సిగ్గు నభిమానమును మర్యాదను బాటింపనౌనా? కావున నన్యములం దనాదరయై యేమనుచున్నది!

సీ. ఓ సిద్ధపురుష మీకేసరణిని, గొని
చన్న నేమగుఁ దక్కఁ శంకగలదె
నీమహత్త్వముఁ గానని జడాత్ములేనున్న
నేమికన్న మహాత్ము లించుకయును
వేఱొక్కగతిగ భావింపర మముబోంట్ల
సంస్పర్శమాత్రంబు సమ్మతింప
నుచితంబుగాదంటి రుచితంబె మఱి నాదు

ఒలుపల కులేల యింక నా చెలులు గిలులు
నేగుదెంచి విఘ్న మొనర్తు రితమెఱుంగక
కావునం గొనిపొమ్ము శీఘ్రంబ నీదు
వెనుక నిడికొని నన్ను మద్విభుని కడకు

(కళా. ఆ. 3. ప. ౬౧)

వీఁడు కపటసిద్ధుఁడు. ఈ చెంబవంపురాశిని మృగేంద్రవాహనా శక్తికి బలియీయ నెంచినవాఁడు! "శుద్ధముగాఁగ నీ మనసు శోకము సర్వముఁ బుచ్చివైచెద" నని మిథ్యాప్రత్యయముఁ బలికి, యామెం బిలిచికొనిపోయి, యమ్మవారి గుడియొద్ద నిలిపి పూజాద్రవ్యములు దేఁ బోయెను. అప్పుడు సుముఖాసత్తి, మిక్కిలియు మునలిది. వచ్చి సిద్ధుని చరిత్రం బెఱింగినదిగాన, ప్రియమును నయమును దోఁపఁ గల భాషిణిం జూచి యిట్లనియె.

క. . .   ..
... లతాంగీ యెందుండి చేరితివకటా!
కలుషపుఁ బావురఁ బిల్లిని
చిలుకయుఁ బలె నిద్దురాత్ము సిద్ధుండనుచున్.

(కళా. ఆ. 3. ప. ౭౪.)

క ఆ కలుషాత్ముఁడు క్రమ్మఱి
రాకమునుపె తొలఁగి పోవరాదా యిట కే
నీకూన యీ మనోజ్ఞత
రాకృతియేఁ జూచి జాల నసిపొల్గాఁగన్ ౭౬

స్త్రీసహజమగు రహస్యజ్ఞానతృష్ణయు నడఁచిపెట్టుట సుముఖాసత్తియొక్క వాత్సల్యఘనతను సూచించెడిని. నలకూబరుని సంగమంబుఁ గాంక్షించి వచ్చిన యీ బాలకు నీ వృత్తాంతమెంత చింతావహంబుగా నుండదు! తాను ద్వారకాపురిలో ననుభవించిన వైభవ

మును, తుదకుఁ దనకిట్లు ప్రాప్తించిన పశుమరణమును దలపోసి దుఃఖితమానసయై, తదనంతరంబు డెందంబు డిందుపఱచికొని, యా వృద్ధురాలితో గద్గదకంఠముగా,

శా. "అమ్మా! నీపలు కెల్లనెంతయు నిజంబైయొప్పు గాన్పించె, నే
నిమ్మాయావి ప్రకార మిట్టగుట నూహింపంగలే కొక్క య
ర్థమ్మున్ వీనికృపన్ గడింతునని యత్యంతాశ ప్రేరేపఁగా
నిమ్మాడ్కిం జెగివచ్చితిం జెఱుపులే దీపాటుఁ దప్పింపఁగన్"

(క శా. అ 3. ప. ౯౫.)

అని యెట్టకేని సిరాసవలని ధైర్యముం దాల్చినదై.

సీ. " ... .
మీఁదటరాఁగల మేలు కీళ్ళెరికిఁ
దప్పింపరామి యెంతయు ధ్రువంబు
ఇంకవాఁడువచ్చి యేమేమి సేయునో
చచ్చుటెట్లొయను విచారమునను
బెగడుచుండనేల జగదంబయాశక్తి
సేయవలసినట్లు సేయుఁగాక!" (క శా. అ. 3. ప. ౧౦౨)

అని పల్కుచుండ సిద్ధుఁడు క్రమ్మఱి యాపెం డాసి "యిఁక శక్తింబూజించి పోవుదముగా" యని పిల్వఁగా, నయ్యో పాపము! మరణము అట్లు ప్రత్యక్షభీకరముగా నుండిన నెవరిగుండెయుం నీరుగావు! గడ్డిపరకనైన శరణ్యముగ యూఁతగాఁగొనఁ జూడమా! అట్లగుట నీబాలభీరువు, దారుణమ్ముల నెన్నఁడుజూచియైన నెఱుంగ నిది, ధృతి నీరయిపోగా నా వృద్ధాంగనంజూచి,

క. "నేనొంటిఁ జోవ వెఱతున్
లోనికి నోయమ్మ! నీవునున్ రాఁగదె నా
తో" నన "నెవ్వరు నేటికి
నేనుండఁగ ననుచు సిద్ధుఁడింతిం బలికెన్.

(క శా. అ. 3. ప. ౧౧౬.)

పలికి, దానిభయచేష్ట భావించి యింకఁ దడసిన విఘ్నంబగు నని లోనికి బల్మి నీడ్చుకొనిపోవుట కాకన్నను గొప్పపట్టి యీడ్వఁగా నప్పడఁతి

తే. "... ... .
ప్రాణభయమునఁ గలఁగి యోయవ్వ! నీకు
బిడ్డనే కానవే నాకు నడ్డపడవె!
యనుచు నా వృద్ధనారి మాటునకు నొదిగె." ౧౧౪

సుముఖాసత్తియుఁ దనమీఁదఁ గత్తి కడ్డముచేసి యామెను గాపాడినది. మృగేంద్రవాహనయుఁ గలభాషిణి వెంట్రుకలు దృఢముష్టింబట్టి మఱియుఁ బైకిఁ గత్తినెత్తిన యాసిద్ధు ననతిదూరంబునఁ బడవైచెను. వాఁడు కత్తినిగాని కలభాషిణినిగాని విడువక యుక్లేచని, మాయానలకూబరుఁడు రంభయుఁ గ్రీడించుచుండిన భూసామీప్యమున "మెత్తని క్రొత్తలిరు పాన్పుమీఁదఁ బడెను."

తలిరులను దాఁకినఁగాక రాక మానునా? సిద్ధత్వమెటఁ బోయెనో? కామవికార మా దేశమయ్యెను! పాండవమహిషిం గూర్చి కీచకుఁడు కంపితమానసుఁడైన ఘట్టంబునఁ దిక్కన పాంచాలి సౌందర్యము వర్ణించిన యనిర్వాచ్య మాధురీ ధురీణంబులగు సీసపద్యములంబోనివి యొకటి రెండు ఈ సందర్భమునఁ గన్పట్టెడు. రసికులు పోల్చి పరికింతురుగాక!

సీ. "అమృతంబు దొలఁకునట్లుమరంగ చెల్వలఁ
వాఱు ముఖేందు బింబంబుతోడ
బాలకర్ణద్వయీ కూలంకషంబులై
తల్లడంబందు నేత్రములతోడఁ
గడుఁ జెమర్చినయట్టి కలికితేఁ జెక్కుల
నంటెడు విగళత్కచాళితోడ
వలిగుబ్బ పాలిండ్లు నిలువ కిట్టట్టు సం
క్షోభించుపయ్యెద కొంగుతోడ

వెలుపు నొక యొజ్జయై వింతవిలసనములఁ
గలుపఁ జూపట్టు సౌందర్య గరిమతోడ
సరభ సాకర్షణక్షోభ చకితయైన
మదను జయలక్ష్మిరీతి నమ్మగువ దనర.”

(క శా. ఆ. 3. ప ౧౪౬)

సిద్ధుండు మాచినాఁడు. మాఏనదే రెండవమాటలేక పరిరంభణమునకు మొదలిడినాఁడు! ఋషుల రసికత యీమాత్రమే కాదా! సౌమనస్యమున ఋషులకుఁ బాళయగాంద్రకు మృగములకును భేదము శూన్యము! ఆ బాలయు నదిస్సైరింపక రక్షణార్థము పేరెలుంగున నాక్రోశించిన, మాయానలకూబరుండు వచ్చుటయు! తరువాతిక్రమములును బూర్వమే వివరింపఁబడియె. ఆ నలకూబరుని కెదురుగా రంభాకారిణియై యాపె చనుదెంచు రీతిఁ దిలకింపుఁడు!

సీ. తిరముగా ముడువమి విరియఁ బాఱెడు కొప్పు
      దోడ్తోడ నొకకేలఁ దుఱిమికొనుచు
వల్లెవాటుగఁ గొంత వలువ చన్గవ నిల్పి
      పెరచేత నీవి గల్పించుకొనుచు
నుదుటిపై నొక్కింత చెదరిన ముంగురుల్
      పాపటకును బొందు పఱచుకొనుచు
సారెకు జారెడు శ్రవణకల్హారంబు
      అందంద మూఁపున నానుకొనుచుఁ
జమటనంటిన పొనుపుఁ జివురుఁ దునుక
లెడనెడ నఖక్షతాశంకఁ దడవికొనుచు
రంభ యేతెంచె మిగుల సంరంభ మమరఁ
దొలుతఁ బ్రియుఁడేగుదెంచిన త్రోవఁబట్టి.

(క శా. ఆ, 3. ప. ౧౫౬)

మనోరథ మొకరీతి ఫలించెనేకాని పరిపక్వమయ్యెననుట నిర్వివాదముగాదు. అయిననేమి! ఈపె ప్రబంధముల రాచకన్నెగాదు

గావున, కొంచెముతోఁ దృప్తిఁజెందగల యుదారురాలు! ఆకొంచెమునకు మారుబేరముగ మరణశాపము వచ్చిపడినను, "ఎట్లును గాంక్షితంబు సిద్ధించె. ఇఁక జావుగలిగిననేమి? శక్తిగుడిచెంద్ద దేహత్యాగం బొనర్చెద" నని యచటికి వచ్చి, యూర్ధ్వస్థానంబునఁ దనవలెనే శాపగ్రస్తుండై మణికంధరుఁడును, దేవికటాక్షమున ముదిమివీడి కుమారీ రూపంబున విరాజిల్లు సుముఖాసత్తియు, మణిస్తంభుఁడును గుమిఁగూడ, వారువారు చెప్పిన వృత్తాంతములంబట్టి తన్నుఁగలసిన యతఁడు కుబేరనందనుండు గామి శోకభరాలసయగుచు నాపెంజూచి మణికంధరుం డిట్లనియె.

క. "... .. ..
... . ,,, తరుణి! యట్లపురూపం
బున నున్నవాఁడ నేఁజూమ్మ"

(కళా. ఆ. ౪. ప. ౧౦)

అని పలికి,

చ. "జలజదళాక్షి! యేను మునిశాప భయంబున నెందు నేరికిం
దెలివిపడంగనీక మది ధీరతఁ ద్రిప్పుదుఁగాని నీపయిం
గలదుసుమీ తలంపు మనగానకళాభ్యసనంబు వేళలన్
ఫలమిటులొంచె దానికిని భాగ్యవిశేష వశంబునన్ మదన్" ౧౫

చ. అనుడుఁ గృతార్థనైతిఁ గుటిలాత్మకుఁ డెవ్వఁడు నన్ను నట్లు వం
చనమునఁ గూడునోయను విచారమువాసెను, నీమపొందు నా
కునభిమతంబె నీకుఁదగనన్న తలంపున నీ తలంపు నేఁ
గనమినిద్రిప్పుచున్ హృదయకాంతు నిముంగనుఁగొన్న వేళలన్. ౧౬

అని చెప్పి, ఇక్కడకు "నీకుఁదగనన్న తలంపు" నలకూబరుని యందుంబలెఁగలదు అని తనమాటల నమ్ముదురో మొగమాటము

లని వాహావుమరోయను శంకంజేసి, గరువయు నభిమానముఁగల కోమలమానస మగుటచే శపథంబులు ప్రమాణంబులు ననువితంబు లని భావించి

“ యీసుద్దుల్ హృదయైకసాక్షికము లేమున్నన్ వృథాయుత్తతిన్ ”

అని వచించి, నలకూబరునిపై మనసుపోవుటకుఁ గారణ మొండు చూపునదియై,

ఉ. ... ... సముచింత తావక రూపరేఖ చొ
ప్పేనొక కొంత గల్గఁగని యిచ్చఁ గుబేరతనూజుఁ గోరితిన్ ౨౦

క. శాప భయంబున నెఱయఁగ
నీపైఁ గోరిక మఱల్చి నిధిపతిసుతు నే
పాపపు కేళిను జూచితి
నోపయిసొబ గేను మఱి గనుంగొన గుఱిగాన్. ౨౧

క. ఆయుత్తుతనయుఁడని ని
న్నే రేఁ బొందితిఁ దుదన్ వనిన్ మనభాగ్య
శ్రీయేమని చెప్పుదుఁ బడఁ
బోయినఁ బూఁ బాన్పునఁ బడుపోలికయయ్యెన్. ౨౨

ఉ. శ్రీయుతమైన దివ్యమణి చేతికినబ్బఁగఁ బాఱవైచి త
చ్ఛాయ యొకింతయునిక్కఁగని చాలఁగ్రహించితి గాజుపూసకై
నాయవివేక మేమనుకొనం దుదఁదన్మణియబ్బెనన్న న
త్యాయత తత్సమాగమ సుఖాప్తికి నోఁచమి నెంచి కుందెదన్. ౨౩

ఆ. ఇట్టి మాటలిప్పుడే నాడుకొనుటయు
ననుచితంబ వారవనిత పలుకు
లిచ్ఛకంబులనక యెవ్వరు నమ్మెద
రదియుఁగాక దృష్టమన్యవాంఛ. ౨౪

అని లజ్జాశోకంబులడర నవనతముఖియైయున్న కలభాషిణికి సమాధానము జెప్పి నిదర్శనముగా సుగాత్రీశాలీనుల చరిత్రంబు వక్కాణించి మణికంధరుండు డాపెకుండును బోఁగొట్టెను. ఈదర్శన మేలయినఁగా, ఒకరిపైఁ బ్రేమయుంచినను వారేదేనొక స్తోత్రరీతి నుండినంగాని మతిసన్తృప్తింపదను శృంగార న్యాయమునకు! ఇది శృంగార విశేషములకుం జేసిన భావప్రవృత్తి. భార్యయుండైనఁగాని, సర్వకాలముల సర్వావస్థల నేకరీతియగు ముక్కువం దాల్చినవారుండరు. ఏదేనొక విలాసము వహించి యొప్పారి కేని తమ తనంతట రేఁగును. మనుష్యులును బలుమూర్తులు గలవారని యంటిమిగదా! హృదయ వికాసము గలిగించునవి యుండుఁ గొన్నిమాత్రము. మఱి ఒకరికొక మూర్తిపైఁ బ్రీతి. ఇంకొకరి కింకొక మూర్తిపైఁ బ్రీతి. రేఖలు, లీలలు, విలాసములును తత్తద్రూపానుసారముగ ప్రకాశము సుఖదుఃఖావహాము లగుట వింతగాదు

అయిన నొకటి. పైఁజెప్పిన న్యాయము ఏకపురుషునందును వివిధకాలముల స్త్రీలకు రాగము మాఱుచుండుటకు హేతుభూతము. ఒకనియందలి ప్రీతి వాని మూర్తి ననుసరించి హెచ్చుట తగ్గుట తెలిసెను. కాని కలభాషిణి వృత్తము వేఱు. ఏకకాలమునందే యిరువురి మీఁదఁ జిత్తము వాలియున్నది. ఇది భావ్యమా? అభావ్యమా? మనసు ఒకేకాలమున నిద్దఱిపై సమముగఁ బాఱునా? అనేకులపై మోహముండుట నిజమా? ఇది కష్టతరమైన ప్రశ్న. మణికంధరుని వలచినది నలకూబరునిని వలచినది. ఈరీతి నిరువురిమీఁద దుర్భర మోహముం బూనియుండిన యొక స్త్రీని చరిత్రముం జదువు టచే నెఱుంగుదుము. ఆపె యెవ్వరన, సుమారు నూఱు సంవత్సరముల క్రింద ఫ్రాన్స్ దేశమునఁ గణ్యయు విద్యాగంభీరయుఁ గా నుండి వెల

సిన 'లెస్‌పినాస్ 'అనునామె. కాఁబట్టి యిట్టి వర్తనము అస్వాభావిక మనరాదు. అపురూపమనవచ్చును. అపురూపశృంగారముల సూచించిన సూరన్నయే 'రవిగాననిచోఁ గాంచును కవి!'

కలభాషిణియొక్క తదనంతరవృత్తాంతమింకను గౌరవార్హము. తన శాపంబుఁ దలఁచికొని త్వరలో జీవంబు విడుచుటయు కర్తవ్యమని యెంచి సిద్ధునిజూచి, 'ఇంక జాగేల? నీఖడ్గము అకుంఠితోద్యోగము. రంభాశాపమును దానికి సహాయకారి. కానఁ త్వరలోఁ గార్యంబుముగించి తత్క్షణంబకు సామ్రాజ్య సుఖంబు ననుభవింపుము', యని ధృతిమైఁబలికిన సిద్ధుఁడు ప్రత్యుత్తరమిచ్చుచున్నాఁడు. 'నాభార్య నిన్ను ద్వేషించుకూడదగని కాళికాదేవిపై యాసపెట్టి యుండుటచే మనుపే నటుకఁబోయి యున్ని పాట్లఁ డితిఁ. ఇఁక నామాటవలద. ఈకత్తిని మణికంధరునకిచ్చెదను. అతఁడు దానిని నీపైఁ బ్రయోగించి రాజ్యలక్ష్మి మహనీయుండగుఁగాక!'' అట్లని మణికంధరుని సతి ప్రయాసమైన నీ క్రూరకర్మమ నకు ననుమతుంజేసిన, కలభాషిణియు కోరికోరి కాంచిన వరుఁడు విధిప్రేరణంబునఁ దనకు యముఁడుగాఁగా కాలనై పరీత్యంబునకు చోద్యంబున, అప్రమేయశాంతియుంజెఁది ధీరభావనైయె

వ. ".. ... .. మణిస్తంభునకుఁ దదంగనకుం బ్రణామంబులుసేసి కన్నీళ్ళు గ్రుక్కికొనుచు 'నీకళంకపాటు తక్కిన భయము నకుఁగాదు సుండు, మిమ్ము నెప్పుడు గురుభావంబున నారాధింపుచుండ లేమికింగాని' యనుటయును సుముఖాసక్తియు 'నోయమ్మ మననెచ్చునంబుల కూర్మి యింతటన పోయెనో మీఁదటనైన నీపతియు, నీవుఁ గోరినట్లు మమ్ము గురుభావంబున నడుపుకొనియెద ' రనినఁ గలభాషిణి పునః పునః ప్రణామంబు లాచరించి ముకుళితకరకమల యగుచు నిట్లనియె''

(క. పూ. ఆ. ౪. వ. ౧౩౩.)

శా. పూతంబైన మదీయపుణ్యయుగమో పుణ్యంపుటిల్లాలనీ
పాతివ్రత్యము చందమున్ విని మదిన్ భావింపఁగా నెట్టి దు
ర్నీతిప్రక్రియ వారికైనఁ గృపతో నీవిచ్చినంగల్గు నా
పాతివ్రత్యము నాకుమీఁదనయినం బ్రాపింప దీవింపవే! ప. ౧౪౮

క. నాపుడుఁ బరమ పతివ్రత
నై వెలయుము రాజ్ఞవై భవానుభవం బెం
తేవర్తిల్లఁగ నలరుచుఁ
బ్రోవుఁడు మనుబోంట్ల నీవిభుండును నీవున్. ౧౪౯

ఉ. అట్టిటుఁ జంచలింపక దృఢాత్మత నుండుమటంచు నిప్పుడే
మిట్టివి నీకుఁజెల్పునవియెయ్యవి పెండ్లికిఁ బోవునట్లు గ
న్పట్టుచు నున్న దాన పతిభవ్యవిశాసమునుబ్బుఁ జూడ నిన్
గట్టిగ నెన్న దేవతవుగాని నరాంగనవే మృగేక్షణా! ౧౫౦

చ. అని తనుఁబల్కునజ్జలరుహాక్షిని వీడ్కొని సిద్ధ వక్త్రిముల్
గనుఁగొని నన్ను నంపితిరెఖడ్గము నిచ్చెదరే యటంచు నా
తనిబలుకత్తిఁ బుచ్చుకొని తానణికంధకు చేతికిచ్చి యా
గ్యనియమ గంధమాల్యకలితయై కలభాషిణి నిర్విశంకతోన్. ౧౫౧

శక్తికి నభిముఖురాయై కూర్చుంటెను. సహాస్త్రముతోఁ గత్తినిచ్చుటేల? ప్రియునకు మనస్సంతోషము వాయుటకొఱకు సత్యమైన వలపునకు లక్షణమేయిది. తమకెన్ని వచ్చినేమి? ప్రియులు సుఖంబున్నఁ జాలు: ఖడ్గప్రదానానంతరము అతని మనసు గట్టిపడునట్లుగా

క. "సమరంబున నెదిరించిన
సముదాహిత వీరవరులఁ జక్కడఁచుటనై
జము మీకునిట్టి యెడలన్
భ్రమయక చేమఱవకునికి పటు శౌర్యమునన్." ౧౫౨

అని తెలిపి కలభాషిణీదేవి యుతసంచేత నిరస్తజీవయాయెను!

ఈపాత్రముంగూర్చి యింత విపులముగ వ్రాసినందుకు క్షమాపణార్థమై కారణములం జూపవలయు. సూరకవార్యుని వాఙ్మయ సృష్టినెల్ల నియ్యది నిస్సంశయముగ నగ్రగణ్యము. దీనికిం దీటగు చరిత్రమింకెయ్యదియు లేదు శృంగార వర్ణనము చేయుటలోను ప్రబంధముల వెట్టులేవియు వేయకేరు. నలకూబరునికై నాలుగేండ్ల కన్న నెక్కువగఁ గాచియుండెఁగదా! ఇష్టముండినఁ జెలికత్తెలతో మొఱలిడుట, ఉద్యానవనములోఁ బడిపొరలుట, చంద్రాదిదూషణము ఇట్టి వికారచేష్టలన్నియుఁ జేసినట్లు చెప్పియుండవచ్చును. కాని, కవి యీవిషయములఁ దలంపనైన లేదని తోఁచుచున్నది. భావనాశక్తిమై వ్రాయువారలకు మనసు పాత్రములయందు లీనముగనుండుఁ గావున సహజరాగములు దప్ప నితరములు దట్టవు. మఱియు, నిశాస్త్రీయ ఘోషలకు మధురలాలసాచరిత్రములోఁ బ్రవేశమున్నది గాన నిట ననవసరములని కవి వానిని విడిచిపెట్టెనేమో! కారణము లేమైననేఁ బోనిండు! మనకు లభించినదన్ననో మనసువశము గాక పోవునంత రమణీయమైన కథ. కవికిఁ గృతజ్ఞతమై నమస్కారము, రసికులకు స్వాగతమును!

శోకాంతవర్ణన లనిషేధ్యములు

ఇంత మంచి సుందరమగు పాత్రమువర్ణనము శోకాంతముగాఁ జెప్పుట కిష్టము లేమిచేతనో, మఱి, మనకవులకుం బట్టిన దౌర్భాగ్య మతంబు కతంబుననో, మణికంధర ఖండిత మస్తకయగు నాలలనా శిరోమణి కాళికాదేవి కరుణా ప్రసాదంబున "పునస్సహితమస్తకయు, నిజపురీ వర్తినియునై తన బంధుమిత్రాదుల నలరించుచు" సుమారు రెండు సంవత్సరములుండి పిమ్మటఁ గాలప్రాప్తమరణ యాయెనని కరుణ రసప్రధానమగు నీభాగముయొక్క సొంపును గవి వికలంబొనర్చి యుం

డుట భాషామర్దశగదా? రసములలో శోకమునొక్కటి. ఇదిమాత్రము నిషేధ్యమననేల? శోకప్రధానముగా వ్రాసిన కవిత్వము ముక్కు పోవునా? మొత్తముమీద భారతమే శోకాంతమట! దానికి రాని తక్కువ పెఱవానికి వచ్చునా?

కల్పనాస్ఖాలిత్యములు

ఇట్టి యుద్గ్రంథమున కల్పనాభంగము లుండుట చింత సీయము! కృష్ణుని భార్యలయొద్ద కలభాషిణీ నారదులు గానవిద్య నేర్చుకొనుటకై కడపినకాలము నాలుగేండ్లు నకకంధరుడ దంతఃపురము లోనికిం బోగూడదని యేమో వానికీ ప్రయాస మావంతయు లేకయు "పుండరీకాక్షుని యనుగ్రహవిశేషంబున సకల రహస్యసంగత విద్యాసంపన్నతచేత నారద కలభాషిణులయట్ల యత్యధికుండవు" భాగ్యము లభించినది! ఈయనుగ్రహ విశేషముం బ్రయోగించి వారిని సద్యఃకాల విద్యామహనీయత ఘటించి కలభాషిణి విరహ కాలమును మట్టుచేసి యుండరాదా? కృష్ణకాంతల శిక్షయు ననావశ్యక మాయె. దానితోఁ గల్పనయు న్యూనమాయె.

తృతీయభాగము

మొదటి ప్రకరణము

మధురలాలస ప్రభావతియొక్క యక్క

ఈ పొరబాటులం గూర్చిన ప్రస్తావములు ముఖ్యములు గావు. ఏలన, సప్తాశ్వాసము తుద మొదలు క్షమార్హములుగాని దోషములు దట్టముగ నుండుటచేత, వీనిచింత యావశ్యకము. మణికంధరుఁడు కళాపూర్ణుఁడై పుట్టి రాజ్యముఁ జేయుచుండఁగా, నతని కొలువుకూటములో శిశువగు మధురలాలస యొకనాఁడు హారము యొక్క నాయకమణి హృదయస్థమగుటఁ జేసి యాకళాపూర్ణాది పాత్రంబుల చరిత్రంబు లత్యద్భుతంబున మండలించినది. రాజుగారికిదివఱకే యభినవకౌముది భార్యయాయెను. మధురలాలస తాను కళాపూర్ణుని భార్యయగుటకై యవతరించినదని తెలిపెఁ గావున.

క. "ఆమధురలాలసా కథ
లేమియు శుద్ధాంతమునకు నేఁగకయుండన్
భూమిపతియడఁచె నభినవ
కౌముది వినఁనేలయనుచు ఘనయత్నముతోన్."

(కళా. అ. ౭. ప. ౧౯౦)

ఇది హాస్యమా? ప్రయోజకమా? ఎట్లును అభినవకౌముది శోకతాపములు లేక ద్వితీయవివాహమునకు సమ్మతించుచున్నది గావున నీ జాగ్రత్త యేమియుఁ బనికిరాదు!

ఇఁక కవి శృంగారమునకు దిగి పాడు ప్రబంధధోరణికిం జేరిన ముఱికినంతయు నింపైన సుగంధమని దట్టముగఁ బట్టించుచున్నాఁడు! మధురలాలసకు యౌవనము వచ్చినది. కవితకు వచ్చినదిముదిమి! యౌవనము వచ్చుసరికి కవికృతమైన యంగాంగ పరీక్షయు వచ్చును గదా! ఆయమ్మ యాకాలమునఁ బెద్దకోఁటవలె నుండెనఁట!

సీ. గురుతర స్తనకేళిగిరులును గంభీర
తరనాభి కూపమతల్లికయును
జారురోమాళి శృంగారధారాసర
ణియు నంగుళీకిసలయచయంబు
సుకుమారబాహు వల్లికలును రమ్యోరు
కదళికాస్తంభ ప్రకాండములును
సులలితాధర బింబఫలవిలాసము పుష్ప
విసర పాండిమహాసవిభ్రమంబు
గలిగి పలుకులు శుకపిక కలకలముగఁ
గుంతలంబులు మధుకర కులముగాఁగ
శంబరారాతి కేళీవనంబుఁబోలె
సుదతియపుడొప్పె నొక వింత సోయగమున.

(కళా. ఆ. ౬, ప. ౨౦౬)

ఈసంగతి యింతమాత్రము. ఇఁక నింతలోఁ గళాపూర్ణుఁడును అభినవకౌముదీ విహారముల చేతను రాజకార్యముల చేతను మధురలాలసను మరచినాఁడఁట! అన్ని యద్భుతముల శిశుప్రాయముననె చెప్పిన దానిని, సమీపమున సామంతు సింటఁ బెరుగు దానిని మఱచుటయఁట! ఈమఱపునకుఁ గారణము కళాపూర్ణునియొక్క బుద్ధిహీనతగాదు, మఱి కవియొక్క! ఈమఱపురానిచో శాస్త్రీయమగు హరాయులున కవకాశముండదు. అలంకార క్రమములు వేయకుండినఁ గావ్యము చెడునను భ్రమచేత రాజునకుఁ భ్రమఁబెట్టినాఁడు! ఈచిత్తశోష రాజు నదిగాదు. శాస్త్రవిధేయతంబూనిన కవిది.

ఆవఘురలాలసకో యుద్రేకము బలమైనది! ఉద్రేకలక్షణా లన్నియు మశూచి కాఁక తాకిన లేచు బొబ్బలవలె సంకురించినవి! మొగము తెల్లబాఱెనది. ఉడుకొంతయు మఱియుఁబోయినది! "ఒక్కఁతెఁ బిల్వఁబోయి మఱియొక్కఁతెఁ బేర్కొని పిల్చు" నట! "ఒక్కెడకేఁగఁజూచి మఱి యొక్కెడకేఁగు" నట! భోజనశాలకుఁ బోవుదమని లేచి పెరటితట్టునకు మఱచినట్లు వెళ్ళునేమో! పురుషునితో మాటలాడి యుండకపోయినను,

సీ. ఏమి కన్నులఁగన్న హృదయేశు రూపంబు
దోఁపక యదిమున్ను దోఁపకుండె
నేమి వీనుల విన్న హృదయేశు మధురోక్తి
తోపక యది మున్ను దోపకుండె
(క శా. ఆ. ౬. ప. ౨౧౮)

ఈ గారడీతంత్రము అమానుషము! పైశాచముగావచ్చును! ఇట్లనేక విధంబుల రేవగలును జాగ్రత్స్వప్నసుషుప్తులఁ గామవికారముల నాచారముతీతిఁ బ్రకటింపఁ జొచ్చెఁ. చెలికత్తెలు వెఱఁగంది మామూలు విచారణలకు ప్రారంభించిరి. ఈ చెలికత్తెల విషయమై నాకొక సందేహము! యజమానురాలి యెడకుఁ బొడఁగను వేళలఁ దమకుఁ గొంత కాఁక యెక్కదాయేమి? వీరికష్టము నరయు కవులు లేరుగా! వారు ప్రతిక్రియఁజేయుటకై? శుద్ధముగ నుపయోగములేని చికిత్సయని ప్రబంధములవలన దెలిసియుండియు నామె నుద్యానవనమునకుం దోడ్కొనిపోయిరి.

ఇది మొదలు కవి గతానుగతికముగా వ్రాయుచున్నాఁడేగాని, స్వబుద్ధి పొంతఁబోవునట్లు గానము. భావములు నవ్యములుగావు. రుచిరములుఁగావు పాతప్రాఁత. మాటరోఁత! మధురలాలసయుఁ

దత్సఖులును జలక్రీడలాడిరి. దేహమునకు శాంతమేమోగాని యాడిన తరువాత "నవీనవస్త్రాభరణ గంధమాల్యంబుల నలంకృతులైరి." సరియే కాని ఈ భారములగు వస్తుసామగ్రి నెవరు మోచికొని తెచ్చి సిద్ధముగ నిడిపోయిరో పత్తాలేదు! అప్పటికి రాజుగారు తటుక్కున వచ్చిరి ఇంక రాకున్న వారికీకన్నె జ్ఞప్తికి వచ్చునెట్లు? తిక్క బలియునెట్లు? సరి. పరస్పరదర్శనము సంప్రాప్తమాయెను

ఉ. వినుకలిచేతమున్ను మిగుల వింతలుగాగ విరాళిఁగొన్నయ
వ్వనజదళాక్షి యట్లు నిజవల్లభురూపముఁ గన్నులారఁగాఁ
గనుఁగొని . . .. "

(కళా. ఆ. ౩. ప. ౨౩౯)

అని యున్నది. దీనికిఁ బూర్వమెన్నఁడును జూడకున్న కళాపూర్ణుఁడని గుర్తెట్లు గలిగె? మఱియు,

"ఏమి గన్నులఁగన్న హృదయేశు రూపంబు
దోఁపక యదిమున్నె దోఁపకుండె"

నని పూర్వమే యాపె యుపద్రవముం గూర్చి వ్రాసియుండుటం జూడ కన్నులఁ జూడకమున్నే హృదయమున రూపమావిర్భవింపఁగల వింతమానిసియో యీ మగాశయపుత్రి! లేక చిత్రఫలమేమైన నీవినోదముల కాధారముగా నుండునా! ఊహ్యము. కళాపూర్ణుఁడు "ఎట్టకేలకుఁజని యెదిరిగి." ఈ ముద్దరాలును తియ్యని పచ్చిపచ్చి యోజనలకుం దొడఁగుచున్నది! "ఇంకెట్టులమ్మా! తోఁట కేల పిలుచుకొని వచ్చితిమే? ఆరామములు మన్మథపక్షములు గదా!" యని చెలులెల్ల నొక చిన్న లెక్చరు వేయునప్పటికి నంగనామణియు,

క. . .. . అంగజతాపం
బున నుస్సురుస్సురనుచుం
గనురెప్పలు దేలవైచి కడుసొలయుటయున్.

(కళా. ఆ. ౩. ప. ౨౪౯)

ఇఁక శైత్యోపచార ప్రారంభము !

సీ. విరిదమ్మితావులు వెదఁజల్లు కొలనిచెం
గటఁగమ్మ పన్నీటి కాలువలును
గడు నిశాలించు కప్రపుటనఁటుల
యిరవులఁ బూవుఁ జప్పరముఁ బన్ని
వట్టివ్రేళ్ళను దడిగట్టి శ్రీగంధపు
టసలున మెత్తి తదంతరమునఁ
కర్పూరవేదికఁ గావించి చల్లని
చెంగల్వరేకుల సెజ్జఁదీర్చి
చిలుకుదేనియ తోడి గొజ్జంగిపూవుఁ
దలగడయమర్చి యందు నా చెలువనునిచి !
జగతిఁగల సర్వశైత్యోపచారవిధులు
సలిపిరందును గడఁగాన కలసిరంత.

(క, ఆ. ౬ ప. ౨౫౧)

ఈ పద్యములోని విశేషములఁ దలఁచుకొన్న నాకుగుండెదు లదరుచున్నవి ! అబలలు, పూఁబోండ్లు, కోమలాంగులు అనఁబడు సఖీజనములు, గున్నయేనుగులవంటి యిరువదిమంది కూలివాండ్రు చేయుటకన్న నెక్కువపనిని ఇంతత్వరలో నేలాగునఁజేసి ముగించిరి ! కార్యమెంత సేపుపట్టెను ? అదివఱకు నంగనామణి సొలసియే యుండెనా ? లేదా, శాస్త్రప్రకారము మంచిలగ్నము చూచి యీ వేళకు నామె మూర్ఛపోవునని యెఱింగి యీక్రియలన్నియు ముందునాఁడే తయారుచేసి యెదురు చూచుచుండిరా ? నాకుంజూడ నిట్టి పద్యములు కవులు తొలుతనే వ్రాసిపెట్టి పిమ్మట నది యే కథయైననేమి, యక్కడక్కడఁ దూర్చి పెట్టుదురేమో !

ఉ. ... ...
.. ... పూవిసనకఱ్ఱలు గొజ్జఁగినీట మాటికిం
దొప్పగఁదోఁచి వీచుచుఁ జనుంగవపై, నరకాళ్లఁ, బాణులన్
లప్పలు గాఁగఁ జందనపులందుచుఁ గొందలమందిరందఱున్. ౨౫౨

ఏమి సౌకుమార్యము ! ఇతరులు దేహముకట్లు తోముచును గుజ్జమును మాలీసుచేసినట్లు వేయుచుండఁగా సంతోషముచే సకిలించు గుణము గలుగవలయునన్న పాలిసుగాంధ్ర యిండ్లలో నవతారమెత్త వలెను! లేకున్న నట్టిగడుసుదనము అరిది. ఆ సంగతి యట్లుండనిమ్ము. ఈయుపచారములు నపచారములు జరుగుచుండఁగా నందఱు 'గప్ చుప్' అని యూరకుండిరి. మాటలేదు. అవి ముగిసినదే మౌన ముద్రఁ బగులఁగొట్టి గిలుకఁటవలె గిలాగింపసాగిరి. "అయ్యో ! అమ్మా! చెప్పవే నీకష్టము ప్రాణసఖితో" నని యొక నంగనాచి ప్రార్థింపఁగా (ఇంతలకును ఏమియుఁ దెలియకయా యిన్ని దోహద ములు చేసియుండుట ?) మాధురములన నొట్లో మనసును నాలుకను దృఢ పఱచుకొని యేమనుచున్నది.

ఉ. ఓహరిణాక్షి నీకు నిఁక నుల్లముదాఁపఁగ నేటికిక్క జగ
న్మోహనమూర్తితోడ నటమున్నొక నాఁటినిశక్క విలాస స
న్నాహముమీఱ నద్విభుఁడు నాకలలోపలవచ్చి తేర్చెఁగా
మోహనకేళి నద్భుత సుఖైకమయంబది యేమిచెప్పుదున్ ! ౨౬౧

కులస్త్రీలు ? ఒక్క యుషాదేవి చూపిన దారింద్రొక్కు గొఱ్ఱెలు ! ఇట్టియేమ్న నెవరైన నొకరేడ్చిన సంగీతముగా నుండును. అందఱుఁ గూసినఁ బెద్దరోఁత !

"ముదితా చలువలు గిలువలు
మదికి నసహ్యంబు లతని మన్ననఁ దక్క—."

అనుచున్నది. అట్లయిన మొదలే యేలవలదనరాదు ! చెలికత్తెలు గసియెత్తునట్లు శ్రమపడుచుండఁగా హాయిగాఁ బండుకొని వేడుక చూచుట న్యాయమా ?

ఇట్లు వీరు రహస్యములు మాట్లుకొనుచుండఁగా వెన్నెల యయ్యెను ! నాకు నిక్కడ నొక ధర్మసంకటము. ఈ కాంతాతిలక

నను వారిని వదలఁబోఁడు! ప్రథమపరిచ్ఛేదము తల్లి. అవసరముగా వెళ్ళుచుండఁగా కూఁతును నిలఁబెట్టి మాపటి బుద్ధివచ్చినట్లు ఇచ్చిన యుపన్యాసము ఒకగంట దీర్ఘము! అంగనామణికి తాల్మిలేనితనముచేఁ గలిగిన తబ్బిబ్బులఁజూచి జరగఁబోవు తమాషాఁ దలంచి, చెలికత్తెలు హాస్యముఁ జేయుటలో వినియోగింపఁబడిన కాలము అరగంట. అలంకార రచనాదులకుఁ బట్టిన కాలము ౨ గంటలు! ఇక్కడ కవి ప్రయోగించు వైరస్యము తూనిక యగణ్యము! ఎట్లనఁగా :

ఒకటి. నిష్కారణముగ మధురలాలస "విభుఁడింక వచ్చు టెప్పుడొకో విఘ్నము లేమియుఁగాక ఘటిల్లునో" యని తన కే ద్రోహముఁ జేయుని యభినవకాముకిమీఁద దోషారోపణకుం దొడఁగు చున్నది! ఈ యమ్మ దౌర్భాగ్యపు పరాళిని కలభాషిణియొక్క యుదారచరితంబులతో నుపమించి చూడుఁడు! పిమ్మట "మెడికల్ కాలేజ్ ప్రొఫెసర్ల" రీతిని పురుషుని శరీరభాగముల వర్ణించుచున్నది! చాలీచాలని దానికి తన పరువేర్పడునట్లు బాగుగ విడఁదీసి చూపెడు మాట వినుండు!

తే. "ఆ లలిత చరణములొత్తు కేలు గేలు
కోర్కెఁ దద్వక్షమునఁజేర్చు కుచము కుచము
దివుట దద్రహఃకథ విను చెవులు చెవులు
పలుకులేల తద్రతిఁగన్న బ్రదుకు బ్రదుకు."

పోతనామాత్యుని "కమలాక్షు నర్చించు కరములు కరములు" అను మహోత్తర పద్యమునకుఁ బట్టిన గ్రహచారమా యీ యనుగమనము!

రెండు. చెలికత్తెలు దార్చుటకై వచ్చుట. అంగనామణికి సిగ్గును గూడ వచ్చుట! ఆసిగ్గు పలాయన మహామాడ్కి వారు,

మ. పాదిరయైనాథులుదారుఁ గాపురములింపుల్ మీరఁగాఁజేయుచున్
గదిపెండ్రేనిఁ గొమాళ్ళఁ గూతులఁ దగన్ గన్నట్టి యిల్లాండ్రనున్
మదిలజ్జాదులు లేవె నీకు బలె సన్మానంబుతోఁ జక్కఁగావ ... ..
చ్చెదో యేమేఁగలదే. ... ...

ఇత్యాది వివరములఁ దెల్పుట, వినువారి చెవులు ప్రయ్యలగుట మొదలగు దారిద్ర్యములు గొన్ని !

మూఁడు. అంగనామణి యీరీతి నుండఁగా రాజు గవాక్ష మూలమునఁజూచి యుత్కంఠ నోఁపలేక పోవుట. దానికి గుర్తుగా నింకను గాలము వ్యయమగునట్లు, ఆపి తన్నుంగూర్చి చేసినమాడ్కి, యాపె యంగములను మిక్కిలి విమర్శతో వర్ణించి ఋణవిముక్తుఁడగుట ! నీరసములైన యుపమలు ఉత్ప్రేక్షలును భార్యపై దీపింపఁ జేయుట.

క. " సమదాక్షి మీనసంచా
రమునఁ దొలంకుచును ముఖసరస్సు లావ
ణ్యము వెల్లిపారఁ గ్రేవల
నమరించిన పిల్లకోలలు లంగనవీనుల్ ! " ౧౨౯

పిల్లకోలఁకులఁట ! అందులోనుండి కాలుద్రవమో ?

చ. అనుపమముల్ రతిస్మరులయాటలు నర్మములంచుఁ గప్పిపె
ట్టిన పువుబంతులీ సతి కడింది చనుంగవ తేంట్లు క్రేవలం
దును జొరకుండఁజేరిచిన తోరపు సంపఁగి పూవుదండలీ
వినుతభుజంబు లాతుదల వేడ్కఁకు నిడ్డ చిగుళ్ళు హస్తముల్. ౧౩౦

ఉ. మానవతీవతంసము సమగ్రనితంబ విజృంభణంబు జం
బూనదిసైకతస్థలము బాల్పువహింపుచుఁ జాలనొప్పెడున్
బై నునుమంచువోలె వెలిపట్టు మడుంగు బెడంగుచూపనా
పై నవసారసాళిపరిపాటి నుదంచిత కాంచి మించఁగన్. ౧౩౧

తే. అతివ తొడలను జఘనంబు నరసిచూడఁ
గొమరు మీఱెడు జమిలితొండముల శిరసు
తోడి వలరాచవారి యుబ్బతపు హస్తి
యగ్రభాగంబు చూపఱ కాత్మఁ దోఁప. ౧౩౫

చ. జలజదళాయతాక్షి మృదుచారుతర ప్రపదద్వయీ విని
ర్మలరుచి ఘల్లుఘల్లుమను రత్నపుటందెలమ్రోఁలి జృంభణం
బుల నవకంపుఁ గచ్ఛపము పొల్పు నదల్పుచు గెల్పుఁ దెల్పెడుం
గలుగునె యింక దీనికి జగంబులలో నుపమాప్రసంగముల్ ౧౨౫

ఇత్యాది. ఈ పద్యములం బట్టి విచారపఁగా నేర్పడిన విషయములివ్వి: రాజుగారి శృంగారదృష్టి యిది. ఆ గ్రామణి చీరయేమాయెనో! ఆపె చీరలు కొట్టుకొనిపోఁ గాఁబోలు! లేకున్న నిన్ని భాగములు గనుపడునా? ఈ యుపమ లెందుకుఁ బనికిరావనియు, రోఁత లనియు వేఱుగఁ జెప్పవలయునా? ఏసికింగారకము భావనాశక్తిగదా. మఱి సామ్యశక్తి. అంగలోను కుయుక్తి. నాయకుఁడఁట! తాళలేని వాఁడట! ఆలోచనాశక్తిచేఁగాని తట్టనట్టి పదునెనిమిది పద్యములు గొణఁగెనట! రసాభాసమునకు సరియే గదా!

ఈ పాండిత్యమంత్రములు ముగించినపిదప చెలికత్తెలు—వీరొక తడాఖా—ఆపెకుఁ గరణీయముల బోధించు, కళాపూర్ణుని "చరణంబు విలాసిసి యూరువులందుఁ జేర్పఁజేసి బలిమి నావనజముఖిచేతఁ బట్టించి సంవాహన మొనర్పఁజేసిరి" ఇది శుద్ధముగ (అనావశ్యకము అసహ్యమును!)

అయ్యో! మృగప్రాయ శృంగారమా! ఈ చెలికత్తెలు మన్మథుని పురోహితురాండ్రు!

ఈమోడారువంటి కవిత్వముతో,

తే. పగనిచిట్టంపుఁ జేఁతలఁగరము ప్రేమ
మెఱుపువోలెఁ దళుక్కన మెఱయుఁగాని
వెలఁతి సిగ్గను మొగిలులో విఁగువలేక
యడఁగు మిక్కిలి నింపకోఁ గతనిమదికి.

(కళా. ఆ ౭. ప. ౧౫౪)

అని పద్యము హాస్యమును సూరకవియొక్క నైజప్రభావమును సూచింపఁ జాలినంత గణనీయముగానున్నది. తక్కినవి భావశూన్యములు.

ఈయాశ్వాసములంగూర్చి విశ్లేషముగఁజర్చించుటకు నాకిష్టము లేదు. సామాన్య ప్రబంధముల యట్టివి యవి నిరర్థకపద్యపూరితములు. కల్పనాశక్తి యేదిక్కునఁ బోయెనో! సంభాషణచాతుర్య మెందు గ్రుంకెనో! ప్రతిభ యెటుపోయినదియో! అలంకారాది శాస్త్రములయందలి మూఢభక్తి పటుశీమము!

తుచ్ఛశృంగారములకు హేతువులు

స్త్రీవర్ణన చేయుటకు మనకవులకుఁ దెలియదుగాఁబోలు! కారణమేమన ఇంటింటనుండు రసములు జిహ్వకేగాని మనసునకు వికాసము నిచ్చునవిగావు. బాల్యవివాహము, విద్యావిహీనత యిత్యాది దురాచారహతులగుటంజేసి యిల్లాండ్రు సరసములకుం బనికిరారు. ఇఁక సరసములకుఁ దగినవారు దానిని జీవనోపాయవృత్తిగా నాశ్రయించెదరు. వారికి సిగ్గు, మానము, జంకు, మర్యాద మొదలగు నుదాత్తగుణంబు లల్పంబులు. ఎట్టి హీనలయ్యుఁ గులకాంతలకన్న మేలగుటంబట్టియేమొ వారికి 'భోగమువారు' అను

పేరు గలిగె. తక్కిన మూఁడువారు భోగమునకుం దగరు. వారిం బ్రేమించుట దానధర్మము జన్మపరిత్యాగతుల్యము !

భారతకవుల శృంగారవర్ణనము దివ్యము.

పచ్చిపచ్చిగా వ్రాయుట శృంగార మెన్నఁటికిఁ గానేరదు. మహాకవుల శృంగారవర్ణనములో శృంగారము, ఔచిత్యము సమన్విత ములు. ఆంధ్రకవు లద్దానికి విరుద్ధంబగు భ్రమనేల దాల్చిరో! అట్లు చేయుటకుఁ గారణములేదు. ఏలన, ప్రామాణికకవులగు కవిత్రయము వారు మంచిత్రోవను విభావించియుండు కతన నేమో. భారతములో గోప్యాంగవర్ణన శృంగారమునకై యెక్కడను జేయఁబడియుండలేదని తోఁచుచున్నది. నిదర్శనముగా

నన్నయభట్టు

ఆదిపర్వములోని శృంగారపద్యముల వినుఁడు.

సీ. పలుకులముద్దును గలికిక్రాల్గన్నుల
తెలుపును వలుదచన్నుల బెడంగు
నలఘుకాంచీపదస్థలముల యొప్పును
లలితాననేందు మండలమురుచియు
నళినీలకుటిల కుంతలముల కాంతియు
నెలజవ్వనంబునవిలసనమును
నలసభావంబును బోలుపును మెలఁపును
గలుగునగ్గిరికను ... .

(ఆది. అ. 3. ప. ౨౩)

క. కనకావదాత కోమల
తనులతఁ దనుమధ్యఁ గమలదళనేత్రను రో
జనగంధి నవనినాథుఁడు
గనియెను సురకన్యవోని కన్నియ నంతన్.

[ఆది. అ. ౪. ప. ౧౬౯)

ఉ. దానిశరీర సౌరభము దానివిలోల విలోకనంబులున్
దాని మనోహరాకృతియు దాని శుచిస్మిత కాంతివక్త్రముం
దాని విలాసముం గడుముదంబునఁజూచి మనోజబాణ సం
తానహతాత్ముఁడై నృపతి . . . . .

[ఆది. ఆ. ౪. ప. ౧౩౦]

ఉ. చారుసువర్ణహాసి నవచంపకభూషయు సింధువారము
క్తారమణీయహారయుఁ బరాగదామవతంసయునై యపూర్వశృం
గార విలాసలీల యొసఁగం జన నుంచటనున్న మాద్రినం
భోరుహనేత్రఁ జూచి కురుపుంగవుఁ డంగజరాగమత్తుఁడై.

[ఆది. ఆ. ౫. ౧౪౫]

సీ. త్రిభువనలక్ష్మి యేతెంచి యేకాంతమి
ట్లిలాకో యున్నది యువ్వనమున
గగనమణిప్రభ గగనంబునందుండి
యవనీతల ప్రాప్తమయ్యె నొక్కొ
శంభుండు లావణ్య సద్గుణ సముదాయ
మిందు యిమ్ముగ సంగ్రహించె నొక్కొ
దీనియంగమును బొందిన యివ్విభూషణ
శ్రీయేమి పుణ్యంబుఁ జేసెనొక్కొ
యమరకన్యయొక్కొ యక్షకన్యకయొక్కొ
సిద్ధకన్యయొక్కొ శ్రీ సమృద్ధి
సర్వలక్షణ ప్రశస్తాంగి యిది దివ్య
కన్యయగు ననంత కాంతి పేర్మి.

[ఆది ఆ. ౩. ప. ౩౨.]

ఉ. నెఱికురులుం విలోలసితనేత్రయుగంబును నొప్పులొల్కఁగా
తెఱయుచు దీనియాననముఁ దెల్పు గరంబు మనోహరంబు నా
యొఱఁగిన యంతనుండి సతిఁ జిట్టి లతాలలితాంగిఁ జూచి యే
నెఱుఁగ సురేంద్రకన్యకలు నిట్టిరె రూపవిలాస సంపదన్.

(ఆది. ఆ. ౩. ప. ౬౩,)

ఇందు తొడలు, మీఁగాళ్ళు ఇట్టి గూఢార్థములు లేవు అవి గల సందర్భము లాదిపర్వమున మృగ్యములు.

ఎఱ్ఱాప్రెగ్గడ

ఎఱ్ఱాప్రెగ్గడ వ్రాసిన యరణ్యపర్వ శేషములో ద్రౌపదీహరణ ఘట్టముననుండు పద్యములు :

ఉ. "నీలపయోదమండలము నిశ్చలలీల వెలుంగఁ జేయుచున్
గ్రాలెడువాలు గ్రొమ్మెఱుఁగు కైవడిఁ దద్వనభూమియంతయున్
లాలితదేహకాంతి పటలంబులఁజేసి వెలుంగఁజేయున
బ్బాల వినీలకుంతల విభాసినిఁజూచి సవిస్మయాత్ముఁడై."

(ఆది. ఆ. ౬. ప. ౨౪౧)

ఉ. లీలయొలర్పఁగా నబలలేఁజిగురాకును బోలె నొప్పు కెం
గేలు కదంబశాఖతుదిఁ గీల్కొనఁజేసి వసంతవిభ్రమో
న్మీలితబాలవల్లిక్రియ మేలుగ మూఁడుకాల కించి పావక
జ్వాలయపోలెఁ జిత్తము నిజం బెరియింపఁ దొడంగెఁ జూచితే

[ప. ౧౪౫.]

సీ. మృగనేత్రదారుణ మృగసమాకులమైన
యివ్వనాంతరమున నేకతంబ
యిట్లు నీయున్కికి నెయ్యది మూలమి
వ్వనదేవతవో సురేశ్వరునితోడ
నలిగి ధరిత్రికి నరుగుదెంచిన శచీ
దేవివో హరియురస్థలిఁ దొరంగి
కేళిఁ గ్రుమ్మరు పద్మగేహవో భవదీయ
జనకత్వమున సముజ్జ్వలితుఁడైన
పుణ్యుఁ డేవంశమునవాఁడు పొలఁతి నీదు
జీవితేశ్వరుఁడగు సుఖజీవితాత్ముఁ
డెవ్వఁడబల నీ నామమై యింపు మిగుల
శబ్దమెయ్యది నాకు నిజంబుఁ జెపుమ.

(అర. ఆ. ౬, ప. ౧౨౧.)

హనుమంతుఁడు సీతాదేవిని వర్ణించుట.

సీ. కన్నీరు జడిగొని క్రమ్మఁ బ్రాకెక్కిన
　　కమ్రకపోల భాగములు గలిగి
యవశమై యొరఁగిన యంగవల్లిక పొంత
　　నున్న భూమీరుహ మ్మూఁతఁగాఁగ
వెడలు నిట్టూర్పుల వేఁడిమిఁ బగిలిన
　　యధర పల్లవము గారాకుఁబోల
దలఁపుల సందడి దందడించినదాల్మి
　　కదలు శిరఃకంపగతుల బెరయ
నున్న పుణ్యమూర్తి నుత్తమసౌందర్య
నవనతాస్య నార్తయైనదాని . . (అర. ఆ. ౩. ప. ౨౯)

తిక్కన్న

విరాటపర్వములోఁ దిక్కన్న వ్రాసిన శృంగారవర్ణనము అనన్యసాధ్యమని వేఱుగఁ జెప్పవలయునా? ఔచిత్యశోభితము. చెనటియగు కీచకు నట్టివాఁడు సైతము నిజంబగు ననురాగ ప్రభావంబునం జేసి కళాపూర్ణాదుల కన్న మేలుగ సిగ్గులేని విధమునఁగాక గఱువతనంబునఁ బలికెను. నిక్కువమైన ప్రీతియున్న నే స్త్రీనింగూర్చియైన నసహ్యకరములగు వర్ణనల మృగప్రాయులుగాని వారెవ్వరైనఁ జేయుదురా? విరాటపర్వములోని యీ పద్యములన్నియు నుదహరించెద. లేకున్నఁ బక్షపాతమును నపవాదముగాక, తిక్కన తెలిసి వ్రాసినాఁడో గ్రుడ్డియేటుగా వ్రాసినాఁడో యనియుఁ గొందఱు శంకింపనగు. అన్నింటిని నివేదించిన నేశంకకు నవకాశముండదు.

ద్రౌపదియొక్క సైరంధ్రీవేషము.

సీ. పలుమొయిల్గప్పినఁ బాడఱి నునుఁగాంతి
　　గదలిన యమృతాంశు కళయనంగఁ
బెనుమంచుమీఁద బర్విన వికాసము దప్పి
　　చెలువుగుందిన సరోజిని విధమున

ధూమంబువొదవినఁ దుఱఁగలి మెఱుఁగులు
నలఁగిమాసిన దీపకళిక పగిది
ధూళిపైఁ బొరసినఁ దొంగలించుటమాని
లావణ్యమెడలిన లతిక మాడ్కి
గంధకారికావేషంబు కతనమూర్తి
యుజ్జ్వలత్వంబు మఱువడియుండఁ బాండు
తనయమహిషి . . . .

(విరా ఆ ౯. ప. ౨౯౪)

నగరులోఁ జొచ్చు లీల :

సీ. పదతలంబుల కెంపు పరఁగినతలము కుం
కుమలిప్తమైన చందము వహింప
నంగంబునునుఁగాంతి యడరిన గోడలు
వేదులు మణిమయావిధమునొందఁ
గనుఁగవ మెఱుఁగులు గదిరిన ముందర
పుష్పోపహారంబు పొలుపుదాల్ప
వేనలికప్పుపర్వినమీఁదు నీలము
కూలంబు మేల్కట్టు కొమరు వడయఁ
దానుజొచ్చినకతన మత్స్యక్షితీశు
నింటనిమ్మెయిఁ గ్రొత్తయొప్పెసక మెసఁగ
నమ్మహాదేవి యున్నెడ కల్లనల్లఁ
బాండురాజతనూభవ పత్ని యరిగె. (విరా. ఆ. ౧. ౩౦౯)

కీచకుని ద్రౌపదివర్ణన

సీ. ఇయ్యింతి ప్రాపున ... ...
కుసుమబాణుని బాణముల్గాడనైదు
గరిఁగి నేరిమివాటించి కరవుగట్టి
పోసిచేసి చైతన్య సంపుటముఁదగ ఘ
టించిరో కాక యిట్టి చేడియలుగలరె.

(ఆ. ౨ ప. ౨౪)

ద్రౌపదిస్థితి

సీ. వెఱవక ననుఁజూచె వీఁడనియెదఁ గలు
షించిన నొండొండ చెమట వొడమ
ననుచిత కృత్యంబు లాచరించు విధాత్రు
బలిమికి నివ్వెఱపాటు దోఁప
నిచ్చట దిక్కుతే రెవ్వరు నాకను
భయమున మేనఁ గంపంబు పుట్టఁ
జేయంగ నేమి యుపాయంబు లేమి నా
ననమున వెల్లఁ దనంబుగదుర
నున్న పాంచాలిఁ గనుఁగొని ... .

(ఆ. ౨ ప. 33)

కీచకుని యుత్కంఠ :

సీ. తన్వంగి మవ్వంపుఁ దనులతి సెసఁగెడు
నునుఁగాంతి వెల్లువ మునుఁగఁ బాఱఁ
గిసలయహస్త కెంగేల నేపారు క్రొ
మ్మించను లేయెండ మిగులఁ బర్వ
గమలాస్య ముద్దు మొగంబు లేమెఱుఁగుల
మొత్తంబు సరిచుట్టు ముట్టికొనఁగ
ధవళాక్షి తొంగలితఱుచు ఱెప్పల చెన్ను
కప్పను చీకఁటి గవియుదేర
బెగ్గలంబంతకంతకు నగ్గలింప
నొదవు చెమటతోఁ జిత్తంబు సెదరి యొందు
మెలఁగఁ దలఁపేది యా సింహబలుఁడనంగు
పట్టి యాడెడు జంత్రంబు పగిదినుండె.

(ఆ. ౨. ప. 32)

సీ. తెలిగన్నుఁ గవకాంత పొలుపార నించుక
గనువిచ్చి చూచినఁ గాదె యబల
చెలువంపు సెమ్మోము సెలమి సొంపినుమడి
గా నల్లనవ్వినఁగాదె యింతి

దంతమౌక్తికరుచి దలకొన నొరుమాట
పలికినఁగాదె యుత్పలదళాక్షి
యుల్లంబు సరసత దెల్లంబుగా లీలఁ
గైకొన్నఁగాదె పంకరుహవదన
యనుచుఁ జూచుఁ జేరు నమ్ముగ్ధ పలుకులు
వినఁగఁ గోరుఁ గేలు దనదుకేలఁ
గీలుకొలుపఁ దలఁచుఁ గీచకాధముఁడు ని
జానురక్తిఁ దెలుపఁ దప్పళించు. (ఆ ౨. ప. ౭౨)

సీ. సుదతి నీమై చక్కఁ జూచుట కోడెదఁ
గనుచాటు వోరయునో యని తలంచి
మదిఁ బొనర్చినమాట మగువ నీ పెంపునఁ
గుదిసి నా నాలుక తుదికి రాదు
పడఁతి నీ కరములు పట్టఁగ దివిరి శం
కించి వడంకెడుఁ గేలు నూడు
నెఱినిట్టిదని యింతి నీ నెమ్మనంబెన్ని
భంగుల సరసినఁ బట్టువడదు
చెలువ యింక నొక్కించుక సేపు నీవ
నాదరంబున నెప్పటి యట్లయున్న
మన్మథుఁడు సమయించిన మగుడ నన్నుఁ
బడయవచ్చునె యెన్ని యుపాయములను.

(ఆ. ౨. ప. ౪)

కీచకుఁడు ద్రౌపదిని ముఖస్తోత్రము చేయుట.

సీ. నెత్తమ్మిరేకుల మెత్తఁదనముఁదెచ్చి
యచ్చునఁ బెట్టినట్లంద మొంది
చక్రవాకంబుల చందంబుఁ గొని తెచ్చి
కుప్పలు నేసినట్లొప్పు మెఱసి
చందురునునుఁగాంతి కండేర్చి కూర్చి బా
గునకుఁ దెచ్చినయట్లు కొమరు మిగిలి
యళికులంబులకప్పుఁ గలయంతయును దెచ్చి
నారు వోసిన భంగి నవకమెక్కి

యంఘ్రితలములు గుచములు నాననంబుఁ
గచభరంబును నిట్టున్న రుచిరమూర్తి
యనుపమాన భోగములకు నాస్పదంబు
గాదె యీ త్రిప్పులేటికిఁ గమలవదన.

(ఆ. ౨, ప. ౫౨)

సుధేష్ణ కీచకునిమనను మరల్పఁ గోరి చేసిన కాంతాజన వర్ణనము.

సీ. లలితంబులగు మట్టియల చప్పుడింపార
　　నంచకైవడి నడనల్లవచ్చి
యొడమేనిసెత్తావి సుడియంగఁ బయ్యెద
　　సగము దూలించిపై మగుడఁ దిగిచి
సోలెడు సెలదీఁగె లీలఁ గ్రాలుచు వింత
　　చెలువంబు దలకొనఁ జేరినిలిచి
తెలిగన్నుఁ గవకు సెచ్చెలియైనలేఁత న
　　వ్వొలయంగ సరసంపుఁ బలుకు పలికి
మెఱయు చెయ్యూలరాగంబు మెయికొనఁగ
నెడఁద సొగయించుమాటల నెలిమి మిగుల
నిన్ను ననురక్తిఁ గొలుచు నన్నెలఁతలుండ
నీరసాకార సైరంధ్రిఁ గోరఁదగునె.

(ఆ. ౨. ప. ౬౪)

కీచకుని ప్రత్యుత్తరము :

సీ. గండు మీలకుఁ బుట్టి కాముబాణములతో
　　గలసి యాడెడు నట్టి కన్నుఁ గవయు
బిసకాండముల శిక్షఁ బెరిగి లేఁదీఁగల
　　మెచ్చుకయున్నట్టి మృదుకరములుఁ
జిగురులతో సంధిసేసి యంబుజముల
　　పైసెత్తి చనునట్టి పదతలములుఁ
గలకంఠముల చేతఁ గఱచిన విద్యపే
　　ణలకిచ్చునట్టి తిన్నని యెలుంగు

నత్తెరంగున రేఖయు నవ్విధంబు
గరువచందంబు నమ్మోయికలికితనము
నట్టి చెన్నును సైరంధ్రియందకాక
కలదె యొరులకు నెఱుఁగఁగ బలికి తబల!

(ఆ. ౨. ప. ౬౩)

కీచకోత్కంఠ :

సీ. లీల నాముందట నాలేమ వోలసినఁ
జూడ్కికిఁ జొబ్బన చూఱగాదె
కనువిచ్చి నన్ను నాతనుమధ్య చూచినఁ
దనువున కమృత సేచనముగాదె
చిరునవ్వు బెరయ నచ్చెలువ నాతోడఁబ
ల్కినఁ జెవులకు రసాయనముగాదె
యెలమి నన్నెలఁత నన్నెలయింపఁదివిరిన
నెడఁద కానందంబు నిక్కగాదె
యానితంబిని మక్కువ ననఁగిపెనఁగి
యింపు పొంపిరివోవ నన్నేలుకొనఁగఁ
దలఁచి పొందిన నది జన్మ ఫలముగాదె
యనుచు ఖలరాజు బాళికి నగ్గమయ్యె.

(ఆ. ౨. ప. ౭౬)

కీచకు దర్శనంబున ద్రౌపది యవస్థ :

సీ. దైన్యంబు తలపోఁతఁదలకొన్నఁ జెలువ కా
ననమున వెల్లఁదనంబుగదిరె
భయరస వేగంబుపైకొని ముట్టినఁ
గాంతకుఁ దనులతఁ గంపమడరె
బెగడంతకంతకు మిగిలిన నింతికిఁ
బదముల నట తొట్రుపాటు బెరసెఁ
దల్లడం బొందినఁ దన్వికి నవయవం
బులనెల్ల ఘర్మాంబుకళిక లెసఁగెఁ

దలఁపుట్టెఁ గొంకుకొలఁదికి మీఱె కెం
బాటుదోఁచె ముట్టుపాటు దొడరె
వెఱఁగుపాటు దవిలె సెలనాడె నొవ్వనె
వ్వగలువగల నీకె దిగులు వొదివె

(ఆ. ౨ ప. ౧౦౬)

కీచకుఁడు దీనుఁడై ప్రార్థించుట :

సీ. కాంతి దళ్కొత్తు నీకనుగంటి చూడ్కితోఁ
బొందఁ గానని మేను పొగులుటయును
దీపారు నీ పల్కు బెల్లంబుగా వినఁ
గానని వీనులు కందుటయును
ఇంపగు నీచెయ్వు లెలమి మైఁ గొనియాడఁ
గానని కోర్కులు గలఁగుటయును
సొగయించు నీకేళిఁ దగిలి యానందంబుఁ
బొందఁ గానని మది గుందుటయును
బాయు నాదగు జన్మంబు ఫలము నొంద
భావజన్ముని పూనిక పారమొద్దు
నన్ను బంటుగా నేలుము నలినవదన
యింక నీసిగ్గు దెరయోలకేల నీకు.

(ఆ. ౨ ప. ౧౩౮)

పరిభవానంతరమున :

సీ. ఎలదీఁగఁ గప్పిన లలితపరాగంబు
క్రియ మేన మేదినీ రేణువొప్పఁ
జంపకంబున నవసౌరభం బెసఁగెడు
కరణి నాసిక వేఁడిగాడ్పు నిగుడఁ
దోయజదళములఁదుది మంచుదొరఁగెడు
గతిఁ గన్నుఁగవ నశ్రుకణము లురుల
నిందుబింబముమీఁది కందుచందంబున
గురులు నెమ్మొగమున నెరసియుండ

సర్వజనవంద్యురాలైన పాంచాలి సింహ
బలునిచే నివ్విధంబున భంగపాటు
దనకు వచ్చిన నెంతయు దైన్యమొంది
యవ్విరాటుని సభఁజేర నరిగి నిలిచి.

(ఆ. ౨. ప. ౧౩౭)

కీచకుండు ద్రౌపదీసమక్షంబునఁ జేయు బాలిశచేష్టలు దుర్విలాపంబులు నెంతసహజములు! చూడుఁడు:

సీ. ఎవ్వనితోనైన నెలుఁగెత్తి యొక్కింత
పనిలేని వెంగలి పలుకుఁ బలుకు
మట్టియు లొండొంటి బిట్టుదాఁకఁగ
నేల నందంద మునిగాళ్ళ నప్పళించుఁ
గడువికారంబుగా నోడలెల్ల విఱుచుచు
మలఁగి రిత్తకురిత్త నెలఁగి నవ్వుఁ
బాళంబుగాఁ గరతలమునఁ బెలుచఁగం
బంబు వ్రేయుచు వెడపాటఁ బాడు
మలయు నంతంతఁ జేరువఁబోలయు నింతి
దన్నుఁ జూడమి కెంతయుఁ దల్లడిల్లు
నిక్కడక్కడ వఁడుఁ దగు లినుమడింపఁ
జూచు నత్తన్విఁ బోరిఁ బోరిఁ గీచకుండు.

(ఆ. ౨. ౨౫౦)

కీచకుని పశ్చాత్తాపకరమగు మహావస్థ.

సీ. వామాక్షి రుచిర లావణ్యంబు భావించుఁ
దన్వంగి రూపు చిత్తమున నిలుపుఁ
గంబుకంధర చెన్ను గైకొని దలపోయు
నంగన సౌకుమార్యముఁ దలంచు
భామిని సహజ విభ్రమమెదఁ గీలించుఁ
బడఁతి చెయ్వులు మదిఁ బట్టుకొలుపు
మానిని గరువంపు మాట పొందూహించు
దళితాబ్జముఖి తిన్నఁదనము మెచ్చు

నడరి కోర్కులు చిఱుముత్తాడ వెడఁగు
పడిన యుల్లంబు పట్టువఁ బఱుపఁ దనకు
వశముగాకున్న నెంతయు వంతనొందుఁ
జింతయొసకంబు వడిగొని చిక్కుకఱుప

(ఆ. ౨.ప. ౨౫౦)

సీ. పొడనూపినట్లయిన వడిఁబట్ట సమకట్టి
పరికించి కానక బమ్మరించు
మెలఁగినయట్లయినఁ బలికింపఁ దలఁచి ని
రూపించి లేమి నశ్రులు వహించు
గదసిన యట్లయినఁ గౌగిలింపఁ గడంగి
యారసి బొంకైన నలఁతనొందు
నోడఁబడ్డ యట్లయిన నడరిపైకొనఁ జూచి
చెన్నఁటి యగుట నిశ్చేష్టఁ బొరయు
లలిత వివిధ విహారంబులకు లతాంగి
యొలసి పొలసిన యట్లయిన నెలమిఁగలసి
యభిమతక్రీడ సలుపంగ నప్పళించి
పొదకి రిత్తబయల్గని విహ్వలించు

(ఆ. ౨ ప. ౩౦౧)

ఉద్యాన వనవిహారఫలము:

సీ. ఇంపైన ప్రియకాననిచ్చు నిల్చినమధు
వాదట నాను మత్తాళివిభునిఁ
బెట్టుపల్వచరించి చుట్టుఁ గ్రుమ్మరి కునో
రమ నియ్యకోలుపు మరాళవిభుని
ఫలరస మొండొంటి కెలమిఁ జంచులనిచ్చు
మెయిన చొక్కెడు శుకమిథునములను
గమిబాసి తలిరు జొంపమునకు మెయిమెయిఁ
డాఁకంగఁ జనుపికదంపతులను

జూచి చూచి యుల్లంబున నేచి కోర్క
లడరఁ జిడిముడిపడు భ్రమను పడు వెడంగు
పడు వెనుంబడుఁ దల్లడబడుదురంత
చింత వారికి నగపడు సింహబలుఁడు.

(అ. ౨.ప.౩౦౬)

కీచకవధానంతరమున జయశీలరైయైన పాంచాలి సుధేష్ణం జూడ బోవునప్పుడు :

సీ. ముదమున నెలమి సొంపొదవి నెమ్మొగమునఁ
దోఁపంగవచ్చినఁ ద్రోచిత్రోచి
లలి నుల్లసిల్లుచు లలితలోచన దీప్తు
లడర నుంకించిన నాఁగి యాఁగి
సంతసంబున వాలికములగు చెయ్వులు
దొడరఁ జూచిన జేయ కుడిగి యుడిగి
మనమున నుబ్బుపై మాట నాలుకకురాఁ
గడఁగిన నాడక కడప కడపి
ధీరయై యిట్లు సమ్మద పూరమునకు
గరువతనమును బలితంపుఁ గట్టుకట్టి
వెలఁదియొఱఁగని యదివోలె వికృతిలేక
యల్ల నెప్పటి యట్టుల యరుగుటయును.

(అ. ౩. ప. ౫౬)

ఉత్తరంగూర్చిన పద్యము లిట్టివ. ఆంధ్రమున శృంగార వర్ణనము తిక్కనయంత మనోహరముగఁ జేసినవా రెవరును లేరు. శుచి సౌందర్యములు నిత్యసంయోగము లై, వీర కావ్యములో నించుక సందర్భ మలవడిచికొన యింతచేసిన ప్రతిభాశాలి శృంగారకావ్యమే వ్రాసియుండిన దాని రామణీయకము హృదయమున లయించునట్టి లావణ్యము గలదిగానుండదా ? ఒకవేళ నేకరసప్రధానమగుట నతి

యను దోషంబునఁ దానుం బడి యుండునా? చెప్ప లేము ఇట నుదాహృతములగు పద్యములఁ జదివి నేత్రముల హర్షాశ్రువులు గ్రమ్మునట్లానందింపని వా రాంధ్ర మండలి నుండరు.

కళాపూర్ణోదయమునందలి మిగతకథ

కళాపూర్ణోదయములోని మీఁది వృత్తాంతముల సంగ్రహముగ విమర్శింతము. ఈ భాగమునఁ గల్పన లేదు, కథ లేదు. ఒక విషయములకు నొక విషయముగా నిష్కారణమై నటించి పుస్తకముఁ బొడుగుఁ జేయుట కివి యుద్దేశమేమో! అసర్వలక్షణ సంపన్నతా ప్రతిజ్ఞయొక్క దుష్ప్రకృతియిటఁ దేట తెల్లంబు. రాణులిద్దఱకును జెలికత్తెల మాటలచేఁ బ్రేరితమైన కొట్లాట ఘటిల్లినది. నీచపాత్రములే గదా మన రాజులకు రాణులకు మంత్రులు: రాజు అభినవ కౌముది కాళ్ళుపట్టుకొనుచున్నాఁడు. ఆకృష్ణమూర్తి యీమర్యాదకు సృష్టికర్త! ఎన్నడో సత్యభామ కాళ్లుపట్టెనో లేదో, రాజులందఱు నాయన యుపదేశములనెల్ల నిదియే సులభసాధ్యమని యెంచి యవలంబించి సనాతనాచారములోఁ జేర్చిరి.

పిమ్మట రాజుగారు సవతులు యలుకదీర్పుటకై పెద్దామెను గానవిద్యావిశారదం జేయుదుననియు, చిన్నయామెకు (ఆపె కాళ్ళ మీఁద బడినాఁడు. లేకున్న నీమొమాత్రమూరకుండునేమి?) నీ కాళ్ళకు అష్టదిగ్రాణుల కిరీటముల యందలి మణులం దెచ్చి గజ్జెలో నగలో చేసి పెట్టెదనని ప్రతిజ్ఞఁ జేయఁగా అమ్మలిరువురు శాంతించి చల్లఁబడిరి. సవతుల కొట్లాటకై రాజు లేట్లాడుట మనలో ప్రాచీన ధర్మమేమో ఐరోపావారిని నిందించునపు డిన్యాయమును జ్ఞప్తి యందుంచుకొన్న సన్యాయము పలుకకుందుము. అలంకారశాస్త్రములలో నేమి చెప్పినాఁడు? "నయవిరచన యాత్రాజి దూత్యనిభ

వర్ణనము" యనియా? సరియే. ఈ భాగములో నేసంగతియైన వేసిన నొక్కటే. వేయకున్న నొక్కటే, కాబట్టి చేయుదము, అని నిర్హేతుక జాయమాన శుక్రనీతిప్రసంగించుచున్నాఁడు కవి! సత్త్వదాత్ముండను మంత్రి యున్నేండ్లు భూమి నేలిన ప్రభువునకు నుపదేశము చేయుట ముసలివాని కుపనయనము చేసినట్లు:

"ఇవియన్నియు నిపుడు ప్రసం
గవశంబునఁ జెప్పబడియెఁ గాని."

యనుచున్నాఁడు, ప్రసంగవశమా! శుద్ధాబద్ధము. అలంకార శాస్త్రవశమునఁగాదా? ఇంక సంధియొకటి బాకీయుండలేదా? అది మగధరాజుతోఁ జేయుదము ఈమాగధరాజు వృత్తాంతము నాకు దిగ్భ్రమ గల్గించుచున్నది మధురంగాలసావివాహసమయంబున,

"అశ్వాలోచనముల కాత్మవస్త్రములొంగు
మాటుగా నొనరించె మగధరాజు"

కాన నితఁడు సామంతుఁడుగదా? ఇంతలో,

శా. .. ..
నీ రాష్ట్రంబున కగ్గొనర్చుటకుఁ బార్ష్ణిగ్రాహుఁ డివ్వేళలన్
సారోదారుఁడు మాగధుం డిపుడు తత్సంధానమర్హంబగున్.

(కళా. అ. ౩. ప. ౨౩౦)

అని ప్రబలశత్రువైనట్లు మంత్రి చెప్పుట యెట్లు? మఱియు, స్వభావుఁడిచ్చిన విల్లునమ్ములునుండ మాగధునిమైత్రి యెందుకు, ఏటిలో వేయుటకా? ఈదిగ్విజయముగూడ సందర్భశుద్ధిలేనిది. ఏలన? మదాశయుఁడు సకల రాజుల గెలుచునట్లు పంతంబుగొన్న వాఁడగుట నతఁ డట్లుచేసి సార్వభౌముఁడై యుండఁగా, నతనిని కళాపూర్ణుఁడు

గెల్చినను నీయధిక ప్రసంగము లన్నియు నివారితములై యుండును. అవును. "ఆజి" యని సూత్రమున్నదే! ఇంత సర్వలక్షణప్రాప్తికి దానిని మొదకట్టకోవలదా? దూత్యము కొంత సూర్యాస్తమయ వర్ణనము. దీని యగత్యమేమో దేవునకే యెఱుక! అందులోని కుయుక్తులో!

తే. నింగియనియెడి ప్రత్తిచేనికిని రక్త
బలియిడిరనంగ సెలసంజ దోలఁత నమరఁ
దఱుచుగాదాన విరసిన దొరగుఁబత్తి
పిక్కనాఁ జుక్కలెంతయు నుల్లసిల్లె!

(కళా. ఆ. ౧. ప. ౧౨)

ఆకాశము ప్రత్తిచేను! రక్తబలియిచ్చినారఁట! చుక్కలు ప్రత్తి పిక్కలు! ఇట్లు వ్రాసిన మనవారి కేమో యానందము! కష్టతరముగ నున్నదాఁలును. గానోజ్జ్ఞుని మొంకెడు ఆశ్చర్యమునకును నావెూక మునకును వారిలో వ్యత్యాసమేకేకు! తరువాత జంద్రోదయము. ఇంకొక వికారాలంకారము!

తే. "కాలమను కువిందుఁడు చంద్రికాపటంబు
నేయఁబన్నిన మగ్గమొకో యనంగ
వనమయూఖాళి గొనసాఁగి మిన్నులనొప్పె
విధుఁడమరె వాని గృహాభిత్తి వివరమనఁగ"

(కళా. ఆ ౧ ప ౧౫)

భావప్రదానము వర్ణించు మయూరుఁడే సూర్యునికిరణము లాయన 'మీసాలు'గ నుపమించినాఁడు! ఇఁక, తక్కువ కవుల మాటలేల? అపురూపమే సురూపమని మనవారి భ్రాంతి. ఎంత క్లేశపడి సంపాదింతుమో యంతసుఖమనియెన్నిక! పాతాళమువఱకు త్రవ్వి గులకఱాయిఁ దెచ్చిన నది బుద్ధిబలమూ, లేమియూ?

పిమ్మటసూర్యోదయవర్ణనము. మఱికొన్ని దుష్టయోచనలు : సూర్యబింబము "గగనాఖ్యపవనసప్రభ్రప్రకాండోపరిభ్రాజితంబగు పక్వ ఫల" మంట? ప్రబంధముల శ్రాద్ధమునకై తేబడిన యెట్టి గుమ్మడికాయ యనరాదా! యోజనాశక్తికిం జేరిన చమత్కారము నకును భావముల నలరించు శక్తికిని ఎంత భేదము!

కళాపూర్ణుని దిగ్విజయము నేర్చినట్లేయున్నది. చతురంగము లలో నొక్కొక్కయుద్ధమున నొక్కొక్కయంగము మాత్రము పూని నట్లు వ్రాసియున్నాడు. ఇదియొక సంగరముల వెవ్వేఱుగ వర్ణించుటకై చేసికొన్న దబ్బరమర్యాదగాని, జయకాంక్షగొను రాజులు వరించునదిగాదు. గౌడేశ్వరునితోఁ జేయఁబడినది యశ్వ యుద్ధము. ఇందులో నింక నొక యసంభావ్యముగలదు "ఫిరంగులు జబురు జగులు దుపాకులు" మొదలగు నాధునికోపకరణములు వాడఁబడినవఁట! ఈవికృతికిఁ గవి యెట్లోర్చెనో! పిమ్మట సింగళ రాజుతో గజయుద్ధము ఈరీతిని కటారులతోడి పోరుఁ మొదలగు వానిని, భారతకాలమునుండి మొగలాయీల నాఁటివఱకుఁ ప్రఖ్యాతికి వచ్చిన పద్ధతుల నన్నింటిని ఏకకథలో నేకకాలమున నడచినట్లే వర్ణించియుంట కాలౌచిత్యమునకు మారణక్రియ? ఆంధ్రదేశీయులు కటారిసాధనలో బహు నిపుణులనియెన్నఁబడినట్లు ఈదిక్కుమాలిన భండనక్రియవలనఁ దెలియవచ్చుచున్నది. ఇదివఱకుఁ గళాపూర్ణుఁడు పోరినదిశస్త్రములతో. ఇఁకముందైన స్వభావుఁడిచ్చిన ధనుర్బాణముల నుపయోగింతమని యేమో యన్నట్లుండి భీష్మపర్వములోని యుద్ధ ముంబోనిది యొకటి పొందింపఁబడియున్నది. అస్త్రపరంపరలు నిగుడు చున్నవి. జయలక్ష్మియే చాంచల్యముగు లేక కథానాయకుని జేరి యుండుట యేమి తలవ్రాత. బ్రహ్మచే వ్రాయఁబడినదిగాదు. మఱి

యుత్తమములు గాని కవులచే ! కృతార్థుఁడై రాజు స్వపురికిం బోవుచున్నాఁడు.

కాలౌచిత్యము

'కాలౌచిత్యము' అనుపదమును వ్రాసితిమి. కాన కవిత్వతత్త్వమునకుం జేరిన యీ విషయము గొంత విచారింపక పోఁగాదు. కాలముచే మనుష్యుల గుణములు మాఱుచుండుట యనుభవవిదితము. ప్రబంధవిదితము గాదు. కథానాయకుఁడు సాధారణముగఁ గాలాతీతుఁడు ! నిరామయుఁడు నిరంజనతలకుం జేరిన యవతార పురుషుఁడు ; ప్రారంభముననే వయసు, గుణములు, కోరికలు, చర్యలు నుండునో, యవసానమునను నవియే. పెరుగుట లేదు పరిణామముం బొరయని లోహవిగ్రహముల యట్టి నిర్వికారుఁడు స్త్రీలవిషయమునఁ నొకటి రెండు సంగతులకై వయఃప్రభావమును నూహింతురు. అవెవ్వియన సమర్తాడెననుటకును, బిడ్డఁగనెననుటకును ! క్రొత్త పెండ్లికూతురైనను, ప్రౌఢ పెండ్లమైనను, లేఁత పడుచైనను, ముదురు ముసలిదైనను వారలలో భేద మంతగానుండదు. వసిప్రాయము నాయిక నాయకునికై యెట్లువ్విళ్ళూరుచుండునో, వయసువను, ఆరితేరిన యాపె వలపును రాగంపు విలసనములు నుండును. అనఁగా పుస్తకములలో ననుమాట ! ప్రకృతిని గాదనుట తెలిసియో తెలియకయో కట్టుకొన్న మగవారి కెల్లఁ దెలియును. పాశ్చాత్త్యులు మనుష్యజీవిత పరిశీలన సమర్థులగుటను, స్వయంవిమర్శమై వ్రాయుదురు అగుటను, కాలసృష్టిపరిణామములు వర్ణించుటలో నద్భుతచరిత్రులు ! కాలౌచిత్యమున నర్థములు రెండు. ప్రతిపాత్రమును గాలానుగుణ పరివర్తనములకుం బాత్రమైనట్లు వర్ణించుటయు. కథలోని వివిధసందర్భములు కాలముతోఁ జేరికగలవిగా నుండునట్లు గల్పించుటయు నను నవి. ఇందు ప్రథమభావము

మీఁద వివరించితిమి. ద్వితీయార్ధమునకు సూరనార్యునే నిదర్శనము గాఁగొని వ్యాఖ్యానించుట యనర్థము. కళాపూర్ణోదయములోని సందర్భములకు కాలవిషయమునఁగల పరస్పరాసాంగత్యము పాటింపుఁడు! నారదుఁడు మణికంధరుఁడు శ్రీకృష్ణుని సమాశ్రితులు. మణికంధరుఁడు కళాపూర్ణుఁడుగాఁబుట్టి దిగ్విజయము చేయుసరికి ద్వారకాపుర సముద్రములో మునిఁగిపోయియుండెను. అనఁగా కళాపూర్ణుఁడు రాజ్యము చేసినది కలి ప్రారంభము ననుకొందము వ్యాసగాతము నన్నను బాధకముగాదు. అప్పుడు ఫిరంగులుఁ దుపాకులు నెక్కడివి: రెండవది రుక్మిణీకాంతునికిఁ దరువాత నీ రాజువలె సద్గుణు లెవ్వరులేరని కురుకాది దేశాధీశులు కానుకలు పెట్టిరారఁట; పాండవుల మనుమఁడైన పరీక్షిత్తు సార్వభౌముఁడాయెనని జగత్ప్రసిద్ధమగు కథయుండఁగా, నీ కళాపూర్ణుని వానికిఁ బోటికిఁ బెట్టుట "కొండంగని తగరుదాఁకఁ గోరుటగాదే!" ప్రపంచ ఖ్యాతములగు కథలతో విరోధించినట్టి కల్పనలు అయోగ్యములు.

సుగ్రహుఁడు ఎన్నెన్నో తపస్సులు చేసి యవస్థలుపడి హారము పడసినవాఁడు. పిమ్మట నా హారము ఒక బ్రాహ్మణుని యింట నెన్నియో యేండ్లుండినది. తరువాత నాయెఁ గృష్ణార్పితము. ఆ వెనుకఁ గృష్ణునిచే మణికంధరునికి లభించినది. వాఁడు గానవిద్య, యాత్ర, తపస్సు, ఇత్యాదులలోఁ గడపిన వత్సరములు కనీసము ఆఱు అట్లగుట మణికంధరునియొద్దఁ జేరినదిమొదలు మధురలాలస రెండవతూరి ధరించువఱకు జరిగినయేండ్లు సుమారు ఇరువదినాల్గు. ఇఁక సుగ్రహుని వయస్సెంత యుండునో యూహింప నలవిగాదు. అట్టి దీర్ఘాయుష్మంతుఁడగు సుగ్రహుఁడు సత్త్వదాత్ముండను పేరంబరగిన వాఁడు. మధురలాలసకు మేనమామ! సుగ్రహునింగూర్చిన యాభాసముల కింకను ముగింపుగానము. రూపానుభూతి యతని నెఱింగి

యుండకపోవుట సిద్ధము! శాపంబుచే మతిమాత్రము గోల్పోయి యాకారంబు మాఱిన యతని నేకస్థలముననుండియు నామె యేల గుర్తింపకపోయె? రాణివాస మందమా? కళాపూర్ణుని యభ్యంతర మందిరములోఁ బ్రవేశింపఁగల యాతఁడు మదాశయుని యంతిపురమునఁ గాలిడ నసమర్థుఁడై యుండునా? సముత్తరములు చింత్యములు.

కళాపూర్ణుఁ డారీతిని వివిధయుద్ధంబులఁ దన కేకీడుచేయని రాజులను భార్యకై పూనిన వైరముచే నోర్చి జయశీలుఁడై పురము ప్రవేశింపఁగా, పౌరస్త్రీలు అతనిఁజూచుటకై వినోదకరములగు వేషములతో వచ్చుచున్నారు. నేఁ జెప్పనేల? సాధ్యమైనంతవఱకు మీరే కన్నుల విప్పి చూడుఁడు!

ఉ. క్షోణితలేంద్రుఁ జూడ నొక కొమ్మ వడింబఱతెంచి యుల్లస
ద్వేణిభరంబుతో మొగపు తీఁగె వలగ్నము నందమర్చి, యొ
డ్డాణము తీఁగెగానిడి, మెడన్ వలగొన్నది చాల కడ్డమై
పాణుల నుండఁగొను మఱి బాగుగఁ గానుక వెట్టుకైవడిన్.

(కళా. ఆ. ౭. ప. ౧౩౯)

ఉ. గుబ్బెత యోర్తువచ్చె నృప కుంజరుఁ జూడ రతార్త నీవిఁ దా
గొబ్బునఁగట్టుచున్ బయఁట కొంగది మాన్పఁగఁ బోలెఁ గాళ్ళపైఁ
బ్రబ్బికొనన్ గుచోద్ధతి భరంబునకుం బయి కాఁపు వోలెఁ ద
బ్బిబ్బుగఁ జేతికిన్ దొరకి పెన్మిటి వస్త్ర మురోవృతంబుగన్. ౧౪౦

ఏమిది? ఉన్నట్టుండి రాజు నగమురాత్రిలో వచ్చెనా?

తే. ఇత్తెఱంగునఁ బౌరుల కెల్ల నేత్ర
పర్వమొనరించు రూప వైభవముతోడఁ
బ్రముక కంఠోత్తర మహాపుర ప్రవేశ
మాచరించి ౧౪౩

ఇదేమి యన్యాయము! పౌరుల కెల్ల నఁట! స్త్రీలకే గదా రాజులు ముఖ్యముగ దర్శనమిచ్చుట? ఇట్టి యుపచారములును శృంగారములా?

మధురలాలస పెండ్లియైనప్పుడే యంతవిరాళిఁదాల్చిన యగ్గితునుకగావున నామె వయసు ౧౫-౧౬ అనుకొందము. పెండ్లియైన యేఁడునకే దిగ్విజయమని యాలోచించినను ద్వారక మునిఁగి చాల కాలమైయుండదు. కళాపూర్ణుఁడు సింహాసనమెక్కిన తరువాత మునిఁగెనా, తత్పూర్వమే మునిఁగెనా? పూర్వమైయుండిన నిరువదేండ్ల క్రిందట మునిఁగిన యూరింగూర్చి కళాపూర్ణుఁడు విచారణలకు మొదలిడుట యధికాలస్య ప్రసంగము. తిరువాతిగా నుండిన, నెల్లరాజులను జయించినవాఁడు గదా, శ్రీకృష్ణ బలరాములను భీమార్జునులను మార్కొనెనా? మఱి, సనకుం గురువును దైవమునని కృష్ణుని సేవించివచ్చెనా? అదియట్లుండె. అభినవకౌముదియొక్క వయసు మొదలైనవి యూరయుదము. కలభాషిణి మణికంధరునిచేఁ జచ్చి పునర్జీవితయై ద్వారకను మెలంగినది రెండేండ్లు. ఆవలనే యభినవకౌముది ప్రాయముది. శల్యాసురుఁడు వెన్నాడి కొన్నేండ్లు తిరిగియుండును గాన, ౧౨ సంవత్సరములన్నఁ దక్కువలెక్క. ఈమెకుఁ దగిన నాథుఁడుగా నుండవలయునని కళాపూర్ణునకు సద్యోయౌవనము విధింపఁబడియె. కళాపూర్ణుఁడు పుట్టునప్పటికి నామె వయసు ౧౭ యనుకొనుఁడు. మధురలాలసా వివాహమప్పటికి నామెకు అధమపక్షము ౩౪-౩౫ సంవత్సరములు నిండియుండును. ఎట్లు లేదన్నను ముప్పదికిఁ దక్కువయుండదు. ఇన్నాళ్ళు సంసారముచేసిన యామెకును, క్రొత్తపెండ్లికూఁతునకును రూపయౌవన వర్తనవిభ్రమాదుల నేతారతమ్యమైన నుండునట్లు కవి వర్ణించినాఁడా విచారింపుఁడు! నాకుంజూడ లేదు. ౧౫, ౧౬ ఏండ్లు గొండ్రాలుగా నుండిన యామె తటుక్కని మధురలాలసకన్నఁ

గొంచెము ముందుగఁ బుత్రునిఁ గనెనఁట! ఇప్పటివారిలో నిట్లు తటస్థించిన నెన్ని సందేహములు పుట్టవు! మధురలాలసకు బిడ్డ నీదలఁచి, పట్టపు దేవిని విడుచుట బాగుగాదనియు, నీ క్రియల నించుమించు వారు సరిపోలిన జతగా నేర్పడినట్లు ప్రదర్శింపవలయుననియు నెంచి చేయఁబడిన జ్యేష్ఠాంశ హేయకల్పన లివి!

విషయమున ననౌచిత్యములు

సుగ్రహాని వయసు కృతయుగము లెక్కలోఁ జేర్పవలసినదే. మన వారిలో మాటలు వేదమయములు. చేతలు బూతులు. వేదాంతములకును మానహీనములగు ననుష్ఠానములకును అనవరతానవసిత మైత్రి. పరమయోగీశ్వరుఁడైన శివుఁడు "దేహార్ధమునఁదాల్చు దీఁగెబోఁడి!" అక్కథకుండగు వ్యాసశిష్యుఁడు సూతమహామునీంద్రుఁడు, ఉపవాస వ్రతములచే డస్సి యెండిన శౌనకాదిమహర్షుల హృదయముల రసము లూరునట్లుగా, స్త్రీలవర్ణనలు పోగుపోగగా విడఁదీసినట్లు చెప్పుచున్నాఁడనుట ప్రబంధములలో ప్రసిద్ధి. విరాగియైన వనవాసికి రాజకన్యలయు భోగముసానులయు రహస్యవృత్తము లెట్లు తెలిసె? కష్టపడి యార్జించిన దూరదృష్టి దూరశ్రవణాదులకు ఫలముగా ని సుఖముల ననుభవింపక పోయినను, విమర్శనముతో సావకాశముగఁ బరీక్షించి తెలిసికొను నానందమైన ననుభవించినాఁడుపో! పచ్చిపచ్చి మాటలతో పెద్దమనుష్యుల యెదుట సిగ్గులేక విపుల వ్యాఖ్యానములకుం దొడంగ నాతని పరమ పవిత్రమైన నోరెట్లాడెను? పరమపావనులగు మునులు ఏ జుగుప్సయు లేక గ్రుక్కిళ్ళు మ్రింగుచు నెట్లు వినిరి! ఇట్టి రుచికరములగు కథలు చెప్పువాఁడు కావుననేగదా ఋషీశ్వరు లట్లు జపతపముల వదలి యతనిచుట్టు బెల్లమును ముట్టడించెడు చీమలవలె మూగియుండుట! సూతమహాముని కీకళాపూర్ణో

దశమును నారోపింపకుండుట సూరనార్యుని ఘనశక్తిం దార్కాణము. అయిన నింకొక విషమైన యనుచితిమును జేసియున్నాఁడు. ఎంతదనుక చవులూరెడు కాముక్రీడలు వర్ణించి రతివర్ణనకు నాహుతిగా నీయఁ బడిన పద్యములు సుమారుగ ౨౫ తీసుకున్న వైష్ణవరాద్ధాంతముతో భక్తిరసము గొంతదింపి గ్రంథసమాప్తి యొనర్తును, లక్ష్మీనారాయణసంవాదమనెడు గతిమోక్షమును లేక ఘట్టమొకటి తెచ్చి వేసి కొనినాఁడు. కృతిపతికిఁ గామమోక్షములు రెండును గాంక్షితము లేమో! ఈ లోకమునకొకటి, ఆ లోకమునకొకటి! కానఁ దప్పేమియు లేదుగాని, కావ్యముల నిరీతి నిహపరముల పరముగా బిగువుతో నీడ్చిన వానిమైక్యము తుటుగును. అట్లగుట నివ్వవి సౌభాగ్యవిరుద్ధములు. కలయికచేసి రసములఁ గలుపఁ జూచిన నరుచి. పాలలో చక్కెరవేసిన నిర్దోషము. ఉప్పువేసినచో!

హిందూ దేశీయులు మునను మెత్తనివారు. కాయములంతకంటె మెత్తన! సత్త్వగుణమును సాక్షి పెట్టుకొని యెన్ని దెబ్బలు పడినను "నావిగావివి పరమాత్మకుం జేరినయవి" యను యుపహాస్యమునకుం బాత్రములగు వింత కారణములు గొణిగికొనుచు, వంచినతల యెత్తక, వణఁకెడు నోడలునాపక, పాఱెడు కాలునిలుపక, పోవుచుందురు! రాజసగుణమగు తేజము ప్రధానమని మనకుం దెల్పుటకో యన, సూరన్న యాదార్భాగ్యకైన కావిరచనలో రచించిన యీ మూడు పద్యముల ప్రతాపముఁ గనుండు

క. సకలకళా నిపుణులు సే
వకులై కొలువఁగఁ బ్రతాపవంతుఁడు గొలిపిం
చుకొనున్ గావునఁ బోలవు
సకలకళలు నొక ప్రతాపసంపదతోడన్.

చ. ఇనుఁడొకచో నొకింత యుదయించిన మాత్రన విచ్చిపోవు నా
ర్చిన పెనుఁజీఁకటుల్ నిరవశేషముగా నవియట్లు విచ్చిపో
వనయము శీతభానుని కళాంచితపూర్ణత వెలిగెనే ప్రసిచే
గన కనరాని తేరికిఁ బ్రకాశకళాంకితతారకమ్ములన్
(కళా. ఆ. ౭. ప. ౨౮౫. ౨౮౬)

చ. ఒకఁడొకకేలవంచె నధికోన్నతిఁ బేర్చిన మేరుశైల సా
యకుఁ బెలువేల్పులంగఁ బుఁ జిరాశ్రయణంబున వంపలే రొకిం
చుకయును బుద్ధిలో నరసి చూడ జగంబున నుగ్రుఁడెన్ ప్రసి
ద్ధికి బహుఁడెన్ ప్రసిద్ధికిని దెల్లము గా నివియే ఫలస్థితుల్.
(కళా. ఆ. ౭. ప. ౨౮౭)

ఎట్టి ప్రధానమే. దానికన్న వేయింతలు ప్రధానము పరాక్రమము! ఉపన్యాసము లా పుస్తకము గా జాలును. మతి కావ్యసాహసమునకు దీక్షయు.

ఉపసంహారము

భావనాశక్తిచే ననర్గళముగ ప్రభవిల్లు భాగములయొక్క చక్కందనము పాండిత్యబలంబున నేర్పడినవారికి రావనుట యీవిమర్శనముచే విదితంబు. సూరనార్యుఁడు రెంటియందును ప్రగల్భుఁడు. రెంటిని జూపింప నిశ్చయించినవాఁడగుట నాంధ్రంబున నసదృశంబగు కావ్యంబు కళాపూర్ణోదయంబు సృజింపఁబడియె. ఇది నిర్దోషంబుగాక పోయినను అనన్య సాధారణగుణగణవిభాసితంబగుటఁ గావ్యోత్తమంబనఁ జెల్లునది. ఇందు నవరసములున్నవి. అష్టాదశ వర్ణనములున్నవి. ఏకరసంబుగాకునికి మేల. అయినను సర్వాంగముల వర్ణనలఁ జేర్చి యొక కథ వ్రాయఁజూచుట యసాధ్యము గాకపోయినను, సామాన్య సాధ్యంబుగాదు. భాగవత రామాయణము లట్టి విస్తారేతిహాసముల దప్ప నన్యంబుల నకల సౌభాగ్యములకు నాస్పదంబు గదు. అపారపారా

వారంబుం బోసి మహాచరిత్రముం గల్పించినంగాని, రసన చయంబు లెల్ల నందు యుక్తగతిని నిలువంజాలవు. అట్లగుట నీగ్రంథమున ననంగతప్రశంసల వేయవలసెను. అపరభాగము ప్రబంధములకుం జేరినది పరిమితప్రాశస్త్యము. పూర్వభాగము అమేయప్రభావము. దానింగూర్చి యెంత నతిశయించినను అత్యుక్తి గలుగదు అందలి కల్పనలు, సందర్భములు మహేంద్రజాలము లట్లు ఆశ్చర్యకరములు. శైలి ప్రావీణ్య మన్ననో వాచాతీతము. పానముగఁ గ్రోలి వ్యాకయము పరవశముగా నానందింపవలయును గాని, మాటలందమి యాయను పాత్రముల వచనములు మధురసుధాధారలు

అట్లగుట శ్రీ పింగళి సూరనార్యునియెడఁ గృతజ్ఞతయు భక్తియుఁ జూప నెంచినవారును, సహజముగఁ దమకుం గల రసతృష్ణను దృప్తి నొందింపఁ దలంచువారును, నైన రసికు లెల్లరు నీకవికుశోత్తంసుని కృతులఁ బలుమాఱు పఠించి కృతార్థులగుదురు గాక !

Printed by Mr A. Lakshmanaswamy Naidu
At the Saraswathi Power Press, Rajahmundry and
Published by the Registrar, Andhra University, Waltair.
Fourth Edition–1000 Copies- 1947 (No. 4504).